

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10148

DER ZIG

Meir Rispler

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאיר רימפלער

דער זיג

פארלאג "קריסטעריאן"
בוקארעשט, 1975

בראשית

„דער זיג“ איז מאיר ריספלערס בראשית די געשעענישן קוואלן ארויס פון יידישן שטעטל און גיסן זיך אריין אין שטורמישן שטראם פון אונדזער יאָרהונדערט. די צווייטע אויסגאבע פון „דער זיג“ מערקט אָפּ דעם יובל פונעם בן-שבעים.

משה לאקס שרייבט אין עסיי „דאָס שטעטל אין דער יידישער ליטעראַטור“: — „א גרויס אַרט פארנעמט די שילדערונג פונעם שטעטל אין מאיר ריס-פלערס צוויי ביכער „דער זיג“ און „שטראלן אין שטורעם“. ריספלערס שטעטל-שילדערונגען האָבן א סך אויטאָביאָגראַפיש מאטעריאל און זיי זענען א וויכטי-קער צושטייער צו די אנדערע שטעטל-שילדערונגען, וואָס מיר פארמאָגן אין דער יידישער ליטעראַטור“.

וויאזוי וועט אונדזער יידיש שטעטל איבערלעבן די קלעפּ פון די רוצחישע העק, מיט וועלכע די צייט האָט אונדז געבענטשט? .

איז דער הויפטפארשוין, משהלע, באַרופן אַפצוראטעווען דאָס געמוטשעטע לעבן פון קליינעם שטעטל?

וועלן נישט די קאטאסטראַפישע כוואליעס פארפלייצן דאָס שטעטל מיט הכל-בכל, מיט קינד און קייט?

משהלע, — א חדר-יינגל, דערנאָך א ישיבה-בחורל, וואקסט אויף אין דער למדנישער אטמאָספער פון קלויז, וואָס שאַרפט זיין מוחל און וועקט אין אים גריבלערישע שאלות און טענות — שאלות און טענות, וואָס וואקסן אריבער די ד' אמות פון קלויז...

א בהלה ברעכט אויס... די גלאַקן קלינגען, מע פויקט צונויף די איינוויי-
נער: ס'איז מלחמה...

— „אז פארברענט און פארשרפעט זאָלן ווערן די דאָזיקע, וועלכע נעמען
צו די מענער פון זייערע ווייבער און די טאטעס פון זייערע קינדער!“ — האָט
זיך צעשריגן א יידענע...

משהלעס טאטע ווערט אינטערנירט אין א לאגער פאר אויסלענדער. די
מאמע בלייבט צוריק מיט פינף קינדער.
א שווערע צייט הויבט זיך אָן, פול מיט ניסיונות.

חלוקי־דעותן שלאָגן זיך אין מוחל פון משהלען: פון איין זייט זעט ער סאָלי-
דארישע באהעפטונג און פארברידערונג, פון דער אנדערער זייט פילט ער אויף דער
אייגענער הויט דאָס בושעווען פון קאניבאלישער שנאָה און אויפגעהצטן ראסיום.
וויאזוי קאָן מען זיך ראטעווען?

איבער די וואַלקנס, הויך איבערן שטעטל, באווייזט זיך דראַענדיק דער
דייטשער „צעפעלין“ און אין די איינגעהויקערטע שטיבלעך האָט זיך אריינגע-
כאפט דער טיפוס און אנדערע חולאתן און נויטן.

מלחמה, סאָלדאטן שלעפן זיך, מארשירן מיט געזאנג, וואָס וועט אויך פאר-
הילכן דעם זכר פון זייער פארשוונדענעם געביין.

ווי א גיפטיקע שפיל שפרייט אויס די מלחמה איר געוועב איבעראל און
דערשטיקט יעדן פרייען אַטעם...

— אָבער ס'קאָכט אין די טיפענישן. ס'באווייזן זיך סימנים פון אויפברויז.
שמעווען, משהלעס נאָענטן פריינט איז געלונגען, זיך ארויסצורייסן פון די זשאנ-
דארמישע לאפעס. נאָר משהלע איז געכאפט געוואָרן אין דער לענטקע.

מאמעס געוואלדעווען, בונטעווען זיך, מע פארזעצט דאָס ביסל אַרעמקייט
פאר אויסלייז־געלט, דאָס קינד זאָל באפרייט ווערן.

וויילהעלם רויבערישע ארמייען האָבן פארכאפט דריי פערטל פונעם לאנד,
מען איז פאר זיי אנטלאָפן אין דער וועלט אריין אין די דערפער און אין די שטע-
טלעך פון צפון־לאנד, עס האָבן זיך צעטיילט און פארלוירן קינדער פון עלטערן,
מענער פון פרויען.

עס יאָגן זיך די קאטאסטראַפעס, עס מערן זיך די חורבות... נאָר דער שטו-
רעם פון פייער קאָן גישט דערשטיקן די כוחות פון פרייהייט, וואָס לעכצן נאָך
שלום...

פארשיידן זענען די וועגן פון לעבן, נאָר צומאָל, ווען די זון פאר-
גייט און די לבנה קריכט ארויס פון איר באהעלטעניש, אנטפלעקן זיך
סודות...

עס ווערט ליכטיק אין דער נשמה, משהלע באקענט זיך מיט דער שוואר-
צחנעוודיקער מערי אויף דעם וועג, וואָס פירט ארויס פון שטעטל... פריער אָדער
שפעטער טרעפט זיך א מעשה, אז מען צעשיידט זיך פונקט אויף דעם זעלבן וועג,
ווי מען האָט זיך צום ערשטן מאל באגעגנט.

*

* *

א שטראל פון האַפענונג
דער צאריזם צעפאלט זיך.
דער אנהויב פונעם סוף.
א נייע וועלט ווערט געבוירן.

משהלע לאָזט זיך ארויס אין דער גראַמער וועלט אריין — אין א שטאָט,
נישט ווייט פון זיין שטעטל...
די שטאָט איז איבערפולט מיט סאָלדאטן און פליכטלינגע. עס קאָכט און עס
זידט.

משהלע ווערט אריינגעצויגן אין דער אטמאָספער פון זוכן און טראַכטן.
נאָך אן אויסבליק, נאָך אן אויסוועג...
מען מיידט די ליכטיקע שיין, מען גראַבט אונטערערדיש און מען טרעט
מיט די פיס אויף אלע גזרות.

פון די טיפענישן, ממעמקים, שאלט ארויס דער רוף:
— סאָלדאטן, ארבעטער, פויעריס, קעמפט פאר שלום און קעגן מלחמה, פאר
דער גליקלעכער צוקונפט פון דער גאנצער מענטשהייט! ...
עס פאלן קרבנות. דער צאָרן וואַקסט שטארקער פונעם צער. מען רופט
צונויף פארזאמלונגען. מען באשליסט שטריקן.

„דער פארמעסט איז צווישן ליכט און פינצטערניש, צווישן פרייהייט און
קנעכטשאפט.“

— „מיר ווילן שלום און ברויט! מיר ווילן ערד!“

* * *

משהלע ראנגלט זיך מיט הונגער און גויט. בלאַנקעט ארום אָן ארבעט,
אָן א דאך איבערן קאָפּ. עס שפירן אים נאָך שוואַרצע שפינען, זיינע פריינט
האַט מען ארעסטירט.

משהלע איז צוריק אינדעדהיים, אין קליינעם שטעטל.

אין שטעטל הערשט דער אלטער סדר.

ווער ס'ע ארבעט, ארבעט שווער.

ווער ס'ע שפעקולירט, פארברענגט די צייט אין קאפעהייזל, מאכט א
קערטל, מע טרינקט א שפּריץ, מע פארבייסט מיט געבראַטענע לעבערלעך, מיט
אייעלעך...

משהלע געפינט זיך נישט קיין אָרט. זיינע פריינט זענען אנטלאָפן,
אָדער פארשפּאָרט. ער פילט זיך א פרעמדער צווישן אייגענע, כאפט ער
זיך אריין צום פויער טעאָדאָר, אָדער צום סטאַליער אנטשל. ביי זיי פילט ער
זיך היימישער.

* * *

די רעאקציע פון דער גאנצער וועלט שטיצט מיט אלע מיטלען די וויל-
דע ווייסגוארדיישע בעסטיעס, וואָס ברענען, פלינדערן, רויבן, שטעכן און
שעכטן.

די קעמפּערישע כוחות פון די באַעוולטע און אונטערדריקטע פּאַרטיי-
טיקן די אַקטאַבער-רעוואָלוציע..

אין רומעניע האָט זיך די לאגע אויפן פּאַליטישן און עקאָנאָמישן געביט
שטאַרק געביטן נאָך דער מלחמה. ס'האַבן זיך געיאָוועט קלענערע און
גרוסערע אונטערנעמונגען, געשעפטן און בענק.

רייזענדערס יאָגן זיך אויף די באַנען.
מעקלערס דרייען זיך איבער די גאסן.
מע האַנדלט און וואַנדלט. סע האָט אַנגעהויבן צו פּידלען אין שטעטל.
נאָר די אַרעמקייט בלייבט ביים אלטן דלות.
מע בעט אויף באַרג אין אַן אַרעמער קלייט א האלבן הערינג, 100 גראַם
צוקער, א האלבע קילאָ קוילן... דער באַקאלייניק איז אַרעמער פון די קוונים.
ס'איז א מאַראַטאָן־געלויף נאָך א שטיקל פּרנסה.

* * *

נאָך פיר יאָר זיצן פאַרשפאַרט אין אינטערנירטן לאַגער, איז משהלעס פּאַטער
אהיים געקומען. די קינדער זענען ארויסגעוואַקסן פון די אלטע מנהגים.
מע זוכט נייע וועגן, צווישן אַבות און בנים שאפט זיך א טיפער תהום,
ווי צווישן פרומע און אַפּטריניקע.

* * *

אין דעם מצב פון קאַרופּציע, גנבה און גזלה וואַקסט אויס דער טעראַר
פון דער רעגירונג, וואָס דערשטיקט, ווי ווייט זי קאָן נאָר, יעדן שפור פון פּראָ-
טעסט מיט ארעסטן און פייניקונגען.
אַבער דער סדר העולם האָט אַנגעהויבן זיך צו וואַקלען.
— „די צייט אין געוואָרן צייטיק“.
די צוגרייטונגען צום גענעראַל־שטרייק רודערן אויף דאָס גאַנצע לאַנד.
דער וועג פון קאַמף איז דער איינציקער וועג, ווען סע לויפט דער שטור-
רעם מיט אַנגעלאָדענער צוקונפט...

* * *

דער המשך פון ערשטן באַנד „דער זיג“, איז דער צווייטער באַנד פון מאיר
ריספּלער „שטראַלן אין שטורעם“, וואָס אַנטוויקלט ברייטער די פּאַנאָראַמע פון די

געשעענישן, בארייכערט די פערסאנאזשן און פארטיפט די אטמאספער און דעם פייזאזש פון דער צייט צווישן ביידע וועלט־מלחמות.

מאיר ריספלער איז דער אייצינקער פון אונדזערע יידישע שרייבער, וואָס האָט אַרומגענומען אזא גרויסן צייט־אַפּשניט פון יידישן לעבן אין רומעניע. „שטראלן אין שטורעם“ פארהאלטן זיך ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה. דער שטורעם איז אויסגעבראָכן. א קאטאסטראָפּע פארקאפט די וועלט. א וועק־רוף צום מענטשלעכן באווסטזיין איז דאָס בוך „מיט אַפּענע אויגן“. אן אויסגעשריי פון אפּאַקאליפּטישן מארטיריום פון די פּוילישע יידן אין די צייטן פון אומקום און גבורה.

* * *

אויך „בראשית“ האָט אן עבר. נאָכן אויגוסט 1944 איז מאיר ריספלער א פלאמיקער בויער און פארש־פרייטער פון יידישער ליטעראטור און רומעניע. אין דעם דערהויבענעם בנין פון הונדערט יאָר יידישע ליטעראטור אין רומעניע איז מאיר ריספלער א מאַנער, אן אַנזאָגער פון המשך צו העכערע שטאַפלען און אויפשטייג.

איזאָ שאפּירא

קאפיטל I

צווישן בארג און טאָל, נישט ווייט פון וועלדער, אין דער מיט פון שפּעדיקע פעלדער — האָט זיך אויסגעשפּרייט דאָס שמעטל פ.

פון מזרח-זייט האָט זיך געשלאַנגלט א שטראַן, וואָס האָט זיך גע-צויגן העט ווייט אין וואַלד אריין און אין דאָרט פארשוונדן געוואָרן צווי-שן די שטאַלצע ביימער, וואָס האָבן געמאכט חנדלעד דער זון, שאַקלענ-דיק זיך אהין און אהער, דאנקענדיק איר פארן גרויסן חסד, וואָס זי האָט געטאָן פאר זי, שיקנדיק אירע שטראַלן, וואָס האָבן זיי אויפגעלעבט פון זייער צייטווייליקן, ווינטערדיקן שלאָף. פונעם טיפן וואַלד האָט זיך געהערט, ווען און ווען, א קראַד. דאָרט איז אומגעפאלן א בוים אונטער די קלעפּ פון די העק, וואָס די פויערים האָבן אים דערלאנגט. דאָס ווי-דער-קול, וואָס האָט אָפּגעהילכט צווישן די ביימער, האָט אָנגעזאָגט דעם אומקום זייערן, וואָס וועט נישט לאנג פארשפּעטיקן.

פון יענער זייט וואַלד, האָט זיך געצויגן דער שליאַך איבער דער-פּער, וועלדלעד, וואסערלעד, ביז גאָר ווייט, ביז צו די בערג און וועלדער, ווו מענטשן פלעגן זוכן נייע וועגן.

פון מערב-זייט, בארג אראָפּ, איז געשטאנען דאָס באָד. פון דאָרט ביז נאָענט צום סערעט זענען געווען אָנגעוואָרפן שטיבלעד, באראקעס, ווו די אומגעהייערע מאסן צינצארעס, פלעגן פארשפּרייטן אלערליי קרענק, איבערהויפט פיבער. די אייגנוויגער פון דער געגנט, האָבן נישט גאָר איינ-טאָל געפילט דעם טעם פון די ביזע וואסערן, וואָס האָבן פארפלייצט זייער אָרעם באלעבאמישקייט.

אינעם שמעטל, האָט אויך געווינט אן עדה יידן: באלמעלאַכעס, באלענאַלעס, העקערס, שוסמערס, שניידערס, קיזשנערס, רימערס, זייגער-מאכערס, וואסערפירערס, סטאַליערס, קלעזמער, שוחטים, סוחרים, סוה-רימלער, באנקירן, ארענדראַמטאָרס. ס'זענען אויך געווען שולן, א רבי און א רב, גבאים, שמשים, א הקדש, א באָד און א בית-עולם.

אין רבינס הויף איז געשטאנען א שיינער בנין מיט א סך חדרים, א טייל פון דער געביידע איז פאַרם פון א „ח“. אין קלויז, וואָס איז גע-ווען אויסגעמאַלן און באצירט מיט פארשיידענע „מזלות און חיות“ אויף א פרימיטיוון אופן, האָט געווינט א „יושב“, וואָס איז געקומען פון רוסלאַנד. קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס ס'האָט אים געבראכט אהער, ער זאָל אָפזיצן זיינע לעצטע פאַר יאָר איינער אַלײן, צווישן דיפיר ווענט אין דער קלויז, און קוקן אין די קלייניקע אותיות, געפינענדיק אין זיי אן אָנהאלט אין לעבן.

משהלע — א יונג בחורל, וואָס איז געזעסן אין קלויז און געלערנט מיט גרויס התלהבות דעם שיעור נמרא, וועלכן ער האָט געדארפט קענען אויסנווייניק, ביז זיין פאַטער, וועלכער איז געווען אין דינסט ביים רבין, וועט צוריק קומען פונעם שליחות איבערן לאַנד, וועגן „מעמדות“ — פלעגט זייער אָפט זיך ווענדן צו אַליעזר באלטערן, אזוי האָט מען גערופן דעם „יושב“, א ייד מיט א ווייס-גרויער באָרד, וואָס זיין פנים האָט זיך צעשטראַלט, דעמלט, ווען ער האָט געמראָפן א פסוק, א רעיון, א געדאנק, וואָס האָט אים פארשאפט א נחת-רוח און אים אוועקגעפירט אין די הויכע ספערן.

דאָס יונגל גייט צו מיט דרך-ארץ צום גרייז און זאָגט:

— ר'אליעזר, האָט קיין פאריבל נישט, ס'איז מיר דאָ עפעס קשה. און ווייזט אים אין דער אויפגעפנטער גמרא, די שורה ווו ס'הייבט זיך אָן די סוגיא.

— אנו, לאָמיר זען, רופט זיך אָן דער אַלטער. ער אראַנזשירט זיך דעם דאשעק פון קארטאָן אויף וועלכן ס'זענען דערשיגען בלויע, געדרוקטע אותיות: „ראפינעריע און צוקער-פאבריק, ראָמאן“. דאָס דאָזיקע סאָוועלע, וואָס האָט געמאכט א מחיצה צווישן זיין ברייטן שמערן און קאפעליומש, האָט געהאט די אויפגאבע צו פארשמעלן די הייסע זונען-שמראַלן, וואָס האָבן דערקוטשעט זיינע געמוטשעטע אויגן. דער אלטימשקער מאכט זיך צורעכט די בירלן און הויבט אָן אריינקוקן אין דער גמראָ. משהלע בא-מערקט, אז דעם אלטן קומט אָן זייער שווער צו זען די אותיות, וואָס

הָאָבִן א פנים געהאט ביי אים, ווי איין טונקלער אויסגאָס. דער זקן האָט זיך אָבער נישט געלאָזט, און ענדלעך משהלען ארויסגעהאַלטן פון זיין נמרץ-פּלאַנטער.

משהלע איז געווען זייער צופרידן און האָט זיך ווייטער געזעצט לערנען. בשעתן לערנען איז אים ארויפגעקומען אויפן רעיון: היתכן? וויאזוי קאָן אזא מענטש ווי ר' אליעזר, — וואָס האָט אזויפיל דורכגעמאכט אין זיין לעבן און אזויפיל געליטן: שלאַפן אויף א הויילער באַנק, אומ-ניין א סך מאָל מיט 38 גראַד היץ, מיט א שוואַכער ראיה, אָן א שטיקל פרייד אין לעבן, — האָבן אזויפיל בטחון?

פאר משהלען שטייט נאָך לעבעדיק דאָס בילד, ווען מען האָט גע-בראכט אין קלויז אריין דעם אלטן, אן אויסגעמאטערטן, מיט א צעבראָ-כענעם פוס. ער דערמאָנט זיך, ווי דער אלטיטשקער פלעגט ניין מערערע מאָל צום שטאַט-עושר „פּיליפּ“ פּיליפּ האָט אים אָבער אָפּגעזאָגט און אים נישט געגעבן דעם „תיקון“. אים אָפּגעלייגט אויף אן אנדערסטמאָל. ר' אליעזר פלעגט זאָגן, אז ביי אים וועט ער נישט פועלן, ער וועט נישט פטור ווערן פון אים, דער כלב, וועט סוף-כל-סוף געבן דעם יי"ש. ער וועט ניין צו אים אין א מאַרק-טאַג, דעמלט וועט דער כל-בוניק, מוראָ האָבנדיק, אז די שפע זאָל זיך נישט אָפּטון פון אים, וועט סוף-כל-סוף, דערלאַנגען די פלאש מיט בראָנפן. עס שטייט נאָך פאר משהלען לעבעדיק דאָס בילד: א מאַרק פול מיט פויערים, מיט פערד און וועגעלער, מיט אָקסן, מיט בעפלער, מיט קאליקעס, וואָס בעטן מיט יאָמערלעכע קולות, מען זאָל זיך אויף זיי מרחם זיין און זיי שענקען א גדבה, ארויסווייזנדיק זייערע אָפּגעהאקטע אברים, וואָס זענען אמאָל געווען הענט, פיס. צווישן דעם הוהא, צווישן דעם טאראראם, גייט דער זקן צו דעם פאסקודניאק, וואָס האָט אים אזויפיל מאָל אָפּגעלייגט, גאָבן „תיקון“, דעמלט איז אדורך א וואָגן פון איין זייט און א צווייטער פון דער אנדערער זייט און צווישן זיי ר' אליעזר. ער איז אנדערנעפאלן און אויף זיינע פיס איז ארויף א וואָגן אָנגעלאָדן מיט זעק תבואה...

משהלע קוקט מיט ליבשאפט אין מיט רחמנות אויף דעם זקן, מיט דעם קארטאָנענעם דאשעק, צווישן דעם אלטן סאמעטענעם קאפעליוטש און זיין פארקנייטשטן שמערן, אויף וועלכן ס'שטייט אויפגעשריבן „ראפיניעריע און צוקער-פאבריק ראָמאן“.

ראָמאן, דאָס איז די שטאַט, ווו דער אלטער האָט באקומען א מתנה א פאָר קוליעס פונעם דאָרטיקן יידישן שפיטאַל.

ס'פליט משהלען אדורך פאר די אויגן זיין ערשמע ריזע, וואָס ער האָט געמאכט צוזאמען מיטן אלטן, פאַרנדיק מיט אים אויף א דראַשקע קיין ראָמאן אין שפיטאַל אריין. עם דערשיינען די רחבותדיקע פעלדער פון ביידע זייטן שלימד, און ער אָטעמט איין די לופט פול מיט בשמים, כמעט פארשיכורט צו ווערן. ס'האָט זיך אים גענלוקט צו דרימלען, ער האָט זיך אָבער אָפּגעהאלטן מיט אלע כוחות, ווייל ער האָט געוואָלט אלץ זען. מחמת ער איז געווען ווי צוגעקאָוועט צו דער קלויז, ווהיז ער איז געקומען טאָג איין טאָג אויס, דאוונען און דער עיקר לערנען. דער קומשער, א ייד א דארער, וואָס פלעגט זיך קלאָגן אויף די קרויזשעס, האָט געהאלטן איז! איין שעלטן די פריצים, וויפל מאָל ער איז דורכגעפאַרן א שיינעם גאַרטן, וואָס האָט ארומגערינגלט א פריציש הויז. — וואָסווע מיינט איר, פלעגט ער זאָגן, אז דאָס אלץ איז געוואקסן אויף זייער מיסט? דאָס איז די פויערימס כלוט און שווייס, א רוח אין אלע פריצים און אין זייערע טאטעס טאטן אריין! מיר זענען נישט ווייט פון ראָמאן, האָט דער קומשער מודיע געווען, מיר וועלן זיך אָבער אָפּשטעלן ביי גיסקאלייעס קרעטשמע, אָנפאַיען די פערד און אליין וועל איר אויך געמען א כוסע און איר וועט, מן-חמתם, מנחה דאווענען... אנדערש וועט מען אייך חלילה נישט אריינעמען אין שפיטאַל אריין... האָט ער געזאָגט מיט א איראָניש שמייכלעך.

ר' אליעזר, האָט אויף גאנצן וועג כמעט געשוויגן, צי מחמת די גרויסע ווייטיקן, צי מחמת ער איז געווען פארטיפט אין געדאנקען און אפשר איז ער אויך געווען אזוי פארשיכורט ווי משהלע פון דעם גרויסן „כשוף-מאכער“ וואָס הייסט פּרילינג. ער האָט פון צייט צו צייט אויסגע-רופן זיין געוויינלעכן אויסגעשריי: אבי געלעבט! אבי געלעבט!, וואָס ער פלעגט אויסרופן מיט אזויפיל שמחה און באגייסטערונג, בשעת ער איז געווען פארטיפט אין זיין למור.

כאַטש משהלע איז געווען פול מיט פחד, איידער ער איז צום ער-שטן מאָל ארויסגעפאַרן פון זיין שמעפל: — ער האָט מורא געהאט פאר די פויערים, מען האָט אים אזוי איינגערעדט, אז מען דארף מורא האָבן פאר זיי, מחמת זיי זענען נישט קיין יידן, — מיט דעם אלעמען איז ער געפאַרן מיט זיין טייערן ר' אליעזר. דערזענדיק פון דער ווייטנס עטלע-כע פויערים, וואָס זענען געגאנגען אויף די סטעזשקעס צווישן דעם שטראָז און פעלד, האָט אים אָנגעהויבן צו קלאַפן דאָס הארץ, מורא געהאט, אז אָט שטעלן זיי אָפּ די דראַשקע און ציפן אויס צום ערשטן

דעם אלטנס ב'אָרד. און דערנאָך... מי יודע וואָס ס'קאָן געשען? דאָס יונגל האָט זיין שוואַך גופל צוגעטוליעט צום אלטן און געזאָגט:
— ר' אליעזר, כ'האָב אזוי מורא פאר זיי! — דער אלטער, מיט זיין גוטמוטיקן שמייכל און מיט זיין ליבלעך און פארזאָרגט פנים, האָט זיך אויסגעדרייט צום יונגל און געזאָגט:
— שרעק דיך נישט! נישט פאר די דאָזיקע דארפסטו מורא האָבן. איר האָב אין מיין לעבן א סך מאָל באגעגנט פויערים, זיי זענען אמייסטן אָרעמע, דערשלאָגענע, אָבער לייטישע מענטשן. זיי לייזן אויך. זיי זענען אומגליקלעכע.

משהלע איז א ביסל רויקער געוואָרן, די שרעק איז אָבער פון אים נישט אָפגעטראָטן. די דראָשקע איז אלץ גענטער געקומען צום ראנד, ווו די פויערים שפאנען. משהלע קוקט מיט אומגעדולד און מיט שרעק... ער וואָלט שוין געוואָלט דורכפאָרן די עטלעכע איילן, וואָס האָבן אים אויס-געוויזן ווי מייילן. אָט זענען זיי שוין טאקע איינס קעגן ס'אנדערע. די אויגן ווערן אים גרעסער און ער קוקט גלייך צו זיי. ער געמט אראָפ פון זיי די אויגן און ווענדט זיי צום קוטשער, צו ר' אליעזר און ווידער צו זיי און זעט, ווי אלע שוואַרצע קאפעליוטשן באגריסן מיט גרויס דרך-אָרץ ר' אליעזרן. ר' אליעזר ענטפערט זיי. העפלעך, צולייגנדיק די האנט צו זיין אלטן סאמעטענעם קאפעליוטש, אונטער וועלכן מ'האָט ארויסגעזען א טונקל-בלויע יארמעלעכע.

משהלעס האָרץ איז געקומען אויפן פלאץ. די מורא האָט זיך אָפ-געטון פון אים. אין זיין מוח האָבן זיך געבאָמבלט פארשיידענע מחשבות: וואָסזשע הייסט דאָס? די מעשיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אין די זומער-אויפדערנאכטן אונטער דער שיין פון דער לבנה, די מעשיות וואָס זיין חבר האָט אים דערציילט, וואָס יידישע קינדער האָבן זיך אָנגעליטן, ווען זיי זענען אריינגעפאלן אין נישט יידישע הענט, זענען נישט אמת? אפשר זענען נאָר די עטלעכע פויערים לייטישע מענטשן, און די איבע-ריקע נישט? און א סך אזעלכע אנדערע פאסירונגען, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט זענען דורכגעפליגן דורך זיין צעהיצט קעפל און האָבן אים נישט געלאָזט רוען. ער דערזעט פונדערווייטנס נאָך עטלעכע גרופעס פויערים, וואָס גייען זיך גאנץ בניחותא. דאָס האָרץ הייבט אים ווידער אָן צו קלאפן אלץ גיכער, ער טוליעט זיך ווידער צו, צו דעם אלטיטשקן, דאָס מאָל נישט ארויסריינדנדיק קיין וואָרט. ר' אליעזר האָט געגלעט דעם קינדס קעפל און צומאָל אים געגעבן א קניפ אין בעקל.

— וואָס איז מיט דיר משהלע? כ'פיל אז דו ביסט ווידער
אומרויק.

— כ'זע דאָרטן, צווישן די ביימער, וואָס וואקסן ביים ראנד פונעם
וועג, פויערים מיט העק, קאָסעס און לאָפעמעס אויף די אקסלען און
כ'ערמאָן זיך אין די מעשיות וואָס כ'האָב מיר אָנגעהערט אין די בין-
השמשותן. כ'בין פול מיט שרעק.

— שרעק דיר נישט, מאכט דער אלטיטשקער, ס'וועט גאָרנישט זיין,
בארויק דיר!

דער קומשער האָט געגעבן א שמיץ די פערדלעך, זיך צוגעזינגען א
„דוינע“ אויסגעמישט מיט עפעס א חסידישן גיגון. די פערדלעך זענען
געלאָפן, דאָס ווינטל האָט גענלעט משהלעס פנימל און האָט צעבלאָזן דעם
אלטנס באָרד. די פערדלעך האָבן אָנגעהויבן גיין לאנגזאמער, ווייל דער
שטראָן, האָט זיך אלץ געהויבן העכער און העכער, דער וואָגן איז גע-
נאנגען אלץ פאמעלעכער און משהלעס הארץ אלץ ניכער. די פויערים
זענען געקומען, וואָס א מאָל גענטער. ווען זיי האָבן באגעגנט דעם וואָגן,
האָבן זיי, מיט דרד-ארץ באגריסט דעם זקן.

קאפיטל II

אין שמעטל איז גראָ, שווערע וואַלקנס האָבן זיך אראָפגעלאָזט. משהלעם פאָטער, גייט ארום פארקלערט, פארזאָרגט. זיין דאר פנים, אויף וועלכן ס'האָבן זיך געזען בלויע אָדערן, ווערן ווי אַנגעבלאָזענער. ער שטייט לעבן דעם שיפלאָד פונעם קאמאָד און מאכט דאָרט אָרדענונג. פון צייט צו צייט הערט זיך א זיפץ, וואָס גייט ארויס פון די טיפענישן. ער ווענדט צו זיינע פינגער קינדערלעך, — וואָס שטייען ארום אים, — זיינע צערטלע-כע און רחמנותפולע בליקן — ווי איינער רעדט, אויף וועמען לאָז איד אייך איבער? משהלע, גייט צו גאָענט און טוט אים א פרעג:

— טאטע. פארוואָס ביסטו היינט אזוי טרויעריק?

דער פאָטער, גיט אים א גלעט איבערן בעקל, ענטפערנדיק:
— קינד מיינס, שווערע צייטן קומען אויף דער וועלט. ס'ברעכט אויס א מלחמה, איד גרייט מיר צו, איד דארף איבער א טאָג אָדער צוויי אוועק פון דאנען, מ'וועט מיר אינטערנירן אין א לאגער.
בשעת דער פאָטער האָט גערעדט מיט זיין זונדעלע, האָבן פלוצעם די קירכן-גלאָקס אָנגעהויבן קלינגען: גליון, גליון, גליון, גליון, גלאָן! די שרעק האָט זיך פארשפרייט איבערן צימער, און אלע אָנוועזנדע זענען גע-בליבן אָן לשון. זייערע אויגן און פנימער האָבן ארויסגעוויזן אזויפיל פחד, ווי פאר א וועלט-אונטערנאנג.

ס'האָט לאנג נישט געדויערט, און די לאָקאָמאָטיוון האָבן אויך צו וויסן געטאָן וועגן דעם צאָרן, וואָס גיסט זיך אויס אויף דער וועלט.
נאָך א שעה צייט, האָט די מלוכה-פויק אין די הענט פון אן אלטן סערושאנט מיט א ווייסער באָרר, זיך געלאָזט הערן, מעלדנדיק דעם מל-

חמה-אויסברוד, און אין איין וועגס, אז די פרעמדע זאָלן זיך מעלדן צו דער זשאנדארמערע.

אין שטוב אין געוואָרן א הוהא! די מאמע איז געווען אויסער זיך. זי האָט אָבער נישט פארלוירן איר גלייכגעוויכט. איר איז געווען קלאָר, אז פון איצט אָן און ווייטער וועט זי מוזן — א הויז קאָכן, וואשן, פא-רעכטן, באקן, שערן די קינדערלעך, נייען און פארשיידענע אנדערע הויז-ארבעטן, — אויך זאָרגן וועגן פרנסה. די אויגן אירע זענען געווען פול מיט טרערן, די מינעס פון איר פנים האָבן ווי געזאָגט: קינדערלעך מ'רארף זיך נישט אנטמוטיקן, כדי צו קענען איבערטראָגן די אלע אָנשיקענישן. — זיי אזוי גוט, רופט זיך אָן דער טאטע צום עלטערן זון, מענדל, און דערלאנגט מיר דאָס רענצל, כ'זאָל דאָרט אריינגלייגן די וועש און די אנדערע חפצים, וואָס כ'רארף מיטנעמען אין וועג אריין.

מענדל ברענגט דאָס אלטע רענצל און העלפט דעם פאָטער איינפאקן. — מאמע, פרעגט משהלע, ווהיזן שיקט מען דעם טאטן? — כ'זאָל אזוי וויסן פון זיי! ענטפערט די מוטער, צוגרייטנדיק עפעס עסן פארן מאן און פאר די קינדער.

דעם אנדערן טאָג, איידער דער טאטע איז זיך געגאנגען מעלדן צו דער זשאנדארמערע, האָט ער די קינדער אָנגעזאָגט, אז זיי זאָלן זיך אָפהייבן און נישט לויפן זען דאָס מיליטער, וואָס וועט באַלד אָנהויבן מארשירן, מחמת ס'איז א גרויסע סכנה! די שונאים קאָנען אויסטראכטן ווער ווייסט וואָס פאר א בלבלולים...

ער האָט ארויסגענומען פונעם מייסטער 120 פראנק און געזאָגט: דאָס איז מיין פארמעגן. מ'האָסטו חנהלע 80 פראנק. כ'האָב גערעדט מיטן רבין, ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז ער וועט דיר העלפן.

— זייט געזונט קינדער — האָט דער פאָטער אָנגעהויבן זיך צו גע-זעגענען. פאָלגט די מאמע! איך פאָר אוועק, און גאָט ווייסט, ווען כ'וועל צוריק קומען! זייט לייטישע קינדער און לערנט. גאָט זאָל זיך מרחם זיין אויף אונדז און אויפן כלל ישראל... טרערן, האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן. ער האָט ארומגעכאפט איטלעכס קינד באזונדער, האָט זיי געטו-ליעט צו זיך און זיי געקושט. און האָט זיך געלאָזט צו דער טיר, געקושט די מוזוה, אויפגעהויבן די אויגן צום הימל און געזאָגט:

— גאָטעניו, נאָר דו אליין קאָנסט מיר, מיט מיין בני-בית באשיצן. די שכנים פון ארום זענען שוין לאנג געשטאנען אויף די גאניקעס און געווארט זיך צו געזעגענען מיט די, וואָס פאָרן אוועק, אהיו, ווו קיי-

נער ווייסט נישט ווו. די פאָנפאטשקע, א יידענע, א פשוטע, וואָס האָט געשמט אין שמעטל אלס גרויסע בריה, איז ארויס מיט א דרויענדיקער האנט, וואָס איז געווען פול מיט ליים, מחמת זי האָט נאָר וואָס געהאלטן אין שמירן דאָס שטיבל. איר שמאָל פיסקל איז נאָר שמעלער געוואָרן. די ביר-אויגן זענען איר אויסגעוואקסן, דאָס פנים איז געווען פול מיט שנאה. זי האָט זיך צעשריגן:

— אז פארברענט און פארשרפעט זאָלן ווערן די דאָזיקע וועלכע נעמען צו די מענער פון זייערע ווייבער און די טאטעס פון זייערע קינדער! א מיתה'שונג זאָל אויף זיי קומען! אזעלכע גזלנים!

ברור פאָנפאטש, דער באלענאָלע, איז אראָפּ פונעם וואָגן, זיינע פלייצעס זענען געווען פול מיט מעל, די שמויול ווייס. ער איז צו צו זיין ווייב און איר איינגערוימט א סוד, אז יעדער האָט עס געקענט הערן... אז בשעת ער האָט ביי אברהם בעקער אָפגעלייגט די זעק מעל, איז דאָרט געווען ניקאָליי, דער סערזשאנט מיט די גרויסע פלעמעס, און אים גע-זאָגט: אז פון היינט אָן און ווייטער, זאָל זיך קיינער נישט דערוועגן צו רעדן יידיש. די אלע, וואָס וועלן רעדן יידיש, וועלן פארעכנט ווערן פאר שפיאָגען און מ'וועט זיי איינקלאָגן און משפטן.

— א וויסטער און א פינצטערער הלום — האָט זיך די פאָנפאטשקע צעלאָזט — אויף זייערע קעפ, אויף זייערע הענט און פיס און אויף זייערע לייב און-לעבן! הער דו, וואָס מ'קאָן אויסטראכטן!

— מ'האָט שוין געקלעבט צעטלען, האָט ברור פאָנפאטש געזאָגט, אז ס'איז „סטארע דע אסערוי“, (באלאנערונג צושטאנד); עפעס א גאנצע מגילה איז דאָרט אָנגעשריבן. ווער קאָן דען ליינען, וואָס ס'שטייט דאָרט אָנגעשריבן! ס'איז שלעכט! ס'איז ביטער!

דער טאטע און פערענץ, וואָס זענען געווען עסטרייך-אונגארישע בירגער, האָבן זיך אויפגעזעצט אויפן וואָגן, באגלייט פון די בליקן פול מיט ליבשאפט און טרויער פון די ביידע משפחות און פון די שכנים. דער קומשער, מענדל, האָט געגעבן א צי די לייצעס, אויפגעהויבן די בייטש, מיט איר אין דער לופטן געדרייט, און וויאָ! די פערד האָבן גע-ירט פונעם אָרט. דער שטויב איז וואָס אמאָל גרעסער געוואָרן און ס'איז אין אים פארשוונדן דער וואָגן מיט די פארשוניגען.

קאפיטל III

— שמופ זין נישט אריין אין דער נשמה, און שטיי ווי א מענטש.
דופט זיך אָן נפתלי סמאָליערס יונגל, וואָס איז געשטאנען אין איין ריי
מיט משהלען פאר דער ק.פ.ר. קאָאָפּעראַטיוו.
— זעסט נישט, ווי מ'שטופט מיר פון הינטן? וואָס בין איך שול-
דיק? ענטפערט אים משהלע, און פון זיין שטערן רינגען ריקעס שווייס.
— ס'איז שוין נישט אויסצוהאלטן פון די עזות-פנימער, פון די
זשידאנעס. אומעטום זענען זיי פול. גייט אייך ארויף אין שמעפל, און
געמט נישט צו דאָס שטיקל ברויט פון די רומענער! די וואנצן, די בלוט-
צאפערס דארף מען צעטרעטן, האָט א „טשערטשעטאש“,¹ וואָס איז גע-
שטאנען פון דער ווייטנס אויפן טראָטואר, אויסגערופן מיט גיפט.
משהלע קוקט זיך ארום אויף לינקס, פון וואנען ס'איז געקומען
דאָס קול. ער האָט דערזען דעם פרימארס עלטערע זונדל, אָנגעטאָן אין
א „טשערטשעטאש“-מונדיר, ארומגעארטלט מיט א רימען אויף וועלכן
ס'זענען געווען גראווירט אויפן שפראַנציק עפעס מאָדנע ווערטער, וואָס
ער האָט נישט גענוג פארשטאנען.
אין אים האָט זיך אָנגעהויבן א געראנגל: ס'איז פאר אים אויפגע-
קומען דאָס בילד, ווען ער איז געפאָרן אויף די ברייטע שליאכן און שמאָ-
לע וועגן ווו ער האָט באגעגנט אזויפיל פויערים און פויערישע קינדער,
וואָס האָבן אים נישט געטשעפעט. פארקערט, זיי האָבן אזוי העפלעך און
הכנעהדיק געגריסט. ער האָט זיך דערמאנט, ווען ער איז אין א שבת

¹סקויט.

נאָכמיטאָג געגאנגען מיט זיינע חברים זיך שפילן, אָדער ליינען, ארויס פונעם שטעטל, צו די שיפעטעס, האָט זיי באפאלן א באנדע קינדער און געזונגען א חזק-לידל, וואָס פלעגט אזש פארגליווערן זייערע חושים. באלד האָט זיך געוואָרפן פאר די אויגן דעם מילנערס אויסגעפרעסן זונדל, טי-לעק, וואָס איז געווען דער ראש פון די אָנפאלער. דאָ זעט ער דעם פרי-מאָרס זונדל אָנגעטון מיט דעם מונדיר. ס'באָמבלט זיך אים אין קאָפּ: חנוּדִיקע פּויערימלעך, שיפעטעס, טשערמטשעמאש. ער האָט זיך נישט גע-קאָנט קיין עצה געבן. און ס'איז ביי אים געבליבן, תיקו! ווי א סך זאכן, וואָס ער האָט געלערנט אין דער גמרא און נישט פארשטאנען.

חיים, דעם סטאָליערס, גיט אים ווידער א שטופ.
— וואָס שטייסטו דאָ ווי פארגולמט! זעסט נישט, אז ס'איז געקו-

מען דיין ריי?

משהלע נעמט די צוויי שווארצע ברויט, וואָס בריען אים אָפּ די הענט, און גייט ארויס פונעם קלעם און אָטעמט אָפּ פריי. די מאמע האָט זיך זייער דערפרייט זעענדיק משהלען צוריק מיט פולע הענט.

— זע נאָר, ווי דו ביסט אויסגעשמירט אויפן פנים, וואָס איז געשען?

— ס'איז דאָרטן געווען א גערענגעניש, כ'בין קוים ארויס.

— דו געפעלסט מיר נאָרנישט. עפעס קאָכט אין דיר, זאָג מיר,

וואָס איז געשען?

— מירטשעא, דעם פרימאָרס זונדל, אָנגעטאָן אין א מונדירל, האָט געהאַלטן אין איין וואָרטשען. ער האָט אונדז באליידיקט, ער האָט אונדז אָנגערופן בלום-צאפערס.

— דאָס עפעלע פאלט נישט ווייט פונעם ביימעלע. דער פאָטער זיינער, דער המן, האָט אים אָנגעשטאָפט מיט שנאה, מיט ניפט. מיר זענען אויסגעשטאנען א סך שווערערע נסיונות, זונגענוי, וועלן מיר דאָס אויך איבערקומען.

ס'איז געווען אין א פארנאכט. דער הימל לויטער, די לופט ריין, שטיל. משהלעס רעיונות פליען ווייט, ווייט, קומען צוריק און... נאָרנישט. „וואנצן“... „בלומצאפערס“... „וועמען זוכט איר דאָ?“ אלץ בלשון רבים. ער גייט אריין אין שול לערנען זיין שיעור. עפנט די גמרא: „שנים אוחזין במלכות“. צוויי רייסן זיך איבער איין מלבוש. קריגן זיך. ער האָט זיך אָבער מיט קיינעם נישט געקריגט. ער איז געגאנגען קויפן ברויט פאר זיינע ברודערלעך. זיי האָבן גיט קיין רעכט צו עסן? פארוואָס?

ס'איז געקומען די צייט פון דאוונען מנחה. ער האָט זיך געשטעלט שמונה-עשרה. ער שאַקלט זיך, אָבער, אומזיסט, די געדאנקען טרעטן נישט אָפּ. פארוואָס? פארוואָס אזא בזיון? ס'פאלט אים איין, ער זאָל דאָס ניין זאָגן סרולן און שמעונען.

אין דרויסן, איז געווען קיל. ער גייט און קלערט. ער איז שוין כמעט פון יענער זייט שמעטל. ער האָט דאָס נישט באמערקט. — „פיר דאָס פערד פאָיען“, האָט זיך געהערט א קול.

משהלע קוקט זיך אום. ער דערזעט דעם באלענאַלע פייוויש, אָנגע-טון מיט א רעקל, וואָס איז אזש גרין פון אלטקייט, א לאטע אויף א לאטע, פון די הויזן באַמבלען זיך נאָך צווישן. די פלייצע איינגעבויגן, ווייזט אויס אונטער א משא פון שווערע צרות. דער וואָגן זיינער איז משהלען שוין פון לאנג באקאנט, זייט ער פלעגט פאָרן באגלייטן דעם טאטן צו דער באן. משהלע דערמאָנט זיך, ווען ער איז ארויסגעפאָרן אין שמעטל האָט ער געזען ווי פייווישס אויסגעדארט פערדל, הויט און ביין, פלעגט שלעפן דעם הינקענדיקן וואָגן וואָס איז שמענדיק גענאנגען אויף א זייט. דער לעדערנער פאָקליש איז געווען געלעכערט.

די כאטע, אין וועלכער ס'האָט געווינט פייווישס משפחה, איז גע-ווען צוגעדעקט מיט אלטע שינדל, אונטער וועלכע מ'האָט געקענט זען ווי די שמערן שעמערירן.

שמעון, א בחורל פון א יאָר 13—14, א פלינקער, דער בעסטער לויפער פונעם שמעטל, א גוטער שווימער, א באל-שפילער, און א שטי-פער, אָבער אן ערנסטער. דערזענדיק משהלען, גייט ער צו געשווינד אויף די שפיץ פינגער און פארדעקט משהלעס אויגן מיט זיינע הענט.

— טרעה! טרעה! האָט שמעון געזאָגט, מיט אן איבערגעמאכט קול, משהלע טאפט אים די הענט, און זאָגט: לויט די ידיים דארף דאָס זיין שמעון, דאָס קול אָבער, איז נישט זיינס. יעדנפאלס, לאָז מיר אָפּ. ס'גלויבט זיך מיר נאָרנישט איצט צו שפילן. שמעון האָט אים אָפגעלאָזט.

— וואָס איז געשען? פרעגט אים שמעון. אין דער שעה, באלד ארויס פון דער שטאָט, ס'איז נאָרנישט דיין שטייגער? משהלע דערציילט אים אין דער שטיקל, וואָס ס'האָט מיט אים פאסירט. שמעונס שטיפע-רישע בלויע אויגן זענען פארכמורעט געוואָרן. ער האָט א וויילע נאָכגע-קלערט. זיינע אויגן האָבן אָנגעהויבן צו פינקלען.

— און דו האָסט אים נאָרנישט געענטפערט, דעם כלב? לאָז! מיר וועלן זיך שוין מיט אים אמאָל אָפּרעכענען, האָט שמעון געזאָגט.

— וואָס זאָל איר אים געווען ענטפערן? דו האָסט נישט געהערט,
אז דער מאיאָר קוזשבע, מאכט חוזק פון יידן, ער שטופט זיי אריין אין
א וואנאָן און האלט זיי דאָרט פארמאכט, וויפל זיין הארץ גלוסט. ער
באליידיקט זיי און שטעלט אלטע און קראנקע צו די שווערסטע ארבעטן...
ביידע זענען געבליבן שטיין און געשוויגן א וויילע.

פלוצעם, האָט מען געהערט א קנאלעריי פון ביקסן. משהלע און
שמעון האָבן אָנגעהויבן לויפן צום אָרט פון וואנען ס'האָט זיך געהערט
דאָס שיסעריי. אין מיטן שמראָז איז געשטאנען דער אלטער נאָטאר מיט
זיינע ווייסע ארויפגעדרייטע וואָנסעס, און געשאַסן... ער האָט געשאַסן
מיט דער ביקס אין דער לופטן, ער האָט געוואָלט טרעפן דעם „צעפעלין“,
וואָס האָט זיך געשיפט אויפן הימל און האָט אויסגעזען ווי א שטערן
וואָס וויל בשום אופן נישט אראָפּפאלן.

דער צעפעלין איז אדורך בשלום, ס'האָט אים גאָרנישט געשארט.
דער עולם האָט זיך צוביסלעך בארויקט.

שוואַרצע וואָלקנס זענען אָנגעפאלן ווי די נישט נוסע, געטרעגן און
געיאָגט פונעם ווינט. די גלעקלעך פון מענדל באלענאָלעס וואָגן האָבן
מודיע געווען, אז דער זייגער איז שוין נין. ווייל דעמלט קומט אָן דער
עקספרעס-צוג. אויפן וואָגן זענען געזעסן דריי פארשוניען, צווישן זיי פע-
רענצס זון. דער וואָגן האָט זיך אָפּגעשטעלט פאר משהלעס היים: משהלע
האָט איבערגעלאָזט זיין חבר און איז גיך אריין אין שטוב.

— א נוסן אָונט, האָט ער אין איין אָטעם געזאָגט. איר ווייסט, מיר
האָבן א גרוס פונעם טאטן. די מאמע, וואָס האָט צוגעשניטן א פאָר
הויזן פאר איר גרויסן זון מענדל, איז געבליבן שטיין מיט דער שער אין
דער האנט. איר פנים האָט געשטראַלט. ס'איז דאָך אוועק אזויפיל צייט,
און ס'איז נישט געקומען קיין לעבנס-צייכן פון אים.

— נו, זאָג שוין, האָט זיך די מאמע אָנגערופן. ווער האָט געבראכט
דעם גרוס? נעם נישט ארויס די נשמה!

— שוצו, איז איצט געקומען צו פאָרן. איר האָב געהערט פריער
מיט עטלעכע טעג אז ער פאָרט אהין, צו זיין טאטן. זיי זענען דאָך צו-
זאמען אינטערנירט געוואָרן.

— פון יענעם אויסגעלאסענעם בחור וועלן מיר זיך גאָרנישט דער-
וויסן, האָט די מאמע געענטפערט.

שוצו, איז געווען אן איין-איינציקער ביי זיינע עלטערן. די מאמע
און זיינע שוועסטער האָבן געהאָרעוועט שווער און אים נאָכגעגעבן אלע

זיינע באגערן. ער איז געווען דווקא א שיינער יונג, נאָר די אויפֿירונג זיינע איז געווען א פארדאָרבענע. דאָס בעסטע און דאָס שענסטע פֿלעגט ער באקומען.

משהלעס מאמע, האָט נישט איינמאָל געזאָגט צו איר שכנה, אנא, אז זי גיט אים נאָך די שמד און ס'וועט פון אים קיין לייט נישט ארויס, זי פֿלעגט טענהן, הלמאי זאָל ער זיך נישט אראָפֿעמען א בילד פון זיין טאטן, וואָס כאָטש ער האָט געהאט א הילצערנעם פוס; פונדעסטוועגן פֿלעגט ער יאָרן דורכאנאנד גיין בארג אראָפֿ און בארג ארויף צו דער ארבעט און פון דער ארבעט. די פערענצקע פֿלעגט שאַקלען מיטן קאָפּ און זאָגן: — „ער וועט זיך אויסבעסערן ווען ער וועט עלטער ווערן; וואָס זאָל איר טון? איר האָב אים נישט איינמאָל געזאָגט ער זאָל זיך וואָס וויי-ניקער חברן מיט דעם מילגערס יונגען וואָס גייען אום פוסט און פאס און לעבן א משוגענעם טאָג. ער דארף זיך נישט גלייכן צו זיי; זיי זענען רייכע קינדער און ער שוצו, איז א קינד פון אַרעמע, ערלעכע ארבעטער. וואָס מיינט איר האָט ער מיר געענטפערט? — “וואָס טויג מיר א טאטן אן ערלעכ, וואָס ארבעט טאָג איין טאָג אום און אין שטוב הערשט דער דלות? בעסער וועל איר גיין אויך די מילגערישע וועגן, און האָבן אלץ וואָס מיין הארץ באגערט. דו וועסט מיר פרעגן, פון וואנען איר וועל נעמען געלט? דע-רויף וועל איר דיר ענטפערן; „אז כ'וועל נישט אויסמירן קיין שום וועג, מעג ער זיין שענדלעך, לויט אייער קבצנישער אויפאסונג, און איר וועל דערגרייכן מיין ציל“... חנה, משהלעס מוטער, האָט געבראָכן די הענט, און מיט א פארביטערט קול געענטפערט:

— א פארדאָרבענע סביבה איז ערגער פון א קרענק. אין דערזעל-בער צייט טוט זי א טראכט פון אירע קינדערלעך... וואָס וועט זיין פון זיי? ער איז נישטאָ, און ווען ער זאָל אפילו יאָ געווען זיין אינדערהיים, וואָס וואָלטן זיי געלערנט? חומש, גמרא, וכדומה... דאָס אלץ, איז טאקע שוין, אָבער א תכלית פאר זייערשוועגן וועט דאָס נישט זיין. עס זענען איר געקומען אויף דער מחשבה יענע אלע שיינע יידן, וועלכע זי האָט זיי נאָך געזען אינדערהיים, אין פוילן, ווען זיי פֿלעגן טאָג און נאכט זיצן מיט דעם מאן אירן, ווען ער פֿלעגט אהיימקומען אויף יום-טוב, און ווי זיי פֿלעגן אים קוקן אין מויל אריין, ווען ער פֿלעגט אויסטייטשן גמרא, פוסקים און פארשידענע חסידישע גענג. זי פֿלעגט טאקע אליין אויך א גרויסע הנאָה האָבן, ווען ער פֿלעגט זיך דרייען די לינקע פאה, און בשעת מעשה פֿלעגן אים די אייגעלעך פינקלען און זיין פנים האָט געשיינט ווי ביי א צדיק. ער איז

בקי געווען אין אלע סודות התורה, ער האָט זיי געענטפערט אויף אלע קשיות. און זיי זענען אוועק העט גאנץ פרי, צופרידענע, גליקלעכע. ווו זאָל ער איצט זיין דער מאן אירער? ער האָט אינעם לעצטן בריוו געש-ריבן, אז זיי האָבן פארלאָזט דאָס פריערדיקע אָרט און זענען אוועק — ווהיזן, ווייסט ער נישט. תורה איז טאקע די בעסטע סחורה און זי היט אָפּ פון אלעם בייזן; איז זי דען אים בייגעשטאנען, ווען ער האָט געדארפט פארלאָזן ווייב און קינד און אוועק ווייט, ווייט, און שוין אזא לאנגע צייט, אזא לאנגע צייט? וואָס איז דאָס מלחמה? זי מוז קומען? מען קאָן זי נישט אויסמיידן? זי איז פון גאָט אָנגעשריבן? פאר אירע אויגן שטייט די שכנסע און וויינט און קלאָנט אויף איר זון, ישראל דער בעקער, וואָס איז געפאלן אויפן פראָנט. מייכן בי-טערע טרערן ניסן זיך פון אירע אויגן; די שנור אירע, פערל, שטייט פארשטיינערט, אויף די הענט האלט זי אן עופעלע וואָס זויגט, זויגט איר ארויס די נשמה; ביי דער פאָלע שטייט דאָס דרייאַריקע מיידעלע און וויינט קוקנדיק אויף דער באַבע, מיט דעם פוס טרעט די מוטער אויף דעם וויגל, שוין פון געווינהייט. זי ווייסט נישט, אז זי האלט דאָס קינד אויף די הענט. פון איר ברוסט רייסט זיך ארויס א קול: — רבונג של עולם, וואָס וועט זיין פון די אַרעמע עופהלעד? איר קאָן שוין מער נישט אויסהאלטן! כ'פאל פון די פיס!, האָט פערל געזאָגט, און איז טאקע געפאלן. די שוויגער האָט אָנגעהויבן געוואלדעווען. ס'זענען זיך צונויפגעלאָפן מענטשן. דער יאָמער און דאָס געוויין האָבן אלע דורכגע-נומען...

יעדן טאָג זענען דערשינען מעלדונגען וועגן די, וואָס זענען געפאלן אויפן שלאכטפערל און וועגן די, וואָס מען ווייסט נישט ווו זייער געביין איז אהין געקומען.

— מאמע, מעגדעלע איז געקומען פונעם הויף, דאָס פנים זיינס איז אויסטערליש.

— וואָס איז געשען, משהלע? — פרעגט די מאמע.
כ'ווייס נישט, האָט געענטפערט משהלע, ער איז אזוי בלאם.
די מוטער, האָט אָן א גושן טאָג פארלאָזט די שכנסע, די פערענצקע, און מיט ניכע טריט זיך געלאָזט אהיים.

— וויי איז דער מאמע! — האָט זי אויסגערופן — ווען זי האָט געזען דאָס קינד ליגן מיטן פנים ארויף. — אוי איז דער מאמען, וואָס דארף שיקן אין דער פריעסטער יוגנט די קינדער אויף ארבעט! א וויי-

טיק איז דער מאמען, וואָס קאָן נישט האַלטן די קינדער לעבן זיך און
כאַווען זיי ווי ביי לייט!

זי האָט געלייגט די האנט אויף מענדעלעס קעפל. — ס'ברענט!
ברענען זאָלן די וואָס מוטשען יונגע קינדער! — זי האָט געכאפט דעם
האנטער, גיך אָנגעשניטן עטלעכע רעפטלעך קארטאָפֿל און זיי צוגע-
לייגט צום קינדס גליענדיקן קעפל.

די מוטער איז געווען פארצווייפלט אויף א מאַמענט. ס'קומט איר
אויפן געדאנק, זי זאָל רופן דעם דאָקטאָר. זי ווארפט אויף זיך ארויף
דאָס שאלעכל און איז שוין אין דרויסן. פונקט דעמלט גייט ארויס פון דער
טיר דער דאָקטאָר, זי גייט צו אים נאָענט און — רופט אים. דער דאָקטאָר
האָט באלד אויסגעטאָן דעם מאנטל און גענומען באטראכטן מענדעלען.
די מוטער איז געשטאנען לעבן אים און געקוקט אויף זיין פנים.
באמערקנדיק, אז ער האָט געמאכט א פארצווייפלטע מינע, האָט זי אָנגע-
הויבן צו וויינען און צו בעטן, ער זאָל אלץ טון און ראטעווען דאָס קינד.
דער דאָקטאָר, האָט געטון א כאפ דאָס ליילעך, וואָס איז געלעגן אויפן
בענקל, און באפוילן, מ'זאָל עס דורכווייזן אין קאלט וואסער, און ער האָט
איינגעוויקלט דאָס קינד דערמיט. די מוטער האָט נאָכגעקוקט דעם דאָק-
טאָרס יעדע באוועגונג און איז אירע אויגן האָבן זיך אָפגעשפיגלט דאנק-
בארקייט, פרייד און שרעק. דער דאָקטאָר האָט איר געגעבן א גרינגן
קלאפ אויף דער פלייצע — ס'זעט זיין גוט.

ס'איז נישט אוועק קיין שעה און דער דאָקטאָר איז געקומען דער-
לאנגט א רעצעפט. ער האָט אויפסגוי באטראכט דאָס קינד און מיט א
פריינטשאפטלעכן שמייכל זיך אָפגעזענגט און איז אוועק.

פייוול, דאָס פערטע קינד, א שטילער, שמענדיק פארטיפט אין זיך,
איז אראָפ פונעם פיעקאליק, ווו ער פלעגט זיך שפילן מיט די קעצלעך, איז
צוגעגאנגען צום בעטל ווי זיין ברודער איז געלעגן. ער הערט ווי מענדעלע
רעדט, פונעם שלאָף דאכט זיך, ער קוקט זיך צו צום ברודער, עס פלאמען
זיינע באקן, זיינע אויגן פינקלען, און וואָס ער רעדט קלעבט זיך נישט, ס'-
איז נישט פארשטענדלעך. ער איז אריינגעגאנגען צו דער מאמען, וואָס איז
געשטאנען אין קיך און געשיילט קארטאָפֿלעס און איר שטיף איינגערוימט,
אז מענדעלע רעדט עפעס נישט צו דער זאך. די מאמע ווארפט אוועק דאָס
מעסער און לויפט אריין, ווישט זיך אָפ די הענט אינעם פארטער. לייגט
אז די הענט צום קינדס שמערן, ס'ברענט. זי כאפט שנעל א פריש ליילעך
פונעם קאמאָדל, לייגט עס אריין אין קאלט וואסער, דרייט עס אויס, די

איבריקע קינדער העלפן איר צו און וויקלט איבער אויסנני מענדעלעם פלאמענדיקן קערפער. אלע אין איין אָטעם ווארטן אויף א בעסערונג, אלע שווייגן, פולע מיט פחד און האָפענונג. זיי האָבן געוואוסט, מיט וואָס ס'שמעקט. אין שטאַט האָט דער טיפּוס געבושעוועט. דאָס שפיטאַל איז געווען פול מיט קראנקע, אייניקע שולן זענען רעקוויזיציאַנירט געוואָרן, ווייל ס'איז נישט געווען קיין פלאץ פאר אזויפיל קראנקע. אין שטעטל איז ארומגעגאנגען דער מלאך-המות און האָט אלץ פארקלענערט די צאָל פון די אויסגעהונגערטע איינווינער.

נאָך עטלעכע טעג פון אומרו און שרעק, איז געקומען דער קריזיס-טאָג. אלע ווילן זיך דערגענטערן צו זייער געליבטן ברודער. די מאמע וואכט און טרייבט זיי אוועק, זיי זאָלן חלילה נישט איבערגעמען די קראנק-הייט. נאָר זי מיט דער עלטערער טאָכטער האָבן באדינט דעם קראנקן. פון די טיפענישן פון דער געפלאַגטער מוטער, האָט פון צייט צו צייט זיך געלאָזט הערן א שטילער וויי פון א צעבראַכענער נשמה. אן אנדערט מאָל וואָלט זי אויסגעבראַכן אין א געשריי, וואָס וואָלט געריסן הימלען, נאָר דאָס מאָל האָט זי דעם צער איבערגעטראָגן אין דער שטיל און זיך געשטיקט מיט טרערן.

מיט אָנגעשטרענגטע נערוון זענען די קינדער אויף די שפיץ פינגער געשטאנען אין קיר. זיי האָבן געוואָלט זען... דעכעט נאָר דאָס ברודערל. די מאמע ברעכט זיך די הענט. אומעט און מרה-שחורה באהערשט דאָס שמיכל און זיי אלעמען.

מענדעלע האָט געגעבן א ניס. דער מאמעס פנים האָט אָנגעהויבן צו שמייכלען. א שטילע פרייד האָט זי ארומגענומען און זי האָט אויסגעשריגן, „צום געזונט! צום געזונט, זונעניו!“ אויף די פנימלעך פון די איבריקע קינדער האָט זי באוויזן דער גוטמוטיקער שמייכל און אלע אין איין קול האָבן מיטגעהאַלפן דער מוטער: „צום געזונט! צום געזונט, מענדעלע!“

קאפיטל IV

דער שטילער פרימאָרנן איז פארטריבן געוואָרן פון די מיליטע-
רישע אינסטרומענטן, מעשענע טרומייטערס און פויקן וואָס האָבן פאר-
הילכט דאָס שטעטל.

קליינוואַרג, האָט זיך געיאָועט און געשפּאַנט צום טאַקט, גלייך מיט
די אומענדלעכע רוסישע מחנות, וואָס האָבן זיך געצויגן אָן אָפּהאַלט. א
ים ביקסן. די שווערדן האָבן געבלישטשעט, פּערד, אויף זיי קאָזאַקן מיט
שפּיזן. מיליטערישע קיכן נאָך זיי. געוואַלד, פון וואַנען קומען אזויפיל
מענטשן אָן א צאָל און אַז איין ערד, און ווהיזן גייען זיי!?

די מוטיקע מאַרשן פון די פּאָרגייער ווערן אלץ מער פּאַרשוונדן.
זייער אָרט פּאַרנעמען די סאָלדאַטן-לידער. פון די טיפּקייטן פון די הער-
צער אָבער, פילט זיך דער גרויער טרויער, וואָס פילט אָן זייערע אויסגע-
מוטשעטע יונגע געמיטן. פול מיט בענקשאפט צו די ליבע, פון וואַנען
זיי זענען אוועק שוין שוויזנטער מיילן. פון די מידע און טרויעריקע אויגן
האָט זיך אויסגעוועבט א שוואַרצע דעק, וואָס האָט פּאַרדעקט די זון און
זיי אלעמען מיט א שוואַרצער פּאָן.

צווישן דעם יונגוואַרג האָט זיך געפונען אויך משהלע. כאָטש זיין
טאַטע האָט אים אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך נישט דערוועגן ארויסווייזן זיין
פנים פארן מיליטער.

צום ערשטן איז ער פריילעך געווען און האָט זיך משהלע געווען
גלייך מיט אלע קינדער וואָס האָבן מיטגעשפּאַנט. ער איז אויך געגאַנגען
צום טאַקט פון דער מוזיק. די מחנות, וואָס האָבן זיך געהאַלטן אין איין
ציען, די צאָל סאָלדאַטן, וואָס זענען געגליכו געוואָרן ביי אים אין מוח

צו די שטערן אין הימל און צום זאמד פון די ימים, האָבן ביי אים ארויסגערופן פארשיידענע געפילן. צווישן דעם מיליטער וואָס האָט דורכ-מארשירט, האָט ער געזען איינעם א סאָלדאט, וואָס איז זייער ענלעך גע-ווען צו לייבל בעקער, וואָס איז נישט לאנג געפאלן אויפן שלאכטפעלד. ער האָט שוין מער נישט געהערט די לידער. דאָס יאָמערן און די געוויי-גען פון לייבל בעקערס הויז האָבן זיי פארשטויסן. וויפל וועט בלייבן פון דער גרויסער מענגע, וויפל טאטעס וועלן שוין מער נישט צוריק קומען צו זייערע קינדער? וויפל מאמעס וועלן פאלן, ווי לייבל בעקערס פרוי איז אנידער געפאלן מיטן זויגלינג אויף די הענט, בשעת ס'איז איר אָנגע-קומען די פינצטערע בשורה, אז איר מאן איז אומגעקומען? ווער האָט גורם געווען די מלחמה? מ'זאָגט, אז עפעס אן עסטרייכישער פרינץ איז געשאָסן געוואָרן פון א סערב. פאר וואָס זשע קומען אהער רוסן, רומענער, דייטשן?

וואָס זוכט דאָ דער פראנצויזישער אָפיציר, וואָס שטייט איין ביי אונדז? מ'זאָגט אז אויך ענגלענדער שלאָגן זיך און אויך טערקן, בולגארן און ווער ווייסט נאָך ווער. וואָס פאר א שייכות האָבן זיי מיטן עסטריי-כישן פרינץ? ווהיזן גייט די דאָזיקע גרויע מאסע? צום אומקום?

— אנו, קום נאָר אהער, — האָט זיך געהערט א קול, — ווו ביסטו ערגעץ פארקראַכן? ביסט דאָך שוין ווייט פונעם שטעטל?
משהלע קוקט זיך ארום און דערזעט שמעגען. ער איז שוין טאקע ווייט אוועק, דאָס בית-הקברות זעט זיך קוים אָן.

— די מארשן פונעם מיליטער האָבן מיר פארכאפט, האָט געענטפערט משהלע, און דערנאָך מיינע געדאנקען, וואָס זענען פארפלוין ווער ווייסט ווהיזן. זאָג מיר שמעון וואָס זענען שולדיק אָט די מענטשן, וואָס גייען מיט אזעלכע מידע שריט און מיט אזוי פיל משא אויף די פלייצעס, מיט ביקסן, שווערדן, מיט אזוי פיל טרויער אין די אויגן, צום שלאכטפעלד זיך שלאָגן? פאר וועמען? פאר עפעס א פרינץ, וואָס איז אומגעקומען? — העלף מיר בעסער צו, — האָט אים שמעון געזאָגט — שלעפן דאָס ווענעלע מיט פאָפשויםעל וואָס כ'האָב עס געמאָלן אין מיל. כ'האָב מיר דאָרט אָנגעהערט זאכן, וואָס די פויערטעס האָבן זיך אָנדערציילט, אז די האָר שטעלן זיך קאפויר.

ביידע חברים, מיט אויסגעלאָשענע פנימער, האָבן פאמעלעך געשלעפט דאָס ווענעלע, יעדער באזונדער האָט געטראכט וועגן דעם אָנשיקעניש וואָס הייסט מלחמה.

נאָד זײ, פונדערווייגנס, זענען גענאנגען: טיליק און דער טשער-
טשעטאש מירטשעא.

משהלע און שמעון האָבן זיך אָנגעקומט איינער דעם אנדערן און
ווייטער געשלעפט און געטראכט... ביז זיי זענען אָנגעקומען און אָפגעלייגט
דאָס ביסל פאָפשויםעל.

— מאָרגן, צען א זיינער, טרעפן מיר זיך דאָ! — האָט שמעון
געזאָגט באפעלעריש מיט א שמייכל אין זיינע נוסמוטיקע אויגן.
— נוט! האָט משהלע מסכים געווען.

V קאפיטל

שפעט ביינאכט האָט מען געקלאַפּט אין פּייוויש באלענגאַלעם טיר, אזוי שטארק, אז אלע האָבן זיך אויפגעכאַפּט זייער דערשראָקענע. דאָס טראַסקען איז געווען אָן אן אויפהער.

— ווער זאָל דאָס זיין? האָט צביה, מיט אויסגעגלאַצטע אויגן און אין גאַנצן איין ציטער, זיך געווענדט צו איר אָפּגעהאַרעוועטן פּאָטער. ער — א צעשוּיבערטער, אין א העמד צונויפגשטיקעוועט פון פאַרשי-דענע פאַרבן און מוסטערן, א צעטומלטער, זוכנדיק עפעס זיך אָנצוטאָן, כאַפּט א שטיוול, און טוט אים אָן אויף דער האַנט. די טיר איז אַנידער געפאַלן. די שרעק מיט דער קעלט האָבן אַרומגענומען די אַרעמע משפּחה. ס'זענען אַריין דריי זשאַנדאַרן. איינער האָט אָנגעכאַפּט דעם באלענגאַלע און אים באַפוילן, געשריגן ער זאָל זיך אָנטאָן און מיטגיין. שמעון איז געבליבן שטיין אויף די קני אין בעט. די פּויסטן, די שנאה, וואָס האָט אַרויסגעשפּריצט פון זיינע אויגן, האָבן אויפּמערקזאַם געמאַכט א צווייטן זשאַנדאַר וועלכער איז שנעל צו, צו אים און געשריגן: „דו שמוציקער זשידאן, וואַרף עפעס אַרויף אויף דיר און און קום שנעל!“ ער האָט מיט זיינע לאַפּעס אָנגענומען דעם יונגלעך הענט און זיי אזא דרוק געניבן, אז די פינגער זענען געבליבן ווי פאַר-שטאַרצט. אויס פּויסטן! נאָר פון זיינע אויגן האָט געשטראָמט א ים פון צאַרן. — ניקער! שנעלער! שפּיאַנען! האָט דער עלטסטער פון די זשאַנ-דאַרן געשריגן און געשלעפּט דעם באלענגאַלע.

אין דרויסן, דערזענדיק די איינגעהויקערטע דראַקשע און דאָס איינגעשרומפּענע פּערדל, האָט ער באַפוילן: תּיכּף איינשפּאַנען! טיר האָבן גישט קיין צייט צו פאַרלירן!

ער האָט זיך צעלייגט אין דעם וואָגן. אויסציענדיק די פיס, איז איין פוס ארויס, ווייל די אלטע און שוואכע ברעטלעך האָבן נישט געקאָגט אויס- האלטן די „גבורה“ פונעם זשאנדאר. דאָס ראָד האָט פארכאפט זיין שטיוול. — שפאן אויס די פארשאַלטענע גבילה! באגלייט מיט א סטוסאק האָט דער דריטער זשאנדער מיט אויסגעשטורעטע ציין זיך געווענדט צום צעקאליטשעטן באַלעגאַלע — נעם זי אָן ביים צוים, פיר זי צו צום רעקוויזיציע-אמט.

פיוויש האָט געפילט, אז א סוף האָט גענומען צו זיין בידנע פערדל און צו זיין אומגליקלעכער פרנסה. „אויף וועמען וועלן בלייבן די אויס- געהונגערטע יתומים?“. ער האָט אָנגענומען דאָס פערד ביי דער גריווע, האָט עס געגלעט דעם האַלדז, דאָס פערד האָט אויסגעדרייט דאָס פנים און אים אָנגעקוקט: גלייך ווי ס'וואַלט פארשטאנען די פרויעריקע לאגע, אין וועלכער זיי האָבן זיך ביידע געפונען. פיוויש האָט נישט לאנג גע- פראכט און איז ארויף אויפן פערד און וויאָ! וויאָ! ווהיין? ווייסט ער אליין נישט. דאָס פערד האָט אָנגעהויבן לויפן פּייל אויסן בויגן, גלייך ווי ס'האָט געפילט אין וואָס פאר א מוראדיקער סכנה זיי זענען.

דער עלטסטער פון די זשאנדארן, וואָס איז געלעגן אין וואָגן און געהאלטן אין איין אויקען, ווען דער צווייטער זשאנדאר האָט אים געביטן די אָגיטשעס אויפן פוס, האָט מיט א ווילרן אויסגעשריי באפוילן דעם דריטן זשאנדאר: שיס!

דער דריטער זשאנדאר, האָט אויף גיך אָנגעלאָרן די ביקס און האָט אָנגעהויבן צילן...

— און דו, פארשאַלטענער ממזר? האָט זיך צעשריגן דער צווייטער זשאנדאר, — שפאן דיך אליין איין אין וואָגן און שלעפּ צו דעם דאָמנו מאזשור¹ צום שפיטאַל! וואָס איז נישט ווייט. שמעון, האָט נאָר געווארט אויף דעם באפעל, ער איז געשווינד צו- געלאָפן צום וואָגן. אויסגעריסן דעם דישל, און אים מיט אימפעט אראָפ- געלאָזט אויף די פינגער וואָס האָבן געצילט אויף זיין אומגליקלעכן פאָטער, אויף זיין אויסגעמוטשעט פערד.

די ביקס איז ארויסגעפאלן פונעם זשאנדארס הענט און שמעון האָט גענומען די פיס אויף די פלייצעס און איז געלאָפן, ווו די אויגן האָבן אים געטראַגן.

¹ הער פעלדוועבל

דעם אנדערן טאָג, צען אזייגער, ווען משהלע איז געקומען צו
שמעונען, האָט אים איינער אָפגעווארט.
— וועמען זוכסטו דאָ? — האָט אים געפרעגט דער פארשוין מיט
די גראָבע לײַפן און אָנגעלאָפּענע אויגן.
— איר בין געקומען גלאט אזוי, האָט אים משהלע געענטפערט
און האָט זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטן.
— זיי האָבן געכטן אוועקגעשלעפט דעם טאטן און שמעונען, האָט
ציפע, א מירדעלע פון א יאָר דרייצן מיט א טיפן טרויער און שרעק אין
די אויגן, געשעפטשעט.

קאפיטל VI

שווערע וואַלקנס, שווארצע, האָבן זיך געיאָגט. ס'האָט, זיך געדאכט, אז אָט-אָט פאלן זיי אראָפּ, ס'האָט נישט לאנג געדויערט און ס'האָט אָנגעהויבן ניסן פון די דעכער. די גאסן זענען פארפלייצט געוואָרן. מענדל משהלעס ברודער, איז ארויסגעקומען אונטערצושטעלן דאָס פעסעלע וועגן רעגנוואסער. בערל פאָנפאטש, מיט א זאק אויפן קאָפּ און מיט א שמעקן אין דער האנט, האָט געטריבן די בהמות אין שטאל אריין. דער-זענדיק מענדלען, האָט ער שטארק געקלאפט מיטן שמעקן אין פלויט. מענדל קוקט זיך ארום און דערזעט דעם פאָנפאטש, וועלכער מאכט אים א סימן ער זאָל אריבערקומען. מענדל קאטשעט זיך ארויף די הייזלעך און שפרינגט אריבער דעם פלויט.

— קום נאָר אריין אין שטוב אריין, זאָגט צו אים דער פאָנפאטש. מענדלעלע פאָלגט אים. — הער נאָר, רופט זיך אָן דער פאָנפאטש, היינט, ווען כ'בין געפאָרן מיטן וואָגן צו דער נארע¹, האָב איד געזען, ווי דעני-לע, דער רשע מרושע, טרייבט א יינגל צום קאָמאנדאמענט. כ'וואָלט גע-קאָנט שווערן, אז דאָס איז געווען דיין ברודער משה. כ'האָב געגעבן עפלע-כע שמיץ דעם פערד, ס'זאָל זיך צואייילן כדי כ'זאָל מיר איבערצייגן צי ס'-איז אמת. אומזיסט אָבער, ווען כ'בין גענטער צוגעפאָרן, איז דאָס יינגל שוין געווען אריינגעשטופט. כ'האָב מיר נישט געקאָנט געפונען קיין פלאץ. דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אז דאָס איז נישט קיין ריינע זאך. וואָס האָב איד געקאָנט שוין? כ'בין צוגעפאָרן מיטן וואָגן צו דער מאנאויע, געקוקט, אפשר

¹ גארע — באן-סטאציע

וועט עמעצער ארויסגיין פון דאָרט און וועל עפעס געוואָר ווערן. כ'בין אזוי געשטאנען און געקוקט. כ'האָב זיך נישט גערעכנט דערמיט, וואָס דער וואַנאָן מעל שטייט, און באלד וועט אָנציען משה קמן און וועט מאַכן א גוואַלד, אז מען שטעלט אים בדיל הרל, אז ער וועט דארפן באַצאָלן, ווייס איך וויפל פאר פאָרוואַמען, ארויס צו נעמען די סחורה. און אזוי, ווי כ'שטיי און קלער, וואָס זאָל דאָ האָבן געשען? עפנט זיך די מיר פונעם קאָ-מאנדאמענט, און א יינגל, געטריבן פון א סאָלדאט, דערנענטערט זיך אלץ מער צו דער ליניע מאַארטע! דאָס מאַל זע איך שוין גאנץ נוט, אז דאָס איז טאקע משהלע. דאָס האַרץ האָט אָנגעהויבן קלאַפן שטארקער, כ'האָב שוין געוואוסט, וואָס דאָס הייסט. מ'פירט אים אינעם באוואוסטן וואַנאָן, ווו דער המן, דער מאַיאָר קוזשבע, טרייבט אריין יידן און מאכט פון זיי חזוק. כ'האָב געווארט אויף דער שעה, כ'זאָל אהיים קומען. און דאָ רענגט, ס'גייסט. רוף אריין די מאמע, זאָג איר זי זאָל באלד קומען! א דערשלאָגענער, מיט אן אראָפגעלאָזטן קאָפּ, איז מענדל אהיים געלאָפן.

— ווו לויפסטו ארום מענדל אין אזא שלאקס-רעגן? — האָט אים די מאמע געפרעגט — דו קענסט זיך חלילה פארקילן! טאקע נאָר דאָס פעלט מיר אויס אצינדערט. ס'פאלט מיר ארויס דאָס האַרץ, כ'ווייס נישט ווו משהלע איז אהין געקומען. ער איז אוועק זייט אזא לאַנגער צייט און איז נאָך נישט געקומען!

מענדל פארענטפערט זיך, אז ווי ער איז פארטיק געוואָרן אוועק-צושטעלן דאָס פעסל אונטער דער ריגוע, האָט ער געהערט ווי עמעצער קלאפט, ער האָט זיך ארומגעקוקט און געזען ווי דער שכן האָט אים גע-מאכט א סימן ער זאָל געשווינד אריבערשפרינגען. איך בין אריבערגעש-פרונגען און אריינגעקומען אין שטוב אריין. ער האָט מיר געזאָגט כ'זאָל דיר אריינשיקן.

— וואָס איז געשען? האָט זיך די מוטער געבראָכן די הענט, דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז ס'וועט עפעס טרעפן. זי האָט געכאפט דאָס שאלעכל און געלאָפן צום שכן.

— וואָס איז געשען? האָט חנה, משהלעס מוטער, גלייך געפרעגט. ברוך פאַנפאטש, האָט פאָרן כטיק דערציילט, וואָס ער האָט געזען.

¹ טויטע ליניע

חנה, האָט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט זיך צוגעהערט צו יעדן וואָרט, וואָס דער שכן האָט ארויסגערעדט. בשעת זי האָט געהערט דאָס וואָרט „וואַגאַן“, האָט מען געזען, ווי דאָס פנים אירס מיניעם זיך, דער צער האָט זי ארומגעכאפט. באלד אָבער האָבן זיך, באווייזן אויף איר געזיכט, סמנים פון רויקייט און זי האָט אויף א קול מיט אנטש-לאַסנקייט געזאָגט: — זאָל זיין וואָס ס'ווייל זיך, כ'ניי ראטעווען מיין קינד! די פאַנפאטשקע, וואָס איז געזעסן אין אנדערן שטיבל און געשלאָגן פומער, דערהערנדיק חנהס באשלוס, האָט זי שנעל אויפגעבונדן דאָס פארטעך, זיך געווענדט צו חנה: — ווארט צו א וויילע, דו וועסט נישט ניין אליין, מיר וועלן מיטנעמען די פערענצקע און מיר וועלן זיי מאכן דאָרט אזא שווארצע סוף, זיי זאָלן שוין פארזאָגן אויף קינדס-קינדער אזא פארברעכן מער נישט צו מאכן. האָסטו געהערט א ביסל! אזא חזירי! צו נעמען א קינד אן אומשולדיקס און עס אריינזאָרפן ערגעץ אין א וואַגאַן אריין! זאָלן זיי שוין פארשרפעט ווערן, גאָטעניו, געטרייער! זי ווארפט געשווינד אראָפּ די פאַפּעצעס, טוט זיך אָן די שיד, די בלוזע, וויקלט זיך ארום מיטן שאַל, ווישט זיך אָפּ דאָס מיילעכל, דאָס שמאַלע, כאפט אָן חנה ביי דער האנט, זאָגט א גוטן טאָג דעם מאן און שפאנט מיט געברנישע שריט ארויס.

דער רעגן האָט זיך אָפגעשטעלט, דער הימל האָט זיך אָנגעהויבן אויסצולייטערן, שטיקער הימל זענען באפרייט געוואָרן פון די מוראדיקע כמארעס. דינע ווייסע וואַלקנדלעך האָבן זיך געשלאָגן מיט דער זון, ס'האָט זיי אָבער גאָרנישט געהאַלפן, די זונען-שמראַלן האָבן זיי גובר געווען, דער הימל איז געוואָרן לויטער, ריין, אומשולדיק.

ברוך פאַנפאטש, לויפט איר נאָך א פאָר טריט, דערמאנט זי, רוימט איר איין אין אויער: — „זאָלסט נאָר נישט צעלאָזן דעם פּיסק, פארנעם נישט אז ס'איז סטארע דע אסעריו¹, מ'חמה צייט. פארגעס נישט אז מיר האָבן קינדער, הערסט!

דאָס ווייב האָט אויף אים נעגעבן א קוק, וואָס האָט באטייט, לאָז מיר צורן, גבור מיינער! כ'קאָן מיר שוין מיין שמעטל אליין באשטיין, אָן דינע עצות. ברוך האָט געהויבן די אקסלען, ווי איינער רעדט: „כ'ווייס, ס'זענען ארויסגעוואָרפענע רייד.“ ער האָט זיך באלד אָפגעטראָגן.

¹ באלאגערונגס-צושטאנד

דורכגייענדיק פאר דער פערענצקעם הויז, וועלכע איז געשטאנען ביים פענצטער, אראנזשירנדיק דאָרט די בלומען-טעפּ, גייט די פּאָנפּאטשקע צו איר צו און שושקעט איר אריין, אז זי זאָל באלד ארפּפּקומען צו דער גארע. שווע, וואָס איז געשטאנען און אויסגעלייגט קאָרשן, זעענדיק די שכנע, האָט ער, באלד גאָכדעם, וואָס זי איז אוועקגעגאנגען, זיך גע-ווענדט צו דער מוטער זיינער: — וואָס האָט זי געוואָלט די זשידאָוועקע? וואָס פאר א סודות האָט זי מיט דיר?

די פערענצקע קוקט אים אָן, אין אירע בליקן האָט זיך אָפּגעשפיגלט א גרויסער צער, און אים געענטפערט: — כ'בין זייער באומרויקט, כ'זע, אז מיט וויפל די צייט גייט אוועק, וועזיסטו אלץ שלעכטער. וואָס האָסטו צו דער פארצרהטער פרוי? כ'וואָלט שוין געוואָלט זען צוריק דעם טאטן דינעם. כ'האָב שוין נישט קיין כוח צו דיר. אפשר וועט ער אויף דיר האָבן א גוטע ווירקונג,

— כ'גיי, — האָט די פערענצקע געזאָגט — צו דער באו. נישט ווייט פון דער באו-סטאציע האָבן זיך די דריי שכנות באגעגנט. הנה מיט דער פּאָנפּאטשקע זענען געשטאנען א וויילע און גערעדט מיט וואסיליע קאָנסטאנטין, א באו-ארבעטער, וועלכער האָט זיי אויפּמערקזאם אויסגע-הערט. זיי האָבן זיך פאר אים אויסגערעדט דאָס הארץ.

קאָנסטאנטין, האָט זיי דערמאָגט, אז ס'איז מלחמה-צייט, און ס'טאָרן נישט שטיין אויף איין פלאץ מערערע מענטשן. ער האָט זיי צו-געזאָגט, אז ער וועט טון, וואָס ער וועט קאָנען. פריינטלעך באגרייבט און אוועק. ווען די פרויען זענען געקומען צום קאָמאנדאמענט, האָבן זיי זיך געוואָנדן צום זשאנדאר, וואָס איז געשטאנען אויף דער וואד: — אויב ער ווייסט נישט צי דאָ איז געווען א דרייצן-יעריק יינגל, וואָס איז געפירט געוואָרן פון איינעם מיט גראָבע ליפן און מיט פארשוואַלענע אויגן? דער זשאנדאר, האָט זיי געענטפערט, זיי זאָלן זיך באלד צוריק ציען. ס'איז פארבאָטן צו שטיין גאָענט צו דער קאנצלעאריע!

— אוועק פון דאנען!

נישט ווייט, איז געשטאנען קאָנו¹ קאָסטיקע, דער אדוואָקאט. ער דערנענטערט זיך און זעט, ווי די דריי פרויען דיסקוטירן, מ'זאָל ארויס-לאָזן זאָפּאָרט דאָס יינגל, ער איז אומשוואַדיק. די פּאָנפּאטשקע גיט זיך א לאָז צום אדוואָקאט און דערציילט אים וועגן דעם אומגליק, וואָס ס'האָט זיך געטראַפן מיטן יינגל.

¹ קאנו — פריץ

דער אדוואָקאט, האָט איר געגעבן א ווינק, זי זאָל אים נאָכגיין
אינעם צווייטן צימערל. זי גייט נאָך.

— הער אויס, — רופט זיך אָן דער אדוואָקאט צו דער יידענע —
דאָס איז נישט אזא גרינגער ענין, דאָס שמעקט מיט א הארבער שטרעף.
דער מאזשור איז א גרויסער רשע, כ'קלער ווי אזוי מען קען צו אים
צוגיין, כדי אים א ביסל ווייכער מאכן.

— סטייטש, ס'איז דאָך א הימל-געשריי! מ'נעמט א קינד און
מען פארשפארט עס גלאט אזוי, אָן א פארוואַס און אָן א פארוועזן!
כ'וועל גיין שרייען, געוואלדעווען, אז מ'וועט דארפן אפילן ביז צום מלך!
וואָס? די וועלט איז הפקר, יעדער קאָן טון וואָס ער וויל?

— הייז דיר נישט אזוי, — זאָגט דער אדוואָקאט — כ'האָב גע-
מיינט, אז דו ביסט א פארשמענדלעכע פרוי, איר האָב נאָך געקלערט,
אפשר וועל איר קאָנען אייך ארויסהעלפן. דו גייסט זוכן גערעכטיקייט?
וועסט געפונען, ווען ס'וועט דאָ וואקסן גראָז. ער ווייזט איר אויף דער
דלָאָניע.

די רייד פונעם אדוואָקאט, האָבן איר געגעבן ווי א פריששמעלע
אין קאָפּ. זי האָט זיך דערמאנט, וויפל זי האָט געהאט צו זינגען און צו זאָגן
מיטן פראָצעס, וואָס זי האָט נישט לאנג געהאט, ביז זי האָט נישט גע-
געבן דעם אמתדיקן „באקשיש“, איז טאקע נאָרנישט געוואָרן.

— ווארט צו א וויילע, — מאכט זי צום אדוואָקאט און גייט ארויס.
חנה האָט געווארט מיט אומגעדולד אויף איר. — נו, וואָס האָט
ער דיר געזאָגט, דער תכשיט?

פרעג שוין נישט. מיר מוזן טאָן אלץ, כדי דאָס קינד צו ראטעווען.
חנה, איז בלאָ און ווייס געוואָרן. זי האָט געפילט, אז דאָ מוז מען
אָפגיין מיט א שטיק געזונט, מיט בלוט.

— הער אויס חנה, — מאכט די פאָנפאטשקע — כ'זע, אז דו
טראָנסט דאָס שווער איבער. איר האָב געלאָזט דעם כלב דאָרט ווארטן.
ווי איר האָב פארשטאנען, האָט ער מיר אליין אריינגערופן, כדי ס'זאָל
נישט זיין קיין עדות בשעת פארענדיקן דאָס געשעפט. כ'גיי אריין איצט
צו אים זען ביי וואָס דאָס האלט. ביסט מסכים?

— א ברירה האָב איר? האָט חנה געענטפערט און פון אירע אויגן
האָט געשפריצט צאָרן.

ווען די פאָנפאטשקע, איז צוריקגעקומען, האָט זי געטראָפן דעם
אדוואָקאט זיצן אויף דער שטול, א פוס איבער א פוס, געצויגן פונעם

גראָבן ציגאר מיט דער גיריקייט פון א פיאַווקע, וואָס ציט ארויס דאָס בלוט פון א קערפער, אויף וועלכן מ'האַט זי ארויפגעלאָזט.
— איד האָב קיין סך צייט נישט דאָ צו פארלירן — זאָגט ער, נישט קימענדיק זיך וועגן קרבן. — אויב איר ווילט, איד זאָל דאָס יינגל באַפרייען, זאָגט עס מיר און איד וועל באַלד אָנהויבן מיין אַרבעט.
— וואָס וועט דאָס דארפן קאָסטן? — האָט געפרעגט די פּאָנאפּא-משקע.

— ביז כ'ועל נישט נעמען קאָנטראַקט מיט די לייט, קאָן איד אייך נישט זאָגן.
— גייט, — ענטפערט די פּאָנאפּאמשקע — מיר ווארטן דאָ אויף אייך.

דער אַרוואַקאט איז אריין אהין, דאָרט ווו דער מאַזשור האָט זיין קאַנצעלאַריע. ס'האַט נישט לאַנג געדויערט, און משהלע מיט אן אַראָפּ-געלאָזטן קאָפּ, דאָס פנים פאַרלאָפּן — בלויע צייכנס האָבן זיך דורכגעזען דורך דעם צעפליקטן העמד, — גייט פאַרויס, באַגלייט פון א זשאַנדאר. די אכזרים, דער אַרוואַקאט און דער מאַזשור, האָבן דאָס אזוי רעזשיסירט, כדי אַרויפצוואַרפן א פחד אויף די אומגליקלעכע, וואָס זע-נען נישט ווייט פון דאָנען.

די אויסוואַרפן זענען געשטאנען ביים פענצטער און א טיילוואַלדישער שמייכל האָט זיך פאַרצויגן אויף זייערע פאַרברעכערישע פניםער.
משהלע האָט זיך אלץ מער דערנענטערט. די דריי פרויען זענען ווי פאַרשמוט געוואָרן. נאָך איין געראַנג האָט זיי אלע באַהערשט: זיי ווילן אים שוין זען, וואָס פאַר א פנים ער האָט.

ווען די מוטער האָט דערזען די צויטן פונעם העמד, זענען אירע אויגן אָנגעצוגדן געוואָרן. אינעם האַלדז האָט זי עפעס געוואָרגן, ער איז געווען ווי אויסגעפריקנט. דערזענדיק דאָס פנים זיינס, די בלויע צייכנס, האָט זי אָנגעהויבן געוואַלדעווען און שרייען:

— וואָס איז געוואָרן פון מיין קינד! אז אָך און ווי איז צו מיר, וואָס איד האָב דערלעבט, גאָטעניו! שטרעף די אלע וואָס לעסטערן דיין נאָמען און גייען אזוי ווייט ביז שפיכת דמים! די שכנות האָבן אויך אָנגעהויבן קלאָגן און וויינען און געשאַלטן מיט טויטע קלאַות.

קאָנסטאַנטיין, מיט נאָך עטלעכע אַרבעטער, וואָס האָבן געאַרבעט אויף דער פערטער באַז-ליניע, זענען באַלד צוגעקומען. די מוטער האָט זיך געגעבן א קלאָז צום בחורל, דער זשאַנדאר האָט אויסגעדרייט די ביכס

צו איר. די צוויי שכנות, וועלכע האָבן די גאנצע צייט נישט אָפּגעטרעטן פון דער אומגליקלעכער מוטער, האָבן זיך אריינגעוואָרפן צווישן איר און זשאנדאר: — זאָלסט נישט וואַגן איר עפעס טון, זי איז א בידנע, פארבימערטע מוטער. ווען דער זשאנדאר האָט זיך אויסגעשריגן אויף אלע דריי און געדראָט מיט ארעסט, זענען צו, די באן-ארבעטער און געמאכט א מחיצה צווישן זשאנדאר און די דריי פרויען.

פון דער אָפּגענער קאנצעלאריע, האָט זיך געהערט דעם מאזשורם הילכיק קול. ער האָט דעם זשאנדאר און די „זשיראַווקעס“ אויסגעזידלט מיט די מיאוסטע ווערטער. דער אדוואָקאט ציט אים ביים ארבל, שוש-קעט אים אריין: — מאך נישט אזא גערודער, ס'וועט זיך באלד דאָ צו-גויפלויפן דער גאנצער שאנטיער. ס'איז נישט טאקטיש. וואָס טויג דער טאראראס? לאָז, איך וועל שוין אראנזשירן דעם ענין, נענוג!

נאָכדעם, וואָס דאָס יינגל איז אריינגעשטופט געוואָרן אין צימער, זענען ארויס גאָך צוויי זשאנדארן און באפוילן, אז די אָנוועזנדע זאָלן תיכף פארלאָזן דאָס אָרט. אלע זענען אוועק.

— ביטער איז דער מאמען! וויי איז דער מאמען!

— אויקעט נישט אזוי פיל! מאכט צו איר די פאָנפאטשקע. לאָמיר בעסער פארזאָרגן לא יחרץ-נעלט פאר די כלבים. מיר שטייען שמאָל.

די מוטער, זייער פארווירט, קלערט ווו נעמט מען? ס'איז איר אדורך א געדאנק, — די לייכטער. עס איז איר פאָרגעקומען די באבע, עליה השלום, בשעת ליכט-בענטשן. אפשר וועט זי זיך מיען? אזא ווויילע באבע געווען! דער געדאנק פארשווינדט באלד, א חויץ די לייכטער. יא, אָבער ווהיין גייט מען מיט זיי? ווער וועט זיי נעמען פאר א משכון? דער מיטן ציגענעם בערדל? זי דערמאָנט זיך וויפל שפיכת-דמים, ער — דאָס הייסט דער מאן אירער — האָט געהאט, ווען ער האָט געשיקט טאקע משהלען מיט די זעלבע לייכטער צום פראָצענטניק. יא, זי דערמאָנט זיך גוט, ווען מ'האָט געדארפט באצאָלן דירה-געלט און ס'איז נישט געווען. ער האָט דעמלט דאָס קינד צוריקגעשיקט און אָנגעזאָגט, אז דער טאטע זאָל אליין קומען און אויך מיטברענגען א ווייס וועקסעלע... זי דערמאָנט זיך, און פּרערן שטיקן זי, שלונגט אראָפּ די פּרערן, זי טאָר זיך נישט פארלירן, זי איז א מאמע און א טאטע צוזאמען, זי דארף זיך נישט לאָזן איינברעכן, זי האָט פינג קינדערלעך צו פארזאָרגן!

— קום! — זאָגט זי צו דער פּאָנפּאטשקע. — מיר גייען צו דעם מיטן ציגן-בערדל. זיי קלאפן אָן. די טיר עפנט זיך, אויף דער שוועל דערשיינט א דאר יידל מיט גראָבע פינגער, רעדט גיך, האָט קיינמאָל קיין צייט נישט. ווען ער האָט זיי דערזען, האָט ער געמאכט א זויערע מינע, ווי איינער רעדט: „וואזשנע קונים!“ ער פרעגט זיי גיך אויס, וואָס ס'האָט זיי געבראכט צו אים. דאָס לשון איז ביי אים נישט געווען קלאָר. גלייך ווי ער וואָלט געהאט הייסע קארטאָפּל אין מויל... חנה דערציילט אים בקיצור דאָס אומגליק וואָס ס'האָט זיך מיט משהלען געמראָפּן. — איר קענט דאָך מיינ משהלען, ער איז דאָך א חבר מיט אייער יוספּל! — צו דער זאד! שלאָגט זי איבער דאָס דארע יידל — כ'האָב נישט קיין צייט צו פארלירן.

— גוט. מיינע לייכטער זענען אייך באקאנט. איר וויל זיי דאָ פארמשכונען, איר זאָלט מיר לייען אויף זיי 100 ליי.

— הונדערט ליי, איז א גרויסע סומע! דער משכון דעקט נישט און היינט פּראָצענט?

חנה, איז א ביסל צעטומלט געוואָרן. ס'איז פאר איר געשווינד דורכ-געפלוין משהלעם געזיכט... וואָסזשע, זי וועט אים נישט קאָנען ארויס-באקומען?

די פּאָנפּאטשקע, האָט אויף איר געקוקט און האָט דערנאָך איר געדאנק רופט זיך אָן: איר וועל גאראנטירן פארן רעשט. וואָס אנבעלאנגט, פּראָצענט, וועל איר שוין איינפארשטיין מיט אייער פרוי, כ'וועל איר געבן קעז מיט פוטער, מילך, וואָס ס'וועט זיך לאָזן...

שלושה דברים, צוויי ווערטער. ברענגט די לייכטער און איר ביידע וועט מיר אונטערשרייבן די וועקסאלער, ווייסע זעלכסט פארשטענדלעך.

— כ'האָב נאָך צוליב אייער מאן דאָס געטאָן. ער איז א לייטישער מענטש, און א חוץ דעם, דארף מען דאָך מקיים זיין די מצוה פון פדיון-שבויים — האָט ער געזאָגט מיט א שמייכלעלע, וואָס האָט אים געפאסט ווי א חזיר אוירינגלעך. ביידע פרויען האָבן זיך איבערגעקוקט און וואָס זיי האָבן אים געווגנטשן אין זיך... הלואי וואָלט עס אים נאָך די העלפט אָנגעאנגען, וואָלט אויך געווען גענוג.

— כ'וועל איצט מיר דורכגיין צו דעם שטובל, וואָס געפינט זיך אין סטרוועס הייזער, דער שכור איז זיכער דאָרט, און וועל נאָך היינט מיט אים ענדיקן — האָט די פּאָנפּאטשקע געזאָגט צו חנהן.

אינדרויסן האָט ווידער געליאפעט. ס'איז געווען א בלאַטע איבער די אויערן. די פאָנפאטשזע נייט געבער, זי פילט נישט ווי דאָס וואסער איז א גאנצער באלטבאָס אין אירע שיר. זי קומט אריין אין דעם „שטובל“ ווו די אדונים באלעווען. דער אדוואָקאט נייט איר אקעגן. די אויגן בלישטשען, דאָס פנים רויט.

— זאָג, — רופט ער זיך אָן צו איר — האָסט געבראכט די פוי-

טיקא?

— יאָ, געבראכט! א גאנצן הונדערטער! געליגן ביים ציגענעם בערדל. פארזעצט דאָס ביסל אַרעמקייט. „ברענגען זאָל מען דיר א קרעק און אויסזעצן זאָל זיך דיר מכות!“ — האָט זי זיך געטראכט.

— ווארט צו א ביסל. כ'ניי אריין צום מאזשור, מיט אים זיך דורכשמועסן. ער נייט אריין אין א צווייט שטובל, פארמאכט נישט גוט צו די שיר.

— הער נאָר, דו! די זשידאָווקע, האָט געבראכט א פופציקער, נעם צו דאָס מזומן און זאָל זיין „לחיים“. און קלאפט אָן זיין נלאָז מיט וויין אָנעם מאזשורס נלאָז. יענער קוקט אים אָן. — וואָס פאר א חיים? — ס'האָט אים אויסגעוויזן, אז חיים האלאומשעסער, דרייט זיך דאָ ארום, און פאר יענעם, האָט ער מורא געהאט. חיים איז געווען א דאָרפס-יונג און האָט זיך נישט געלאָזט שפייען אין דער קאשע. ער האָט געהאט א פאָר ידים און אז עמעצער האָט אים אָפגעטראָטן אויפן הינגראויג, האָט ער געהאט זיין ערלעך אויסקומעניש. דער מאזשור, איידער ער איז אריין אין מיליטער, האָט געהאט דעם כבוד צו פארווכן פון חיימס פעטש, אזוי אז זיי זענען אים געלעגן אין טעם. דער אדוואָקאט האָט געוויסט דערפון און האָט באלד געזוכט צו פארגלעטן די זאך, ער דערציילט אים וועגן אן אנדערן חיים, א מוראדיקן, כדי צו ווירקן אויפן מאזשור. און חוץ דעם, זאָגט דער אדוואָקאט, „לחיים“ הייסט אויף יידיש — „נאָראַק“ נייט אים אָן דאָס גלעזל! נאָראַק, ניצע! נאָראַק, ביז אראָפ! — מ'טרינקט אים.

— כ'וועל נישט מאכן מיט די זשידאָווקעס קיין שום געשעפט. איר בין א ריינער רומענער, כ'שווער אויף מיין צעלם! (ער צלמט זיך). א הונט זאָל איר זיין אויב איר נעם א באניקל.¹

¹ א גראַשן.

— זיי נישט קיין נאר, געלט האָט נישט קיין ריח. געם און שיק אריין דער מאמען דייגער, זי דארף מסתם האָבן. היי גאַראַק! ביידע זשליאַקן אויס ביז צום דנאַ. און דער וויין איז איצט טייער. אין אזא ביטערער מלחמה-צייט, מוז מען טרינקען. יא, טרינקען — היי גאַראַק! זיי ליידיקן ווייטער אויס די גלעזער. דער מאזשור שליקערצט א ביסל און זאָגט:

— מיינסט, אז כ'בין אזא שוטה? ס'איז א מצוה ביי זיי צו נעמען. ס'איז אָבער ווייניק, און א חוץ דעם האָב איך געזען צוויי גענדז דרייען זיד ארום ביי די זשידאָווקעס אין הויף.

— הער מיר אויס, דאָס זענען אַרעמע לייט. גוט ביי א חזיר א האָר! איך מײן, אז דו וואָלסט אים געדארפט ארויסלאָזן אָן א גראַשו. דו האָסט נישט געזען, אז דער גאנצער שאנטיער איז געווען אויפגערו- דערט? דו ביסט דאָר נישט קיין נאר. וואָס דארפסט ווארטן, ביז וואנען מ'וועט דיר א באפעל געבן דו זאָלסט אים באפרייען?

— היי גאַראַק! היי גאַראַק!

— ביסט גע-גע-רעכט. גיב אהער.

ער האָט אים געגעבן א פופציקער פונעם געלט וואָס ער האָט בא- קומען.

— איצט פאָרן מיר צו און מיר לאָזן אים ארויס.

— אין אַרדנונג, האָט צוגעבאָמקעט דער מאזשור.

— מענדל! שרייט דער ארוואַקאט. די דראַשקע איז צוגעפאָרן. ביידע פארשוויגען האָבן זיך שווערלעך אויפגעזעצט, און צוגעפאָרן באפ- רייען משהלען.

קאפיטל VII

ווען משהלע איז אהיים געקומען, האָבן זיך באלד געגעבן א לאָז
שכנים און נאָענטע זיך צו אינטערעסירן, וואָס ס'איז דאָרט פאָרגעקומען
מיט אים? פאָרוואָס און פאָרווען האָט מען אים פאָרגענומען? און נאָך א
סך אנדערע פראַגן. משהלעס מאַמע, וואָס איז בטבע א גאָספּריינטלעכע,
האָט דאָס מאָל זיך אָנגענומען מיט מוט און געענטפערט די אלע נייגעריקע:
— האָט קיין פאָריבל נישט, קוקט נאָר אָן דאָס קינד ווי אויס-
געמאטערט און ווי בלייך עס איז. לאָזט אים אָפּ איצט, אימערצעשעם
מאָרגן, וועט איר זיך דערוויסן אלץ, וואָס מיט אים איז פאָרגעקומען.
דאָס קינד נויטיקט זיך אין רו, עס זאָל קומען צו זיך.

די אָנוועזנדע האָבן אָנערקענט, אז די מוטער איז גערעכט און זע-
נען אוועק. איינע פון די שכנות האָט געזאָגט, ווען זי איז געשטאנען שוין
אויף דער שוועל: — יערנפאלס, דארף ער גומל-בעגמשן, וואָס ער איז
ניצל געוואָרן פון זייערע לאַפּעס.

די מאַמע האָט אלע קינדער געבעטן, מ'זאָל משהלען נישט מער
מוטשען. זי האָט אים געהאַלפן, ער זאָל זיך אָפּוואַשן און איבערכייטן
און אים געשיקט זיך לייגן שלאָפן.

לינגנדיק אין בעט, האָט די מאַמע, וואָס האָט געהאט די זאָרג פונעם
הויזגעזינד, געקלערט, ווו געמט מען עפעס געלט כדי עפעס צו קויפן פאר
די קינדערלעך. ס'קומט דער ווינטער און ס'איז נישטאָ קיין ביסל מעל,
קיין ביסל קארטאָפּל. קיין נאָפּט, קיין האָלץ. דער קאָפּ האָט זיך איר
געשפּאַלטן. מיטאמאָל האָט געגעבן א לייכט אין מוח, זי האָט זיך דער-
מאָנט: אז די שכנטע האָט איר געזאָגט, אז ס'פרעגט זיך נאָך א רומענישער

פליכטלינג נאָר א צימער, זי האָט איר געזאָגט, אז דאָס איז אן ארבעטער וואָס ארבעט אין די אייזנבאן-אמעליערן. זי וועט זיך מאַרגן אינדערפרי באלד אינטערעסירן, ווער דער איו, און ווו מען קען אים טרעפן און וועט אים פארדינגען דאָס הינטערשטע צימער.

אינדערפרי איז זי אריינגעגאנגען צו דער פערענצקע און זי געבעטן, זי זאָל איר צושיקן דעם ארבעטער, וואָס זוכט א צימער.

— כאָטש איר בלייב נאָר מיט דעם קעכל און וועל מיך נישט האָבן ווו אהינצוטון מיט מייע פינעף קינדער, האָט זי צוגעגעבן. נאָר א ברירה האָב איר? די פערענצקע האָט זי באדויערט און איר געענטפערט, אז דער הער קאָנסטאנטין, געפינט זיך אין צווייטן צימער און זי וועט אים באלד אריינרופן.

ס'האָט נישט לאנג געדויערט און ס'איז אריינגעקומען א יונגער שיינער רומענער מיט שווארצע אויגן און א חגודיק פנים. ער האָט אָנגעקוקט דאָס צימער, זיך פארגלייכט מכוח דירה-געלט, געגעבן אן אדערזיף און טאקע דעם אנדערן. טאָג זיך אריינגעצויגן.

גאנצפרי איז די מאמע אויפגעשטאנען און זיך געלאָזט גיין אויפן גיאמער וועג, אפשר וועט מען ארויסברענגען א ביסל קארטאָפּל, א ביסל פּאָפּשוי-מעל. א פויערטע האָט געבראכט א ביסל קארטאָפּל, זי וויל אָבער נישט פארקויפן, זי וויל נאפט. די מאמע האָט זיך געטראכט, אז נאפט וואָלט זי געדארפט אליון האָבן און האָט נישט. זי האָט געהויבן די אקסל, זיך בעסער איינגעוויקלט אינעם שאל און ווייטער געפרווט דאָס מזל, אפשר וועט זי פאָרט עפעס באקומען. זי זעט פונדערווייטנס א פאָר פויערטעס וואָס טראָגן „טרייסטעס“ (סאקוועס) אויף די פלייצעס, זיי טראָגן זיכער דאָרט פּאָפּשוי-מעל מיט עטלעכע אייער, טראכט זי זיך. זיי קומען גענטער, אָבער ס'האָט זיך ווידער אויסגעלאָזט א בוידעם... די פויערטעס האָבן פארלאנגט זיף, אנדערש גיבן זיי נישט אוועק דאָס ביסל פּאָפּשוי-מעל, וואָס זיי האָבן אָפגעריסן פונעם מויל פון זייערע קינדער. זיי מוזן האָבן זיף, זאָגן זיי, ווייל ס'בושעוועט דער טיפוס און מאכט אָן א חורבן אין די דערפער. די מאמע האָט צוגעזיפצט, ווי איינער רעדט: דו ביסט גערעכט, נאָר מיט וואָס נאר איר אָפ די מאָנגס פון די קינדער? זי האָט זיך געדרייט איינע אויפן מארק און איז אהיימגעקומען מיט ליידיקע הענט. אין אן אויפדערנאכט, איז געקומען קאָנסטאנטין, מיט א חבר זיינעם צו זיך אין צימער. ער האָט געבעטן דערלויבעניש צו מאכן א טיי אויף דער פליטע, וואָס האָט סוים געדעכעט, מחמת דאָס האָלץ איז געווען

נאם און האָט געוויינט טאקע ממש מיט גרינע טרערן, וואָס זענען אראָפּ-געפאלן אויפן פריסיק און האָבן זיך געווערט א וויילע. ס'האָט זיי אָבער גאָרנישט געהאַלטן, זיי זענען אנטריגען געוואָרן אין דעם אש וואָס האָט זיך געביטן דאָס קאָליר פון גרוי-שוואַרצעלעך ביזן נאטירלעכן אש-גרוי. ווען דער טיי איז פארטיק געוואָרן, האָט משהלע אים אריינגעטראַגן קאָנסטאנטינען. קאָנסטאנטינען האָט אים געבעטן, ער זאָל אויך בלייבן און טרינקען צוזאמען. משהלע האָט זיך קודם געקווענקלט און איז ענדלעך געבליבן.

— אנו, הערצייַל נאָר — האָט זיך קאָנסטאנטינען אָנגערופן צו זיין חבר באַרבו, וואָס הערט זיך דאָרט אין די פארנומענע געגנטן, ווו דער דייטש איז אריין?

— ס'איז דאָ א סך צו דערצייַלן, האָט מיט א טיפן זיפּ געענטפערט באַרבו. דו גערענסט מן-הסתם דאָס יקות, וואָס איז אויסגעבראַכן נאָך איידער אונדזערע פירערס האָבן אריינגעפירט אונדזער לאַנד אין דער גרוי-זאמער מלחמה? שפעטער האָט דאָס געהאלטן אין איין וואקסן. פריער איז נישט געווען מעגלעך אויסצוקומען מיטן לוי, ווייל אלע מאָל האָט זיך אלץ מער געשפירט דער מאנגל אויף פארשיידענע זאכן און לעבנס-מיטל, וואָס פלעגן עקספּאָרטירט ווערן, סיי אין די לענדער פון דער "אנטאנטע", סיי אין די לענדער פון די "צענטראלע מלוכות". ווי דו ווייסט שוין, איז דאָס בלוט און פלייש פון אונדזער לאַנד אויסגעזויגן, אויפ-געפרעסן געוואָרן פון די "ליבעראלע מייז", וואָס האָבן געפירט דאָס לאַנד צום אָפּגרונט, אריינפירנדיק דאָס פאָלק און א מלחמה, אין וועלכער די בעסטע זין פאלן אויף די שלאכטפּעלדער. די אזוי גערופענע פאטריאָטן וואָס האָבן געהעצט יאָרן דורכאנאנד צו מלחמה, און האָבן ארויפגעצוונגען גרויסע שמייערן אויף דער באפעלקערונג, כלומרשט זיך צו פארטיידיקן, האָבן דאָס לאַנד אריינגעפירט אין חובות איבערן קאָפּ.

בארבו, שטעלט צוריק דאָס גלאַז טיי, וואָס ער האָט געהאלטן אין דער האנט, ווישט זיך אָפּ דעם שווייס, וואָס האָט געקאפּעט פונעם שטערן. קאָנסטאנטינען, קוקט מיט אויפמערקזאמקייט אויף זיין חבר באַרבו, און משהלע האָט אויפגעמאכט מויל און אויערן, אויפגעכאפט איטלעכס וואָרט, וואָס דער נאסט דערצייַלט. קאָנסטאנטינען, לאָזט אראָפּ דעם קאָפּ. אויף זיין פנים, האָט זיך פארשפרייט אן אומעטיקער טרויער, "ס'שוועבן ארום אינעם קאלטן שמיבל זיינע ליבע קינדערלעך, זיין פרוי און זיינע עלטערן, וועלכע ער האָט איבערגעלאָזט אין יענער זייט, און געצוונגען

געווען צו אנטלויפן און זיי איבערלאָזן צווישן פערד און שוועבל, מיט וועלכע די דייטשע רויבערישע ארמיי האָט זי מזכה-געווען.

— יאָ, זאָגט קאָנסטאנטין, די פריצים האָבן אָפגענארט דאָס פּאָלק, עס געשיקט צו דער שחיטה, אָן א פארוואָס און אָן א פארווען. אונדזערע סאָלדאטן זענען שלעכט באוואָפנט, מיט אלט כלי-זיין, מיט זייער ווייניק פראָוויאנט און סאניטארער הילף. די וואָס שטארבן נישט אויפן פראָנט, שטארבן פון טיפּוס און פון אנדערע קרענק. ער שמעלט זיך אָפּ אויף א וויילע, דערנאָך הויבט ער אויף דעם קאָפּ און ווענדט זיך צו זיין חבר באַרבו— כ'פארשטיי נישט, פארוואָס די קאטאסטראָפּע איז מיט אזא אימ-פעט אונדז באַפאלן, מ'האָט דאָך כמעט אונדזער גאנץ מיליטער צעשמע-טערט! ווען כ'בין געלאָפן, צוואמען מיט גרויסע מחנות פליטים, האָב איד געזען, ווי די ראפינעריעס, זאוואָרן, פאבריקן, בריקן, דעפּאָזיטן — ברענען; ס'ווערט פארשרפעט דאָס האָב און גוטס פון אונדזער פּאָלק. דערקלער מיר, טייערער באַרבו. וויאזוי איז דאָס מעגלעך געווען, אז אזא בהלה, אזא טויט-שרעק זאָל ארומכאפן דאָס גאנצע לאַנד. ווו זענען די פארבינדעטע אונדזערע: די ענגלענדער, די פראנצויזן? כ'בין א פשוטער מענטש, כ'פארשטיי נישט!

— היץ דיר נישט, חבר קאָנסטאנטין! וואָס פארשטייטו דאָ נישט? די ענגלישע, און פראנצויזישע, „פריינט“ האָבן אָפגענארט און נישט געעפנט דעם פראָנט פון דאָבראָדזשע. דער רעזולטאט איז געווען, אז די דייטשע האָרדעס האָבן איבערגעריסן דעם פראָנט און האָבן אָנגעהויבן צו פרייבן אונדזער מיליטער, וואָס האָט געגרייכט ביז סיביר. דער שטויס איז געווען אזא גוואלטיקער, אז אונדזער מיליטער האָט געמוזט איבערלאָזן אונדזערע טייערע געגנטן, מונטעניע און אַלמעניע, און לויפן און לויפן. ביז מיר זענען אָנגעקומען אהער. דריי פערטל פון אונדזער לאַנד איז פארקאפּט געוואָרן פון ווילהעלמס רויבערישע ארמייען. כ'האָט זיך אָנגעהויבן א פּעריאָד פון נויט און פיין פאר דער גאנצער אָרעמער באַפֿעלקערונג. די ענגלישע באַלעבאטיס האָבן באַפוילן און די רומענישע לאַקייען האָבן אויסגעפירט און אָנגעצונדן די פעטראָל-אינסטאַלאַציעס. א גרויסע פייער-צונג האָט ארומגעכאפּט די רייכסטע געגנטן פונעם לאַנד. אלץ איז געווען דורכגעפירט לויט דער „פאָטערלעכער“ השנחה פון ענגלישע קאָלאָנעלן, פונעם ענגלישן פארלאַמענט. זיי האָבן געשעפּט נחת, זעענדיק ווי א ים פון פייער האָט ארומגענומען גאנצע רומענישע געגנטן.

אין די פעג פון חורבן, האָט יאָנעל בראטיאנו נישט פארגעסן זיינע
מיאוסע געשעפטן. ער באוואָרנט זיך אין די ענגלישע בענק מיט דער
קייילעכדיקער סומע פון 100.000.000 ל"י אין גאָלד.

דער דייטשער סיסטעמאטישער רויב און עקספּלאַטאציע-סיסטעם האָט
זיך אָנגעהויבן מיט דער הילף פון מארגילאָמאנען, דער טייערער משרת
ווילהעלםס, און געבענמשט פון דעם גרויסן „פאטריאָט“ יאָנעל בראטיאנו.
און אויפן פאָלק איז געפאלן די נאנצע תוכחה: די גרעסטע טייל באפעל-
קערונג איז מאַביליזירט געוואָרן צו צוואנגס-ארבעט. זיי האָבן ארויסגענו-
מען דעם מארעד פון די ביינער. צוגעטיילט א מינימאלע ראציע ברויט.
דער מאנגל איז געוואקסן, נישט געווען מיט וואָס זיך אָנצוטון און וואָס
צו עסן. אלץ האָט דער אָקופאנט פארגומען און אוועקגעשיקט קיין
דייטשלאנד.

— כ'בין דורכגענומען מיט ווייטיק און שרעק, טייערער בארבו,
האָט קאָנסטאנטין געזאָגט. די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרן מיט אזוי-
פיל טרויער, אז משהלען האָט זיך געדאכט, אז ער הערט דאָ אן איכה-
גיגון, דעם גיגון פון פארצווייפלונג און טרויער.
מילאָ, זאָגט בארבו, מירן לעבן און מירן זען. ער טרינקט דאָס
קאלטע גלעזל טיי, געזעגנט זיך און גייט אוועק.

VIII קאפיטל

— פארוואָס האָסטו זיך אזוי פארוואָמט דאָרט — האָט משהלעם מאמע אים געפרענט?

— דער שכן האָט מיך געבעטן, איך זאָל מיט זיי טרינקען א גלעזל מיין כ'בין נישט באלד געקומען, ווייל דער גאסט זיינער, האָט דערציילט זייער אינטערעסאנטע זאכן פון יענער זייט פראַנט.

— ס'איז שוין שפעט, מ'דארף גיין צו סליחות, האָט זיך מעגל אָנגערופן. די מאמע האָט זיך אָנגעטון דעם פישו,¹ גענומען דאָס מחזור. אירע פארטריבטע אויגן זענען נאָך טריבער געוואָרן, דאָס פנים אירס איז טונקעלער געוואָרן. מיט א ביטער הארץ, איז זי גענאנגען אויף דער גאס, וואָס איז געווען איינגעהילט אין פינצטערניש. די נאסע קעלט איז זי אריין אין די ביינער. א בייזער ווינט האָט צעשויבערט די עטלעכע ביי-מער, וואָס זענען געשטאנען ווי פאריותומטע, די קרוינען זענען אלץ נא-קעטער געוואָרן, די געלע בלעטער, געיאָגטע פונעם ווינט, האָבן געקלאפט אויף די באטריבטע פנימער, אויף די שווארצע שאַטנס וואָס האָבן שווער געקעמפט צו מאכן נאָך א שפאן זיך צו דערנענטערן צום קלויז.

אינעם קלויז, וואָס איז געווען פול מיט יידן, האָט געהערשט דער יאָמער און דער וויי. דאָס רעדל, וואָס האָט ארומגענומען דעם סאָלדאט, וואָס איז נישט לאנג ארויס פונעם שפיטאָל, אָן אן אויג, איז אלץ מער געוואקסן. דער גייגיר, וואָס ס'טוט זיך אויפן פראַנט, דער צער און דאָס מיטגעפיל האָט זיי אלעמען ארומגענומען.

¹ קאפ-טויך

צווישן די אלע גרוילעכקייטן, וואָס האָבן גישט געהאט קיין שיעור און קיין ערר, האָט אויף משהלען געמאכט א טיפן רושם, ווען ער האָט געהערט. „אז אויף דעם בולגארישן פראָנט האָט אָנגעהויבן פאלן א רעגן פון קוילן, א שטורעם פון פייער, וואָס האָט ארומגעכאפט מאסן פון מענטשן וועלכע זענען געפאלן ווי די פליגן“.

ווען דער גבאי, האָט געגעבן א קלאפ אין שולחן און מודיע געווען אז דער רבי, איז שוין געקומען, האָט זיך דאָס רעדן צעפאלן און אלע האָבן זיך געזעצט אויף זייערע שטעט, די טרויריקע און בעטנדיקע שטים פונעם בעל-תפילה, האָט צערודערט דאָס געמיט פון דער אומבאהאלפענער מאסע, האָט זי אריינגעבראכט אין עקסטאז, כאָטש דער רוב פון די אָנ-ווענדיקע האָבן גישט פארשטאנען וואָס דער שליח צבור זאָגט און וואָס זיי אליין זאָגן. פאר משהלען האָט זיך גישט אָפגעטון דאָס בילך פונעם „רעגן מיט קוילן“, „דער שטורעם פון פייער“, וואָס האָט אריינגענומען אין זיינע פלאמען דאָס בעסטע, דאָס שענסטע, די יונגט פון אלע עקן לאנד. דער יאָמער און דער ווייגעשריי האָבן מיטגעריסן משהלען, ער האָט געהאט דאָס געפיל, אז די מאסע לעכצט צו שלום, לעכצט נאָך אויסלייזן. די וואָס האָבן געהאט א דירעקטע שייכות מיטן פראָנט, דאָס הייסט די וואָס האָבן געהאט קינדער אָדער נאָענטע דאָרט, האָבן געוויינט; די ווייבערישע שול האָט זיך געלאָזט הערן. בקיצור, ס'איז געווען יגון-ואנחה. נאָכדעם וואָס די סליחות האָבן זיך פארענדיקט, האָט זיך אויפסניי געמאכט א רעדל ארום דעם סאָלדאט, וואָס האָט זיך אָנדערציילט פון די אלע אומגליקן פונעם פראָנט. דערשימערט זענען זיי געוואָרן, ווען ער האָט דערציילט, אז א רשע-מרושע, א גענעראל האָט געשיקט אין די ער-שטע רייען — נאָר יידן, זיי זאָלן וואָס ניכער דערהרגעט ווערן. בשעת ער האָט דאָס דערציילט, איז אויפגעשפרונגען נפתלי סטאָליער. זיינע בלויע אויגן האָבן געפינקלט, האָבן געקוקט ווייט, גלייך זיי וואָלטן ערגעץ געזוכט גערעכטיקייט. זיין אויסגעדרייטערט פנים און זיין מאָגערער האַלדז, אויף וועלכן די בלויע אָדערן, איז וועלכע עס האָט געזאָגט דער בלוטיקער צאָרן, האָבן זיך געשלענגלט, האָט אויסגערופן: — געוואלד! ווו נעמט זיך אזא אכזריות! די יידן, וועלכע האָבן קיין שום פאָליטישע רעכט, פארקערט מען טראכט אויף זיי אויס פארשירענע בלבלולים, מ'לאָזט גישט צו קיין יידן צו קיין שום מלוכהשע אָדער מוניציפאלע אינסטיטוציע אָדער אונטער געמונגען; צו דעם מולך אָבער שיקט מען זייערע קינדער אין דער ער-שטער ריי! אזא אכזריות! אזא פארברעכן! ס'וועט אָבער אייביק גישט

אזוי בלייבן! אויף זיין פארהושכט פנים, ווו מ'האָט קיינמאָל נישט געזען קיין געזונטע פארב, האָבן זיך באוויזן רויטע פלעקן, וואָס זענען אָבער באלד פארשוונדן געוואָרן און ער האָט צוריק באקומען דאָס טאָג-טעגלעכע פנים, אויף וועלכן די קנייטשן זענען געווען דער באלעבאָס, כאָטש ער איז נאָך געווען יונג. כמעט אלע וועלכע זענען געווען אין קלויז, זענען ארויס-געגאנגען מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און מיט שווערע געמיטער.

דאָס לעבן איז זיך געגאָן זיין גאנג. מ'איז ווי געוויגט געוואָרן מיט די צרות. משהלע, איז געקומען יעדן טאָג צו זיין ארבעט. ביינאכט אָבער, און איז די פרייע שעה, האָט ער געלייענט פון די פארבאָטענע ביכער, וועלכע זענען געווען פארשלאָסן אינעם פארקלעפטן שאַפּקעלע מיטן גרינג-לעכן פאפיר, וואָס איז געשאַמאנען טאקע אין „מיטן“ רבישן הויף.

מאטעסל, דעם רבינס איידעם, וואָס האָט אהער אריינגעבראכט די ביכער, איז געווען א באהאוונטער אין דער וועלטלעכער ליטעראטור און האָט געשטרעבט זיך ארויסצורייסן פון דער רבנישער מיטלאלטערלעכע אטמאָספער. ער האָט געוואָלט ארויס פונעם געטאָ, צוזאמען מיט דעם איבריגן עולם, וואָס איז געצוימט געווען פון די אַרטיקע יידישע דאָגמעס, וואָס האָבן געהערשט אין דער האלב-פעאַדראלער אָרדענונג.

פון דעם „צויבער-שאַפּקעלע“ האָט משהלע אָנגעהויבן שעפן זיין ליטערארישע חיונה. פון דאָרט האָט ער באקומען בשתיקה אלע מאָל א גיי ביכל, הן אויף יידיש און הן אויף העברעאיש. דער האָריזאָנט האָט זיך פאר אים אָנגעהויבן צו עפענען, נאָך באלד איז ער פארשוונדן גע-וואָרן, ווייל אויף די האַרבע שאלות זיינע, פארוואָס א קליינעם טייל איז גוט, און דעם גרויסן עולם איז שלעכט, האָט ער נישט געפונען קיין ענט-פער אין די דאָזיקע ביכער.

א מאָל, ווען דער אמת-זוכער איז געזעסן לעבן א קוואל וואסער אונ-טער א בוים, פארטיפט אין דער „קליאטשע“, אין וועלכער ער האָט זיך פארפלאָנטערט, האָט ער דערפילט, ווי עמיצער שטייט ביי זיינע פלייצעס. ער האָט גיך צוגעמאכט דאָס ביכל און ארויפגעלייגט דערויף דאָס רעקל. ער דרייט זיך אויס און זעט, ווי א מיידל קוקט אויף אים, דער מאָדנער שמייכל אירער איבעראשט אים.

זי רופט זיך אָן צו אים: — וואָס ביסטו אזוי איבעראשט? כ'האָב דיך נישט איינמאָל געזען דורכגיין דורך מיין פענצטער, און נישט איינגע-מאָל דיר נאָכגעגאָן פון דער ווייטנס און צומאָל טאקע צוגעגאנגען נאָענט און געזען, ווי דו לייענסט מענדעלען. כ'האָב דיך אָבער נישט געוואָלט

שמערן און ביז ווייטער גענאנגען. היינט האָסטו מיך נעכאפט ווי איד
קוק דיר נאָך. שרעק דיר נישט! כ'וועל קיינעם נישט דערציילן.

משהלעס פנים האָט זיך געביטן, איז בלייד געוואָרן. ער האָט אָנגע-
הויבן צו שטאַמלען, זי האָט אים אָבער באלד באַרוואַיקט:

— נישקשה, ס'איז נישט קיין אומגליק, אָט זע, ווי איד לייען אויך
ביכער און באַהאַלט זיי נישט. זי נעמט אַרויס א רומעניש בוך און ווייזט אים.
ער קוקט עס אָן, לייענט דעם מיטל, דעם מחבר, און גיט עס איר צוריק
— אפשר ווילסטו לייענען דאָס דאָזיקע בוך, קאָן איד עס דיר לייען,

האָט מערי געזאָגט.

— כ'וואָלט עס זייער געוואָלט לייענען, נאָך ס'איז מיר שווער, כ' -
פאַרשטיי נישט אלע אויסדרוקן, האָט איר משהלע געענטפערט.

— אויב דו ווילסט, קאָנען מיר קומען אהער, אָדער אויף אן אנדער
פלאַץ, און איד וועל דיר געבן צו פאַרשטיין די אלע שווערע שטעלן, האָט
זי געזאָגט, זייער פריינטלעך.

משהלע קלערט א וויילע, ער קוקט אויף איר. די טיפע שוואַרצע
אויגן אירע, וועלכע האָבן געוואַרט אויף אן ענטפער, האָבן אים דורכ-
גענומען. ער ענטפערט שטיל:

— נוט. מיר וועלן פרוּוון.

מערי, א צופרידענע, האָט געקוקט אויף אים. דער שמייכל אירער
האָט זיך געדרייט ארום אירע חז-גריבלעך. זי האָט אים האַסטיק געדריקט
די האַנט, — מאַרגן, אין דערזעלבער שעה, וועלן מיר זיך דאָ ווידערזען.
א נוטן טאָג!

משהלע האָט איר לאַנג נאָכגעקוקט. ער האָט באַמערקט, ווי, פלינקע,
אָפּגעטאַקטע פיס, שפּרונגען וויליונגעריש אויף די ליימיקע טרעפּ וואָס
פירן אַרויף אין שטעטל אַרײַן.

קומענדיק אַהיים האָט זיך משהלע דערמאָגט, און די מוטער האָט
אים געבעטן, ער זאָל קויפן א מאַליי. ער איז געווען אין עטלעכע בע-
קערייען און נישט געטראָפן. ער האָט זיך דערמאָגט אין דער גראָבער
רחל, דאָרט וועט ער זיכער טרעפן. און אזוי איז טאַקע געווען. ער
איז אַריינגעקומען, פאַרלאַנגט און באַקומען א מאַליי, אָבער אן אלטנע-
באַקענעם.

— זיי אזוי נוט, זאָגט צו אים רחל די גראָבע, די וווכערניצע, און
זיי אריבער צו דעם מיטן צינענעם בערדל, רוים אים אײַן אין אוועק:
ער זאָל געבן פאַר דער מומע רחל א קילאָגראַם שאָקאַלאַדע. בשעת מעשה

שלינגט זי איין א שטיק שאַקאָלאַד, און איר דרייַנאַרניקער גוידער הויבט זיך אָן צו באוועגן. זי שליסט כמעט צו די אויגן, ווי אן ערלעכער ייד בשעת א מיפער כוונה.

משהלע קוקט זי אָן, און קלערט זיך: נעבער, א רחמנות אויף איר, ער דארף איר גיין גיך ברענגען שאַקאָלאַד, מאַמער נישט, קאָן זי חלילה- וחס פארלירן עטלעכע גראם, און דאָס וואָלט געווען אן אומגליק... ווען ער איז אהיימגעקומען, האָבן די ברידער און שוועסטער אים אויפגענומען מיט א ברוד-האַ.

— אים איז גוט צו שיקן נאָכן מלאך-המות! האָט די עלטערע שוועס-טער געזאָגט, מענדל האָט גיך געכאפט א מעסער, צעטיילט דעם מאליי, וואָס האָט שוין געשמעקט נאָך שימל, און... מ'האָט זיך באַלעקט פון אים. נאָך דער דאָזיקער סעודה האָבן זיך אלע געלייגט שלאָפן.

— א חלום האָט זיך געדרייט ארום משהלען און האָט אים געפאנגען. די ווארעמע קערפערס פון זיינע ברידער, מיט וועלכע ער איז געליגן אין איין בעט, האָבן זיך צוגעטוילעט צו אים. ער זעט זיך דאָרטן „אונ-טער דעם בערגל לעבן דעם קוואל“. עס קומט אים פאָר „די קליאטשע“, „ישראל'ס מענות“, לאָזן אים נישט רוען... ער ווארפט זיך אינעם בעט. יא. וואָס פארא אויגן האָט זי געהאט? ער געדענקט נישט נענוי. און ווי ער טראכט אזוי, דערשיינט זי פאר זיינע אויגן, ער קוקט זיך טיף אריין אין זיי. ער זעט שוין נישט עפעס אנדערש. מערי גיט מיט א מאָל א טרייסל מיט די אקסלען און אירע צעלאָזטע געקרויזטע האָר האָבן באלד פארדעקט איר אָפגעטאָקטן האַלדז. ס'האָט נישט געדויערט קיין וויילע, און דער האַלדז האָט זיך אויפסניי באוויזן, אויף וועלכן ס'איז געשטאנען שטאַלץ איר קאָפּ. ער זעט שוין נישט די אויגן, זיי קוקן שוין נישט אויף אים, גייערט ערגעץ ווייט... כאַטש ס'געפעלט אים דאָס בילד, פילט ער אָבער, ווי עמעצער עצהט אים, ער זאָל אויסשטרעקן זיינע הענט און אויסדרייען דעם קאָפּ צו זיך. צו זיך. ער וויל זיך טובלען אין דעם קלאָרן צויבער-קוואל... מענדל האָט זיך מיט-א מאָל געגעבן א דריי אויס און אים געגעבן א שטויב. משהלע האָט אויף א וויילע געעפנט די אויגן. — וווּ בין איר? — איז אים דורכגעפלוין א געדאנק — נישט ביי די שיפעטעס? ער האָט געגעבן א קוק אויף די ווענט, וועלכע זענען געווען באצירט אין די ווינטער-טעג-און-געכט מיט פארנליווערטע פרערן. ער קען זיי גוט אָט די טרערן, וואָס באווייזן זיך אויף די פארפרויענע ווענט נאנץ פרי, ווען דער לעצטער הויד, וואָס פלעגט ארויסקומען פון דעם בלעכערנעם אייוועלע, איז שוין לאנג אוועק...

— יאָ, ער איז אינדערהיים, גישט ביי די שיפעטעם.
 דער טאָג האָט אים, ווי אלע טעג, גישט געבראכט קיין פרייד. ער
 איז גענאן, ווי זיין שטייגער איז געווען, צו דער ארבעט, וואָס האָט אים
 געאיבלט. די צוויי ברידער האָבן אים פשוט געעקלט, זיי האָבן זיך מיט
 אים געשאפט, באלד דאָס, באלד יענץ. וואָס האָט זיי אויסגעפעלט?
 טאקע, „גישט מער ווי די שמד“, ווי די מאמע פלעגט זאָגן. איינס האָבן
 זיי אין זינען געהאט... וואָס מער זיך צו פוצן, בייטן די זיידענע קראוואטן
 און קלערן צו „זנות“. דאָס מאַל האָט עס משהלע געמאכט בקיצור. גע-
 נומען דאָס ביכל, אריין אין קלויז, איצט וועט אים קיינער גישט זען. מאכט
 אויף ס'ביכל... פלוצעם דערמאנט ער זיך אין מערין, זי ווארט שוין זיכער
 אויף אים דאָרט. זיין ביכל באהאלט ער אין שטענדר, פארשליסט אים און
 איז גיך אוועק צו זיין ערשטן „ראנדעווו“.
 — אנטשולדיק מיר, וואָס כ'האָב א ביסל פארשפעטיקט, האָט ער
 געזאָגט מיט א תחנונים-קול.

— ס'איז גישט געפערלעך, דאָס מאַל פארגיב איר דיר.
 — זאָג מיר, איר בעט דיר, צו וואָס טויגן דיר די זשארנאָן-ביכער.
 אנו, זעץ דיר אוועק, און איר וועל דיר פאָרלייענען א קאפיטל פון דעם
 רוסישן ראָמאן „די מאמע“ פון מאקסימ גאָרקי. האָסט זיכער גישט גע-
 הערט פון אים. ער קוקט זי אָן פארווונדערט. וואָס האָט זי געזאָגט?
 וואָס פאר א זין האָבן די ווערטער?
 — ערשטנס, וויל איר דיר זאָגן — האָט משהלע געענטפערט — אז
 כ'האָב מיר זייער גוט געפילט ווען כ'האָב געלייענט „מענדעלען“, כאָטש
 דער אינהאלט האָט מיר צעשרויפט און מיר אָנגעפילט מיט צאָרן און
 ווייטיק. צווייטנס, וויל איר דיר זאָגן, אז דער נאָמען מאקסימ גאָרקי, איז
 מיר באקאנט, כ'האָב געזען ערגעץ א ביכל פון דעם מחבר. מיט פאר-
 געניגן וועל איר אויסהערן, וואָס דו וועסט מיט מיר איצט לייענען. אָבער,
 דאָס הייסט גישט, אז כ'בין מסכים מיט דיין ביטול צו די יידישע שרייבער
 און יידישע ביכער.

זי האָט פארצויגן ס'מילעכל, אויף אירע ליפן האָט זיך באוויזן א
 חווק-שמייכעלע, זי האָט ביי זיך געטראכט: נעבער, א צוריקגעשטאנענער
 בחור. נישקשה, איר וועל אים שוין אויפקלערן. זי האָט גישט געמאכט
 קיין סך שהיות, זיך אנירענגענעצט אויפן שטיין, אראָפּגעצויגן דאָס קליידל
 איבער די פיס און אָנגעהויבן לייענען. דער בחור האָט זיך צוגעהערט מיט
 גרויס כוונה. איר דיין קול איז אלץ ווייכער און מוזיקאלישער געוואָרן.

ער האָט באוונדערט אירע אינטאַנאַציעס, די פּוּזעס. פאר אים זענען געשטאַנען, ווי לעבעדיק, די געשטאַלטן פונעם ראָמאַן, וואָס זענען ממש אויסגעזונגען געוואָרן פון אַט דעם מיידל, וואָס האָט אים כמעט פאר-חושט. ער זיצט לעבן איר, שלינגט יעדעס וואָרט, אים אזוי גוט... ער וואָלט פון דאנען קיינמאָל נישט אוועק.

די זון האָט זיך אָנגעהויבן צו זעצן, די ווייסע לבנה האָט זיך שוין פון לאנג באוויזן אויפן הימל, און זיי זיצן נאָך ווי צוגעקאוועט צום פלאץ, ביידע פאַרכאַפט פונעם ראָמאַן. דאָס טאַג-ליכט איז צוביסלעך פאַרדעקט געוואָרן פונעם שוואַרצן שאַל, וואָס האָט אלץ איינגעהילט, און זיי אויך. זיי האָבן געקוקט איינס אויף ס'אַנדערע ווי פאַרשכורטע, ווי גליקלעכע.

— אָווא! האָט פּלוצעם זיך נעגעבן א כאפּ דאָס בחורל, כ'האָב שוין לאנג געדאַרפט זיין אין בית-מדרש! מיר טוט אָבער נישט באנג, ווייל דער היינטיקער טאַג איז פאַר מיר געווען ווי א יום-טוב. טאַקע שמחת-תורה. כ'וועל אים נישט פאַרנעסן. מיין גאַנץ וועזן פרייט זיך. פאַרוואָס? ווייס איר נישט...

— לאָמיר גיין! ס'איז שוין שפעט, האָט זי צו אים געזאָגט.
— גוט.

זאָלסט וויסן, אז אין ניכן דאַרף איר אוועקפאַרן קיין יאַם, און מיר וועלן זיך אזוי גיך נישט זען.

גלייך ווי די נאַכט זאָל געווען פאַלן אויף משהלעס פנים. ער האָט נישט מער געקאָנט ארויסזאָגן קיין וואָרט.

זי האָט געזען, אז די מרה-שחורה געוועלטיקט אויף אים. מיט אירע דריי פינגער פון דער האנט, האָט זי אים אויפגעהויבן דעם קאַפּ. ווי א עלעקטרישער שטראָם איז אדורך זיינע גלידער, זיינע אויגן האָבן אָנגע-הויבן צו פינקלען. ער האָט זיינע בליקן באהאַפּטן אין אירע.

— מיר וועלן זיך נאָך דאָ זען. איר פאָר נישט אוועק אויף אייביק. און אויך נישט מעבר ליס. ווען דו וועסט געפונען פאַר גוטיק, קענסטו אריינקומען קיין יאַם, וואָס איז אויך נישט אונטער די הרי-הושך.

אירע ווערטער זענען פאַר אים געווען ווי א רפּואָה, ס'האָט זיך פון אים אָפּגעטון די מרה-שחורה, ס'איז אים ליכטיק געוואָרן פאַר די אויגן. און ער האָט מיט אַמאָל געזאָגט מיט פעסטקייט: „ס'וועט זיין גוט! ס'מוז זיין גוט!“

זיי זענען ארויף אין שמעל.

קאפיטל IX

דער פראָסט האָט אויסגעמאַלן וווגדערבארע בלומען, די שויבן זענען געווען באצירט מיט פינקלענדיקן ווייסן מאָד. משהלע האָט אויפגעפנט די אויגן און האָט פון זיך אראָפגעוואָרפן די קאַלדרע, ער האָט זיך אויפגעדאַרט און איז ארויס. אונטער זיינע גרויסע און גראָבע שיד האָט געסקריפעט דער פראָסט. די לופט איז געווען ריין, דורכזיכטיק, עס האָט אים אָבער באלד געפעלט אָטעם, די נאַזלעכער האָבן זיך ווי פארק-לעבט. ער לויפט גיך צו זיין מאָג-טעגלעכער ארבעט, שמעלט זיך אָפּ, ביי דער בוכהאנדלונג, ווי זיין שמייגער איז געווען, און אויפגיד געלייענט די אפישן, וואָס האָבן מודיע געווען דעם עולם דעם אינהאלט פון די צייטונגען, צווישן די ידיעות, וואָס זענען געווען געדרוקט מיט גרויסע אותיות און האָבן מודיע געווען וועגן נישט וויכטיקע נייעסן, איז אויך געווען א ידיעה, אז אין רוס-לאנד איז נישט רויק, אז דאָס מיליטער און די ציווילע באפעלקערונג, האָבן געמאכט אן אויפשטאנד; די דאָזיקע ידיעה איז איבערגעגעבן געוואָרן מיט קליינע אותיות. געבן זיך דערזעט ער אויך דעם פליט, קאָנסטאנטיןען, וואָס קוקט אויך אויף די אפישן.

— זעסטו בחורל, ווענדט זיך צו אים קאָנסטאנטין, דאָס איז אן אָנזאָג, אז די מלחמה וועט שוין לאנג נישט דויערן. דער עולם האָט פארלוירן דאָס געדולד. ער וויל מער נישט פארגיסן קיין בלוט, און איז לאנג זאָל הערשן הונגער, דלות, קרענק און אומענדלעכער פיין. משהלע קוקט אים אָן, עס איז אים נישט געווען קלאָר. קאָנסטאנטין אָבער, האָט אים געגעבן א קלאַפ אויף דעם אקסל, א שטייכל האָט זיך פארשפרייט אויף זיין פנים, און אים געזאָגט:

— לָאָז, מיר וועלן נאָך רעדן. קום היינט אויפדערנאכט צו מיר
אין צימער, אויך בארבו וועט דאָרט זיין.
משהלע וויל אים עפעס איבערפרעגן. קאָנסטאנטין, האָט אָבער שוין
געשפּאַנט האַסטיק, זיך געאייִלט. דער הילך פון זיינע פעסטע טריט איז
צוביסלעך פאַרשוונדן געוואָרן.

משהלע האָט געווארט מיט אומגעדולד דעם אויפדערנאכט.
„דער עולם וויל שוין מער נישט פאַרניסן קיין בלוט“, האָט געקלונ-
גען א גאַנצן טאָג אין זיינע אויערן. ער האָט געווארט אויף באַרבו, דער
וואָס האָט אַמאָל, שוין און אינטערעסאַנט גערעדט. אין בית-מדרש האָט
ער שוין געטראַפן דאָס „דיבאלע“¹, וואָס האָט געשמאַכעט אונטער דער
וואָנסע; ער האָט שוין געווארט אויף זיין פאַרמנער בערעלע, דער „אַלעם-
ווײַסער“, דער וואָס קומט אין קאָנטאַקט מיט די פּרויצים.

ווען בערעלע איז אַריינגעקומען, נאָך אַידער ער האָט זיך אַנידער-
געזעצט, האָט שוין דאָס „דיבאלע“ אים דורכגעלעכערט מיט זיינע בליקן
— נו, וואָס האָב איר געזאָגט אין פּאָליש, ווען מיר זענען געזעסן
אויף דער באַנק, נאָך שמחת-תורה?

— וואָס האָסטו געזאָגט? האָסטו נאָכגעזאָגט עפעס דאָרטן אַיינעם
א בבל, וואָס האָט געשריבן אין יענע בלעטלעך, אז „רומעניע איז א
פּולווער-פּאַס“. און דו מיינסט, אז שוין! אז אויך דאָ וועט זיין, אזוי
פּריילעך ווי דאָרט? כאַפּ נישט! יענע דאָרט וועלן נאָך האָבן צו זינגען
און צו זאָגן. דו מיינסט, אז שוין: אַיינס צוויי, און מיינסט איז דיינס און
דיינס איז מיינס. זיי וועלן נאָך באַצאָלן מיט דער גרינער גאַל.

דאָס רעדל, וואָס איז באַלד געשאפן געוואָרן אַרום די צוויי, וואָס
האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין שלום צווישן זיך, האָט געעפנט מויל און
אויערן, זיך צו-צוהערן צו דעם וויכוח.

דאָס „דיבאלע“ האָט נאָך געווארט, אז זיין קעגנער זאָל ענריקן. ער
כאַפט אַרויס פון די קעשענעם די צייטונגען און זאָגט:

— הערט זיך צו, וואָס איר לייַען! צום ערשטן האָט ער געלייענט
די מעגלעכע צייטונגען, וואָס האָבן מודיע געווען וועגן די אויפשטאַנדן פון
פעטערסבורג.

— ס'איז שוין דער אָנהויב פונעם סוף! האָט מיט א פּריומפּירנ-
דיקער שאַימע דאָס „דיבאלע“ געזאָגט, כ'בין גאָרנישט מקנא דעם צאַר

¹ מ'האַט אים אזוי גערופן דערפאַר, ווייל ער האָט נישט געקאָנט אַרויסזאָגן די
זיין, און ביים קאַרטן-שפּיל פלעגט ער זאָגן א „דיבאלע“, אַנשטאַט א זיבאלע.

מיט זיינע משרתים. איר האָט נישט געלייענט, וואָס ס'איז געשען אין דער פראנצויזישער רעוואָלוציע. דאָס פאָלק אז סע צעבונטעוועט זיך, איז נישטאָ אזא כוח, מ'זאָל עס אָפּהאלטן. אהער זענען נישט דערגאנגען די ידיעות וואָס ס'טוט זיך דאָרט אין רוסלאנד, דאָרט קאָכט און זירט שוין פון צענדליקער יאָרן. דער צער און דער צאָרן האָט זיך אָנגעזאמלט, און איצט האָט דאָס געפלאצט. דאָס גאנצע רוסישע פאָלק לעכצט נאָך גערעכ-טיקייט, וואָס איז צעטראָטן געוואָרן פון די צארישע טשינגאָוויקעס. ס'האָט זיך אויפגעהויבן דאָס פאָלק. ס'ווייל און וועט געמען זיין גורל אין אייגענע הענט און וועט זיך שאפן א נייע וועלט. א וועלט, א גערעכטע, אין וועלכער די פעלקער וועלן זיך לעבן בשלום ושלחה.

— אָהאָ! האָט אים בערעלע איבערגעשלאָגן, וואָס האָסטו זיך אזוי צעלאָזט? מיינסט, אז האָסט שוין אָנגעכאפט נאָט ביי די פיס? עהע! מיר קענען שוין די אויסגערדאָשענע דרשות. און א חויז דעם, האלט דעם פיסק! דאָ איז נישט הפקר פעטרישקע!

דאָס „דיבאלע“ האָט זיך געקלערט, אז ער איז שוין צו ווייט פאר-פאָרן. און ס'קאָן אים נאָך שאטן. ער האָט באשלאָסן אָפּצוהאקן דאָס גע-שפרעד. נאָך נאָכגעבן וועט ער בשום אופן נישט. מיט א נידעריקערן טאָן, ווי דער פון פריער, האָט ער געענטפערט:

— מירן לעבן און מירן זען.

X קאפיטל

שווער איז אָנגעקומען משהלען דאָס קומען קיין יאס. ראשית, וויאזוי פאָרט מען אין אזא שטאָט ווו מ'קען קיינעם נישט, ווו מ'האָט נישט ווו אנידער צו לייגן דעם קאָפּ? והשנית, אָן געלט! ער פאָרט אָבער. ס'האָט נישט געהאָלפּן דער מאמעס וואָרענישן און מענדלס שטערונגען. ער פאָרט, און פארטיק!

די פאָנפאטשקע, וואָס איז געווען א שטוב-מענטש און איז געווען א נאנצער יש ביי דער מאמען, האָט איר אויסגערעדט.

— נישקשה, האָט זי געזאָגט, מ'דארף נישט האַלטן די קינדער ביי דער מאמעס פארטעד. אז ער האָט זיך איינגעשפארט, פאָרו, זאָל ער פאָרו. אָט איז מיין זון דאָרט. איך בין אויך נישט בעסער געווען פון אייך. ס'האָט זיך מיר אויסגעדאכט, אז אָן מיר וועט מיין יאנקל נישט קאָנען לעבן. נו, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט? ער איז דאָרטן געוואָרן א מענטש, זיך אויסגעלערנט בוכהאלטעריי. צומאָל שיקט ער א מתנה, מיר און מיין טאָכטער.

— הער אויס! האָט די פאָנפאטשקע זיך אָנגערופן צו משהלען. אזוי ווי די וועסט אָנקומען קיין יאס, זאָלסטו צופאָרו צו מיין זון און אים איבערגעבן א גרוס פון אונדז. און אָט וועט פערל אָגשרייבן עפלעכע ווערטער, וועלכע דו וועסט זיי אים איבערגעבן.

יענע נאכט איז משהלע נישט געשלאָפּן. ער האָט מורא געהאט פאָ- מער וועט ער פארשלאָפּן און פארלירן דעם צוג. און א חוץ דעם, האָבן זיך אים געבאָמבלט פארשיידענע מחשבות אין קאָפּ. וועט ער זי זען? ער ווייסט נישט דעם אדרעס, זי האָט אים געזאָגט, אז

זי ווינט אין עלענא דאָאמא-נאם. דעם נומער אָבער האָט ער פארגעסן!
 ער וועט שוין געפינען, האָט ער ביי זיך געטראכט. אָבער וואָס וועט ער
 טון אין דער גרויסער שטאָט? קיין מלאַכה קען ער נישט, קיין שום פאך
 האָט ער נישט. ער טרייבט אָבער אוועק די נישט אָנגענעמע געדאנקען. ער
 שמעלט זיך פאָר, ווי גליקלעך ער וועט זיין, ווען ער וועט זי זען. ער איז זייער
 נייגעריק, וואָס פאר א ווירקונג ס'וועט אויף איר האַבן זיין פלוצעמדיקער
 אראָפּפאל. גלאט אזוי, סתם אין דער וועלט אריין. וואָס זאָל ער איר זאָגן?
 וועט זי אים נישט אויסלאכן? זי וועט אים דאָס נישט ארויסווייזן, ווייל
 זי איז א באלעזענע, זי ווייסט. וויאזוי מ'דארף זיך באגיין מיט א מענטשן.
 אָבער ווען זי וועט געבן א קוק אויף זיין הולד, וועט איר זיכער קיל ווערן
 אין הארצן.

— „קוק אים נאָר אָן, ווער ס'ווייל מיט מיר שפאצירן אויף די הויפט-
 גאסן פון יאס!“ ער האָט זיך דערמאָנט, ווי זי פלעגט דערציילן, אז זי מיט
 אנדערע סטודענטן פלעגן גיין שפאצירן און זיך אנדרעזעצן אין דעם גאָרטן
 ווו ס'שטייט דער אלטער לינדן-בוים, וואָס דער גרויסער דיכטער עמיגעסקו
 האָט אים באזונגען. אויף וועלכע שפראך דיסקוטירן זיי דאָרט? באשטימט,
 אויף רומעניש. און אפשר נישט? מאָמער טאקע יאָ? וויאזויזשע וועט ער
 קאָנען אָנטיילנעמען אין די דיסקוסיעס? ער וועט זיך שלעכט פילן. זיי
 וועלן דאָרט מיינען, אז דאָס איז א טפּש. און דאָס וואָלט ער זייער נישט
 געוואָלט. ער ווייל בשום אופן נישט אראָפּפאלן אין זייערע אויגן און אי-
 בערהויפט אין מערים אויגן. ער האָט געהאלטן אין איין טראכטן... איין
 געדאנק האָט אים געפירט צום אנדערן און אים אָפּגעמוטשעט. מיט א-
 מאָל האָט ער באשלאָסן: וואָס האָט ער אזוי לאנג צו קלערן? ער וועט
 זיך סוף כל סוף אז עצה געבן. וואָסזשע, ס'זענען נישטאָ אזויפיל מענ-
 טשן, וואָס קענען נישט די לאנדשפראך ווי געהעריק? נו, לעבן זיי זיך
 נישט אויס? ניין! ער טאָר אזוי נישט קלערן, דאָס וועט נישט זיין
 קיין שמערונג. ער וועט זיך גוט אויסלערנען רומעניש און האקן אויף
 ביידע באקן. „ס'וועט זיין גוט! ס'מוז זיין גוט!“

ער פאקט איין דאָס ביסל טאכאק מיט די עטלעכע פעקלעך ציגארן
 אין דער בלעכערנער צעקנייטשטער פושקע און בינדט זי צו מיט א
 שמריקל. גרייט זיך צו די גאנצע שטיוועלעמן, וואָס ער האָט אָפּגעקויפט
 פאר א זייער ביליקן פרייז און ווארט, ער זאָל זען, ווי ס'הויבט אָן צו
 טאָגן און זיך לאָזן צום באנהויף.

די מוטער איז נישט געשלעפן יענע נאכט. וואָס זאָל זי געבען
געווען טון? אז אים פאלט עפעס איין, קאָן מען דאָס אים נישט ארויס-
שלעגן פונעם קאָפּ.

ער איז אין גאנצן גערעכט מיט זיין עקשנות אין פאָמער. און דאָ
קלערט זי: וווּ זאָל ער זיין, דער מאן אירער? זי האָט שוין לאַנג נישט
באקומען קיין לעבנס-צייכן פון אים. וויאזוי זאָל ער אויסזען נאָך אזויפיל
וואַנדערן? אוי! וואָס וואָלט זי נישט געגעבן, זי זאָל אים איצט זען?
זוי זעט ער אויס? ער איז זיכער שוין אלט געוואָרן. גרוי וויניקסטנס.
וואָס, פארא געקרייזלטע האָר האָר האָט ער געהאט!

פלוצעם וואַרפט זי פון זיך אראָפּ דעם צודעק, און מאכט זיך פאָר-
וורפן: וואָסזשע, עפעס אנדערש האָב איר גאַרנישט אויפן קאָפּ? הער נאָר,
ווי די געדאנקען קאָנען פארפירן!

זי קוקט אויף די קינדער, וואָס שלעפן, שמיכלט צו זיי. באלד אָבער
פאלט אויף איר אָן א מרה-שחורה. זי וואַרפט זי אָבער אָפּ. זי טאָר
אזעלכס צו זיך נישט צולאָזן. א נישט, מעג זי זיך שוין געזענענען מיטן
לעבן. זי גייט ארויס, קומט צוריק מיטן פשיניק, שטעלט אויפזידן וואסער.
דערלאנגט משהלען טיי, זי קוקט אריין אין דעם פושקעלע, זעט דאָרט
עטלעכע שטיקלעך צוקער און עטלעכע באָנבאָנעס. שלעגט זיך מיט דער
דעה... ענדלעך, גיט זי אים א שטיקל צוקער.

— פאָר געזונט, טייער קינד, זע גיב אכט, דאָרט איז א גרויסע
שטאָט, דער פארקער איז גרויס, זאָלסט נאָר נישט געשעדיקט ווערן, טיי-
ערער. און היינט — פרעמדע מענטשן, נישט אלע זענען לייטישע און גוט.
זאָלסט זיך האלטן אָן יאנקלען, ער איז א ווילער בחור דאָ געווען, ער
איז דאָרט א לייט געוואָרן. למען השם, תיכף שרייבן. אָט. האָסטו דריי
פאָסטקארטלעך, איר האָב אויפגעשרייבן דעם אדרעס צוריק, מ'זאָל זיי
נישט קאָנען אויף אנדערע אדרעסן באנוצן. זע, טייערער, טו מיר נישט
אָן קיין יסורים... ווייט, אז איר האָב גענוג.

משהלע קוקט אויף איר מיט רחמנות און ליבשאפט, זאָגט איר צו,
אז ער וועט שרייבן באלד.

— זיי געזונט, מאמעניו, איר זאָג דיר צו, אז איר וועל מיר אויפירן
לייטיש. ס'וועט נישט לאנג געדויערן און מיר וועלן זיך ווידער זען.
די מאמע כאפט אים ארום און קושט אים. אירע הייסע פּרערן פילט
משהלע אויפן פנים.

— א גוטן טאָג!

— א גוטן יאָר!

קאפיטל XI

ער איז געגאנגען צום באנהויף, מיט דער בלעכערנער פושקע אונ-
טערן אָרעם. ס'האָט געדויערט עטלעכע מינוט און ער האָט זי גענומען אין
דער אנדערער האנט, ווייל די ערשטע איז געווען נאקעט און די פינגער האָבן
אים אָנגעהויבן צו שפיליען פונעם פראָסט. די אויערן האָבן אים אויך
נישט געלאָזט רוען. זיי האָבן אָנגעהויבן צו ברענען. משהלע אָמעסט
שווער. נאָך ער גייט, ס'ארט אים נישט. מענדל באלענגאַלע מיטן שליטן,
לאָזט זיך הערן.

— העי! מאכט דער באלענגאַלע צו אים, קום ארויף!

— כ'האָב נישט מיט וואָס צו באצאָלן.

מענדל, קוקט אויף אים מיט זיינע קליינע אייגעלעך, וואָס האָבן זיך
ארויסגעוויזן אונטער זיין אומגעהויערער קוטשמע, זיי האָבן געפינקלט.
— קום שוין ארויף, דער טאָטע דיינער, ווען ער וועט צוריקומען
וועט ער שוין באצאָלן! ער פארדעקט אים די האלב פארפרויערענע פיס
מיט דער אָפגעריבענער דעק און — וויאָ!

אין פינג מינוט, איז ער שוין געווען אין באנהויף. ער וויל צוגיין
צו דער קאסע, נאָך גי! אז די גאנצע בריק איז באדעקט מיט זעלנע-
רישע קערפער, וואָס ליגן איינער לעבן אנדערן און איינער אויפן אנדערן
און ס'איז נישט מעגלעך צו צוקומען צו דער קאסע. דאָס פענצמער איז
טונקל. דער קאסירער איז אפילו נישט געקומען, ער ווייסט נישט ווען דער
צוג וועט זיך רירן און אויב ער וועט רירן?

נאָך עטלעכע שעה ווארטן, האָט מען טודיע געווען, אז אויף דער
זעקסטער ליניע גרייט מען צו דעם צוג.

הָאָם זיך אָנגעהויבן א געלויף, זעלנער מיט זייער שווער געפעק אויף די אקסלען און אין די הענט. פארשלאָפּענע און צעשוּיבערטע אלטע פּויערים האָבן זיך אָנגעשלאָגן איינער אָן אנדערן. דאָ און דאָרט האָבן זיך געהערט קללות. דער צוג איז באלאגערט געוואָרן, און אין איין שמע-ישראל איז ער שוין געווען פול געפאקט. די וואָס זענען נישט אריין אינגעווייניק, זע-נען ארויף אויף די פלאטפּאָרמעס. אלע טרעפּ זענען געווען פול. צווישן דעם גרויסן געדראנג איז אויך משהלע אריין און איז געבליבן צונויפגעפרעסט צווישן די פּויערים, לעבן פענצטער.

משהלע האָט זיך געפילט גליקלעך, וואָס ער איז אריין. דאָס גליק האָט אָבער לאנג נישט געדויערט, ווייל דאָס פענצטער איז געווען אויס-געזעצט, און נישט נאָר דאָס, נאָר אויך אלע אנדערע, אזוי, אז ער האָט זיך געזען מיט די „פריינט“.

די פּויערטע, וואָס איז געווען אָנגעטאָן מיט אן אלטן שאַפּענעם פעלץ, האָט אים אויסגעטאָן און מיט אים פארשטעלט דאָס פענצטער. — וואָס טוסטו? האָט דער מאן אירער, צו איר געזאָגט. באלד וועסטו זיך קלאָגן אויף די קריזשעס און אויפן הארץ. געם און טו דיר באלד אָן צוריק!

— זעסט נישט? איר בין געבליבן נאָך מיט א פעלצל אויף מיר. זי האָט צוגעשטייכלט, געווען צופרידן, אז זי האָט געטאָן א גוטע זאך. אין דעם געדענגעניש איז מען געשטאנען, ווי פארשטארצט, איבער זעקס שעה. א טייל האָבן פארלוירן דאָס געדולד און גענאנגען צו דעם שעה פון דער סטאציע, און פראָטעסטירט. ס'האָט זיי גאָרנישט געהאַלפּן. ער האָט געהויבן די אקסלען און געשאַקלט מיטן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „וואָס קאָן איר טון? אז די אייזנבאן איז פאר אלעמען, אונטערן רשות פונעם מיניסטער? און זיי פירן עם אזוי גוט“

ס'זענען דורכגעפלוין באנען, א מענגע, מיט ווונדערבארע וואגאַנען. דאָרט אָבער איז געפאָרן דער אדל, די וואָס זענען געבוירן אין זיידענע העמדלעך.

ענדלעך האָט דער צוג גערירט, און האָט אָנגעהויבן קריכן, זיך אָפּגעשטעלט, געשטאנען א שעה, און א מאָל צוויי, אין יעדער סטאציע. — ווו זאָל זיין איצטער אונדזער פעטרו? האָט פּלוצעם די אלטע פּויערטע געפרעגט דעם אלטן, בשעת יענער האָט געגעסן דאָס קאלמע שטיק מאמעליגע, וואָס ער האָט איינגעטונקען אין ברינדזע ווו מען טינקט איין אין זאלץ. יענער איז געבליבן מיטן אָפּענעם אָנצייניקן מויל, דער-

נאָר אַרפּאָנעשלינגען דאָס שטיקל מאמעליגע און געענטפערט: — דע, ווער ווייסט?

דאָס פנים זיינס, איז פארכמורעט געוואָרן. זי, האָט זיך אָנגעהויבן צו צלמען: — „הייליקע מאריא, העלף אונדז און אים, ער איז אזא טייערער זון, אזא גוט הארץ האָט ער, און פונקט אים האָט עס געדארפט טרעפן! כ'וואָלט צופרידן געווען, ער זאָל בלייבן כאָטש מיט איין האנט. לויט ווי ס'האָט מיר אָבער דערציילט פראָפירא, וואָס איז געקומען פריער מיט צוויי מעג פונעם שפיטאָל, ווי איר מאן ליגט אויך, איז ער שטארק צעשעדיקט געוואָרן. אך גאָטעניו, וואָס איז געוואָרן פון מייַן טייערן פעטריקע?“ בשעת זי האָט גערעדט, האָבן זיך די טרערן פון איר געגאָסן. זי האָט שוין מער נישט גערעדט. זי איז שטיין געבליבן, די אויגן זענען ווי פארשטארצט געוואָרן. זי האָט געקוקט ווייט, ווייט... דער אלטער פויער האָט אַרפּאָנעלעזט דעם קאָפּ, די ווייסע פעטלעס האָבן זיך באהאַפטן מיט דער ווייס גרויער וואָל פון זיין שאַפענעם פעלץ. געבליבן אזוי זיצן. ס'האָט זיך אויסגעוויזן, אז דאָס איז עפעס א מאָנומענט וואָס וויל זאָגן: זעט, אין וואָספארא חיהשער צייט מיר לעבן.

דער לאָקאָמאָטיוו האָט זיך געלעזט הערן.
משהלע, האָט אוועקגערוקט דעם פעלץ. געזען ווי די שטאָט יאס קומט אלץ געענטער. דער צוג האָט אָנגעהויבן גיין פאמעלעכער, און איז אריין אין דער יאסער סטאציע.

אויפן פערטן, האָבן זיך געדרייט פאטרוֹלן: רומענישע און רוסישע. די סטאציע איז געווען ווי באלאגערט מיט סאָלדאטן און פויערים. סאָל-דאטן — וואָס האָבן געזוכט זייערע האלבצעשטאָסענע רעגומענטן, און פויערים, וועלכע זענען אמייסטן געפאָרן אין די שפיטעלער, זיך זען מיט זייערע זין, וואָס ליגן דאָרט צעקאליטשעמע און ראנגלען זיך מיטן טויט. נישט איינמאָל האָבן זיך די עלטערן נישט געקאָנט זען מיט זייערע קינדער אין דער שטאָט, וואָס מ'האָט זיי אָנגעוויזן, ווייל זיי זענען שוין לאנג אוועקגעשיקט געוואָרן, מחמת די שפיטאָלן און די באראקעס זענען געווען פול מיט קראנקע און פארווונדעטע. ווי מ'האָט זיך געגעבן א דריי, האָט מען נאָר געקערעכצט און נאָר געזיפצט.

דאָס בחורל האָט זיך קוים דורכגעשטופט צווישן דער גרויסער מאסע מענטשן, וואָס האָט זיך געאיילט. ער איז שוין פון יענער זייט סטאציע. די איינשפענערלעך, אויף וועלכע ס'זענען געזעסן די קומשערס מיט די פלושענע קאפּטנס און היטלען מיט ספעציעלע דאשיקעס, וואָס

זענען געווען אויסגעשטעלט אין א רונדער ריי, האָבן געפאנגען משהלעם בליקן. פאר אים, איז דאָרט געווען עפעס נייעס. ער נעמט אראָפּ די בליקן פון אָט די פערדלעך און ס'פארכאפט אים שוין דער טראמוויי, וואָס איז געפארבט אין לעבעדיקע פארבן. ער וויל ארויפגיין, ווייסט אָבער נישט ווו ארומער, פון פאָרנט צו פון הינטן. איינער יאָגט אים אונטער: נו, שמעל שוין ארויף א פוס און קוק נישט ווי א האָן אין בני-אָדם, דער פראָווינציאל וואנט, שטעלט ארויף א פוס, דעם צווייטן. ער פאָרט שוין, דער טראמוויי גייט פאוואָליע בארג ארויף. ער ווייסט נישט, ווו פריער צו קוקן, צום וואנאָן-פירער, וואָס קאָפּעט מיטן פוס און ס'האלט אין איין קלינגען, צי צו די הויכע הייזער מיט עטלעכע שטאָק, צי צו די אויסגע-פלאסטערטע גאסן, ער קוקט און גאפט! אלץ איז ביי אים בלויז חידוש. אלץ האָט אים איבערגעראשט.

מיטאמאָל הערט ער ווי דער קאָנדוקטאָר רופט אויס:
— עלענא דאָאמנא-גאס!

יאָ, דאָס איז א באקאנטער נאָמען. א וויילע האָט ער זיך פארגעסן און געוואָלט אראָפּגיין. ער האָט זיך אָבער דערמאָנט אז ער דארף אראָפּגיין אין שול-הויף, ווייל דאָרט וווינט יאנקו צו וועמען ער האָט א בריוול פון זיין מוטער. ער האָט געפרעגט ווו ס'איז דער שול-הויף — שוין לאנג דורכגעפאָרן! האָט ער באקומען אן ענטפער פון א פארשוין, וואָס האָט אים באקוקט פון אויבן ביז אראָפּ, און טאקע באלד אים גע-פרעגט: — פון וואנען קומסטו יונגערמאן, פון לעספעץ? משהלע האָט אים אָנגעקוקט, געוואָלט אים עפעס ענטפערן, נאָר האָט זיך אָבער איבערלייגט, זיך באגנגנט נאָר מיט א פאָרשנדיקן בליק.

ווען ער איז אריינגעקומען אין יאנקוס צימער, האָט ער אים נישט געטראָפּן. ער קוקט זיך ארום דעם באשיידענעם שטיבל, וואָס איז געווען ציכטיק אויפגעראָמט. ער האָט ביי זיך געקלערט: ווי גוט איז דאָ אין פרייע שעהן צו זיצן און לייענען! באלד קומט אריין די באלעבאָסטע פונעם צימער.

— וועמען זוכסטו? פרעגט זי דאָס בחורל און מעסט אים אָפּ פון אויבן ביז אראָפּ.

— איד זיך יאנקו, כ'האָב א בריוו פון זיין מוטער.

— ער וועט ערשט קומען שפעטער מיט א שעה. אויב דו ווילסט, קאָנסטו אויף אים דאָ ווארטן.

— גוט, האָט משהלע געענטפערט, איד וועל ווארטן.

די באַלעבאַסמע איז אריין צו זיך אין קיר, און משהלע האָט זיך אנידערנעזעצט. די וואַרעם האָט אים אַרומגענומען. ער האָט זיך געפילט זייער מיד און באלד איז ער אנדרימלט געוואָרן. ווען יאנקו איז אריין-געקומען, האָט משהלע נישט געהערט. יאנקו האָט זיך צוגעקוקט צו זיין גאס. ער האָט אים באלד דערקענט, כאָטש ער האָט אים שוין לאנג נישט געזען, געבעטן די באַלעבאַסמע, זי זאָל צושטעלן אויף טיי. ווען משהלע האָט זיך אויפגעכאַפט, איז צו אים צוגעגאַנגען יאנקו און אים צערטלעך געגלעט דעם קאַפּ, אים אויסגעפרעגט וואָס ס'טוט זיך אינדער-היים. משהלע ענטפערט אים אויף זיינע פראַגן און גיט אים איבער דאָס בריוו'ל פון דער מוטער.

נאָכדעם וואָס זיי האָבן געטרונקען די טיי, האָט משהלע געפרעגט יאנקו, צי ווייסט ער נישט וווּ שמעון, דעם קושטערס זון, אַרבעט.

— אורדאי ווייס איר, האָט אים יאנקו געענטפערט. ער אַרבעט אין דער לעדער-פאַבריק „קאָנקאַרדיא“. כ'זע אים זייער אָפט, ווען ער קומט בייטן א ביכל.

— וווּ בייט ער, וווּ נעמט ער ביכער? האָט מיט גרויס פרייד משהלע געפרעגט. זיינע אויגן זענען ליכטיקער געוואָרן. ער האָט שוין געוואָלט דערלעבן די מינוט צו זען זיין געליבטן חבר שמעון, וועלכער איז אוועק, קיינער האָט נישט געוואָלט וווּ, גלייך ער וואָלט אריין אין וואסער.

יאנקו האָט געזען, ווי דער בחור גייט אויס נאָך שמעונגען. ער האָט באַמערקט, ווען משהלע האָט דערמאָנט זיין חברס נאָמען, זענען זיינע אויגן פול געוואָרן, גלייך זיי וואָלטן געוואָלט אַרויסקריכן פון זייערע ריימען און זיך באהעפטן מיט דעם געגארטן, מיט דעם אויסגעבענקטן.

— באַרוואיק דיר! דו וועסט אים נאָך היינט זען. זאָג מיר נאָך, משהלע, וואָס ביסטו אזוי אַרויס פון די כלים, וואָס איז געשען?

— א! האָט משהלע געמאַכט, וואָס ווייסטו וואָס פאַראַ חבר און וואָס פאַראַ בחור דאָס איז! כ'קאָן מיר נישט באַרוואיקן ווען איר קלער צו אָט דעם יאט מיט זיין פילבאַרער נשמה. ער איז דאָך אזעלכער, וואָס זיין געמיט, זיין לאַנגיק און זיין טאַט, זענען ווי צוזאַמענגעוועבט; און ווען ער באַשליסט עפעס — אַרבעטן די דריי כוחות באַנאנד און ס'ווערן געבוירן זאכן, וואָס נאָך א פיינפולער שרייבער אָדער א געניט אויג פון א קינסטלער קאָן זיי איבערגעבן אין זייער אומגעהייערער פראַכט.

יאנקו קוקט אים אָן, ער פארשטייט נישט די גרויסע התפעלות, וואָס
האָט ארומגעכאפט זיין בן-עיר. מילא, אים, יאנקו, געפעלט אויך דער
דאָזיקער שמעון. אָבער ווערן אזוי צעקאָכט און רעדן מיט אזא יראת-
הכבוד וועגן אזא יונגען בחור ווי שמעון, האָט אים אויכגעוויזן, איבער-
געטריבן.

— וואָס האָסטו געזען ביי שמעונען עפעס אזוינס אויסערגעווייגן-
לעכס?! וואָס האָט דיר צוגעבראכט, אז דו זאָלסט אזוי רעדן וועגן אים?
ווייזט דיר נישט אויס, אז די פארגעמערסט אים? לויט ווי איך האָב אָפּ-
גענומען גריסן פון דיר, ווייס איך, אז דו פארמאָגסט א קלאָרן פארש-
שטאנד. צו וואָס טויג איבערשאצן כוחות?

משהלע, האָט געפילט ווי איינער קומט און וויל אים פארשוועכן א
הייליקטום; ער האָט געזען, אז דאָ האָט ער צו טון מיט א קאלטן
לאָגיקער. און ער קאָן חילצה צעשמערן זיין גלויבן אין אָט דעם ווונדער-
בארן בחור, וואָס האָט געהאט דעם קוראזש זיך אקעגן צו שטעלן דריי
זשאנדארן, אויסרעכענען אויף דער סעקונדע, זיי בייקומען און ניצל ווערן.
ביי אים איז זיכער, אז ווען יאנקו וואָלט געווסט וועגן וואָס ס'האנדלט
זיך, וואָלט ער אויך געביטן זיין מיינונג וועגן שמעונען.

ער שלאָגט זיך מיט דער דעה... זאָל ער אים דערציילן, נישט
דערציילן? ער וועט אים דערציילן, באשליסט זיך משהלע. און ער האָט
אים דעציילט, וואָס שמעון איז אימשטאנד געווען צו טון.
יאנקו איז געבליבן דערשטוינט. ער האָט אָבער געזוכט נישט
ארויסצוווייזן קיין שום עמאָציע.

— נו, יאָ, האָט יאנקו זיך אָנגערופן. ער איז זיכער נישט קיין
דורכשניטלעכער בחור. מ'טאָר אָבער נישט איבערשאצן די ווערמן. בשעת ער
האָט דאָס געזאָגט, האָט ער אין זיך פארשטאנען משהלען, וואָס איז געלעגן אין
דעם קליינעם שטעטל, ווו די געטאָ-שפימונג האָט געלייגט איר שמעמפל נישט
נאָר אויף אים, נאָר אויף כמעט אלע יידישע איינוווינער, וועלכע זענען
געווען באהערשט פון מורא, אומרו און כמעט האָפּענונגסלאָזיקייט. דער-
זענדיק אזא העלדישע טאט מון שמעונס זייט, האָט דאָס אים אריינגע-
בראכט אין התפעלות.

געלאסט, זאָגט אים יאנקו די פריידיקע ביטורה, אז שמעון איז אויך
זיינער א חבר און אז באלד דארף ער קומען אהער.

משהלעס פרייד איז געווען אין לשער, ער האָט זיך נישט געפונען
קיין אָרט פאר שמחה, אז אָט וועט ער זיך זען מיט דעם טייערן, ווילן...

וואָס זאָל ער זוכן טיטלען? דער שענסטער טיטל איז טאקע ער אליין,
טאקע ער... שמעון.

— קום, האָט יאנקו געזאָגט, צו משהלען. שמעון ווייסט אז ער
געפינט מיר נישט דאָ, געפינט ער מיר נאָר ביי וועקסלערן.

גייענדיק אזוי אויפן וועג, האָבן זיי געזען ווי מאשינען גייען אויף
און אָפּ, פולע מיט רוסישע סאָלאַטן. ס'איז א גרויסער פארקער. זיי
זענען אָנגעקומען צו וועקסלערן. יענער נעמט ביי עמעצן א ביכל, פארש-
רייבט עס אין א רעגיסטער. ער גיט א בראָשור, בעט מען זאָל נישט לאנג
האלטן. ס'ווארטן אנדערע חברים, זיי צו באקומען.

— ס'איז געקומען צו מיר א שכן פון מיין שמעטל. ער זוכט
ארבעט. אפשר איז מעגלעך אין דער „קאָנקאָרדיא“ צו באקומען עפעס
ארבעט?

— כ'וועל פרווון, האָט געענטפערט דער באברילטער וועקסלער.
ער האָט אין דער קעשענע אריינגעלייגט א ביכל, און איז אוועק.

*

ס'זענען אוועק איבער זעקס חדשים און משהלע האָט שמעונען נישט
געזען. אין א טאָג האָבן זיי זיך באגעגנט. די שמחה איז געווען גרויס.
ביידע חברים האָבן זיך ארומגעכאפט, זיך געהאלדזט און געקושט. זיך
געקוקט טיפ אין די אויגן אריין און ווידער זיך געקושט.

— וואָס טוסטו? פריענט שמעון.

— כ'וועל דיר שוין דערציילן.

— ווו ביסטו געווען די גאנצע צייט? האָסט פון דיר גאָרנישט

געלאָזט הערן.

— כ'האָב געהאט צו זינגען און צו זאָגן. איצט ארבעט איר סטאָ-

לעריי.

— ווייסט גאָרנישט, וויפל מאָל כ'האָב געקלערט צו דיר. כ'האָב

טורא געהאט פאר דיין גורל. דערצייל מיר וועגן אלץ וואָס ס'איז מיט
דיר פאָרנעקומען.

— איצט טייערער, אייל איר מיר כ'דארף זיין אין פארשידענע

ווערקשמעלן. מ'ווארט אויף מיר. יעדן זונטיק, צען אזויגער, בין איר
אינדערהיים. קום צו מיר איר ווין אויף דער ניקאָליע 31.

— וואָס איילסטו אזוי? לאָמיר נאָר עפעס איבערשמעסן.
 — גיין, טייערער, זיי מיר מוחל, כ'מוז אוועק.
 שמעוון שטרעקט אים די האנט און גייט טאקע שוין זיין וועג.
 שמעוון איז אוועק, ער האָט זיך געאיילט. היינט וועט ער הערן זייער
 וויכטיקע גייעסן, וואָס א חבר האָט געבראכט פון אדעס.
 ווען ער איז אריינגעקומען, האָט דער פאָרויצער גענעבן דאָס וואָרט דעם
 ארעסער גאסט, וואָס איז אויפגענומען געוואָרן פון די פארזאמלעט מיט
 אומאויפהערלעכע אַוואַציעס. איליע וואסיליו, א ברייטבייניקער ארבעטער,
 פון א מיטלער וווקס, נאָכדעם ווי ער האָט געראנקט די פארזאמלעט פאר
 דעם קבלת-פנים וואָס מען האָט פאר אים צוגעגערייט, האָט אָנגעהויבן
 רעדן וועגן די היסטאָרישע געשעענישן וואָס זענען פאָרגעקומען אין רוס-
 לאַנד:

— ס'איז שוין נישטאָ מער קיין צאר! די ערד וועט אויסגעלייזט
 ווערן פון די פריזישע לאפעס. אלע רייכטימער פון אויף דער ערד און
 פון אונטער דער ערד וועלן געהערן צום פאָלק. די גאנצע מאכט וועט
 געהערן צום פאָלק. אין די רוסישע הענט פלאטערט איצט די פאָן פון
 שלום, וואָס דארף זיך פארשפרייטן אויפן גאנצן ערד-קיילער. די רעגירער
 פון די מערב-לענדער ווילן נישט הערן פון פרידן. זיי ווילן, אז דער ים
 פון בלוט און טרערן זאָל אלץ מער וואקסן. די רוסישע רעוואָלוציע, וואָס
 איז אויסגעקעמפט געוואָרן פון די בעסטע זין און פעכטער פונעם ארבע-
 טער-פאָלק, וועט דאָס נישט צולאָזן. אויך מיר, דאָ, דארפן נישט צולאָזן
 אז דער לאקיי, דער גענעראל קאָאנדע, וואָס האָט זיך געשטעלט אין
 דינסט פון די אימפעריאליסטישע רעגירונגען זאָל פירן דערצו אז אונדזער
 לאַנד זאָל ווערן א שפרינגברעט פאר זייערע מחנות, אונדזער יונגט זאָל
 געשיקט ווערן ווי די שאָף צו דער שחיטה. די בלוט-דאָרשטיקע ווילן
 ווייטער מאכן פון אונדזער לאַנד א בית-הקברות. ס'איז זיי ווייניק געווען
 די קאמאטראָפּע פון טורטוקאיא, פון סיביר, פון געאזשאָוו און
 פונעם פראכאָווער טאָל. זיי ווילן פירן דאָס לאַנד צו אן אנטגילטיקן
 חורבן. זיי האָבן דאָס עזות, זיך אקעגן צו שמעלן דעם שלום, צו וועלכן
 די גאנצע מענטשהייט נארט.

גידער מיט דער מלחמה! גידער מיט דער אָליגארכיע!
 זאָל לעבן דער שלום!

די ווערטער האָבן עלעקטריזירט דעם פארזאמלטן המון, די רייד
 זענען אריין אין דער טיף פון די אָנגעווייטיקטע הערצער. יעדער האָט

געפילט, אז דאָס איז דער אמתדיקער וועג, אז מ'קאָן זיך נישט פארלאָזן
אויף די אַליגארכישע קלאסן, וואָס האָבן געפירט דאָס לאַנד און דאָס
פּאָלק צום אָפּגרונגט.

די פלאמענדיקע בליקן האָבן געזוכט, אז עמעצער זאָל קומען און
צוגנופזאמלען דעם צער און צאָרן און זיי ריכטן אזוי, אז ס'זאָל שוין
באמת אויסוואקסן א וואכזאמקייט, אז דאָס וואָס די ארכעטער-ברידער
פון רוסלאנד האָבן אויסגעקעמפט מיט אזויפיל מסירת-נפש, זאָל שוין
קיינמאָל נישט פארלוירן גיין. און אלע אָנוועזנדע וואָס זענען געווען
אָנגעטון סיי אין רוסישע, סיי אין רומענישע קליידער, האָבן אויסגעשריגן
אין איין אָמעם: „גידער מיט דער מלחמה! זאָל לעבן די רעוואָלוציע!“
די לופט איז געווען אָנגעלאָרן מיט צאָרן קעגן די אַליגארכישע
פירער. א געפיל פון אהדות האָט ארומגענומען דעם גאנצן המון.

דאָ און דאָרט זענען געשטאנען איינצעלנע לייט מיט א פארדעכטי-
קער האלטונג, וואָס האָבן אויפגענומען מיט ברומעניש אלץ וואָס איז דאָ
פאָרגעקומען. לעבן שמעונען איז געשטאנען דער אנענט שוצו, וואָס איז
זערופן געוואָרן צו דער היגער סיגוראנצא. ער איז געווען אויסגעפוצט.
דאָס ווייסע טיכל האָט אים געשמעקט אין דעם אויבערשטן קעשענקעלע.
איליע וואסיליו, האָט שמעונען אריינגערופן אין א דערבייאיקן
צימער און אים איבערגעגעבן א פאק מיט צייטונגען; א טייל פון
זיי זאָלן דאָ אויפן אָרט פארשפרייט ווערן, און דאָס איבריגע זאָל ער
פארשפרייטן נאָר צווישן איבערגעגעבענע חברים וואָס וועלן זיך פארזאמלען
אין די זאלן פון דער סאָקאָלע.

שוצו, האָט אויסגענוצט די געלעגנהייט, וואָס שמעון איז אריין אין
אנדערן צימער און איז עוקר געווען.

פאָרנט, ווייטער א ביסל איז געשטאנען א מיליטעריש וועגעלע, אין
וועלכן דער שווארץ-באברעמטער שוצו, איז אריין און גיך פארשוונדן.

באלד איז געשאפן געוואָרן א סעקציע פונעם „אקציע-קאָמיטעט“,
וואָס האָט געהאט די אויפגאבע צו האלטן א שטענדיקע פארבינדונג מיטן
רומענישן אקציע-קאָמיטעט פון אדעס. ס'זענען אויך באלד געשאפן גע-
וואָרן קאָמיטעט, וואָס האָבן געזאמלט געלט כדי צו שטיצן דעם ארעסער
קאָמיטעט ווי אויך זיין צייטונג „דער קאמף“, וואָס מ'האָט געדארפט
פארשפרייטן אויף אז אומלעגאלן אופן אין מאָלדאָווע.

די ארכעטער זענען זיך צוביסלעך צעגאנגען. צווישן די וואָס זענען
ארויסגעגאנגען אין אויך געווען מערי, וואָס האָט געהאלטן אין איין

טענהן מיט א יוגן בחור. זי איז גענאנגען און האָט זיך געהאלטן אין איין ארומקוקן.

— וואָס קוקסטו אזוי אין אלע זייטן? פרעגט זי דער חבר וואסיליו.
— כ'האָב דאָ דערבליקט איינעם שוצו, פון אונדזער שטעטל וואָס געפעלט מיר גאָרנישט. דו ווייסט דאָך, אז מיר געפינען זיך אין באלא- גערונגס-צושטאנד. און אלץ איז פארבאָטן. די היינטיקע פארזאמלונג איז פאָרגעקומען נאָך אדאנק דער מכירות-נפשדיקייט פון אונדזערע איבער-געגעבענע חברים, וואָס קאָנען שוין מער נישט איבערטראָגן די שווערי-קייט פונעם לעבן.

וואסיליו, האָט געקוקט אויף איר מיט אן איראָנישן שמייכל און מיט ליבשאפט, און איר געזאָגט: — ביסט נישט גערעכט, מיר טאָרן נישט, טאקע ביים סאמע אָנהויב, אריינפאלן אין ספקות, אין מורא. מערי, האָט זיך געפונען געטראָפן. דאָס פנים האָט זיך איר אָנגע-הויבן צו רויטלען.

דינו פאָפּ, אן ארכעטער, איז צוגעקומען, געבעטן, אויב ער שטערט נישט, וואָלט ער אויך מיטגעגאנגען. — איינגטלעך, זאָגט ער, וויל איר איר זאָגן, אז איר בין מסכים אין תור מיט דעם, וואָס מ'האָט גערעדט אויף דער פארזאמלונג. מיט איין זאך קאָן איר אָבער נישט מסכים זיין. דערמיט, וואָס מ'פארלאנגט, אז מיר זאָלן זיך שוין נישט רעכענען מיט די שוועריקייטן, מיט וועלכע די רעגירונג קעמפט. כ'מיינן אז מיר דארפן נישט זיין אזוי צורדינגלעך. אמת, אונדזער לאגע איז שלעכט. עם קלעקט נישט דער לוי, מיר זענען אויסגעהונגערט, די מלחמה דארפן מיר אויך אויף כפרות. אָבער נישט אזוי, חברים, דארפן מיר דאָס פארלאנגען. מיר דארפן צושטעלן אן אויספירלעכן מעמאָראנדום, אָגווייזן די וועגן וועלכע מיר מיינען, אז זיי קאָנען ארויספירן פונעם קלעם. אָבער נישט אזוי, ווי מ'האָט דאָ אָנגעוויזן. מיר דארפן האָבן צופרוי צו די וואָס פירן דאָס לאנד. מיר דארפן זיי נישט מאכן קיין שוועריקייטן. איר זאָג אז נאָך מיט גוטן, נאָך מיט גוטן.

וואסיליו, האָט אים דורכגענומען מיט זיין בליק. אים באלד געענט-פערט:

— אזעלכע רייד האָבן מיר שוין לאנג געהערט. די דאָזיקע, וואָס מיינען, אז מיט די חיות, קען מען אומגיין מיט גוטן, האָבן א גרויסן טעות. ער גיט זיך א וויש דעם שטערן און רעדט ווייטער:

— לויט ווי כ'זע, זענט איר א מענטש א באהאונטער. איר האָט פארגעסן, אז די דייטשע רעכטע סאָציאליסטן האָבן אויך געזאָגט: מעמאָ-ראנדומס, נישט געהיצט, האָבן זיך געקלאַפט אין הארצן, אז זיי זענען די אמתע פאָרשטייער פונעם ארבעטנדיקן פאָלק. האָבן זיי דען נישט געש-טימט אינעם דייטשן פארלאמענט פאר די מיליטערישע בודזשעטן? און וואָס עס איז ווייטער געשען ווייסן מיר אלע. פילן מיר אלע. ס'פילט עס די גאנצע וועלט. א וועלט-שרפה איז געוואָרן, וואָס האלט זיך אין איין צעפ-לאקערן.

ניין, דאָס זענען פאָלקס-פארעטער! מיר האָבן שוין לאנג פארלוירן דעם צוטרוי צו זיי, מיר דארפן נעמען דעם גורל אין אייגענע הענט, און מיט אלע מיטלען מוזן מיר אויסקעמפן דעם שלום.
ניין, נישט אזוי, מיר דארפן זיך נישט פארלאָזן אויף פרעמדע, מיר מוזן אליין אונדזער צוקונפט אויסשמידן.

ווען פאָפ איז אוועק, האָט וואסיליו זיך געווענדט צו מערין:
— נו, ווי געפעלט דיר? די לייט ווילן, אז מיר זאָלן אָפשיבן אונדזער ארבעט ביז נאָך דער מלחמה. דאָס הייסט נישט עפעס אנדערש, ווי צו ווערן שותפים מיט די אימפעריאליסטן.
— ניין! האָט ער געזאָגט, מיר מוזן אויפקלערן די מאסע, אז עקאָנאָמישע און פאָליטישע דעראָבערונגען קאָן מען אויסקעמפן נאָך דורך אן עקשנותדיקן קאמף קעגן די אלע אויסנוצערס און זייערע משר-תים. מיר דארפן צוגרייטן די ארבעטער-מאסן צום שמרייק, טראָץ די אלע פאראָרדענונגען, וואָס פארזאָגן יעדן מינדסטן ריר מצד די ארבע-טער. ס'וועט זיי נישט העלפן. אונדזערע פאָדערונגען וועלן זיי מוזן אָנערקענען.

קאפיטל XII

אין א זונטיק, צען אזויגער אינדערפרי, האָט משהלע געווארט מיט אומגעוילד אויף זיין חבר שמעון. דער חבר אין געקומען פינקטלעך. ס'האָט זיך אָנגעהויבן א שמועס. שמעון האָט געוואָלט וויסן, וואָס ס'טוט זיך ביי זיי אין שמעטל. משהלע האָט אויף אלץ געענטפערט.

משהלעס געדולד האָט שיעור געפלאצט. ער האָט געוואָלט, אז שמעון זאָל אים אריינפירן לפני ולפנים פון דער ארבעטער-באוועגונג אין וועלכער שמעון איז געווען א בן-בית.

שמעון אָבער האָט זיך נישט געאיילט, ער האָט געמאָסטן יעדן געדאנק משהלעס צוגלייך מיט זיינע אייגענע ווערטער.

— כ'האָב געזען די בראַשור, וואָס יאנקו האָט באקומען פון מאקס וועקסלערס ביבליאָטעק, כ'האָב זי געלייענט. שווער, זייער שווער האָב איר פארשטאנען פארשירענע אויסדרוקן. אָבער אין אלגעמיין האָב איר פארשטאנען דעם מיין. יאנקו, זאָגט משהלע, גייט ארום ווי אַן א קאָפּ, זייט מ'האָט זיין טייערן חבר וועקסלער געהרגעט אויף אזא בעסטיאלן אופן. ווען משהלע האָט דערמאנט מאקס וועקסלערס נאָמען, האָט שמעונען באנומען א טרויער, דאָס פנים האָט ער אראָפּגעלאָזט. ס'האָט זיך כמעט נישט געהערט דער אָטעם זיינער. צוביסלעך אָבער האָבן זיינע גאָזלעכער אָנגעהויבן זיך צו רירן, ער איז לעבעדיקער געוואָרן, אין זיינע אויגן האָט זיך אָפּגעשפיגלט דער צאָרן און דער צער, וואָס האָבן אים באהערשט. און ער האָט געזאָגט:

— גאָרנישט ווערט פארלוירן! אלץ ווערט געמאָסטן, אלץ ווערט געווייגן. ס'וועט קומען א צייט און מיר וועלן נקמה נעמען אין די אלע

וואָס האָבן צוגענערייט דאָס דאָזיקע פארברעכן. זיי האָבן געמיינט, אז זיי וועלן פארטיליקן די בעסטע זון פון דער ארבעטער-באוועגונג, וועלן זיי קאָ-גען אָפּשטעלן די ארבעטער. ניין! האָט שמעון אויסגעשריגן, דעם ים קאָן קיינער נישט אָפּשטעלן. די גערעכטיקייט מוז זיגן. ס'האָט גאָרנישט געהאָל-פן דעם צאר, די אַכראנע, מיט אירע פארצווייגטע שפיגעל... זע ווי גרויס עס זענען די כוחות פון די מאסן, טראָץ דער פאראַרדענונג, אז ס'איז נישט דערלויבט זיך צוזאמענצוקומען אָן א דערלויבעניש. די מלוכה-אַרגא-גען האָבן נישט געגעבן קיין דערלויבעניש מ'זאָל זיך צונויפקומען, און נישט נאָר מען איז זיך צונויפקומען, נאָר עס איז אַרגאניזירט געוואָרן א שטרייק, וואָס האָט געדויערט צוויי טעג, און די אייזנבאן-דירעקציע האָט געמוזט נאָכגעבן די פאָדערונגען פון די אייזנבאן-ארבעטער. ס'איז אויך אויסגעבראָכן א שטרייק אין מיליטערישן ארסענאל, ווו איבער 10 טויזנט ארבעטער האָבן פארלאנגט, מ'זאָל זיי באצאָלן פאר זייער ארבעט, מחמת די מלוכה האָט זיי כלומרשט מאַביליזירט און אויף אזא אופן נישט געצאָלט קיין לויז. די קייט פון די אלגעמיינע שטרייקן ווערט אלץ גרעסער.

ס'קומען ארבעטער-דעלעגאציעס צום קריגס-מיניסטעריום און פאר-לאנגען, מען זאָל זיי העכערן די לויגען, פארזאָרגן מיט לעבנסמיטלען. דער מיניסטער, ווינטילע בראמיאנו, זאָגט אָפּ, ער דראָעט מיט פאר-פאָלונגען. די ארבעטער לייגן נישט אָפּ דאָס געווער — דעם שטרייק. די מלוכה מוז זיי נאָכגעבן און זאָגט צו, אז זי וועט פארבעסערן זייער לאגע. איינע פון די וויכטיקסטע פאָליטישע דערפאָלגן איז געווען דאָס רעכט זיך צו אַרגאניזירן אויף א לעגאלן אופן.

— מיר גרייטן צו א שטרייק פון די אייזנבאנער, האָט שמעון

געענדיקט.

קאפיטל XIII

די אָקטאָבער-רעוואָלוציע האָט געשאפן א פּאניק גלייכצייטיק אין די „אנטאנטע-מלוכות“ ווי אויך אין די „צענטראל-מלוכות“. כאָטש די מלחמה אין געווען אין פולן ברען, האָבן אלע בורזשואזע מלוכות גלייך ווי צווישן זיך איינפארשטאנען, אז דער הויפט-שונא זייערער אין דער פּראָלעטאריאט, איבערהויפט דער רוסישער, וואָס האָט אראָפּגעוואָרפן די צארישע קייזן און האָט באפרייט א זעקסטל חלק פון דער וועלט פון עקספּלאַטאציע.

די פּאָליטישע און אידעאָלאָגישע אקציע פונעם רעאקציאָנערן לאגער האָט באלד אָנגעהויבן צו אקטיווירן.

מ'האָט געזוכט אויפצורייצן די פעלקער פון רוסלאנד גופא. די רע-פּאַרטיסן, וואָס זענען גוט געווען פארטרעטן אויך אין רוסלאנד, זענען מאַביליזירט און געשטיצט געוואָרן פון דער אויסלענדישער און אינלענדי-שער בורזשואזיע. ס'האָט זיך אָנגעהויבן דער בירגער-קריג, וואָס אין גע-וואָרן אלץ מער שערלעכער. די נאציאָנאלע שנה צווישן די פעלקער פון רוסלאנד אין אויף א קינסטלעכן אופן צעפלאקערט געוואָרן, און מייכן בלוט האָבן זיך אָנגעהויבן צו גיסן אויף די כאפרייטע פעלדער פונעם גרויסן רוסישן לאנד. ס'זענען קאָנצענטרירט געוואָרן אלע היידעמאקעס. מ'האָט גענאָסן אָן אויפהער גאז אויף דעם אָנגעהויבענעם פּייער.

אויף די יאסער נאסן, אויף און אָפּ, זענען געגאן פאטרולעס. זיי האָבן אכטונג געגעבן מ'זאָל גישט שמערן די רו פון די מיניסטראָרן, פון די פריצים, איבערהויפט פון דער קעניגלעכער פאמיליע, וואָס אין געבער געקומען דאָ אָפּרעכטן „גלות“.

א חוץ די שווערע פארטולע-טריט, האָבן זייער נעדיכט זיך געלאָזט
הערן אייליקע טריט, וואָס זענען פארשוונדן געוואָרן אין דער טונקלקייט
פון דער נאכט. די אייליקע טריט האָבן זיך אלץ פארמערט און אלץ אזוי
פארשוונדן געוואָרן.

צווישן די שטראַמען, וואָס האָבן זיך געצויגן צום יאסער צענטער
„פיאצא אונירעי“, אין שפיל און פארקלערט, געגאנגען משהלע.
דער טאָג האָט אָנגעהויבן צו גרויען. א ים מענטשן האָט זיך צו-
נויפגעזאמלט צו דעם גרויסן יום-טוב, די זון האָט זיך אלץ מער ארויס-
גערוקט אויפן הימל איבערלאָזנדיק רויע פאסן, ס'האָט אויסגעוויזן אז
גאנץ יאס, איז ארומגענומען מיט א גרויסן רוישן זניקן גארטל, וואָס
זיין שוין האָט זיך אנטפלעקט אויף די יומטובדיקע פנימער. דער גאנצער
פלאץ האָט אויסגעזען ווי א ריז, וועמענס פארמאכטער פויסט האָט גע-
דראַעט אָט די אלע, וואָס ווילן אים ארומגעמען מיט קייטן און פירן
אהין, אהין, דאָרט ווו ס'ווערט פארניכטעט דאָס שענסטע און דאָס בעס-
טע, וואָס די וועלט פארמאָגט, — די יוגנט.

משהלע איז דעמלט נישט געגאנגען אליין!

— זעסט? — האָט צו משהלען זיך אָנגערופן מערי — די רויע
פאסן וואָס האָבן אונדז ארומגענומען, זיי קומען פון דאָרט, פון מזרח,
דאָרטן ווו די ארבעטער האָבן איבערגענומען די מאכט, האָבן צעריסן די
דורותדיקע קייטן אין וועלכע זיי זענען געווען געשמידט. אויך דאָ דארף
דאָס זעלבע געשען. ס'איז זיי נישט אָנגעקומען גרינג. זיי זענען געפאלן
און זיך אויפגעהויבן, געפאלן און אלץ מער דערהויבן. דער כוח איז
אלץ געוואקסן און אינעם שעת-הכושר האָט זיך באוויזן דער, וואָס האָט
געשענקט זיין גאנץ לעבן, זיין וויסן, אלץ מער פארשטאָרקט דאָס געוויסן,
די דיסציפלין, פון די ארבעטער, זיי אויסגעשטאַלט אין די געוואלטיקע
קאמפן פאר דעם ווילזיין פון דער וועלט, פאר דעם ווילזיין פון די געפלאָגטע
און עקספלאָאטירטע, ער האָט פארלאנגט: „די גאנצע מאכט פאר די
סאָויעטן!“ און די ארבעטער און פויערים האָבן צוריקגענומען אלץ וואָס
זיי האָבן געשאפן אין משך פון דורות. זיי האָבן געהערט אין זיין שטימע,
די שטימע פון אלע פעלקער, וואָס וואכן אויף און ווילן זייער לעבן
אליין איינריכטן. זיי האָבן ארויסגעריסן דעם כוח פונעם שפנס הענט,
האָבן אָנגעהויבן צו צעשמערן אלץ וואָס איז זיי געשטאנען אין וועג. זיי
קעמפן אויך איצט אונטער דער אָנפירערשאפט פון דעם גרויסן מענטש,
וואָס האָט זיי געהאַלפן צערייסן די קייטן און געגעבן פרייהייט.

בשעת מערי האָט גערעדט, האָבן איר געפינקלט די אויגן, און ער איז געשטאנען און גענאפט. ער האָט נישט געוואוסט צו וואָס זיך פריער צו צוהערן: צו דעם אינהאלט פון דעם, וואָס זי זאָגט, צי צו די דעם סאָן, אין וועלכן ער הערט אזא וואונדערבארע מוזיק, וואָס פארנאפט אים, פארכי-שופט אים, צי צו דעם קול, וואָס ער האָט עס נאָך אינדערהיים געהערט, וואָס גייט אים נאָך פוס טריט, ווען ער דערמאָגט זיך נאָך אין איר? זיינע געדאנקען זענען מיטאמאָל פארטריבן געוואָרן, ווען ער האָט געהערט „זאָל לעבן די רעוואָלוציע!“ „זאָל לעבן דער שלום!“ וואָס האָט אויסגעדרונערט פון דער גרויסער מענגע, ווען ס'האָט זיך באוויזן דער הויפט-רעדנער, וואָס האָט געדארפט רעדן אויפן מיטינג.

מערי, נעמט אים אָן ביי דער האנט און שלעפט אים ארויף, נישט ווייט פון דער סטאטוע. ער איז געבליבן ווי צעטאָפּעט, אי פון דעם רעש פונעם עולם, אי פון איר. די בלוטן האָבן אין אים אָנגעהויבן צו קאָכן. ער האָט נישט געוואוסט וואָס ס'טוט זיך מיט אים, ער איז געווען אויסער זיך. ס'איז אים געווען אזוי גוט, אז ער וואָלט געוואָלט, אז די מינוטן זאָלן זיך לאנג אוועקציען, לאנג, לאנג...

גלייך ווי ער האָט געהאט א פאָרגעפיל... ס'האָט זיך געהערט א גערויש פון א מענגע קאָפיטעס, און קלאנגען פון שפיזן און שווערדן. — דאָס האָט מען געשיקט כדי צו צעטרייבן דעם עולם — זאָגט מערי צו אים. — נאָר שרעק דיר נישט, ס'וועט נאָרנישט זיין. זיי וועלן נישט וואַגן, עפעס איצט צו מאכן. זיי ווילן אונדז נאָר איבערשרעקן. — פארוואָס וועלן זיי נישט וואַגן, האָט משהלע געפרעגט, און זיין קול איז געווען פול מיט שרעק.

— ווייל ס'זענען דאָ א סך רוסישע סאָלדאטן צווישן אונדז — האָט מערי גענטפערט.

דער עולם האָט זיך צוגעהערט צו די רעדנער. די ווערטער, וואָס זענען ארויסגעזאָגט געוואָרן מיט א סך הארץ און אויפריכטיקייט, זענען באלד פארדעקט געוואָרן מיט אומיופהערלעכע אפלאָדיסמענטן און אויס-רופן: „זאָל לעבן די אָקטאָבער-רעוואָלוציע!“ „זאָל לעבן די קאָמוניסטישע פארטיי און איר גרויסער אָנפירער וולאדימיר איליש לענין!“ ווען דער רעדנער האָט גערעדט פון מלחמה, וואָס די מערב-מלכות ווילן ווייטער פירן, האָבן ווידער קולות געדונערט: „מיר ווילן שלום און ברויט!“ אין דעם גרויסן קרייז, וואָס איז געווען פול מיט עלטערע פויערים, וואָס זענען געווען אָנגעטון אין זייערע יום-טובדיקע העמער ארומגעארטלט

מיט רויטע גארטלען, און יונגע און אלטע פויערטעס, אָנגעטון אויך יום-טוב-דיק, האָט אָפּגעהילכט דאָס קול: — „מיר ווילן אונדזערע קינדער און אונדזערע מענער צוריק!“ „מיר ווילן ערד!“.

דער מיטינג האָט זיך געענדיקט. דער עולם איז זיך צעגאנגען. דאָ און דאָרט האָט מען געזען די אמטדיקע לייט, די „שפינען“, ווי זיי שטייען אין עק גאסן און קוקן, שפירן נאָך. צווישן זיי איז אויך געווען שוצו מיטן וואָנסעלע, מיט זיינע רויטע ליפעלעך.

נאָך טעג פון הונגער, איז משהלע געקומען צו דער פאבריק „קאָנ-קאָרדיא“, געוואָר ווערן וואָס ס'הערט זיך? ער האָט אָבער באקומען אן ענטפער, אז ס'איז נישטאָ קיין ארבעט. דאָרט האָט ער זיך אויך דערווסט אז מערי און יאנקו זענען פארנומען געוואָרן פון דער סיגוראנצע. אים האָט מען געראַטן, ער זאָל וואָס ניכער אהיימפאָרן, ווייל מ'זוכט אים.

שווער איז געווען יערער טאָג. ס'האָט זיך פון אים אָפּגעטון די שטימונג, ער האָט זיך דאָ אזוי גוט געפילט, ס'האָט זיך אים אויסגעדאכט, אז אָט קומט א נייע צייט און ס'וועט אים גוט זיין. ער וועט ווערן מיט מענטשן גלייך. און איצט, אזא אומגליק! צוריק אהיים פאָרן? ווו אהיו? אין דעם פינצטערניש? אין דעם דלות? ער האָט אָבער קיין ברירה נישט געהאט. יאנקוס דירה איז פארזיגלט געוואָרן. ערגעץ אנדערש איז נישט מעגלעך צו בלייבן. נאָך א יאָר צייט וואלגערנישן איז ער אהיים געפאָרן.

קאפיטל XIV

טעג זענען אוועק, די יומטובדיקע שטימונג מיט זיי. קיין אויסוועג פאר משהלען איז נישט געווען, ער איז אריין אין דעם וואַכעדיקן. געמוזט זוכן פארדיגען א שטיקל ברויט. ער האָט זיך באנגונגט מיט א בוך, מיט א צייטונג און שוין. צומאָל פלעגט ער קומען אין קלוב אריין. דאָרטן קומען די מער אויפגעקלערטע סוחרים. מ'טרינקט א קאווע, מ'שפילט א דאָמינאָ, א קערטל, א „הונדערט איינס“, אָדער א „פיקעט“. די נאָך גרויסע, די וואָס דרייען! זיך לעבן די פריצים, שפילן א „פאָקער“ אויך.

בשכנות, אין קאפע-הויז. באקומט מען אויך א גלעזל וויין, א גע-בראָטנס אויף צו פארבייסן. אהער קומען די יונגע לייט. א גרויסער בן-בית איז דאָ געווען פסח, דעם אייזנווארגערס זון. דאָס איז געווען א לעב-יונג. דער טאטע זיינער האָט געמאכט א ביסל געלט אין דער מלחמה-צייט. ער, פסח, האָט אויך צוגעהאָלפן, איבערהויפט איז ער געווען א בעריאק צו האנדלען מיט „נחושת“, קופער, וואָס נישט-לייטישע אָנגעש-טעלטע אין די אטעליערו פלעגן ארויסלענגען, און ער, פסח, פלעגט עס שוין פארמאכלעווען. ער האָט געהאט גרינגע גרייצערס, פלעגט שפילן אמייסטן „טאבלעס“. ס'האָט אים נישט געארט, אויב ער האָט פארשפילט. אזוי צו אזוי, א „שפריץ“ דארף מען טרינקען. טייבעלע, די מיט די קליינע אייגעלעך, וואָס זענען איינגעגראָבן געווען אין דעם פעמן רוישן פנים, פלעגט געבער מיטפילן מיט פסח און אים אלעמאָל דערלאנגען נאָך א „שפריץ“, א לעבערל וכדומה, כדי ער, פסח, זאָל איבערטאָגן גרינגער דעם היזק ביי די טאבלעס.

פסח איז נישט געווען אבי ווער אין קאפע. ארום אים האָבן זיך געדרייט אנדערע לייטישע יונגעלייט, וועמען ער האָט אויסגעלערנט שפילן א טאבלע, א מאָל א קערטל אויך, אזוי ארום, איז געוואָרן דאָס קאפע-הייזל א שטיק צענטער, ווו די יונגעלייט, וואָס ס'איז זיי געווען שקוטשנע, זענען אהין געקומען פארברענגען א שעה, צוויי. זעלבסטפארשטענדלעך, אז די עלטערע סוחרים, אָדער באַלמעלאַכעס, וואָס האָבן געהאט געזעלן, אָדער זיי האָבן איבערהויפט נישט געהאט קיין ארבעט, פלעגן אויך אהער קומען א ביסל פארברענגען. און פארוואָס טאקע נישט? דאָ הערט מען זיך אָן מיט נייעס; דאָ ווערט א סוחר געוויר די פרייזן פון פאָפּשויעס, פאסאָליעס, ווייץ א. א. וו. צומאָל קומט אהער א גרויסער סוחר פון א גרויסער שטאָט און דארף, מען זאָל אים אויף גיך צוזאמענשטעלן א רימל סחורה, דארף מען האָך אודאי זיין דאָ און נישט פארשלאָפּן. אזוי אז דאָ, אין קאפּעהויז איז געווען פריילעך. ווער שמועסט נאָך, אז ס'פלעגט אמאָל אריינפאלן „פרייער“, דעמלט איז טאקע א יום-טוב געווען. ווייל צוריקשמועסנדיק, איז קיין גרויסע עסקים טאקע דאָרטן נישט געווען. ווען און ווען, פלעגט אריינפאלן א סוחר, וואָס דארף האָבן א ביסל סחורה, א ביסל שמוישן אָדער בהמות. דאָס פלעגט אָבער זיין זייער זעלטן, אזוי, אז מען האָט געזוכט א „פרייער“ אזעלכן וואָס קען נישט שפילן און שפילט, און אזעלכע פלעגן זיך יאווען פון צייט צו צייט. נאָך עמלעכע זענען געווען, וואָס האָבן געטויגט צו דער מלאַכּה. און די טויגער, כאָטש זיי זענען געווען להשמיר ולהרוג איינע אויפם אנדערע, פונדעסטוועגן, אז ס'פלעגן זיי אריינפאלן אזעלכע געבראָטענע טויבן, זענען זיי געוואָרן יר-אחת און דעם דאָזיקן פרייער געשמעלט צום צעמל. אז ס'איז נישט גע-ווען קיין רעכט שטיקל ארבעט, פלעגן זיי איינס מיט ס'אנדערע אזוי לאנג שפילן, ביז דאָס קאפיטאל איז אינגאנצן געבליבן אין דער „קאניאָסטע“, וואָס איז צוזאמענגעקליבן געוואָרן טאקע פון דער באַלעבאָסטע אליין, דאָס הייסט טייבעלעס מופער, וואָס איז געווען א יידענע אז אלמנה, און האָט נישט ארויסגערערט קיין וואָרט אָנעם „רבנו של עולם“ און אָן א „מסקנה“.

משהלע, האָט זיך געלאָזט גיין צום קאפע-הויז און איז פארפירט געוואָרן פון זיינע געדאנקען, פון דער פרישער לופט, וואָס איז געקומען פונעם נאָענטן וואַלד און פון די מילדע זון-שטראַלן. ער איז אָנגעקומען אויפן ניאמצער וועג. דאָ האָט ער באלד געמראָפּן די באַליבטע פעלדער, וועלכע זענען אים געווען אזוי היימיש. צוגעצויגן האָט אים דאָס פעלד,

וואָס איז געווען צעשניפן אויף שטיקער, און האָט פון דערווייטנס אויס-
געזען, ווי עס וואָלט געווען א בליטשענדיקע שוואַרצע קוילן-מאסע, וואָס
הנדלט זיך צו דער זון. ער דערזעט טעאָדאָרן, שפּרינגט אריבער דעם
שאַנץ, גיט אים אַפּ א ברייטן שלום-עליכם, פּרעגט אים אויף זיין געזונט.
וואָס ס'טוט די משפּחה זיינע?

טעאָדאָר — א פּויער שוין נישט קיין יונגער, דאָס פנים זיינס איז
געווען אָפּגעברענט פון זון און ווינט. צווישן ברייטן שטערן און די ברייטע
קיין-באקן האָבן ארויסגעפינקלט זיינע בלוין-גרויע, לעבעדיקע אויגן — דריקט
אים פעסט די האַנט, און זאָגט:

— בעסער וואָלסטו מיר נישט געפרעגט. כ'בין דאָ געווען פּאַרנומען
מיט די געדאַנקען, וווּ נעמט מען עטלעכע מעטער סחורה וועגן א קליידל
פאַר טינקאַ, וואָס דאַרף גיין דיגען צום פּרויז סאַנדו. זי האָט נישט מיט
וואָס ארויס צו גיין. כ'האָב געמיינט, אז דער זון מיינער, וואַסיליע,
וועט אהיים קומען און וועט עפעס פּאַרדיגען, אָבער מ'הערט נישט און מען
זעט נישט. מ'לאָזט אים נישט אָפּ. כ'האָב באקומען פון אים א פּאַס-
טקאַרטל, די שטאָט, אָדער דאָס דאָרף, וווּ ער געפינט זיך, שטייט נישט
דאָרט. ער שרייבט, אז זיי גייען אלץ פּאַרויס. ער בענקט שטאַרק אהיים,
ער גייט אויס נאָך די קינדער, נאָך לויט ווי מ'רעדט דאָרט, הויבט מען
אפילו נישט אָן צו שמועסן וועגן אהיים לאָזן. די אלטע מיינע מוטשעט זיך,
וויאזוי דו ווייסט, האָרעוועט שווער אינדערהיים און כרי זי זאָל עפעס
פּאַרדיגען גייט זי זייער אָפּט וואַשן גרעט אין שטאָט אריין, וווּ דו האָסט
זי נישט איינמאַל באגעגנט. און איר דאָ פּאַשע די בהמות.

מיטאַמאַל לאָזט ער אראָפּ די אויגן. זיינע סענקעוואטע הענט כאַפּן
פעסט ארום דעם שטעקן, אויף וועלכן ער שפּאַרט אָן זיין גאַנצן קערפּער,
מורמלט עפעס דאָרט.

משהלע פרעגט אים איבער, וואָס ער האָט געזאָגט.
טעאָדאָר, הויבט אויף דעם קאָפּ, א ביסל נאָכגעקלערט און ענדלעך
געזאָגט:

— דע, איר יונגע לייט, איר ווייסט נאָרנישט וואָס א זיידע קלערט,
ווען ער איז געצוונגען צו שיקן א יונג א מיידל, צו אָט די פּריצים. זיי
זענען דאָך אויסוורפן. טעאָדאָר, גיט אן ענערגישן וואַרף מיטן קאָפּ, פון
וועלכן, זיינע פּאַטלעס האָבן אָנגעהויבן צו פליען. זיינע פינגער האָבן פעס-
טער ארומגענומען דעם שטעקן. און ער האָט געזאָגט: — כ'וועל דעם
פּרויז געבן אָנצוהערן, אז טאָמער וועט זיך טרעפן עפעס אז אומגליק
מיט טינקאַ, וועט ער דאָס מיט קיין געלט נישט באַצאָלן!

— אד! ווען איך וואָלט געהאט מיין אייגן שטיקל ערד, עס צו באארבעטן, וואָלט איך זיי א מכה געשיקט אזא טייער קינד. א ברירה האָב איך?

— אָט איז אנטלאָפן דער ביק! האָט זיך מעאָדאָר געכאפט, ער וועט נאָך אָנמאכן שאַדנס! מום זיך נאָכאמאָל אדורך, האָט ער צו משהלען געמאכט, און איז געלאָפן נאָכן ביק.

אויפן וועג באגעגנט זיך משהלע מיט אנטשל סטאָלער, וואָס האָט געווינט אויפן גיאמזער וועג. ער איז געגאנגען זוכן, אפשר וועט ער עפעס קאָנען קויפן. דאָס ווייב זיינס, פעסל, איז געבעד שלאָה געוואָרן, קען זיך נישט רירן פונעם אָרט, מוז ער זיין די באַלעבאָסטע אויך.

— נו, וואָס הערט זיך עפעס אויף דער גרויסער וועלט? פרעגט אנטשל סטאָלער. משהלע קוקט אים אָן. מיין יאָסל האָט מיר געשריבן אז ער האָט דיך געזען צווישן אַרבעטער אויף א פארזאמלונג. מאך נישט קיין שטיק און דערצייל מיר, וואָס די האָסט דאָרט געהערט.

משהלע, דערציילט אים וואָס ער האָט דאָרט אין יאס געהערט. אנטשל סטאָלערס דריי קנייטשן פון זיין שמערן זענען ווי געשוואָלן גע-וואָרן. ער האָט געשלאנגען יעדעס וואָרט. דאָס פנים זיינס איז אָט ליב-טיק און אָט טונקל געוואָרן. ער שווייגט און משהלע דערציילט. ווען דער סטאָלער האָט דערהערט, אז מען האָט פארזיגלט דעם קלוב, האָט ער אויסגערופן: אוי, א כאַלערע אויף זיי! מ'לאָזט נישט אויפהויבן דעם קאָפּ! ס'וועט זיי אָבער נישט העלפן! ס'איז שווער געווען צו רירן די מאסע, נאָר טאָמער האָט זי זיך שוין גערירט, וועט זי קיין שום כח פון דער וועלט נישט מער אָפּשמעלן. דעם בעסטן באווייז האָבן מיר פון דאָרט פון רוסלאַנד. די שונאים אַרבעטן מיט די זייטן. זיי אטאקירן פון אלע עקן. אָבער די די פעלקער שלאָנגן זיך ווי די לייבן. זיי וועלן זיך שוין מער נישט לאָזן איינשפאנען, זיך נישט מער לאָזן אויסקוילען. אָט האָב איך באקומען א בריוו פון מיין שוואַגער פון אוקראינע. ער האָט מיר אים געשיקט מיט א געלעגנהייט. עס איז דאָרט א גאנצער חורבן, דעניקיין און פעטליוורא, מאכן פון זייער לעבן דאָרט א גיהנום; פארשרפעט גאנצע שמעט, פאָגראַמען אויף טריט און שריט, אלטע, פרויען און קינדער ווערן דערשאַסן. דאָס האָב און גומס ווערט געראבעוועט, די היימען צעשמערט, די וואָס ס'איז זיי געלונגען צו אנטלויפן, ווערן נאָכגעיאָגט. זיי האָבן אָבער געשאפן א זעלבסטשוין. זיך אויסגעלערנט דערלאנגען צוריק. זיי האָבן געשאפן גאנצע באמאליאָנען. זיי געבן שווערע קלעפּ די פעטליו-

רָוּוּצֵעַם. זײ אַלײן קאַנען אָבער נישט בײַשטיין. זײ װײסן אז נאָר אײן אײנציקער אױסלײזער איז פאראן, דאָס זענען די באַלשעװיקעס. זײ פאַר-משפעטן די פּאָנראָמטשיקעס און פאַרזיכערן דאָס לעבן פון די יידן. מ'ווארט אױף זײ מיט אָפּענע אָרעמס. ס'איז אָבער שווער. ס'האַבן זײ אַ לאַז געטון, װי די הײשערײקן, חילות פון כלערלײ מינים. אלץ האָט זײ געלאָזט אױף די פעלקער װאָס האָבן צעריסן די קײטן, אַראָפּגעװאָרפן פון זײ דעם יאָר; זײ װילן זײ צוריק שמידן אײן קײטן, צוריק לײגן דעם עול אױף זײערע קעפּ. ימים בלוט פּלױסן. ס'שלאָגט זײ דאָרטן דער טאָג מיט דער נאכט. משהלע האָט זײ צוגעהערט צו יעדן װאָרט, װאָס דער סטאַליער האָט ארויסגערעדט, מיט אזױפיל לײדנשאפט און צאָרן. דאָס גמרא-קעפל האָט אױפּסנײ אָנגעהױבן צו ארבעטן בײ אים. װאָס זענען שולדיק די קינדער? פאַר װאָס געמט מען פּיצלעך קינדער אױף דער שפּיז און מ'ווארפט מיט זײ פון אײנער אױף דער צװײטער! און דאָס איז א שפּיל אַזעלכער? װו און װער האָט אזױ „אױסגעבילדעט“ מענטשן! דאָס זענען מענטשן? אודאזי זענען דאָס מענטשן! מ'זאָגט, אז זײ זענען נאָך יונגע און שײנע דערצו, אז זײ טאַנצן, שפּילן און זינגען! קאָן אַזעלכס געמאַלט זײן? ער קאָן דאָס נישט באַגרייפן! דער מוח װערט אים מטושטש. ער פילט, אז דאָס האַרץ חלשט אים.

- װאָס איז מיט דיר געשען? פרעגט אים דער סטאַליער.
- גאָרנישט, כ'האַב פון געכטן גאָרנישט געהאט אין מױל. די שרעקלעכע בילדער װאָס זענען מיר פּאָרנעקומען! ס'האַט זײ מיר אױס-געדאַכט, װי אײנער האָט מיר געבעבן א האק מיט דער שפּיז אין קאָפּ ארײן. מ'טאָר נישט זײן אזױ שוואַר האָט ער זײ געקלערט. ער װעט שװיז נישט אַזעלכס צולאָזן. ער האָט זײ אָנגעהױבן צו מענטשן. געבעטן דעם סטאַליער, עס זאָל זײן שא, די מאמע זאָל זײ נישט דערוויסן.
- דער בחור איז אזױ געליגן א האלבע שעה. ער איז שװיז נישט גע-נאַנגען אײנעם קאפּע-הױז. ער איז אהיים געגאַנגען.
- פּאָרנט, אױפן טראַטואר, פאַרן קאפּע-הױז, זיצן בײ א טישל די-באלע מיט מאַרקן און מישן א פעשל קאַרטן.
- גו, װאָס שפּילן מיר? פרעגט דיבאלע.
- אז אײנאונפּיציק! ענטפערט מאַרקן.
- אױף װיפל?
- אױף אונדזער פּאַרציע, פינף לײ.
- גוט!

ס'האָט לאַנג נישט געדויערט און ס'קומען אריין פסח מיט די מייזל-
אויגן און חיים האלאומשעמטשער.

— נוסמאָרגן, טייבעלע!

— גוט יאָר, ענטפערט טייבעלע, און קערט ווייטער.

— קוק זי גאָר אָן! זי האָט געביטן די פאטשיילע! די איז מיט

דויטע טופן.

— דאָס איז צו ליב דיר, מאכט חיים צו פסחן.

פסח, לאָזט אראָפּ די אויגן גלייך ווי נישט צו אים רעדט מען. ער

ווענדט זיך צו חיימען:

— גו, מאכן מיר א טאבלע?

— וואָס דען, מיר זענען געקומען אהער זאָגן תהלים?

די אלטע שבע, מיט א קלענער אייגל און מיט אן אָנגעבויענער

פלייצע, טראָגט זיי שוין אקעגן די טאבלע, ווישט זי אָפּ פון פאָרעד, און

דערלאנגט זיי.

— צוויי קאוועס מיט שוים! באשמעלט פסח. ער מישט שוין אין

דער האנט די צוויי גאלקעס.

— גו, אויף וויפל?

חיים, קוקט זיך ארום, דאָס הייבט, אז ער זוכט א שותף אָדער מערערע.

ישראל, א שוואַרץ הנוודיקער בחור, זוכט אין די קעשענעס, נעמט

ארויס 10 ליי און דערלאנגט. חיים נישטערט ווייטער. ס'דערלאנגט אים

שמעון פארעד א צוואנציקער.

— ווו לייגן מיר איין?

— ביי לאָזערן, מאכט חיים. און ביידע זענען מסכים. דער שפיל

האָט אָנגעהויבן. פסחן גייט די גאלקע אויף סכנות. ס'האָט נישט לאַנג

געדויערט. ער מאכט אלע „טויערן“. און יענער שטייט מיט צוויי דאמ-

קעס אין דרויסן.

בקיצור, ער האָט געמאכט „מאָרץ“. פסח איז איבערגלויקלעך.

— גו, האָסט שוין פארלוירן, זאָגט פסח. זיינע מייזל-אייגעלעך

לויפן ארום. ער וואַרפט אויפסניי די גאלקעס: טאָפּל זעקס. חיים מאכט

א פארצווייפלטע מינע. ער נעמט איבער די גאלקעס, וואַרפט. אים קומט

ארויס א פינעף איינס. בקיצור, דעם פסחן גייט עס היינט א גאלקע, א

שרעק. ער האָט צוגענומען די גרייצער.

פאר דעם נייעם קאָן. הייבט חיים ווידער אָן צו זוכן אין די קעשע-

נעס. מ'שמעלט צונויף דאָס מאָל דעם פיפציקער שווערער א ביסל. ס'האָבן

זיך צוגויפגעלייגט זעקס פארשוין. דער שפיל האָט אויפסניי אָנגעהויבן.
אומזיסט... אז ס'גייט נישט! נאָכאמאָל פארשפילט!

חיים הויבט זיך אויף. ס'זעצט זיך אנידער ישראל. דער שפיל הויבט
זיך אָן. ס'האָט נאָרנישט געהאַלפן. פסח האָט צוגענומען דאָס ביסל געלט,
וואָס די הויפטשפילער און די קיבעצער האָבן פארמאָגט — און שוין.
מייבעלע, איז באלד אויסגעוואקסן. פסח איז געשווינד אויפגעשטאנען
און ביידע זענען אריין אין קיכל. ער האָט דאָרט פאַרביסן, געכאפט א
א שפריץ. געווען גליקלעך.

איז דרויסן זענען חיים מיט דער חברותא געווען צעמראָגן, ווען פסח
איז צוריק ארויסגעקומען. פרעגט חיים.

— נאָכמיטאָג קומסטו?

— וואָסזשע, כ'בין א פרייער? ענטפערט אים פסח ווילוינגעריש.
ס'האָט לאנג נישט געדויערט און פסח זיצט שוין ווייטער און ווא-
רפט די גאלקעס. ס'איז אראָפגעפאלן עפעס איינער א גרעק, פראנגאָפאָל,
ער פארשפילט איינמאָל, ס'צווייטע מאָל, דאָס דריטע מאָל.
פסח איז מלא שמחה. דער גרעק שלעפט אלץ ארויס דעם טאש,
וואָס איז פול מיט געלט, און באצאָלט.

— פארטאָפּלען מיר די מיזע? פרעגט דער גרעק. פסח האָט קוים
געווארט דערויף, מחמת ער איז געווען א ליידנשאפטלעכער שפילער.
— אורדאי! ענטפערט פסח.

ארום דעם טישל האָבן זיך צוזאמען גענומען אלע מאבלעשפילער.
אלע האָבן געקוקט און געווען גייגעריק, וואָס וועט דאָ ארויס?
דער גרעק ווישט זיך די ברילן און געמט זיך צו דער עבודה.
פסח מאכט א ליניע, ער מאכט די צווייטע. ווען ס'קומט צו דער
דריטער, בעט דער גרעק מ'זאָל אים אנטשולדיקן; ער קומט באלד צוריק.
נאָכדעם וואָס ער איז אריינגעקומען, און זיך ווידער אנידער געזעצט,
האָט דאָס רעדל זיך אויפסניי צוגויפגענומען. פסח האָט ווידער געוונען.
דער גרעק געווינט איין שפיל, דעם צווייטן, דעם דריטן. די קיבע-
צער זענען אויסער זיך... זיי האָבן נאָך אזעלעכס נישט געזען!
פסח, הויבט זיך אָן צו קראצן אין די קעשענעס. די אייגעלעך הויבן
אים אָן פינגלען. ער מאכט סמנים אונטער דעם טישל צו סרוגן. יענער
דערלאנגט אים פריש געלט.

דער גרעק האָט געזען, ווו די שטימונג ארום אים ווערט אלץ אָנגע-
שטרענגטער, ווענדט ער זיך צו זיין פארטנער און שלאָגט אים פאָר:
אויב ער וויל, קאָן ער שפילן אין משאשקעס אויך.

די קיבעצער האָבן אויפגעלעבט, און אלע מיט איין קול האָבן זיך ארויסגעזאָגט, אז זיי זענען מסכים. פסח, וואָס האָט קיינמאָל נישט געהאט קיין אייגענע דעה, האָט צוגעפינטלט מיט די אויגן. ווי איינער רעדט, אודאוי! טייבעלע, האָט באלד אריינגעבראכט די טשאשקעס, די גאלקעס זענען אריינגעוואָרפן געוואָרן, און ס'האָט באלד מיט זיי אָנגעהויבן צו מאַרדעווען. דער גרעק געווינט איין שטיק. בקיצור, ער האָט אויסגעליידיקט פסחן מיט אלע קיבעצער. ער האָט אויך צוגענומען דאָס נעלט, וואָס טיי- בעלע האָט געהאט אין שטוב, ווייל פסח איז אלע מאָל אריינגעגאנגען צו איר און זי אויסגעבייטלט.

א האלבע שער, האָבן די קיבעצער זיך נישט געקאָנט בארויקן, מ' האָט אליין דיסקוטירט דעם נאנג פונעם שפיל. אזא גאלקע האָבן זיי נאָך קיינמאָל נישט געזען!

ביים טישל, ווי דיבאלע מיט בערעלען האָבן געשפילט, האָט זיך אוועקגעצט אויערעל דער בלינדער. איינגטלעך איז ער נאָרנישט געווען בלינד. ער איז נאָר קורצזיכטיק געווען. דאָס שטעטל האָט אים אָבער אזא גאָ- מען געגעבן.

אוירעל וואסיליו, איז געווען דעם קרעטשמערס זון. ער האָט געדארפט דאָס יאָר אריין אין דער אוניווערסיטעט. צווישן זיינע יידישע חברים האָט ער זיך גוט געפילט און געפירט אָנשטענדיק. ער איז געווען מיט זיי כמעט א חבר, געגעסן, געטרונקען, פארוויילט מיט זיי צוזאמען. ס'האָט לאנג נישט געדויערט און ס'קומט אריין וואסיליע, דעם אד- וואָקאטס זונדל. וואסיליע, שלאָגט פאָר אויערעלן שפילן א פיקעט. דער שפיל פאנגט אָן.

מענדלס דראָשקע האָט זיך געלאָזט הערן. די גלעקלעך פון זיינע פערד זיינע צוביסלעך שטייל געבליבן. פון דעם וואָגן שפאנט אראָפּ צאליק. א טייל שפילער הערן אויף צו שפילן און קומען באגריסן און אָפגעמען גרוסן פון זייערע באקאנטע, וואָס זענען אנטלאָפן קיין אדעס. דיבאלע, האָט באלד געפרעגט, צו האָט ער דאָרט נישט געזען יאנסו בערלס.

— כ'האָב אים געזען, ענטפערט צאליק.

— נו וואָס כוּט ער איצט דאָרט?

— איצט ווייס איך נישט, נאָך דעמלט ווען איד בין דאָרט געווען,

איז ער געווען כמעט אויף אלע פארזאמלונגען. ער איז געגאנגען צווישן

פאלק, דיסקומירט, צומאָל דערלאנגט א מאניפעסטל און איז באַלד פאר-
שוונדן געוואָרן.

ס'הארץ איז מיר פארשניטן. כ'האָב געהערט, אז ער איז געפאלן
אין א צוזאמענשטויס צווישן די ווייסע און די רויטע. זאָג מיר דעם אמת.
באהאלט נישט.

— כ'האָב נישט וואָס צו באהאלטן. כ'האָב מיר מיט אים נישט
איינמאָל געזען. ער פלעגט מיר דערציילן פון די גרויזאמקייטן, וואָס ער
האָט געזען אין דעם גיהנום וואָס פעטלירט און דעניקטן האָבן צעפלא-
קערט אין אוקראינע. הרגענען און רויבן איז א סאָג-טעגלעכע זאך.
כ'וועל קיינמאָל נישט פארגעסן, ווי איז מיטן נאם האָט זיך געלאָזט א
ווייסנווארדיגער אויף א פרוי און איר אויסגעשניטן די ברוסטן און זי
דאָרט געלאָזט ליגן, צווארפנדיק איר דאָס זייג-קינד מיט דעם שפיץ פון
דער שפיץ. צאליקס בלויע אויגן הויבן אָן צו ברענען. שמעלט זיך אָפּ.
באלד גיט ער א וויש מיט דער האנט איבער דעם שווייס. איבער זיין
ברייטן שמערן. ער דערציילט ווייטער: אויף לאנגע קילאָמעטער האָב איר גע-
זען אויפגעהאָנגענע מענטשן. אויף די גאסן קופעס מענטשן. אלטע און קינד-
דער. פארשרפעטע הייזער, פון וועלכע ס'האָבן זיך פארשפרייט ריחות פון
פארברענטע און פארפוילטע קערפער. דער קאָשמאר גייט מיר נאָך פיס-טריט.
— ווי אזוי ביסטו אהער געקומען? אויף דער שטרעקע וואָס הערט זיך?
— פרעג שוין נישט. האָט צאליק געענטפערט, הויבנדיק דעם קאָפּ
אלץ העכער און זיינע אויגן האָבן געקוקט ערגעץ ווייט, ווייט...

— יאָ, א שטרעקע! אויף וועלכער עס זענען געליגן צענער טויזנטער
פארווונדעטע, הונגעריקע, מידע, פון וועלכע א גרויסער טייל האָבן אויס-
געהויבט דעם לעצטן אָטעם. אויפן שטראָז זענען געגאנגען אָן אויפהער
מאסן מענטשן מיט פעק אויף די פלייצעס. באלד זענען אָנגעלאָפן אויסאָמאָ-
בילן, די מאסע איז זיך צעלאָפן אויף די פעלדער. אויך דאָ האָבן זיי נישט
אָפגעאָטעמט, ווייל געשווינד זענען אָנגעפלויוגן, ווי די מלאכי-חבלה די דיי-
טשע עראָפלאנען און האָבן מיטראלירט די צעלאָפנענע מאסע אין איר
משוגענעם געוואָי. די נאכט איז צוגעפאלן. א דריבער קאלטער רעגן האָט
דורכגענומען די מאסע. כ'דערמאן מיר דעם אויסגעשריי פון א יונגער
פרוי, וואָס איז דערנאנגען ביז צום הימל, ווען זי האָט דערזען איר מו-
טער ליגן אין אן אָפגענעם גרוב, מיט די הענט און צונג אָפגעשניטענע.
כ'ווייס נישט, ווו כ'האָב גענומען כוח, כ'זאָל דאָס אלץ איבערשטיין. א
מענטש איז שמארקער פון אייזן. זיין אויסזע האָט אויסגעוואָגט די פייג-

לעכע איבערלעבענישן, וואָס דער געזונטער יאט צאליק האָט דורכגעמאכט. — זע נאָר, רופט זיך אָן סרול, ווי בלייב ער אין! סרול האָט זיך גענעבן א פאמש. געוואלט! האָט ער אויסגערופן, זע! ער האָט דאָך א הילצערנעם פוס!

— באוויינט מיר ווייניקער! האָט זיך צו זיי צאליק אָנגערופן. איר ווייסט נישט, וואָס מלחמה הייסט. איר זענט דאָ געזעסן און געמאכט פאָליטיק.

— מיר האָבן זיך דאָ אויך גענוג אָנגעליטן, האָט בערעלע אים איבערגעריסן.

— אמת, ס'איז אָבער נישט קיין פארנלייך צו דעם, וואָס מיר זענען דורכגעגאנגען. שמעלט אייך פאָר נאָר דאָס, „פארגעניגן“ צו ליגן אין די טראנשען, אין וועלכע די בלאָמע איז געווען ביז צו די קניעס. איר זאָג בלאָמע! רויטע בלאָמע האָט איר שוין א מאָל געזען? צו מאָל פלעגן פון דאָרט ארויסקוקן שווארצע און בלויע אויגן. ארויס טאָר מען נישט. ארום ברענט דער וואלד. דאָ און דאָרט ליגן פארווונדעמע. הונדערטער ארבאל אויס-געפליקטע פון די רעקלעד, אויסגעשמירטע מיט בלאָמע און בלוט נעמען ארום די פליסנדיקע ווונדן. די געשרייען פון די פארווייטיקטע, דער רעש פון די שראפנעלן און גראנאטן ווערן אויסגעמישט. צווייפל, שרעק, אויס-זיכטלאָזיקייט נעמען אלע ארום. און דאָ גיכט א שלאקס רעגן, געמישט מיט פייער, מיט וויי. ס'רייט דער מלאך-המות אויף זיין בלוטיקן רייט-וואָגן און שווינטער שדים טאנצן ארום, פויקנדיק מיט פייקלען פון ביינער, פון פיס און פון הענט אויף די גרויסע פויקן, וואָס זענען צו-גויפגעשטיקעוועט פון מענטשלעכע הויטן.

— קוק אים נאָך אָן, דעם העלד! האָט אוירעל, מיט א שפאָטישן טאָן, זיך געווענדט צו וואסילען. ער האָט די ווערטער ארויסגעזאָגט שטיל. און ווייטער געמישט און געטיילט די קאָרטן.

נאָך א פאָר מינוט, ענטפערט וואסיליע — ארוםקונדיק זיך אויב עמיצער הערט אים נישט. — אוודאי, נבורים! מ'שטייגט געזאָגט. דער טאטע מיינער איז זיכער גערעכט, ווען ער זאָגט, אז פון די „לייט“, זענען ניי-נציק פראָצענט פארעטער און די איבעריקע צען, שפייאָגען.

— ס'חלומט זיך זיי בירנער-רעכט, וואל רעכט, האָט אוירעל געזאָג-נט. צווישן די ציין האָט ער געהאלטן א ציגאר, געקוסט אין די קאָרטן, אראָפגעוואָרפן דאָס „אָס קארע“. האָסט? גיין? וואסיליע ווארפט אראָפ א „זיבעלע פיק“.

— אויב אזוי, לאָז דיר שוין אָפּ פונעם שפּיל. טייבעלע! שרייט ער
אויס, אנו, ברענג צוויי שפּריצן מיט עפעס פארבייסעכץ. דער פרייער בא-
צאָלט, האָט ער צוגעגעבן, ווייזנדיק אויף וואסיליען.
— מיר איז נמאָס אהער צו קומען, כ'קאָן גישט לייַדן די אטמאָס-
פער. ס'שמעקט מיט קנאָבל. כ'האָב געמיינט, אז נאָך דער מלחמה וועט
פון זיי מער גישט בלייבן קיין סלעד, זיי שעמען זיך גישט און קומען
נאָך אין קאפע-הייזער, רעדן, און דערצו אויף א הויך קול, גלייך ווי זיי
וואָלטן געווען דאָרט ביי זיך אין באָד, אָדער אין המדש. כ'קום איצט פון
יאס. דאָרטן האָבן זיי נאָך אויפגעהויבן דעם קאָפּ. ס'זירט אין מיר דאָס
בלוש. דער קאָגו מישו, האָט מיר אָבער פארזאָגט, ארויסצוווייזן מיינע גע-
דאנקען. ס'איז נאָך גישט די צייט, זאָגט ער. מ'וועט מיר שוין צו וויסן
טון. מ'דארף האַלטן ס'מויל. אָבער הערן און זען. שפעטער אויפנאָמירן
אלין, וואָס דאָ קומט פאָר.

קאפיטל XV

נישט ווייט פונעם קאפעהויז איז געווען דער פריזישער קלוב. די אונטערנעמונג איז אָנגעפירט געוואָרן פון צוויי פארזעסענע מיידן. איינג-פלער, איז ער באלעבט און סטימולירט געוואָרן פון זייערן א נאָענטן קרוב, קאָן זיין טאקע אן אייגענער. מע האָט אים גערופן ווייגשטאַק. די פּראָ-פעסיע פון דעם פארשוין האָט קיינער נישט געקאָנט פעסטשמעלן. פונדעם-טוועגן האָט ער געפירט, ווי מ'זאָגט א שיינע שטוב. די קינדער געללאָזט לערנען. ער נופא, איז געווען א צארט מענטשל, קיינמאָל דעם ציגאר נישט ארויסגעלאָזט פונעם מויל, און ביזע צונגער זאָגן, אז אויך נישט די קאָר-טן. ער פלעגט דאָרט אין קלוב איבערליגן פאָג ווי נאכט, אזוי, אז איינער זאָל נישט זאָגן, אז ר'האָט נישט מיט וועמען צו שפילן א הונדערט איי-נס, א פיקעט, א דערדל א.א.וו.

גרויס דרך-ארץ האָט דאָס פארשווינדל, דער כיטראק, געהאט פאר די פריצים, א נאנצער גוטער ברודער געווען מיטן פרימאר, מיטן שעף פון דער פאָליציי. אגב דארף מען דאָ באמערקן, אז דער פאָליציי-שעף האָט גאנץ גוט געלעבט מיט די סוחרים פון דער שטאָט. ער האָט געלאָזט פארקויפן טאקע אין מיטן זונטיק, זעלבסט פארשטענדלעך, נישט טאקע אזוי גאנץ אָפן. קיין אויסלאגע האָט מען טאקע נישט געמאכט, נאָר אונ-טער האלב אויפגעמאכטע טירן איז דער עסק געגאנגען. דערפאר האָט דער שעף נאָרנישט געדארפט קויפן. ער האָט אלץ באקומען פונעם שענ-סטן און פונעם בעסטן. זיין פלינגל-ארויטאנט, גאודילע, וואָס איז נישט לאנג אראָפגעקומען אין שמעטל און האָט געהאט א פנים פון א שווארץ-יאָר, האָט באלד באקומען אויסגעגלעטע באקן. וויאזוי דער דאָזיקער איז

אריין געקומען אין א קלייט, ס'האָט געמעגט זיין דער גרעסטער מאַרק און די קראָם פּוּל מיט קוּנים, האָט דער סוּחר אים באלד באַדינט, טאַקע ער אליין בכבודו ובעצמו. ער פלעגט זיך קנעכטיש ביקן און זאָגן דעם באַוווּסטן „סערומענא“¹, און זיך שלעפּן מיטן שווערן קויש וואָס ער האָט אים אָנגעפירט מיט אלדעם-גוטס.

יאָ, מיט דעם שעף פון דער פּאָליציי, וועלכער פלעגט שטענדיק קו-מען אהער אין קלוב, האָט דאָ געשפּילט וויינשטאַק. זעלבסט פארשטענ-דלעך מיט אים האָט ער נישט אַרויסגעוויזן זיינע גרויסע קענטענישן אין הלכות-קאַרפּן. דאָס האָט ער געשטאַנען דאָס מויל, ער האָט געהאַלטן אין איין רעדן, וועגן וואָס איר ווילט, אזוי אז דער שעף האָט פארשפּאַרט אים צו פרעגן. נאָכדעם, וואָס ער האָט שוין אלץ אָפּגעקלאַפט, פרעגט אים דער שעף:

— זאָג נאָר, זשופּין איציק, ווער איז דער קרומער וואָס כ'זע אים זייער אָפט אין קלוב? מיר דאַכט זיך, אז ער איז א שוסטער, און אויב אזוי, וואָס זוכט ער צווישן פּריצים און הויכע באַאמטע?

— האָט קיין יסורים נישט, קאָנו פעניקע, ער איז פון אונדזערע לייט. פאַרלאָזט זיך אויף מיר, כ'ווייס, וואָס איר טו. מיט דער געלעגנהייט וואָלט איר אייד טאַקע געוואָלט זאָגן, אז מ'דאַרף דעם דאָזיקן א ביסל מיר פּראָטעזשירן, אים עפעס צולאָזן, ער האָט געבעך א שטוב מיט קינדער און א זויער ווייב. כ'וואָלט פּאַרגעשלאָגן, מ'זאָל אים לאָזן עפענען טאַקע א קאפּעהויז וועגן זיינע בעלי-מלאַכות. דאָס וועט אים צוניץ קומען און נאָך מער אונדז. ס'וואָלט כראי געווען איר זאָלט רעדן מיט דעם פּרימאַר, דער מיטן קרומען פּיסל. יאָ, ער קומט זייער זעלטן אהער, ווייזט אויס, ער וויל נישט אויסגעבן פאר א קאווע, איר קענט דאָך אים, דעם קראָטש. איר וועל שוין רעדן מיטן קאָנו סאַנדו, ער זאָל פּוּעלן ביי דער אָנפירונג פון דער ליבעראַלער פּאַרטיי, אז זיי זאָלן רעקאָמאַנדירן די סיגוראַנצע², זי זאָל זיך נישט אַקענגעשטעלן ביים אַרויסגעבן די אויטאָריזאַציע.

דער שעף האָט צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ, האָט אַוועקגעלייגט די קאָ-רטן, גענומען די קאווע אין דער האַנט און זי צוגעפירט צו זיין מויל, וואָס האָט געבלישטשעט מיט די גאָלדענע ציין זיינע.

וויינשטאַק איז געווען א פאַרשוין, וואָס גאָרנישט איז אים נישט פּרעמד געווען און אלץ וואָלט ער געוואָלט וויסן. אים האָט נישט גע-

¹ כ'קוש די האַנט.
² זיכערקייט אַמט.

געקומערט וואָס דער, מיט וועמען ער האָט גערעדט, איז א שעה, א די-
רעקטאָר, א באַנקיר, א פּראָפּעסאָר. מיט אלע איז ער געווען פּאָניע-בראַט.
איצט האָט ער זיך אויך נישט געקאָנט איינהאַלטן און האָט געפרעגט, צי
דאָס רינגל, וואָס ער זעט עס צום ערשטן מאָל, איז פּאָקע א נייס, צי ער
האָט עס שוין פון לאַנג.

דעם שעה איז נישט געווען אָנגענעם די פּראַנע. נאָר לעטפּערן מוז מען.
— יאָ, האָט ער געענטפּערט, מיט א האַלב מויל, כ'האַב עס בא-
קומען א מתנה פון מיין פרוי צו מיין געבוירן-טאָג.

וויינשמאָק, קוקט אויף אים מיט א ביסל חשד. ער לאָזט זיך אָבער
נישט און זאָגט: — כ'קאָן שווערן, אז כ'האַב געזען דאָס רינגל מיטן
בריליאַנט ערנעץ אין צוג, ווען כ'בין געקומען פון פּאָליטישען. כ'געדענק
אָבער נישט פּינקטלעך ביי וועמען. אד דער רוח זאָל עס נעמען! ביי מיר
טרעפט זיך נישט, איר זאָל פּאַרנעסן. יאָ! כ'האַב עס געזען ביי מיין
פּונגאש¹.

דעם שעפּס פנים האָט זיך אָנגעהויבן א ביסל צו מיניען, ער האָט
זיך אָבער באלד דערמאָנט, אז ער איז א שעה און טאָר זיך נישט פּאַר-
לירן. זיך אָנגעגורט מיט קוראזש און גענעבן א זאָג:

— וואָס אייר זשיראַנעס פּאַלט איין. צו אייער חוצפה איז נישטאָ
קוין גרענעץ. באלד אָבער האָט ער אראָפּגעלאָזט דעם טאָן, זיך העפלעך
געזעננט, און באשלאָסן ביי זיך, מער נישט צו טראָגן דאָ דעם פּאַרשאַל-
טענעם רינג.

וויינשמאָק, האָט אים נאָכגעקוקט און געקלערט: „דעם נגב קומט
דער שטעקן.“ ס'איז אָבער נישט געווען טאַקטיש. ער האָט גענעבן א
פעסטן צי פונעם ציגאַר און האָט אויסגעשפיגן מיט כעס, באַלעקט די
ליפּ, וואָס איז אים אָפּגעברייט געוואָרן. גיך צונויף גענומען די קאַרטן,
געשריגן: -קאַראַלינע! ניב אכטונג, איר גיי אוועק.

ער האָט גענעבן א טראַד מיט דער טיר. אָנגעצונדן א פּרישן ציגאַר
און צו זיך גערעדט: — צו וואָס האָט דאָס מיר געטויגט? כ'האַב צו א
לאַנגע צונג, דאָס וועט מיר א מאָל פירן אין דער ערד אריין!

פיר אזיינער, קומט אריין ווייסמאַן. באַקוקט זיך, צי דער קנייטשט
פונעם היז איז אין אָרדענונג, גלעט זיך צו דאָס בייכל. בשעת-מעשה,
דערזעט ער ווי דאָס וועסטל איז נישט אין גאַנצן צוגעקענעלט, ברענגט

¹ פּונגאש — קעשענע-גנב.

עס איז אַרדענונג. ער כאפט ארויס דאָס שפיגעלע, קעמט זיך צו אויפ-
סניי די עמלעכע האָר, וואָס זענען אים געבליבן אויפן פליכעוואטן קאַפּ.
קוקט זיך ארום, זעט נישט קיינעם, מאכט א קרומע מינע. געמט עפעס
ארויס פונעם פושקעלע.

— קאראַלינא! זייט אזוי גוט און שיקט מיר א קאווע, אָבער אָן
צוקער. ער חזרט דאָס איבער עמלעכע מאָל.

קלאפט מיטן פינגער אויפן פושקעלע. ס'קומט אריין דער פריץ, גע-
מט ארויס די צייטונג פון דער קעשענע און לייענט.

וויסמאן באגריסט אים זייער העפלעך, פרעגט אים וואָס ער טוט,
צי ס'איז געווען א גוטע גערעטעניש אויף די בוראקעס?

— געווען, ענטפערט דער פריץ, נישט אראָפגעטענדיק די בליקן
פון דער צייטונג.

וויסמאן איז איין אייראָפּעער. ער וועט שוין מער נישט דערקומטשען.
האנט, א יונג בחורל, פול מיט קלייען אויפן פנים, אין אן אויס-
געריבענעם אנצוגל און צעריסענע שיר, טראָגט אויף א טעצל א קאווע.
ער איז זייער אויפמערקזאם, ס'זאָל חלילה נישט אראָפ דער שוים, דער
קאָנו פישל וועט דעמלט נישט געבן קיין טרינק-געלט.

וויסמאן ווארפט אריין אזא מין ווייס פראָשיקל אין דער קאווע.
דער פריץ טוט אויס די ברילן, און ס'באווייזן זיך א פאָר קאלטע,
אשיקע אויגן.

— עפעס זעט איר מיר נישט אויס, ווי ס'געהער צו זיין.

— ס'איז נישט אזוי פריילעך, ענטפערט דער פריץ.

— ס'איז שוין ווידער א צרה?

— כ'בין שוין געווינט מיט זיי. אייגנטלעך האָב איר דאָס אלץ
פאָרגעזען און האָב דעם גרעסטן טייל פון מיין גוט פארקויפט.

— כ'האָב אייר שטענדיק באוונדערט. איר פילט, ווי א באַראָמע-
טער, די צייט. פארזאָרגט זיך, אינוועסטירט דאָס קאפיטאל אויף א גלענ-
צענדיקן אופן.

אויף דעם פריצם צוגעשפיצטע וואָנסע לויפט דורך א שמייכעלע,
וואָס פארשווינדט באלד.

— כ'בין מיך משער, אז ס'איז שוין ווידער עפעס נייעס. איר זענט
מיר צו טרויעריק, זאָגט וויסמאן, כ'וואָלט זייער געוואָלט וויסן אייער מיי-
נונג בנוגע די לעצטע געשעענישן. איר קומט דאָך אין די הויכע פע-
נצטער! וואָס ווייסן מיר פון די צייטונגען? איר זענט ביים מקור.

— ס'וועט גאָרנישט העלפן, די פריצים וועלן מוזן פארציכטן אויף זייער ערד, זיי וועלן זי מוזן פארקויפן די פויערים. ווייל ס'איז שוין נישט אויסצוהאלטן. מיר דארפן נישט ווארטן ביז דאָס וואסער וועט קומען אי-בערן קאָפּ. אָט. איד האָב שוין לאנג אינוועסטירט מיין קאפיטאל אין אזא סחורה, וואָס איז שטענדיק געלט. למשל, ספירט, צוקער, האָלץ. מיטן איבעריקן געלט. האָב איר מיר געעפנט א באַנק.

— נישט אומזיסט האָט איר אייך איינגעשריבן ביי די ליבעראלן. דאָרטן קאָן מען באקומען רעשקאָנט. וואָס פאַר אַ ממזר, האָט ער זיך געקלערט.

— כ'וועל אייך זאָגן דעם אמת, קאָגו פישל. איד האָב אויף מיין לעבן קיין פאָליטיק נישט געמאכט. אין דער צייט, ווען כ'בין געווען אין אויסלאַנד, צו ענדיקן דעם אוניווערסיטעט, האָב איד מיר נישט אָפגעגעבן מיט די נאָרישקייטן. איד האָב מער אין זיגען געהאט מייע מאטעריעלע אינטערעסן. איצטער אָבער, ווען אין רוסלאַנד איז פאָרגעקומען אזא אי-בערערעניש, קאָן מען שוין נישט שטיין מיט די הענט פארלייגט. ס'קאָן קומען אויף אונדז די זעלבע צרה. ווו זשע זאָל איד מיר געווען ווענדן ערגעץ אנדערש, ווי צו דער ליבעראלער פארטיי? דאָרט זענען פאראן מענטשן מיט א רעאלן חוש. זיי האָבן דעראָבערט שטארקע עקאָנאָמישע פאָזי-ציעס, זיי ווילן זיי נישט פארלירן, דאָרט איז מיין אָרט. כ'האלט אין איין באוונדערן דעם שעה פון די ליבעראלן. וויאזוי ער שפילט זיך ווי די קאץ מיט דער מויז, אָט שרייבט ער אונטער אינטערנאציאָנאלע אָפמאכן, לויבט זיך מיט דער קאָנסטיטוציע, זאָגט צו, אז ער וועט זי גאָר ליבעראלער מאכן. ווען ס'קומט אָבער צום טון, „ס'גייט נישט אזוי ווי ס'רעדט זיך“, מאָבילי-זירט ער זיינע אָנהענגער (שכורים, און סתם שלעגערס — האָט זיך פישל געטראכט —) אימפּראָוויזירט א פאָלקס-מאניפעסטאציע און זאָגט: „זעט, דאָס פאָלק וויל נישט“. אָט אזוי האָט ער געפירט אין באָד אריין די אלע מלוכה-מענער פון די מערב-לענדער. איצט אָבער פארשטייען זיי, אז מ'קאָן שוין נישט מער ציען דאָס שטריקל. זיי גרייטן צו אן אנאָר-רעפּאָרם, מ'דארף פארשטאָפן די פויערישע פּיסקעס, לאָזן זיי מיינען, אז זיי באקומען ערד. מיט די ארבעטער, וואָס האָבן אָנגעהויבן וויווען, וועלן זיי זיך שוין אן עצה געבן. אין שווערע מאָמענטן האָבן זיי שוין זייער לאַקיי, דאָס איז דער גענעראַל, וואָס האָט אויפגעטון נסים אין יאָר 1907. ס'האָט זיך זיי שוין אָפגעלוסט מיט די אויפשטאנדן. דאָס איז די בעסטע פארטיי פאר די וואָס ווילן, אז זייער האָב און גוטס זאָל אָפגעהיט און פאָרגרעסערט ווערן.

דעם פריצם לעצמע ווערטער זענען נישט ארויס פון וויסמאנס מוח:
„דאָס איז די בעסטע פארטיי פאר די, וואָס ווילן, אז זייער האָב און גוטס
זאָל אָפּגעהויט און פארגרעסערט ווערן“.

דער פריץ האָט ווייטער גערעדט. — איר וויסט נישט, וואָס פארא
אויסזיכטן ס'זענען פאראן ביי אונדז אין לאַנד, אין אונדזער גרויס-רומע-
ניע. געוואלדיקע רייכטימער אין טראַנסילוואַניע, באַנאַט, און בוקאַווינע
וואַרטן, מ'זאָל זיך נעמען צו דער אַרבעט. נאָך פאר אלעמען דארף מען
איינשטילן די אַרבעטער. צוליב דעם דארפן מיר, יעדער אויף זיין פלאַץ,
אגיטירן פארן ווילזיין פון אונדזער פאַטערלאַנד: די מערב-מלוכות זאָלן
האָבן צוטרוי, און אונדז לייען געלט וועגן דעם אויפבוין פון אונדזער
לאַנד, אין וועלכן, ווו מען דרייט זיך, טרעט מען אויף גאַלד. צוליב דעם
דארף מען העלפן אָרגאניזירן די ליבעראַלע פארטיי, וואָס עפנט אויף די
טויערן פאר אלע, איבערהויפט פאר די געשעפטס-לייט, פאר וועלכע ס'
איז געקומען א צייט פאר עשירות און רוים.

וויסמאן, האָט ביי זיך געקלערט: טאקע געטראָפן דאָס אָרמ! איר בין
צופרידן מיט מיינע געשעפטן. דאנקען גאָט, די קרעטשמע גייט נאגן גוט!
דער שווער, זאָל לעבן, היט זי אָפּ ווי א געטרייער הונט. דיר-געלט פון
די צען הייזער פליסט אריין רעגלעמעסיק יעדן חודש. דאָס קאפיטאַל איז
צעטיילט אין גוטע הענט. דאָס פראָצענט, וואָס כ'נעם, איז אויך א היפ-
שער. וואָסזשע טויג מיר פארטיי-שמי? כ'דארף דאָס אויף כפרות! פאר
זיי, פארשטיי איר, איז עס א געשעפט, אָבער פאר אונדז, וואָס? זיי ווערן מי-
ניסטאָרן, דעפוטאטן, פרעפעקטן, דירעקטאָרן פון בענק און פירן אָן מיט
פארשיידענע אינסטיטוציעס. א ייד דארף זיך נישט מיטן. קאָפּ זיי אין
דער וואנט! וואָסזשע, ס'איז פאר מיר! איר בין א ליינדער מענטש,
כ'דארף מיר אָפּלעבן די יאָרן רויק און צופרידן. אים אָבער, דעם פריץ,
דארף מען ענטפערן — ס'גייט נישט אזוי. וואָסזשע זאָל איר אים ענ-
טפערן? יא! ער זאָל זיך ווענדן צו די ליידיקנייער, וואָס האָבן סיי-ווי-סיי
נישט וואָס צו טון און חלומען שלעסער. אפשר וועלן די פריצים זיי צו-
שאַנצן א ביסל פרנסה, און אזוי ארום, וועל איר פטור ווערן פון אזא
מין בערעלע, וואָס פארקלאפט מיר יעדן טאָג דעם מוח! כ'זאָל מאכן דאָס
געשעפט יענץ געשעפט, פון וועלכן מען קאָן אָנשיטן גרידעס גאַלד.
יא. כ'וועל אים טאקע זאָגן.

— הערט אויס, פריץ לעב! כ'האָב געקלערט די גאַנצע צייט ווען
איר האָט גערעדט, מיט וואָס איר קאָן אייד העלפן? צו מיינ פערזענ-

לעכער הילף זאָלט איר אפילו נישט קלערן, איר בין א לייַדנדר — בשעת-
מעשה, גלעט ער זיך דאָס בייכל און שפילט זיך מיט דער גאָלדענער קייט.
— איר קען אייך זאָבער אָנווייזן א פארשויון, וואָס איר קען אים שוין פון
יאָרן. ער האָט א שארף קעפעלע, ער איז באהאוונט אין הלכות פאָליטיקע,
האָט א שארף צינגל אויך. און דער עיקר — ער דארף פרנסה! אזוי, אז
איר וועט זיך מיט אים גוט באנוצן. ער וועט אייך שוין ברענגען א גאנ-
צע כאַפּטע. ער איז אויסגעקאָכט מיט אלעמען. אין פּרינציפּ בין איר
מסכים מיט אייערע אויספירונגען. און איר וואָלט געוואָלט, אז זיי זאָלן
אויסגעפירט ווערן.

— איר דאנק אייך פאר אייער רעקאָמאנדאציע. ס'וואָלט מיר גע-
ווען זייער אָנגענומען, מיט אייך פּערזענלעך מיטצואַרבעטן, נאָך לויט ווי
איר זאָגט, קענט איר נישט אצינד. כ'האָף, אז אין גיכן וועט איר געזונט
ווערן און מיר וועלן פירן צוזאמען א פרוכטבארע ארבעט, זאָגט דער פּריץ.
ס'איז אריינגעקומען שלום גריידינגער דעם סטאָליערס, א געזונטער
יונג, א גרויסער גוף, מיט גרויע אויגן און א לאנגער שפיציקער נאָז. ער
גויגט זיך, באגרייבט. ווען דער פּריץ האָט אים אויסגעשטרעקט די האנט,
האָט זיך דער יונג פארוויטלט. ס'האָט אים אי געחידושט, וואָס עפעס אזא
פּריץ, וואָס קומט קיינמאָל נישט אהער, און ווען מען באגעגנט אים אויף
דער גאס פארררייט ער דעם קאָפּ, כדי ער זאָל נישט דארפן ענטפערן אויף
א גרום, דריקט אים די האנט! שמייכלט! ס'האָט אים פאקע א הנאָה גע-
טאָן, ווייל אים איז געפעלן צו זיין אין א „קולטורעלער“ געזעלשאפט,
ווי מ'קאָן עפעס לערנען, און דער עיקר — מ'קאָן צו עפעס דערגרייכן.
וואָס, צווישן סטאָליערס קאָן מען זיך ארויפארבעטן? קיינמאָל נישט אין
לעבן! ווי זאָגט די מאמע: „לעבן א שווערן וואָגן, איז גוט צופוס צו גיין“.

— כ'וואָלט געדארפט האָבן עמעצן, מ'זאָל מיר פאריכטן די טויערן
פון דעם ספירט-דעפאָזיט; הויך דעם ווייל איר אויפשטעלן א נייע געביידע,
וועגן סחורות, האָט זיך געוואָנדן דער פּריץ צו ווייסמאנען.
— אָט האָט איר פאר אייך א ווונדערבארן סטאָליער, ער וועט אייך
מאכן א שטיקל ארבעט, מיט וועלכן איר וועט זיכער צופירן זיין. כונגע
דער געביידע, מיין איר, איר זאָלט זי אויך אים איבערנעבן, ער פויג
זיך אויס, האָט ווייסמאן געזאָגט.

זעענדיק ווי שלום גריידינגער קווענקלט זיך, האָט ער זיך צו אים
שפּיל, געוואָנדן: — איר זע, אז דו ביסט אין א פארלעגנהייט,
קלערסט מן הסתם: ווי קומט צו דיר אזא ארבעט ווי בויען א געביידע:

„כ'בין דען א מויערער? פרענסטו דיר?“. זיי גישט קיין שומה! רוף צו אברהם קיטראר מיט זיינע זין, זיי זענען פלייסיקע און ערלעכע ארבעטער. כ'ווייס נאך וואָס ס'בויערט דיר אין קאָפּ. קלערסט, וווּ צו געמען מא-טעריאלן. האָסט מורא, אז דער פּריץ וועט דיר גישט געפרויען אזויפיל געלט? וועגן דעם זאָלסטו זיך אויך גישט מאַכן קיין זאָרג, ווייל איך וועל שוין אראגזשירן די זאך. האָלץ וועסטו באקומען פון סאָלאָמאָן פייער, בלעד, ביי פסח אייזנווארגער, און דעם קליינער אדערויף וועסטו באקומען ביים פּריץ; און סאָמער וועט דיר גישט קלעקן, קום אריין צו מיר מיט א ווייס וועקסעלע, און אלץ וועט זיין אין דער בעסטער אָרדענונג. דאָס טו איך אלץ צוליב דעם פּריץ. אזוי, אז קלער גישט קיין סך און געם אויף די ארבעט.

גרידינגער זעט, אז זיין חלום הויבט אָן מקוים צו ווערן. יאָרנלאַנג איז ער געשטאנען אין טאטנס ווערקשטעל, געארבעט טאָג ווי נאכט, צוזאמען מיטן אלטן טאטן, וואָס איז געווען הויט און ביין, פול מיט קנייטשן; דער מאמעס אויגן זענען שיר גישט ארויסגעפאלן פון די לעכער. קיינמאָל איז גישט געווען אין שטוב, וואָס מען באדארף... דער הולך פון דער מאמען איז געשטאנען פאר זיינע אויגן: א געלאטעט ציטן קליידל מיט אויסגעדרייטע, אָפּגעפּאָרענע שיד. ער האָט דאָס גישט געקאָנט צוזען. און שמענדיק געקלערט, וויאזוי פטור צו ווערן פונעם דלות, וואָס האָט זיך אריינגעצויגן צו זיי. איין אויסוועג איז פאראן — אָנהויבן מיסחרווען, טאקע איז אייגענעם פאך. צוגעמען עמלעכע ארבעטער, אונטערנעמען א גרעסערע ארבעט און פארדינען ווי ס'געהער צו זיין. דעם שוואַנגער, גפּתלי סטאַליער, וואָס האָלט אין איין טענהן, אז דאָס איז גישט קיין גלייכער וועג פאר אן ערלעכן ארבעטער, וועט ער הערן ווי דעם קאָטער. וואָסזשע, ער דארף האָרעווען און גאָרנישט האָבן? פון זייערע סאָציאליסטישע תורות איז ער שוין זאט. וואָס האָבן זיי אויפגעטאָן, טאקע זיינע חברים, וואָס זענען היינט שוין גישט דאָ, גאָר אין יאס? זיי האָבן געמאכט א פאריין, האָבן געוואָלט העכערע שכירות און אכט שעה ארבעט, וואָס האָבן זיי אויפגעטאָן? אמת. זיי זענען טאקע קליינער און א טייל טאקע באלעזענע, אָבער וואָס האָבן זיי אויפגעטאָן, זיי האָבן זיך „באמאכט“ אין די חכמות! זיי ליגן אין דער ערד, און באקן בייגל! זייערע בייגער פוילן אין די תפיסות! און זי, קלארא זי וויל אויף מיר גישט קוקן; פארוואָס זאָל זי אויף מיר יאָ קוקן? דער שבת-

דיקער אנצוג מיינער איז פון גאנץ ביליקו שטאָף און שיד קען איר מיר
קיין אנדערע נישט קויפן, ווי די ביליקסטע. וואָס פאר א לעבן קאָן איר
איר פארשאפן? כ'וועל זי אויך פארלירן. כאָטש איר ווייס, אז זי האלט
פון מיר. כ'האָב נישט וואָס צו קלערן און אָננעמען דעם פּאַרשלאָג, וואָס
דער הער ווייסמאן לייגט מיר פאַר. ער איז גערעכט, מ'דארף קיין שומה
נישט זיין!

— נוט, כ'נעם אָן די ארבעט. און אייד, הער ווייסמאן, דאנק איר
פאר דער הילף וואָס איר זאָגט מיר צו. איר וועל מאַרנן אהער אריינגו-
מען און וועל אייד ברענגען א דעוויוז, האָט דער צוקונפטיקער אונטער-
נעמער געזאָגט.

— קאָנו מילוצע, האָט זיך ווייסמאן געווענדט צום פריץ, זאָגט מיר,
צו וואָס דארפט איר האָבן א נייע געביידע, איר האָט דאָך א פאלאץ?
האמבארעס אָן א שיעור?

— כ'דארף האָבן די געביידע דאָ אין שטאָט, גאָענט צום מארק.
איר ווייסט דאָך, אז איר האָב שטודירט פּאַליטישע עקאָנאָמיע. ס'הויבט
זיך אָן א גאָלדענער פּעריאָד פאר מסחר. סוחרים האָבן מיר דאָ, נאָר
עטלעכע, האָבן א ביסל קאפיטאל, אפילו זיי, וועלן דארפן האָבן הלוואות,
אָנקומען צו מיין באַנק. פון די קליינע סוחרים, פון דעם דרויב, שמועסט
מען נישט, אז זיי וועלן מוזן אָנקומען צו מיר. זיי פארמאָגן דאָך נאָר-
נישט! איר וועט מיר מסתמא פרעגן: ווי אזוי געטרויט מען אזעלכע שלע-
פּערס געלט? כ'ווייס, ביי אייד קאָן אזעלכס נישט געשען, איר גיט נאָר
אויף היפּאָטעקן און משכונות, איר האָב מיר מיין וועג. איר בין זיכער, אז
דער מסחר וועט זיין א גרויסארטיקער, ווייל די גאנצע וועלט איז נאקעט
און באַרוועט, צו די גרעסערע געשעפטן וועל איר זיין טאקע א שותף,
א מאָל אויף דער העלפט און א מאָל טאקע אויף מער אויך, און א הויז
וועט דאָס געשעפט מיר דארפן צאָלן ציגן. און אלץ וועט טאקע ליגן ווי
ביי מיר אין קעשענע.

— נישט אומזיסט האָט איר פארבראכט אייער צייט דאָרט אין די מע-
רב-לענדער. גלויבט מיר, אז איר פארשטיי אייד גאנץ נוט. איר וואָלט מיר
אויך גענומען צו דער ארבעט, נאָר, ווי כ'האָב אייד שוין געזאָגט, כ'בין
קראנק, כ'האָב פארלוירן כמעט מיין גאנצע ענערגיע.

— נו, שפיל מיר א פיקעט? האָט בערעלע געפרעגט, נאָך איידער
ער איז רעכט אריינגעקומען. ר'האָט זיך אויסגעטאָן דאָס מלבוש און צו-
זאמען מיטן הוט אויפגעהאָנגען אויפן הענגער. דאָס בליקעפּל האָט געג-

לאנצט. דאָ און דאָרט האָט מען געזען עטלעכע פלעקן, ביזע מײלער זאָגן, אז דאָס זענען סמנים פון א פארער, מ'האָט אים טאקע אזוי גערופן.

— כ'וואָלט בעסער געשפילט א פאָקער, נאָר אזויווי מיר האָבן נישט קיין פארטעגער, וועל איך דערווייל שפילן א פיקעט, האָט ווייסמאן געענטפערט.

— כ'ווייס נישט, וואָס דאָס דיבאלע קלערט זיך, ער האלט אין איין פלאפלען, דאָס גאנצע קאפעהויז שטעלט זיך אים ארום, איבערהויפט, פון זייט צאליק, איז אהיים געקומען און דערציילט זיך אָן, וואָס ער האָט זיך דאָרט אָנגעליטן, אָנגעהערט און אָנגעזען, כ'גלויב נישט, אז דאָס איז אמת. און אפילו דאָס זאָל זיין אמת, דארף אויך נישט דער פאסקודניאק, דאָס דיבאלע, דאָס אויסנוצן קעגן אונדזערע פריצים. מיט וועמען דארפן יידן אצינד גיין צו די וואלן? מיט וועמען דארף מען שטימען? לויט זיין צעדרייטן קאָפּ דארפן נאָר די יידן שטימען מיט די לינקע. האָט איר שוין געזען אזא משוגענעם! מיר או. ע. פ. קעמפן שוין זייט יאָרן, אז יידן זאָלן באקומען בירגער-רעכט. און איצט, ווען מיר האָבן דאָס אויסגעפועלט, א דאנק די גרויסמאכטן און דעם קלוגן פאָליטישן חוש פון אונדזער רע-גירונג, קומט אָפּ דער צעדרייטער און פארדרייט די קעפּ פון די אומווי-סנדע און דערציילט זיי וועגן לינקע, שמינקע. די פריצים וועלן דאָך זיכער גע-רעכט זיין, און זאָגן: זע נאָר, וועמען מיר האָבן געגעבן וואל-רעכט, אָפּ די אומ-ווירדיקע מענטשן, וואָס פאר ברויט באצאָלן זיי מיט שטיינער. ס'איז מיר אויסגעקומען, איד זאָל אים אויספאטשן. הער נאָר א מעשה, גיין מיט די לינקע? מיט די שלעפערס? ווער וועט לייען די גרויסע און קליינע הענ-דלערס געלט וועגן זייערע געשעפטן? און טאקע די באלמעלאַכעס. ווער וועט זיי אנטלייען עטלעכע ליי, זיי זאָל קאָנען פירן זייערע ווארשטאטן? אָפּ די גאָרנישטן שבגאָרנישטן, וועלכע ס'פעלט זיי 99 ליי צום הונדערטער? איד קאָן נישט משיג זיין די פארשטאָפטע קעפּ! און ער האלט זיך פאר א גרויסן חכם. דאָס וואָלט נאָר גאָרנישט געווען, נאָר דער אומגליק איז וואָס אלע קוקן אים אין מויל אריין! הערט וואָס א „האָלאַדראַנגין“ קאָן ענטפערן: ערשטנס, אז דער או. ע. פ. איז נאָר א גבירישע אָרגאניזאציע, אז די אָנפירער זענען גרויסע קאפיטאליסטן, וואָס האָבן נישט קיין שייכות מיט די אָרעמע סוחריםלער, מיט די רואינירטע באלמעלאַכעס, און אז דעם קאמף פאר יידישע רעכט האָבן נאָר אָנגעפירט סאָציאליסטן, נאָך אין פארגאנגענעם יאָרהונדערט; אז בראטיאנו וועט ווייטער חוזק מאכן פון דער גאנצער וועלט, אז ער האָט זיך שוין זיינע מעפאָדן: ער זאָגט צו

ווען מ'דריקט אים צו און ער איז אין קלעם, און נאָכדעם טוט ער וואָס ס'געפעלט אים. מיר קענען אים שוין, זאָגט ער, ער שעמט זיך אזוי, ווי א שטאפע ווען זי קערט איבער א וועגעלע." דאָס קוויטשענדיקע קול זיינס, לאָזט זיך ווייטער הערן און ער דערלאנגט ווייטער, שיט, כ'וועל אייד דאָ זאָגן אלץ וואָס ער האָט דאָרט אָנגעפלאַפלט: ער טענהט, אן די בעסטע זין פונעם לאַנד האָבן זיי עקספּלואַטירט, אן די אומגליקלעכע יידישע מאַסע איז פאַרפּאָלגט געוואָרן און געמוזט אַנטלויפן פון רומעניע, אי דאָס צופוס. אלע יידישע צרות איז נאָר זיי צו פאַרדאַנקען. איך כאַפּ איינס אין אַנדערן, יאָ! ער האָט געזאָגט, אן זשאָרעס האָט זיי אָפּגעגעבן רעכט, זיי די סאָציאַליסטן פון יאַס. אזא בהמה! ער האָט נישט קיין אַנונג פון פּאָליטיק. ווען ער וואָלט געהאַט מער א ביסל שכל און וואָלט זיך מער אַריינגעלאָזט טאַקע אין זייער סאָציאַליסטישע געשיכטע, וואָלט ער געזען, אן טאַקע סאָציאַליסטישע אָנפירער זענען אַרײַן אין דער ליבעראַלער פאַרטיי, און ס'זענען דאָר געווען אזעלכע פּערזענלעכקייטן ווי: יאָן גאַדעזשדע, מאָרצוו, ראַדאָוויטש און א סך אַנדערע אָפּגעקעפּטע. ער ווילן זיין קלוגער פון זיי! וואָס מיינט איר, האָט ער מיר געזאָגט, ווען כ'האָב אים דאָס געזאָגט און געמיינט, אן דערמיט האָב איך אים צעלייגט? ער האָט געענטפערט, אן זיי, זענען געווען פאַרעמער, אן דאָס זענען געווען פעלער-לעקער, אן די האָבן נישט קיין פּאָליטיש געוויסן, אן זיי זענען ווערט געווען די תּליה. כ'זאָג אייד דעם אמת, אן כ'האָב עס שוין מער נישט געקאָנט איבערטראָגן! וואָס זאָל איך אייד זאָגן? ס'איז דאָך אזא פאַרשוין, לעבן וועלכן א מאָדערנער מענטש קאָן נישט שטיין! איך כאַפּ איינס אין אַנדערן, נאָר נישקשה, כ'קאָן מיר נישט קילן דאָס האַרץ! הערט א געשיכטע...

— ער זאָגט נאָר, אן יידיש איז א שפּראַך און, אן די מאַסע רעדט, זינגט, קלערט אין דער שפּראַך. זאָגט איר, הער ווייסמאַן. איר זענט דאָך אויסגעווען א וועלט, נו! רעדן נישט די גרעסטע יידישע פּערזענלעכקייטן אויף אַנדערע שפּראַכן און צו דעם זשאַרגאָן רירן זיי זיך נישט צו? מ'דאַרף די יידן קולטוראַליזירן, אָבער נישט אויף דער צעבראַכענער שפּראַך. וואָס מיינט איר, דערויף האָט ער נישט קיין ענטפער? הערט וואָס ער זאָגט: אן ס'איז שוין אָנגעשריבן געוואָרן אויף דער שפּראַך א גאַנצע ליטעראַטור, אי דאָס א גרויסע; אן פון דער ליטעראַטור איז שוין א סך איבערגעזעצט געוואָרן אין א סך שפּראַכן, אן דאָס פּאָלק האָט ליב די ליטעראַטור, און אן ס'הערט א ליד אָדער א פּאָלקס-מעשה, ווערט עס

נתפעל, אז אין דער שפראך האָבן געשריבן אין שרייבן בארימטע שרייבער, אז ס'זענען פאראן גרויסע ווערק, אין וועלכע די פראָבלעם פון אָרעם און רייך, פון גליק און אומגליק, פון אויסנוצערין און אויסגענוצטע אין דאָרט אוועקגעשטעלט און אז דער ארבעטער, דער באַלמעלאַכע, דער קליינער סוחר פילט, אז די שרייבער זענען זייערע, ווייל זיי ווייזן זייער שמערץ, זייער פיין, זייער אומגליקלעכן גורל. זיי, די שרייבער, נעמען זיך אָן פאר דער בידנער אָרעמער מאַסע.

— זאָגט איר, רעב פישל, איר רעדט יידיש? דאָס איז א שפראך?
— כ'וועל דיר זאָגן דער אמת, בערל, ווען כ'רעד אינדערהיים, רעד איר יידיש, קלערן, קלער איר אויף יידיש, רעכענען רעכנ איר אויף יידיש, נאָר אין דרויסן — חלילה-וחס. אין דרויסן, רעד איר סיי וואָס פאר א שפראך, נאָר נישט יידיש. כ'וועל דיר נאָר זאָגן אן אמת, מיר אליין געפעלט טאקע א יידיש ליד, א יידישער ווייץ, ס'גייט צום הארצן. נאָר מ'פאָר נישט! מיר דארפן זיך אויסמישן מיט אלע, מיר דארפן ווערן גלייך מיט אלע פריצים. ווי אזוי האָט דאָס מאָזעס מעגדעלאָן געזאָגט? און דאָס איז ביי מיר ווי א תורת-משה, — אז מיר דארפן נאָר קולטור, ווייטער נאָרנישט. ער איז דאָך געווען א פילאָזאָף.

— אנטשולדיקט, וואָס כ'שלאָג אייך איבער די רייד. וואָס מיינט איר, זאָגט ער, וועגן דעם גרויסן, פילאָזאָף? ער זאָגט, אז ער האָט בכבודו ובעצמו א טעות געהאט, און אז זיינע הנחות האָבן באַנקראַפירט. בערעלע וואָלט נאָך גערעדט אָן אז עק, ווען ס'רייסט נישט איבער דעם שמועס ווייסמאן.

— קאָנע מילוצע, כ'מיין, אז איר קאָנט בערלען, און טאָמער האָט מען אויף אים אָנגערעדט, זאָלט איר וויסן, אז דאָס זענען געווען שלע-כמעט מענטשן.

בערעלע האָט זיך געוואָלט אויפהייבן און נישט שטערן די צוויי פרוי-צים, האָט ווייסמאן אים געמאכט א סימן מיט דער האנט, ער זאָל בלייבן אויפן אָרט. בערעלע האָט זיך זעלבסטפארשטענדלעך, געפילט גליקלעך צווי-שן די צוויי.

דער פריץ וועלכער איז געווען כטבע א קארגע צרה, האָט אין זיגען געהאט, אז דאָ דארף ער זיך אויפירן מעשה פריץ און באשטעלן דרוי קאוועס. ווייסמאן האָט געזאָגט, אז מער ווי איין קאווע, טרינקט ער נישט, דאָס קליינע בערעלע האָט זיך אָבער געפילט אין זיבעמן הימל. א קליי-ניקייט! צו זיצן מיטן קאָנו מילוצע און מיט אים צוזאמען טרינקען א קא-

ווע, אזוי פאניע-בראט. דאָס איז נישט קיין קלייניקייט. א חוץ דעם האָט
ער טאקע ממש הנאָה געהאט, ס'האָט זיך אים שוין געדאכט, אז ער
טרינקט די קאווע און די פארע לאָזט זיך פילן אין זיינע נאָזפלינגלען.
ער האָט געקלערט א היפשע צייט, ווו נעמט מען צו באצאלן א קאווע,
און אצינד איז עס אים אראָפגעפאלן ווי פונעם הימל. ווען ער האָט דער-
זען די קאווע אויף האנס מעצל, האָט אים אָנגעהויבן צו וואקסן דאָס הארץ.
ס'האָט לאנג נישט געדויערט און ס'האָט זיך אָנגעהויבן צו עפענען
און צומאכן די טיר, און דער קלוב איז געוואָרן פול. די סאָנטענלעכע
שפילער, מיט זייערע קיבעצער האָבן פארנומען אלע מישלעך און אלע
בענקלעך.

נאָך עטלעכע מינוט, האָט וויינשמאָק איינגעטיילט די קאָרטן און דער
עולם איז אריין אין שפיל. דער שפיל האָט זיך צעפלאקערט און אלע אָנטיילנע-
מער זענען געווען איינגעהילט אין א וואָלקן רויך, וואָס האָט געהאלטן אין איין
וואקסן. ס'האָט זיך געהערט דער געוויינטלעכער: פאס-געעפנט-כ'מאָן 50 ליי.

— פאר מיר 150!

— און פאר מיר 450

— זאָל זיין אויף 1350!

ווייסמאן, קוקט אויף דעם פארטנער ווי אויף א נולן. טוט א שטיין
זיפין, באצאלט. מאכט א מינע פון אן אומגליקלעכן.
— ווייסמאן זאָגט, כ'האָב נישט מער ווי א „פול פון טויזן“. פסח
ווארפט אוועק די אָפענע קאָרטן, ווו די גלחים האָבן זיך צעלייגט, א טייל
צוקאָפנס, און א טייל צופוסנס פון די צוויי דאמען.

פסחס מייזל-אויגן הויבן אָן צו פינטלען ער נעמט זיך האסטיקער צום
שפיל, ווייסמאן לאָזט אים לויפן און כאפט אים מיט א קאמטשאלמא, לאָזט אים
נישט אָפ ביז וואנען ער נעמט ביי אים ארויס דעם לעצטן נדאָשן.

— מיכאל! מאכט פסח. ער כאפט זיך אריין צו טיבעלען אין קאפע-הויז.
טייבעלע, דערקענט באלד, אז פסחל איז קויטיק. גיט אויף אים אז
אויספאָרשנדיקן בליק, און דערנאָך א מאד מיט דער האנט, ווי איינער
רעדט: האָסט שוין אויפסניי פארשפילט? שלימזל!

כאָטש פסחל, איז געווען א קליינער חכם, פון דעסמוועגן האָט ער
פארשטאנען דעם קוק אירן. וויסנדיק, אז זי ערנערט זיך, נישט פאר זיין
געלט, נאָר דערפאר — פאר וואָס זאָל דער לא יוצלח אוועקטראָגן דאָס
געלט אהין אין קלוב אריין. דאָ קען ער נישט פארשפילן? פסחל האָט

געווסט, אז איצט וועט זי אים נישט קענען אָנמוקן. איז ער געלאָפֿן אין
גאס אריין צו דעם מיטן ציגענעם בערדל.

— גומעלף!

— גוט יאָר.

— כ'וועל אייך בעטן, אפשר האָט איר א גמילת-חסד בין מאַנטיק?
דאָס ציגענע בערדל, וואָס איז געווען פארהייט מיט די קונים און
פונעם געדאנק, ווו ציפט מען איצט אָפּ פון דער פאקטורע פון די לעצטע
צען פעסער מאסלינעס! פונעם פראכט, האָט ער שוין אָפגעצופט, פון שמע-
מפל האָט ער אויך אָפגעציפט, וויפל ס'האָט זיך געלאָזט.

— אנו! ווענדט ער זיך צו זיין יידענע, א נראָבע, א צעפלֿאָסענע,
מיט ווייסע שימערע האָר אויפן ברייטן קאָפּ און שמאָלן שמערן, אונטער
וועלכן ס'האָבן געשטעקט א פאָר ביזע אויגן מיט צעשוויבערמע ברעמען.
די פליכעוואמע, האָט לאנג נישט געקלערט און גענעבן א געשריי
צום משרת-יונג, קוני! — דאָס איז געווען א בחורל פון א צוועלף-דרייצן
יאָר, מיט לעבעדיקע העל-בלויע אויגן און מיט רויטע באקן פון פראָסט
און פון נאשעריי! אויף אים האָט געלאנגט דאָס אָנטוועכין, אויף וועלכן
ס'זענען געווען ווי צונויפגעוואקסן: מעל, זיף, בוימל, האָניק, און אנדערע
גוטע זאכן.

— יאָ, מאדאם!

— גיי מיט דעם הער אין קעלער אריין און ווייז זיי דאָס אויסנע-
טרוקנטע פעסל מאסלינעס.

— תיכף, ענטפערט דער משרת.

דער רייזגדער און דער משרת זענען אראָפּ אין קעלער אריין, מיטן
חלבן ליכטל. אויפן וועג צום קעלער און אויף די טרעפּ קומט פאָר אזא
געשפרעד:

רייזגדער: זאָג נאָר, יונגערמאן, ס'איז טאקע אמת אז דאָס פעסל
איז אונדזערס?

קוני: וואָס פרעגט איר, וואָס? איר קענט נישט מיין בעל-הבית?
בין וואנען ער ציפט נישט אָפּ פון סיי וועלכער פאקטורע, עסט ער נישט
יענעם טאָג.

רייזגדער: „כ'לעבן ווי דו ביסט גערעכט. כאָטש איר קען אים שוין,
דעם ברויט-געבער ריינעם, פון דעסשוועגן לאָז איר מיר פון אים פירן אין
באָד אריין! כ'וועל דיר זאָגן דעם אמת, ער מאכט אזא מין רחמנות-פנים,
אז כ'פארנעם, און מיין, אז כ'האָב פאר מיר א לייטישן מענטשן.

— היי, קום ארויף! — רופט זיך אָן דער רייזגדער צו קונין — כ'רארף שוין נישט זען. ווען זיי זענען ארויס פונעם קעלער אויף דער ליכט; האָבן זיי זיך אָנגעמוקט איינער דעם צווייטן, און ענדלעך האָט דער רייזגדער געזאָגט: א ברירה האָב איך? איך וועל אים מוזן לאָזן אָפּ-ציען פון דער פאקטורע פאר נישט געשטויגענעם און נישט געפלויענעם!" פסחל איז געשטאנען אין געהאקטע ווונדן, דאָס געדולד האָט אים שיר נישט געפלאַצט. גערייכערט איין ציגאר נאָכן אנדערן. ביז דאָס ציגענע בערדל האָט נישט אויסגעצאָלט דעם רייזגדער, האָט ער געמוזט ווארטן. נאָכדעם, וואָס ער האָט באקומען די 5000 ליי, איז פסחל געלאָפן פּייל-אויסן-בוין גיך צום קאפעהויז. אין מוח האָט זיך אים געבאַמבלט: טייבעלע, ווייסמאן, דער גרעק, נחושת, שפּריץ, געבראַטענע לעבערלעך. אלץ איז פארשוונדן, ווען ער האָט איבערגעטראַטן די שוועל פונעם קאפע-הויז. ער איז געשווינד אריין אין קיך צו טייבעלען, און, מעשה ווילער-יונג, איר דערלאנגט 2000 ליי, וועלכע ער האָט ביי איר גענומען און פארשפילט צום גרעק, דער רוח זאָל אים נעמען! דאָס איבריקע געלט צו-ריק אריינגעלייגט אין קעשענע.

טייבעלעס אייגעלעך האָבן אָנגעהויבן צי בלישמשען, געניכן א צארט שמייכלעך צו אים, און צוגענאנגען צום שאַפּקעלע, ארויסגענומען א פלאש קאָניאק — נא! פארזוך, כ'האָב געהערט, אז ס'איז „אזוינס און אזעלכס!" פסחל האָט זיך נישט געלאָזט בעטן. אויסגעזשליאַקעט איין גלעזל, פארל-אנגט נאָך איינס, מחמת ס'צענייט זיך אין אלע אברים.

טייבעלע מאכט אים א הנדעלע, קוקט צו אים ארויף.
— גיטע, זאָגט זי צו אים. מער גיב איך דיר נישט. וואָסזשע, ווילסט חתונה מאכן דאָס איבעריקע געלט? כ'מיין אז דו ווילסט נאָך היינט שפּילן? אויב אזוי, טאָרסטו נישט פארטרינקען דעם שכל! כאָטש זי ווייסט, אז קיין שכל האָט ער נישט. זי איז שוין אָבער צוגעווייגט גע-וואָרן צו דעם פארשוין און האָט שוין אזוי געמייגט, אז זי האָט צו טאָן מיט א מענטשן ביים גאנצן פארשמאנד. זי שטעלט פאר אים אנדער א טעלער מיט געבראַטענע לעבערלעך, אייעלעך. ער כאַפּט זיך צו.

— אנו, טייבעלע, דערלאנג א שפּריץ.
— כ'גיב דיר נאָך א שפּריץ, און נאָך צוויי און נאָך וויפל דו ווילסט, נאָך מיט א באדינג, זאָלסט היינט נישט מער שפּילן.
— אינדרווייל, גיב אהער און נאָכדעם וועלן מיר זען. ער ווארט נישט מ'זאָל אים געבן, לייגט די האנט אויף דער פלאש און איז זיך אליין

מכבר. ער דערזעט דורכן פענצטערל איציק דעם קאלאָנעלס. קלאפט אין פענצטערל, רופט אים מיטן פינגער. ער האָט זיך דערמאנט אין איציקלס שוועסטער. מ'זאָגט, אז זי איז די שענסטע פונעם שטעטל. ער וואָלט זיי-ער געוואָלט אהין גיין.

איציקל קומט אריין, פסח דערלאנגט אים א גלעזל וויין און מע קלאפט שוין א לחיים, איציקל איז א לעבעדיקער בחור און פיין דערצויגן, זאָגט נישט אָפּ. הויבט איידל אויף דעם כוס, פארזוכט, באלעקט זיך, מעשה מבין, פליעסקעט מיט דער צונג. יאָ! א נוש גלעזל וויין, פסחל דערלאנגט נאָך א גלעזל און פאקע נאָך איינס, פארגעסט אָן זיך אויך נישט, און זיי ווערן ביידע גוט מבוסים.

— לאַמיר ארויסגיין א ביסל שפאצירן, נאָכדעם, וואָס טייבעלע וועט אונדז מאכן צוויי גוטע קאוועס, האָט איציקל געזאָגט.

— גוט, האָט פסח מסכים געווען.

אָפּגעטרונקען די קאווע, זענען זיי באלד ארויס.

וויאזוי זיי זענען אריינגעקומען, האָט זיי אויפגענומען, פאקע מישו פונגאשו אלײן. ער האָט זיך דערפרייט צו זען אין זיין „הייזל“ אזעלכע באלעבאטישע יינגלעך. באלד האָבן זיך באוויזן דריי מיידלעך: איינע א בלאַנדע, די צווייטע א שווארצע און די דריטע, איינגעוויקלט אין א זיידן טיכל פון אונטער וועלכן ס'האָבן זיך ארויסגעזען געקרייזלטע האָר. די באלעבאָסטע פונעם „הייזל“ האָט זיך אויך באוויזן. אירע גרויסע אוירינגען האָבן אויסגעוויזן ווי גאנצע רעדער. אָנגעטון אין א קלייד מיט שרייענדיקע פארבן. די מיידלעך זענען געגאנגען אָנגעטון אין נאָר ביי-ליקע, צימענע, דעקאָלירטע פיזשאמאס.

ווען זיי זענען צוריק-געקומען, האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט ביי האבערס קלייטל, ווייל אזוי איז שוין געווען פסחם מנהג, יעדן טאָג זיך צו זען מיט אברהם דעם גרויסן „קענער“. מ'האָט אים גערופן „קענער“, מחמת זיינע גוטע-ברודער האָבן אויף אים ארויסגעלאָזט א שם, אז ער טויג דאווע נישט. דאָס האָט אברהמן געקרענקט און ער פלעגט זיך אָנדער-ציילן פארשידענע מעשות וועגן פארשידענע אווענטורעס און פלירטן, קיינער האָט אים אָבער נישט געגלויבט.

דאָ האָט פסח אויך קיין גליק נישט געהאט. ער האָט געמוזט וואר-פון א שוין שטיקל צייט, מחמת האבערס קלייטל אין געווען באלאנערט פון א מאסע קונים. די גאנצע אונטערנאס, ווו ס'האָבן געווינט באלמעל-אָכעס און סתם אָרעמע יידן, זענען געווען האבערס געשווירענע קונים.

ווייל ווער האָט פארקויפט אזוי ביליק און אזעלכע קליינע סכומים, ווי
הערשעלע האבער!

א יידענע — משה שוסטערס ווייב — איינגעוויקלט אין א בערטע, דורך
וועלכער ס'האָט זיך ארויסגעזען די געלאטעטע בלאָזע בעט זיך מיט א
ווייגענדיק קול:

— גיט מיר 100 גראם צוקער, א האלבע קילאָ קוילן און צוויי
קילאָ האָלץ.

— באַלד! ענטפערט דער פארהושטער הערשל האבער מיט זיינע
קליינע אייגעלעך, וואָס האָבן קיינמאָל קיין רו נישט געהאט. ער פרעגט א
צווייטע יידענע, און מיכל שוסטערס יונגעלע און נאָך א סך יונגעלעך און
מיידעלעך, וואָס די מאמעס האָבן זיי געשיקט צו הערשעלען קויפן. דער
ווייל א האלבע הערינג, אן אנדערער ווייל פאר עפלעכע באַניקלעך טיי,
איינער ווייל ליפעווע צווייט, א דריטער א לאָמפן-גלעזל. ווער ס'באצאָלט
מזומן און ווער ס'זאָגט נאָכדעם, וואָס ער האָט שוין באקומען די סחורה,
אז די מאמע האָט געזאָגט אז, ר'הערשעלע זאָל אזוי גוט זיין און אריי-
נשרייבן אין בוך, די מאמע וועט דורכגיין און וועט אים באצאָלן. ער זאָל
קיין שום עגמת-נפש נישט האָבן.

הערשעלע האבער איז שמענדיק פארנומען. ער האָרעוועט פון פינף
אינדערפרי ביז שפעט ביינאכט. ביי אים איז נישט פאראן קיין אָפּרו.
נישט קיין זונטיק, נישט קיין מיטאָג-שעהן, נישט פאר אים און נישט
פאר זיינע צוויי אָנגעשמעלטע, די צוויי משרתים, וואָס פליען ווי די
פערדלעך א נאנצן טאָג, פון הערשעלען צום ציגענעם בערדל און צוריק.
די קוגים ווערן נישט בייז, וואָס זיי דארפן ווארטן, ביז וואגען דער
סוחר אפראָוויזיאַנירט זיך מיט: א קילאָ אָדער צוויי צוקער, הונדערט
גראם קאווע, אָדער צוויי פלעשלעך בוימל, דריי קילאָ מעל און אזוי וויי-
טער, די משרתים, וואָס זענען אָנגעלאָרן מיט קייבערלעך, זענען שוין
אהין און טאקע באַלד צוריק.

הערשל האבערס קלייטל איז ממש א ווונדער. ווען מ'קוקט אריין,
זעט מען דאָרט די גרויסע פאָליצעס כמעט גענצלעך ליידיק. צו וואָס דארף
ער סחורה? איינגעלעך וואָלט ער באדארפט, נאָך גיי האָב סחורה, אז
קיינער באַרגט אים נישט, נאָך דער לעצטער שרפה, ווען ער איז איבער-
געבליבן ווי אויפן וואסער. ער האָט זיך טאקע צוריק אויפגעשמעלט דאָס
הייזל, אָבער ווער ווייסט זיין בלוטיק האַרץ. ער איז נאָך שולדיק געבליבן
א גרידע נאָלד אויף דער פארשרפערטער שטוב. און ווער שמועסט נאָך

אצינד. וואָרעם נאָך גאָט אליין ווייסט, וויפל ער האָט זיך נאָך אָנגעשול-
דיקט. ער איז אָבער א גרויסער בעל-בטחון און א פלייסיקער ארבעטער.
ער וועט זיך אים ירצה-השם ארויסדרייען. די שפע, קיין עין-הרע, איז א
גרויסע. נאָך איין זאך לאָזט אים נישט רוען: דאָס ווייב זינס. עס האָט
זיך אים געגלוסט נעמען א יונג ווייב און ער האָט שוין אן אָנגעבוניגענע
פלייצע. מילא, איר וואָלט ער נאָך געקאָנט נאָכקומען, מאכן אמאָל א קליידל,
א פאָר שיד. אָבער מיט דער משפחה מיט אירער, וועלכע איז א גרויס
געזינדל, וואָס וועט ער טון? זיי האָבן מסכים געווען. אז די גרויסע
שוועסטער, די עלטסטע פאָכטער, זאָל חתונה האָבן מיט אים... מיטן מיין,
אז זי וועט זיי ארויסהעלפן פון זייער שטענדיקער גויט און הונגער, וואָס
דער פאָטער זייערער דער תבואה-הענדלער, קאָן זיי נישט אָפשמעלן. די
געדאנקען אָבער פליען אים באלד אוועק, ווייל די קונים לאָזן אים נישט
צו רן ער ווענט און מעסט און ציילט א נאנצע וואָך, חדשים און יאָרן,
און האַלט אלץ ביים אָנהויב. שטענדיק פארוואָנט, אויסגעשמירט, און זאָרנט,
וון געמט מען צו באצאלן שטייערן? פראָצענט? פון קרן שמועסט מען
נישט, אז דאָס קאָן אראָפגיין, מחמת די פראָצענטניקעס האָבן אים שוין
אזוי בארעכנט, אז ער זאָל ביי זיי זיין אן עבד כנעני. איין האָפענונג
האָט ער. אוורעמעלע וועט מירצעשעס חתונה האָבן, געמען, א גרויסן גרו, וועט
ער אים איבערנעבן די שוועל. די פאָליצעס וועלן אָנגעפילט ווערן
מיט כל-טוב און דעמלט וועט ער, הערשעלע האבער, ווייזן וואָס ער קאָן.
ער קוקט אויף זיין אוורעמעלע, ווי אויף אן אבן-טוב. ער היט אים אָפ,
ער זאָל זיך אויפירן לייטיש, לאָזט נישט צוסיי וועמען מיט אים זיך חברן.
בשעת דער באקאלייניק האָט אריינגעשריבן אין זיין פארשמאָלצענעם
בוך די גייע חובות, האָט ער אויך גערעדט מיט פסחן און איציקן און
אויך זיי געזאָנט, אז אוורעמעלע איז ערשט נישט לאנג אוועק אין דער
פערטשעפציע¹, געבן לא-יחרץ געלט, כדי ער, דער כלב, זאָל אראָפנעמען
דעם סעקוועסטער פון דעם האלבן קלאפטער האָלץ, צוויי זעקלעד קוילן
און א האלב פעסל נאז. דאָס האָט ער געטאָן, נישט כדי ער זאָל אויס-
לייזן דאָס געבענדיקע ביסל סחורה, גייערס ס'איז אים געווען א פינצטערע
בושה פאר די קונים וואָס קומען אריין. און טאָמער וועט זיך טאקע טרע-
פן און ס'וועט אראָפפאלן עפעס א רייזגדער און אים שיקן א ביסל סחו-
דה אויף באָרג? — האָט ער זיך געטראכט.

¹ שטייער-אמט

הערשעלע האבער, האָט פלינג געמאכט א שקארמיץ, אריינגעוואָרפן
 עטלעכע קארטאָפֿל, אראָפּגענומען דעם בליי פון אונטערן אויער, פארר
 צייכנט אין בוך. און ווייטער געווען פארשמייעט, פארטאָן. ער האָט אויפֿ-
 סניי צונויפגעעכנט די עטלעכע גראָשן פון די קונים. זיי געשווינד איבער-
 געגעבן די אָדלערס צוזאמען מיטן חשבון. זיך געכאפט, אז ס'איז ווייניקעלט,
 די סחורה כאטרעפט מער. שרייט ער זיי נאָך, זיי קערן זיך אום פונעם וועג.
 — הערט אַניס, האָט ער שטילערהייט איינעם אריינגערערט אין
 אויער אריין: זאָג דאָרטן דעם הער, אז איך האָב אים געבעטן, ער זאָל
 דאָסמאָל נאָך צובאָרגן צוויי קילאָ צוקער און דריי קילאָ רייז.
 ווען די אָדלערס זענען אָנגעקומען צום ציגענעם בערדל, האָבן זיי
 מיט אים גישט געקאָנט רעדן. זיי האָבן זיך געווענדט צו דער באלעבאָסמע.
 דאָס רשעות פון אירע אויגן האָט ארויסגעשפּריצט און זי האָט זיך צעשריגן:
 דער קבצן וויל אונדז ברויך-הדל שמעלן! ס'איז אים ווייניק, וואָס
 ער האָט בין איצט אויסגעגארט מיט זיין רחמנות-פּנימל. נאָך ביי דיר,
 אויסגעטרוקנטער הערינג — האָט זי זיך צעשריגן אויף איר מאן — קאָן
 ער פּוועלן צו נעמען און צו נעמען. דאָס ציגענע בערדל האָט אָנגעהויבן צו
 טאנצען. ער האָט זיך אראנזשירט דעם גילדענעם צוויקער. דערנאָך האָט ער גע-
 נעבן א זעץ אין שרייב-טיש, וואָס האָט אויסגעזען ווי א שמענדער, און געזאָגט:
 — מיר זאָל קיינער נישט זאָגן קיין דעות! איך ווייס וואָס כ'טו!
 ער איז שוין לאנג ביי מיר אין קעשעגע! א חוץ דעם, איז דאָך ביי אים
 א מיל, ס'האלט זיך ביי אים אין איין מאָלן. דעם קרן האָב איך שוין
 לאנג ארויסגענומען און פאר די ציגזן בין איך באוואָרנט בין איבערן
 קאָפּ. קוני! נעם און שיט אָן אין די ביימלען, וואָס ער פארלאנגט. און
 דיר, מאדאם, בעט איך, זאָלסט דיר ווייניקער מיטן איז מיינע געשעפטן!
 די מאדאם האָט אויף אים געוואָרפן בייזע בליקן, זיך אָפּגעריסן
 אויף קונין, אים געגעבן א שטופ. און מיט דער פארצויגענער נאָז אויף
 איר צעפלאָסן פנים, האָט זי אונטערגעפאָנפעט:
 — „ער דרייט זיך צווישן די פיס, ווו מ'טוט זיך א קער, איז ער
 דאָ.“ קוני האָט איר נאָכגעקוקט און זיינע הענט האָבן זיך געביילט.
 ביידע אָדלערס מיט קניגן האָבן זיך איבערגעקוקט.
 — ווי געפעלט אייד די מכשפה? האָט קוני געפרעגט און אריין
 געוואָרפן אין די ביימלען עטלעכע באַקסערן און פייגן. דאָס איז פאר
 אייד, שאַלטיקעס, וואָס איר זענט.

קאפיטל XVI

פארנאכט, ווען משהלע איז ארויס געגאנגען א ביסל זיך דורכלופ-
טערן אויפן ניאמזער וועג, האָט ער באגעגנט א גאנצע כאָפּטע יונגלעך
און מיידלעך. צווישן זיי זענען אויך געווען שרהלע און מערי.
איז שרהלעס נאנג איז געווען א דיסציפלינירטער שטאַליץ. פון אירע
אויגן, וועלכע זענען געווען איינגעפאסט איז א האַרמאָניש, האַרציק,
פריילעך פנים, האָט ארויסגעשיינט א ים פון גוטקייט. פון צערמלעכקייט. וויפל
מאָל מ'האָט זיך באגעגנט מיט אירע בליקן, האָט זיך אויסגעוויזן, אז דאָ האָט
מען אָפּגענומען א גרום פון אלע גז-עדנס. מ'האָט געפילט, אז דאָ איז
די מיט-וועלט, און, אז מער איז נישט פאראן. דער שמייכל אירער האָט
געפענט און אָנמעכטיק געמאכט די אַרומיקע, אלע, האָבן זיך געבאָדן
איז די שטראלן פון איר פנים, וואָס האָט געלויכטן ווי אלע שטערן און
מזלות פון דער וועלט.

לעבן איר איז געגאנגען מערי. זי איז געווען א פארטראכטע. אירע
קלאסישע ליניעס, וואָס האָבן געשניטן די לופט, האָבן אויסגעוויזן ווי
זיי ווילן ארויפצווינגען, אויף דער וועלט די גלייכע און אויסגערעכנטע
וועגן וועלכע זי האָט געפונען דאָרט ביי די שענסטע, איבערגעגעבנסטע
כוחות, — חלומן וועגן א גיי לעבן.

לעבן זיי, זענען גאָר געווען צוויי פרעמדע בחורים: איינער האָט
געהאלטן איז איין דעקלאמירן לידער און משלים, און דער צווייטער,
גאָרדעם וואָס דער ערשטער איז שטייל געבליבן, האָט ער אָנגעהויבן זיגן-
גען יידישע לידער מיט זאפטיקע ניגונים, וואָס האָבן אלעמען באנייט-
טערט. באלד האָט דער עולם אונטערגעהאַלטן. ס'האָט זיך גאָרדעם צע-

פלאקערט א שמועס וועגן די פליכטן פון דער יונגט אין דער איצטיקער צייט.

— א גדולה אויף אייך! עפעס אנדערש פעלט אייך נישט, האָט זיך אָנגערופן הערש'ל דער קאַלאָנעל, וואָס איז אויסגעוואקסן ווי פון דער ערד — מאכט נישט קיין גערודער! פארגעסט נישט, אז איר זענט י"דן, און מ'קוקט אויף אייך מיט בייזע אויגן. און דו ביסט אויך דאָ? בשעת מעשה, האָט ער געגעבן אן ענערנישן בליק אויף זיין פאָך-סער שרהלע, און איר שפיל געזאָגט:

— כ'האָב דיר דערלויבט צו גיין שפאצירן, אָבער נאָר מיט דעם ציגענעם-בערדלס כחור און מיט דעם, וואָס איז אראָפּגעקומען צו אונדן צו נאסט! ווי קומען אהער אָפּ די בעטלער? ווילסט מיר דיסקרעדיטירן? הערש'ל דער „קאַלאָנעל“, האָט א חוץ א ווייב און קינדער און אן אייגענעם שמעל, נאָרנישט פארמאָגט. ער איז אָבער געווען א תבואה-סוחר. שניט-צייט, ווען אין שמעמל האָט אָנגעהויבן צו זידן, די תבואה-סוחרים האָבן זיך צונויפגענומען, כמעט יעדעס יאָר, איידער ס'האָט זיך אָנגעהויבן דער תבואה-סעזאָן, כדי זיך באראָטן וויאזוי מען קאָן ווי בעסער אָרנאניזירן דעם קויף און פארקויף פון דער תבואה, איז דער „קאַלאָנעל“ געווען דאָס אויבערשטע פונעם שטייטל. ווייל צו אים האָט געהאט צוטרוי דאָס ציגענע-בערדל און געליגן געלט. זעלבסט פארשטענדלעך האָט דער לוי זיך באוואָרנט, הו מיטן געלט, הו מיטן פראָצענט. אזוי, אז ער איז נישט געווען „אבי ווער“ און נישט געלאָזט, אז די קינדער זייגע זאָלן, חלילה, מיט זייערע אויפירונגען אָפּבליאקעווען זיין גלאניץ. ער האָט געווסט, אז דעם גבירס זונדל שארט זיך צו זיין שרהלע, אים איז דאָס געווען צום הארצן. ער האָט אָבער מורא געהאט, אז זי זאָל זיך נישט פארטשעפען עפעס מיט א בעטלער, דערפאר האָט ער זי געהאלטן אונטער זיין דירעקטער, שטרענגער השגחה.

— כ' וועל באלד אהיים קומען, האָט שרהלע געענטפערט. נאָכדעם וואָס דער „קאַלאָנעל“ איז אוועק, האָט די חברה געבעטן דעם בוקארעשמער דיכטער, ער זאָל ווייטער זינגען די פאָלקס און ארבע-סער-לידער. מערין האָבן זיי געפעלן, זי האָט אָבער געפרעגט דעם דיכ-סער, צי קען ער נישט זינגען אנדערע לידער.

— כ'קען, אורדאי קען איר, האָט דער דיכטער געענטפערט. — ניין! האָט זיך אָנגערופן די חברה, זינגט ווייטער, מיר ווילן זיי אויסלערנען אויסנווייניק. דער דיכטער האָט ווידער געזונגען און חברה האָבן

צוגעהאלפן. מ'איז אריין אין התלהבות. און באלד איז טאקע אויסגעוואקסן-
ס'א הארע און אלע האבן זיך איינגעשלאסן. די פרעמדע בחורים האבן
אויסגעשריגן פרייד-אויסרופן. שפעטער א ביסל איז זיך די חברה צוביסלעך
צענאנגען, פארלעכווייז. זעלטן זיי זאלן זיך געווען קוקן גלייך אין פנים
אריין, מ'האט אראפ געקוקט און גענאנגען ווייטער.

די בארעדורדיקסטע איז געווען מערי. ווען זי האט געמאכט א
פיוזע, האט איר געשמאלט באקומען א פנים פון א מאָנומענט. דער קאָפּ
אירער איז געווען גענליכן צו א בראַנזענער סטאטוע. אירע אויגן האבן
געוואָלט דורכדרינגען די פינצטערניש. זי האט געזוכט א לויכטנדיקן גע-
דאנק. נישט פילנדיק, זענען זיי פארנאנגען אין וועלדל. שרהלען האט
דורכגענומען א שוידער. די פינצטערקייט האט איר נישט געפאסט. ס'איז
איר פאָרגעקומען דעם פאָטערס אָפגעגלעט פנים, פון וועלכן ס'האט געיאָגט
א פראָסט. ס'האט זיך איר אלץ אָפגעגלוסט.

— וועמען זוכסטו דאָרט אין דער ווייטער טונקלקייט? האט
משהלע געפרעגט מערין.

מערס אויגן האבן זיך אראָפגעלאָזט. דערנאָך האט זי געגעבן א
דירעקטן טיפן בליק אויף משהלען. אירע אויגן האבן געשמאלט פון
הנאָה, צי דערפאר, וואָס זי האט געפונען דעם געדאנק נאָך וועלכן איר
מוח האט נאָכגעפאָלגט און אים קאָנטראָלירט פון אלע זייטן, אויב ער
איז ריכטיק; צי דערפאר, ווייל זי האט געדאנקט משהלען וואָס איז גע-
נאנגען לעבן איר און נישט געשמערט דעם געדאנק אירן, און האט גע-
ווסט זי אָפצושטעלן פונקט דאָרט וווּ זי האט געשמעלט א פונקט.

— ס'זענען מיר נישט קלאָר געווען עטלעכע זאכן, וואָס כ'האָב
געהערט פונעם טייערן און באלויבטן חבר פון יאב, מאַס וועקסלער.
איצט איז ביי מיר געוואָרן אלץ קלאָר, נאָכדעם וואָס כ'האָב זיך דער-
מאנט גאנץ פינקטלעך, וויאזוי די דיסקוסיע איז דעמלט פאָרגעקומען.
אָנגערעגט האט מיר דער שטילער צוזאמענשטויב צווישן דער דאָזיקער
חברה און מיר. איר האָב נאָכגעגעבן, ווען כ'האָב געזען, אז די חברה
פארלאנגט פון די פרעמדע חברים, זיי זאלן ווייטער זינגען לידער אויף
ידיש. כ'האָב געזען דעם ספּאָנטאנעם פארלאנג, וואָס איז נאָרנישט גע-
ווען קינסטלעך. פארקערט, ס'איז געווען אזוי נאטירלעך, ווי נאטירלעך ס'איז
דער פויגל זאָל זינגען אויף זיין פויגל-לשון, ווי יעדער שבט און יעדעס
פאָלק זאָל זיך זינגען און פרייען אויף זיין לשון.

— וואָס האָט געזאָגט מאַקס וועקסלער? כ'וואָלט זייער געוואָלט
וויסן, ווייל ווען כ'בין געווען אין יאב, האָט דער מענטש איה מיר גע-
מאַכט אן אויסערנעוויינלעכן רושם, מיט זיין ערנסטן צוגאַנג צו פּראָבלע-
מען — האָט משהלע געפרעגט.

— ווען עס קומט די רייד וועגן כלל-פּראָבלעמען, סאָציאַלע אָדער
קולטורעלע, און איד דארף ארויסזאָגן מיין מיינונג, זענען פאַר מיר די
בראָשורן, וואָס זענען געשריבן געוואָרן פון לענינען געווען א לייכט-טורעם.
די בראָשורן און אנדערע מאטעריאַלן האָב איד גענומען ביי מאַקס וועקס-
לערן, וועלכער האָט מיר געגעבן די קאַפּיע פונעם באַריכט פון דער סאָ-
ציאַל-דעמאָקראַטישער גרופע, וואָס איז פּאָרגעלייגט געוואָרן דעם איג-
טערנאַציאָנאַלן סאָציאַליסטישן אַרבעטער און געווערקשאפט-קאָנגרעס,
אין לאָנדאָן 1896. כ'מיין, אז דער אינהאַלט איז געווען אזעלכער:

„...אונדזער אָרגאַניזאַציע עקזיסטירט זינט מאי 1895. זייענדיק
איבערצייגט, אז צו די יידישע אַרבעטערס קאָן מען דערלאנגען פּראָפּא-
גאַנדיסטיש גאָר אין זייער דיאַלעקט אין „יידיש-דייטשן“ זשאַרגאָן, האָט
אונדזער יאסער פאַריין אָפּגעגעבן דעם גרעכטן טייל פון זיין אַרבעט אויף
א פּראָפּאגאַנדע-אָרגאַן, אין אָט דער שפּראַך. אזא פּראָפּאגאַנדע-אָרגאַן
גייט ארויס אלע וואָך אונטערן נאָמען „דער וועקער“ אָנגעהויבן פונעם
1 מאי 1896. דאָס בלאַט האָט אן ענטוויאסטישן קבלת-פנים ביים יידישן
פּראָלעטאַריאַט. עס וועקט אין דעם יידישן אַרבעטער דאָס שלאָפּנדיקע
קלאַס-געפיל, עס לערנט אים דערקענען די שאַנד פון זיין נאַציאָנאַלער
און קולטורעלער אונטערדריקונג, עס לערנט אים רעאַנירן אויף רעכטלאָ-
זיקייט און באַרבאַריזם און רופט אים זיך צו אָרגאַניזירן צום פּאָליטישן
קאַמף“.

דער דיכטער וואָס איז גענאַנגען פאַרטיפּט אין געדאַנקען לעבן
שרהלען, האָט זיך האַסטיק אָנגעשלאָסן אין דער דיסקוסיע.

— כ'האָב אייך באַווונדערט, ווי איר ציטירט אזא לאַנגן ציפּאט
אויסגווייניק, האָט דער דיכטער זיך געווענדט צו מערין.

מערי האָט געגעבן א וואַרף אירע האָר אהינטער, דער קאַפּ אירער
האַט זיך אויסגעדרייט צום דיכטער, וואָס האָט געהאַלטן אונטער זיין
אַרעם שרהלען. א צופּרידן שמייכעלע האָט געשוועבט אויף איר אָנגעש-
טרענגט פנים, וואָס איז אלץ מער ליכטיקער געוואָרן, און געזאָגט:

— ביי אונדז, סטודענטן איז דאָס א מוז. כאָטש איר בין נישט ביי
דער מיינונג, אז מ'דאַרף ציטירן וואָרט ביי וואָרט. מ'דאַרף גאָר ארויס-

זאָגן דעם תּוֹד פּוֹן דעם געמיינטן. די חברים אָבער, האָבן מיר געלערנט, אז ווען ס'איז די רייד פּוֹן א וויכטיקן אָפּיציעלן ענין, איז גוט, מ'זאָל איבערגעבן פינקטלעך. דעריבער האָבן איר מיר אָנגעשטרענגט און איבערגעגעבן דעם ציטאט אינגאנצן, וואָרט-ווערטלעך. און נאָך האָט מיר צוגעברענגט דערצו. אָט דעם, משהלען, דארף מען זאָגן נאנץ קלאָר, ווייל זיין גמרא-קעפל פּלויט, און קען א טעות האָבן אין אזעלכע איידלע ענינים. כ'האָב דאָס נישט געמאָן דווקא צוליב דעם ענין שפּראך, נאָר וועגן א סך אנדערע ענינים, וואָס דארפן זיין קלאָר אין קאָפּ פּוֹן סיי וועמען, וואָס עס אינטע-רעסירט סאָציאל-פּאָליטישע פּראַגן. זי האָט געקוקט אויף משהלען ווי א מאמע, וואָס וויל, אז איר קינד זאָל זיין דער בעסטער אין שול, ס'זאָל זיין א שם-דבר אין שטעטל.

משהלע האָט איר געקוקט אין מויל אריין, ווי א חסיד אין רבינס מויל. ער איז איבעראשט געוואָרן פּוֹן איר גרויסן וויסן און ביי זיך גע-טראכט: וואָסזשע, זי האָט דען אמאָל געלערנט גמרא און געזען ווי מ'כאפט דאָרט נאָר דעם געדאנק, בעת די פונקטואציע און די וואָקאלן ווערן דאָרט פּוֹן א טייל לערנער איינגעשלונגען! זי איז דעמלט נאָך מער אויסגעוואקסן אין זיינע אויגן.

שרהלע, וואָס איז די גאנצע צייט געגאנגען און זיך צוגעהערט צו די שמועסן, און פּוֹן צייט צו צייט געענטפערט מיט איר ליבלעך שמייכלע אויף יעדן קוק פּוֹן א בחור, האָט זיך אָנגערופּן:

— ווי שוין איר רעדט, — ס'קומט אויס, אז אלץ איז אין אָרדענונג, אז ס'איז נאָר געווענדט אָן אונדז, אונדזער לעבן צו פארבעסערן, צו פארשענערן.

דער דיכטער האָט איר טיף אריינגעקוקט אין די אויגן. א ביטערער שמייכל האָט זיך צעשפּרייט אויף זיין פנים. די אויגן האָבן אים אָנגע-הויבן צו פינקלען.

— וואָסזשע מיינט איר, ליבעס פּרייליין, אז מיר לעבן נישט אויף דער וועלט און מיט דראפען זיך אויף די גלייכע ווענט! און טאָמער קאָנען מיר נאָרנישט דערגרייכן, פליען מיר אין די הימלען און רעדן פּוֹן לבנה און שטערן? ניין! מיר שטייען מיט די פיס אויף דער ערד, מיר זעען אלץ, וואָס ס'טוט זיך ארום אונדז. מיר ווייסן אָבער, אז מיט פארלייגטע הענט און מיט יאוש שטימונגען, וועלן מיר ווייט נישט דערגיין. פאר-קערט, מיר וועלן נישט ווילנדיק ווערן א כלי-זיון פּוֹן די משחיתים, פּוֹן

די שווארצע פייגל, מיר וועלן זיך אויסגראָבן און אייגענעם גרוב. וועגן אונדזער גורל דארפן מיר קלערן.

דעם דיכטערס אויגן האָבן אָנגעהויבן ברענען.

— קאָנט איר זיך פאַרשמעלן וואָס די יוגנט האָט אויפגעטון דאָרט, אין רוסלאַנד, וווּ דער צאָרטישער אבסאָלומיזם, די אָכראַנע, די קירכע און די שוואַרץ-מאהניקעס האָבן געהאַלטן הונדערט פּופציק מיליאָן מענטשן אין קייטן און פינפטערניש? מאַלט אייך אויס, ווען די אלע קעמפער וואָס האָבן איבערגעקערט די פעאַדאלע אינסטיטוציעס, וואָלטן פאר זיך געשמעלט אזעלכע פראַגן, וועלכע איר שמעלט, אייערע ווייסע הענטעלעך און אייער אויסגעגלעט פנימל, וואָלטן זיכער נישט אויסגעהאַלטן די אכזריות ווען איר זאָלט געווען אריינפאלן אין יענע גזלישע הענט. מיר אָבער וויי-סו, אז די רעוואָלוציע איז געקומען נישט פון זיך אליין, נאָר מוטיקע קעמפער האָבן זי צוגעגרייט און ס'זענען געפאלן א סך קרבנות. מענטשן האָבן געוויסט, אז טאָמער כאַפּט מען זיי, וועלן זיי מער דאָס ליכט נישט זען. זיי האָבן אָבער נישט געטראַכט וועגן אייגענעם ווילזיין. דאָס זענען אָבער געווען מענטשן מיט נשמה, מענטשן וואָס האָבן נישט געקאָנט צוקוקן ווי א נאנצע וועלט איז געווען געפענטעט. יאָ! זיי, די רוסישע יוגנט, די רוסישע פאַרגעשריטענע ארבעטער און אינטעליגענטן, וועלכע זענען געווען פול מיט לעבן און פלעדירט פארן לעבן, האָבן אוועקגעגעבן זייער לעבן, איבערגעלאָזט זייערע משפחות אויף גאָטס באַראַט. און זעט וואָס זיי האָבן אויפגעטאָן! — דאָס גרעסטע לאַנד פון אייראָפּע איז אין די הענט פונעם פּאָלק. די עסטרייכישע און דייטשע אימפעריעס זענען צעשמעטערט געוואָרן, די רעאַקציאָנערע אייראָפּע צייטערט. ווען די גרויסמאַכטן וואָלטן נישט געווען אָנגענומען די שטאַרקס-מע מיטלען צו צעשטערן די ארבעטנדיקע כוחות, וואָס האָבן שוין געהאַט די מאַכט אין באַוואַריע און אין אונגאַרן, וואָלטן מיר שוין היינט נישט געהאַט די דיסקוסיע.

זיי, די שוואַרצע כוחות, דאָסמאָל אָנגעטון אין ווייסע הענטשקעס, זיי ווילן עס איינשמעלן דאָ די „דעמאָקראַטיע“, זיי זענען אָט די, וואָס העלפן אַרויס אָט די סונקלע נשמות, וואָס שמעלן זיך אַקעגן דער פריי-הייט.

— ס'וועט זיי אָבער נישט געלונגען. אין גאַנצן לאַנד קאָמט ווי אין א קעמל, מיט געוואלט און מיט מערדאָר האָט מען קיינמאָל נישט געקאָנט אָפהאַלטן דעם גרעסטן כוח, דאָס הייסט דאָס פּאָלק, ס'זאָל

נעמען אין די אייגענע הענט דעם גורל זיינעם. מען דארף אָבער דאָס פאָלק אויפקלערן; מען דארף אים דערווייזן, פון וואגען עס קומען די אומנערעכטיקייטן, וואָס ווערן געמאַן קעגן אים, און צעשמעטערן די אלע טעאָריעס, וואָס קומען כלומרשט פון זיינע „פריינט“, וואָס זוכן זיין טובה. מ'דארף פון זיי אָפרייסן די מאסקעס, און ווייזן דעם פאָלק: זעט! ווער ס'זוכט אייער טובה, אָט די וואָס האָבן פארקויפט זייערע נשמות פאר א טאָפּ לינדזן? זאָלן דאָס זיין שרייבער, קינסטלער, לערער, דע-פוטאטן, מיניסטאָרן. אויב מיר וועלן שטיין מיט פארליינטע הענט, וועלן אויף אונדז קומען צרות און ליידן און דער עיקר מלחמות, ווו מען וועט אונדז פירן ווי די שאָף צו דער שחיטה, צוליב זייערע שמוציקע געשעפטן און מאָנאָפאָלן. דאָס אלץ דארף מען טאָג איין, טאָג אויס, אויפקלערן, די פארבלאָנדזשעטע צוריקברענגען צום שכל-הישר. זיי ווייזן, אז דער מיליאָן רומענער וואָס זענען געהרגעט געוואָרן פון די אזוי גערופענע „פאטריאָטישע“ פארטייען, זענען נישט קיין אנדערע, נאָך זייערע אייגענע ברידער, זיין און טאטעס. און נישט נאָר א מיליאָן רומענער האָט די מלחמה איינגעשלאנגען, נייערמ אויך אנדערע צענער מיליאָנען אויפן ערד-קילעד. זאָלן זיי אריינקלערן. זיי וועלן קומען צום באשלוס, אז קיין שום ערלעכער ארבעטער אָדער פויער, האָט קיינמאָל נישט געהרגעט און וועט נישט הרגענען דעם ערלעכן ארבעטער אָדער פויער פון סיי וועלכן לאַנד. זיי וועלן קומען צום אויספיר, אז זיי זענען געווען אָדער האָבן געמאכט קרבנות צוליב פאלשע לינגערישע, גזלנישע אירייען וואָס די שלעכטע, די רויבערישע חיות— וואָס זענען אָנגעטאָן אין לעצטער אייראָפּעישער מאָדע און צילינדערס, האָבן זיי געפירט אין גיהנום אריין צוליב זייערע גריקע, ווילדע פארלאנגען.

— מיר יידן, קענען זיך אָבער נישט אָפּזונדערן, מיר דארפן גיין צוזאמען מיט אלע געפייניקטע. דער שונא איז מעכטיק און פארשפרייט, אזוי אז אומעטום דארף דער קאמף אָנגעפירט ווערן מיט געמיינזאמע כוחות.

פון דער ווייטנס האָט זיך געהערט א פאוואָלינקער גלעקערקלאנג. וואָס האָט אָנגעזאָגט, אז באלד דערנענטערן זיך וואָגנס, אָנגעלאָדענע מיט תבואות, וועלכע די פויערים פירן דורך דעם מאָצקער וואַלד. קיינער האָט זיך נישט געקאָגט פאָרשמעלן, אז אינניכן ווען דער דאָזיקער פארכישופער וואַלד, וואָס איז בלויז סוד, זיין א שטומער ערות פון די גרוילעכקייטן, וואָס וועלן דאָ פאָרקומען.

— לאָמיר אריין גיין אין דער קרעמשמע, האָט זיך געהערט א קול.
— ס'איז טאקע גלייך, האָבן א טייל געענטפערט.

דער וויין איז געווען זייער, אלטגעבאקענע, דארע בייגל, זענען
געווען דער איינציקער פארבייס אין יענער נאכט. דער קרעמשמער, מיט
פארלאָפענע אויגן און א צעכראסטעמער ברוסט, איז געווען זייער אקטיוו.
דעם, האָט ער אנידערגעשטעלט גרינעם בראָנפן, אן אנדערן א קרוגל
וויין, א דריטן אן איבערגעבליבענעם עק פון א הערינג. די פויערים רוען
זיך דאָ אָפּ, ביז וואנען מ'וועט דארפן ווייטער זיך שלעפן, ביז מ'—
וועט אָנקומען צו די פריצישע שייערס, א וועג וואָס וועט זיך פארציען
א נאנצע נאכט. די פויערים מיט די פארוואקסענע פנימער, קוקן איינער
אויפן אנדערן. ווען זיי זעען א ציווילן ביים טיש, זענען זיי זייער פאָר-
זיכטיק. צווישן די פויערים דערזעט משהלע דעם אלטן פויער, וועלכער
איז געפאָרן מיט אים צוזאמען אין צוג.

— אד! וואָס טוט איר? וואָס טוט אייער זון פעטראקע? איז ער
שוין אהיימגעקומען?

— ער איז אהיימגעקומען, האָט געענטפערט דער אלטער פויער.
און וואָס ער טוט? ער העלפט מיר ביי דער ארבעט, פאָרט מיט מיר,
האקט די ביימער אין סטורזאס וואלד, צומאָל פאָרן מיר אין שמאָס
אריין און ארבעטן ביים אויסלאָרן די וואנאָנען.

— און ערד האָט ער נישט באקומען? דער מלך און זיין משרת,
בראטיאנו האָבן דאָך צוגעזאָגט, אז די דעמאָביליזירטע סאָלאַטן, וועלן
באקומען ערד! — יאָ, ענטפערט דער אלטער, ערד באקומען נאָר די
וואָס קאָנען באצאָלן. פעטראקע אָבער, פארמאָגט נישט מער ווי די ליי-
דיקע פארהאָרעוועטע הענט.

— ס'רייסט זיך מיר אָפּ דאָס הארץ — האָט ווייטער דערציילט
דער אלטער פויער — ווען כ'זע אים שמענדיק פארטראכט. כ'האָב נע-
וואָלט וויסן די סבה פון זיין טראכטן, כ'האָב אים נישט געלאָזט רוען;
ביז וואנען ער האָט נישט מיר אליץ דערציילט. כ'האָב געמיינט, דע, ער
איז א יונגער מענטש, מן הסתם האָט ער דאָרט ערגעץ, ווו ער האָט זיך
ארומגעוואלנערט, זיך פארטשעפעט מיט א מיידל, וועלכע ער קאָן נישט
פארנעסן. ס'איז מיר נישט אָנגעקומען אזוי גרינג. ווייל מיין פעטראקע
איז בטבע א שווינגנדיקער און א חוץ דעם ווייסט ער, אז איר בין א
מענטש פונעם אלטן שניט. און איר וועל אים זיכער נישט פארשטיין.
ערשט נאָכדעם וואָס כ'האָב מיט אים גערעדט און ער האָט געזען, אז איר

בין נישט פון די פארגליווערטע, טאקע נישט מען ווי א פויער, אָבער א פויער, וואָס די ווירקלעכקייט האָט אים אויפגעריסן די אויגן, און האָט אָנגעהויבן צו זען, אז דער נאנצער אמת ליגט נישט אין דעם קלויסטער און, אז פונעם גלח'ס מויל גייען נישט ארויס נאָר הייליקע ווערטער... דאָס האָב איר געזען אין א זונטיק, ווען ער האָט געפריידיקט ווי זיין שטייגער איז געווען. ער האָט דעמלט זיך ארויסגעוויזן, ווער ער איז. הערט, וואָס ער האָט געזאָגט: אז „די גאָס-פאָרמיקע זאָלן בעטן פארן געזונט פונעם קעניג און זיין רעגירונג, וואָס איז אָנגעפירט פון בראטי-אנו, אָט דער אויסערטאָרדנטלעכער מענטש, וואָס האָט געראטעוועט דאָס לאַנד פון די באַלשעוויקעס, וועלכע זענען גאָס לעסטערער און הענגען אויף אלע גלויביקע, מאכן פון די קלויסטערס שטאלן. בראטיאנוס ווערט איז נאָר גרויס, מחמת, א חוץ דעם וואָס ער האָט אטאקירט די סאָוועטן, האָט ער אויך אָנגענומען ענערגישע מיטלען, אז דאָס „צרת“, דער באַלשעוויזם, זאָל דאָ ביי אונדז אין לאַנד זיך נישט פארשפרייטן, ער האָט זיי געגעבן א לעקציע, ווי ס'געהער צו זיין, דעם 13-טן דעצעמבער. אזוי אז זיי וועלן שוין פארזאָגן קינדסקינדער, מער זיך נישט שפילן מיט סינדיקאטן און מער נישט פארביטערן דאָס לעבן פון די פאטריאָטן, די פאבריקאנטן, באנקירן, און דער עיקר זאָלן נישט קומען דילן טאָג-אויס, טאָג-אויס די מיניסטאָרן, וואָס האָבן גענוג צו טון, עפעס א קלייניג-קייט... מיר זענען נאָר א מלחמה, מיר דארפן אויפבויען דאָס לאַנד, שאפן אן אויסגעריסטעטע ארמיי, כדי מען זאָל קאָנען פארניכטן די באַלשעוויקעס, וואָס האָבן אין רוסלאַנד צוגענומען די פאבריקן, די בענק, די ערד פארטיילט צו די מוזשיקעס. און די צארישע פאמיליע, מיט זייערע מיניסטאָרן, פארטייליקט, און, אז דאָס אלץ האָבן געטאָן פארפיר-טע ארבעטער און פויערים.“

— ווען ער האָט געזאָגט די לעצטע ווערטער, איז מיר פאָרגעקומען, זאָגט ווייטער דער פויער, דאָס בילד, וואָס כ'זע יעדעס מאָל, ווען כ'קום מיט מיין וואָגן אויסלאָדן די וואַנאָנען. כ'זע דאָ אויסגעמאָגערטע און פארש-מירטע פנימער פון די ארבעטער וואָס גייען ארויס פון די אטעליערן, פונעם דעפאָ, כ'האָב כמעט קיינמאָל אויף זיי נישט געזען קיין שמויכל. די אָפגעריסענע קינדער, וואָס שפילן זיך אויף דער נאסער שווארצער ערד, וואָס איז באשיט מיט צעריבענע קוילן. די אויסגעדייזעטע וויי-בער, וואָס קאָכן דאָרט אויף די פליטעס, וועלכע שטייען כמעט אלע אינדרויסן. וואָסזשע, די זענען פארברעכער? די וואָס ארבעטן אלע יאָרן

און פארדיגען אזוי פיל, כדי קוים איבערצוקומען דעם טאָג? כ'האָב געזען, אז דער גלח רעדט נישט צו דער זאך. ס'האָט מיר אויפגערעגט. כ'האָב אים דאָרט געוואָלט שמעלן עטלעכע פראַנז. כ'האָב געוואוסט, אז באלד וועט ער מיר פארשיטן מיט פסוקים פון דער הייליקער עוואַנגעליע און אויך מיר דערמאנען אז ס'זענען פאראן געזעצן אין רומע-ניע; אז דאָס לאַנד איז נישט הפקר פעטרושקע און דער עיטר, ער וועט מיר באלד מאכן פאר א באַלשעוויק און די זשאנדארן וועט אריינגעפאלן א געבראָטענע טויב אין מויל אריין. כ'וואָלט מיר אלץ אויסגעטענהט. כ'האָב אָבער געוואוסט, אז כ'וועל דאָ גאָרנישט אויפשוין מיט מיין אָרעמען לשון. פון וואנען זאָל איר קענען שענער רעדן אָדער פארשטיין אזעלכע ווערטער ווי דער גלח שייט דאָ אזוי פונעם אַרבל ארויס? און היינט די בעלי-גופים, מיט זייערע סאמעטענע וועסטלעך און ניריקע אויגן, וועלן מיר אייגשלינגען און דער עיטר, ווי כ'האָב שוין געזאָגט, דער זשאנדאר. דאָס איז אן אומגליק וואָס האָט נישט קיין גלייכן.

— כ'האָב מיר אזוי פארעדט, אז כ'האָב ווי פארגעסן וואָס פע-טראַקע האָט זיך אָנגערציילט.

דער אלטער טעאָדאָר פארדייט א ציגאר, מאכט אָנשטרענגונגען, ער זאָל אלץ דערציילן וואָס זיין געפלאָגטער זון פעטראַקע, וועלכער האָט כמעט קיין איין גוטן טאָג נישט געהאט אין זיין לעבן, האָט דערציילט. ווייל א חוץ דעם וואָס דאָס קינד זיינס האָט נישט געהאט קיין מעגלעכקייטן צו לערנען, האָט ער געמוזט פון זיין פרויסטער יוגנט אַרבעטן שווער אויף סטורדזאס פעלדער און וועלדער און שפעטער אויפן שלאכטפעלד.

ווען ער האָט געגעבן א צי פונעם ציגאר, און געגעבן א הוסט, האָט ער זיך דערמאנט אין זיין פויערטע, וואָס האָט אים באַגלייט ס'גאנצע לעבן זיינס און אים איבערגעלאָזט אויף דער עלטער אלטן — אוי, דער הוסט! דאָס איז געווען איר מלאך-המות!

באלד האָט זיך באוויזן פעטראַקע טודאָרס. ער איז געקומען, זאָגט ער, צו העלפן דעם אלטן, ווייל ער איז פריי, מחמת ער האָט זיך צע-קריגט מיטן אויפזעער פונעם וואַלד, און יענער האָט אים פון דאָרטן ארויסגעטריבן. איצט וויל ער צוהעלפן דעם אלטן, וועגן וועלכן ער האָט נישט איינמאָל געטראכט, אז ס'וואָלט שוין פון לאַנג כדאי געווען, ער זאָל זיך אָפרוען די אלטע אויסגעמוטשעטע ביינער. א רחמנות כאפט אים אָן, זאָגט ער, ווען ער זעט אים, דעם פאָטער זיינעם, בשעת ער גייט אָן פאָיען די פערד. — מילא, זאָגט ער, די עלטער מיט אירע פאָלגן קאָן

קיינער נישט אויסמיידן. אָבער פארוואָס גייט ער אום דער טאמע זיינער מיט די אויגן אראָפּ, שטענדיק פארקלערט? ער קומט נאָר אהין, צום בית עולם. און ווען ער האָט א פרייע שעה, גייט ער אהין און קומט אהיים נאָך אָפּגעקאָכטער.

משהלע קומט אויף דעם יונגען פעטראקע, וועלכער זעט אויס א סך עלטער ווי ער איז. צווישן זיינע איינגעפאלענע באקן און זיין ברייטן צעאקערטן שטערן, האָבן געפונקלט צוויי שווארצע אומרואיקע אויגן. משהלע פרעגט אים, צי ער וויל טרינקען א גלעזל בראָנפן.

— כ'וועל טרינקען, פאר וואָס נישט? ענטפערט פעטראקע און קומט אויף משהלען מיט פארדאכט.

— קוק אים גלייך אין די אויגן, האָט דער אלטער געזאָגט צום זון. ער איז נישט נאָר מיר געפעלן, אָט דער משה, נאָר אויך דיין אומ-געקומענער מאמען אויך. כ'דערמאן זיך ווען מיר, איר מיט דיין מאמע, זענען געפאָרן אין דער מלחמה-צייט, זוכן דיין געביין, און אין די באגען זענען די פענצטער געווען אויסגעזעצט, האָט די מאמע דיינע גיך געכאפט איר שאַפענעם פעלץ און מיט אים פארשטעלט דאָס פענצטער, לעבן וועלכן ס'איז געשטאנען צונויפגעדריקט אָט דער משה, וואָס איז געווען אָנגעמאָן מיט א צייגענעם אנצונ און מיט א דין אויסגעריבן אייבערציי-רל.

דער שענקער האָט געבראכט דריי גלעזלעך בראָנפן. אלע האָבן אָן-געקלאפט מיט די גלעזלעך, דער אלטער פויער האָט צוגעוונגטשן, אז ס'זאָל שוין מער קיין מלחמה נישט זיין און, אז די עלטער זאָל ער כאַטש אָפּלעבן בשלום צוזאמען מיט זיין פעטראקען. איר, דער מאמען, איז נישט באשערט געווען, זי זאָל זען דעם זון, איר פעטראקען, אהיימקומען א גאנצן, נישט קיין פארקריפלטן. נישט איינמאָל פלעגט זי מיר זאָגן: — כ'וואָלט אים געוואָלט זען אפילו אָן א האנט, אָדער א פוס, אבי כ'זאָל אים שוין אמאָל זען. ס'איז איר נישט באשערט געווען, געבעד.

*

פעטראקע לייענט:

טראַץ דער מסירת-נפשדיקייט פון די ארבעטער-מאסן, איז זיי נישט געלונגען דורכצופירן דעם קאמף צום ענדגילטיקן געזעץ. ס'האָט אויסגע-פעלט א פעסטע האנט און א געזונטער כוח, וואָס זאָל געווען אָנפירן

מיט ווירדע און זיכערקייט צום זיג, צום אויסלייז — אן אָרגאניזירטע ארבעטער-פארטיי.

די פארהעלטענישן פון דער הויפט-שמאָט און אינעם לאַנד זענען געווען גינסטיקע וועגן דער איבערשמאלטונג פון דער געזעלשאַפט. די פראָלעטאריער זענען געווען פאראַרעמט, די פויערים זענען בא-ראבעוועט געוואָרן, זייער ביסל אַרעמקייט איז צוגענומען געוואָרן אין דער צייט, ווען ס'האָט געהערשט דער קריגס-צושטאנד.

אין די יאָרן 1917—1920 זענען געשטיגן מיט 4—5 מאָל די פרייזן לגבי די הכנסות. דריי פערטל פון די סחורות, וואָס האָבן זיך גע-פונען אין די שטעט, זענען פון די דייטשע רויבער צוגענומען געוואָרן. די באפעלקערונג האָט מען געלאָזט שטארבן פאר הונגער. די טויערן פו-נעם לאַנד זענען ברייט געעפנט געוואָרן פאר די אמעריקאנישע, ענגלישע און פראנצויזישע אימפעריאליסטן, מצד דער פאראייניקטער בורזשואזיע מיט דעם באַיאַרנטום.

„די פארכינדעטע“ האָבן אין זיגען געהאט ארויפצווארפן א גרויסן מס אויפן לאַנד, און אויף אזא אופן עס גאָך מער אונטערטעניק געמאכט דעם פרעמדן קאפיטאל איז געלונגען צו פארכאפן כמעט אלע אונ-דוסטריעלע און באנק-אונטערנומען.

די ארבעטער-לייגען אין יאָר 1918 זענען געווען אזוי נידעריק, כמעט נישט צום גלויבן. לאַמיר דאָ הערן די שטים פון דעם וואָס איז געווען אייגער פון די, וואָס האָבן דערשטיקט די עקאָנאָמישע פאָדערונגע-פון די ארבעטער. דאָס איז דער באווסטער פאָליטיקער טראַנקו-יאַש. דווקא ער, האָט אויף א פארלאמענט-זיצונג, וואָס איז פאָרגעקומען דעם 11-טן יוני 1918 מודה געווען, אז: — „אין גאלאץ קלאַפּט דער הונגער אין די טירן... מען געפינט נישט קיין פאָפּשוי-מעל די הויפט-שפייז פאר דער באפעלקערונג, וועלכער קאָן מיט גאָרנישט דערזעצט ווערן. פון ברויט דער באפעלקערונג איז געוואָרן א גאָר גרויס לוקסוס-ארטיקל... שמועסט מען נישט, ווייל דאָס איז געוואָרן א גאָר גרויס לוקסוס-ארטיקל... די אָנגעשטעלטע באקלאָגן זיך: מיר קומען באַרוועס און נאקעט צו דער ארבעט; ס'שטארבן אונדז די קינדער פאר הונגער, מיר קאָנען שוין מער נישט אויסהאלטן. פון הונדערט ביז הונדערט פופציק ליי א חודש, דאָס הייסט פון דריי ביז פינעף ליי א טאָג דארף מען עסן, זיך אָנטוען, בא-צאָלן דירה-געלט, האַלטן קינדער אין שול א. א. וו.“

די שרעק האָט ארומגענומען דעם מלך מיט זיינע מלאכני-חבלה, ווייל זיי האָבן געזען די קלעפּ, וואָס די קאפיטאליסטישע אָרדענונג האָט

געכאפט פון דער רעוואָלוציע אין דייטשלאנד און אין עסטרייך-אונגארן אינעם יאָר 1918, וווּ די מאָנארכיעס פון די לענדער זענען אראָפגעוואָרפן געוואָרן, גיריקע פארכאפערס האָבן זיך געלאָזט צו אנעקסיעס פון פרעמדע טעריטאָריעס. די היגע און אויסלענדישע היענעס האָבן געארבעט אויף אלע אופנים, מיט אלע כוחות, צו דערשטיקן דאָס פייער.

די שטומע פון די ארבעטנדיקע פון דער נאָרער וועלט האָט זיך געלאָזט הערן. זי האָט אין א געוויסער מאָס אָפגעשוואכט די מלחמה-רופן, ווי אויך די לאפעס, וואָס האָבן זיך געוואָרפן צו דערשטיקן דאָס שענסמע, וואָס דאָס צוואנציקסטע יאָר הונדערט האָט געבוירן. בלוט אין געפלאָסן. די רעוואָלוציע האָט זיך אלץ מער פארשטארקט און בייגע-קומען די שטארקסטע און פארבינסטע שונאים.

אינעם וואַלד האָט זיך געהערט דאָס שעפטשען פון די פאָרלעד וואָס זענען נאָרוואָס געווען אין דער קרעטשמע.

דער דיכטער האָט געוואָלט אז די יום-טובדיקע שטימונג פונעם היינטיקן אָונט, זאָל האָבן א השפעה אויף די וואָכעדיקע טעג. ער האָט געוואָלט אריינברענגען די חברים אין זיינע וויזיעס פון א גליקלעכער צו-קונפט. נאָך עטלעכע רגעס האָט ער אָנגעהויבן ברומען אן אלטן ניגון, אין וועלכן ער האָט איינגעפאסט די ווערטער: — „און ס'וועט קומען א צייט, ווען מ'וועט שזוערדן, שפיזן און כלערליי געווער, צעמאָפען און מאכן פון זיי נוצלעכע זאכן פאר פויערים“. ווען ער האָט ווייטער גע-וויקלט זיין וויזיע: — אז „די וועלט וועט פול זיין מיט וויסן, ווי דער זם מיט וואסערן“, איז ער ממש אריין אין התלהבות. ער איז שוין טאקע געווען אריינגעלעבט אין משיח-צייטן. די שיינע שרה האָט ער ארומגעכאפט, געהאלדזט, געקושט, געמראָגן אויף די הענט און אויסגעשריגן „צו דעם האָבן מיר געהאָפט, לאָמיר זיך פרייען און לוסטיק זיין!“

די נאכט איז געווען פול מיט כישוף. שטיף איז זיך געשטאנען דער וואַלד אין קעניגרייך פון דער פינצטערניש. ביי די ברעגן האָבן די שווארצע פלעקן, דאָ און דאָרט, אונטערגעשטראָכן דעם ציטער פון דעם לבנה-זילבער, וואָס האָט פארכאפט די אָדערדיקע שמעזשקעס. דאָ האָבן זיי געשוועבט צווישן די ווייסע רינגעלעד, וועלכע זענען באַלד פארשוונדן געוואָרן, בשעת די ביימער האָבן געגעבן א ציטער, גערימטע פון די פאָרלעד, וואָס זענען געקומען צום ערשטן מאָל אהער אין וואַלד אריין, אים אויפגעוועקט פון זיין דרימל. מערי און משהלע זענען געגאנגען בא-נאנד. זי האָט געזען גאָלדענע רינגלעד, וואָס אָט זענען זיי, און אָט

פארשווינדן זיי. דאָס שפּיל האָט איר פּאַרשאפּן פּרײַד און לײַדן צוגלײַך.
משהלע איז גאָר צעמישט געווען. אין זײַן מוח האָט זיך געבאַמבלט דער
„וגר זאב עם כבש“... ווי איז דאָס מעגלעך?...

— דיכטער! זײט מוחל, וואָס זאָגט איר דאָרטן, אז דער וואָלף
און דאָס שעפעלע וועלן לעבן בשלום? וויאזוי איז דאָס מעגלעך?! האָט
משהלע מיט אַן ערנסט פנים געקוקט אויפן דיכטער, מיט גרויס תרעומות.
— יאָ, יאָ, ביסט גערעכט! ס'איז טאקע א גרויסע פראגע, טײַע-
רינקער!

פון זײַנע אויגן האָט זיך אָפּגעטאָן דער שמראל און ער האָט אײַג-
גענראָכן די בליקן אין דער ערד.

שרהלעס עלענאנטע מרים האָבן ביסלעכווייז געוועקט דעם דיכטערס
געמיט. ער כאפט זי ווידער ארום. שפּוגלט זיך אין אירע אויגן. זעט
דאָרט די גאנצע וועלט... ער וויל זײַן מיט איר, מיט איר אליין.

— קום! זאָגט ער צו איר.

— ווהיזן? פרעגט זי.

— אויפן אינדזל.

— וואָספארא אינדזל?

— זעסט גישט? ער ווייזט איר א גישט באדעקטן שטח, אויף

וועלכן דאָס לבנה-זילבער באלעבאטעוועט.

— גיין! היינט גישט, האָסט פאַרנעסן, אז דער פאפא האָט אהיימ-

גערופן? און די מאמע!

— וואָס מאמע, ווער מאמע?

פונעם וואלד האָט זיך געהערט דאָס ליד „מארגאריטקעלעך“. אלע

האָבן מיטגעזונגען און אן עק האָט גענומען צו דער צויבערנאכט.

קאפיטל XVII

אין דרויסן האָט זיך דער פּרילינג געלאָזט הערן.
דאָס ווינטל וואָס האָט געגלעט די שטילע כוואליעס פונעם סערעט,
האָט זיך אלץ מער געהויבן העכער — אין שטעטל אריין, מיטגעמענדיק
די יונגע זאפטיקע ריחות פון די פלידערביימער. פון משהלעס פנים האָט
זיך אָפּגעטאָן די נאכט. די פינצטערקייט פון זיינע אויגן האָט אלץ מער
אָפּגעטראָטן, אויף זיין פנים האָט אָנגעהויבן הערשן דער אויפנאנג, וואָס
האָט אים מיטגעריסן. ער גייט, ווי זיין שטייגער איז געווען, פארטראכט
דאָסמאָל ווערט אים אלץ ליכטיקער אין מוח. ער פילט זיך גוט. די
זונען-שטראלן, וועלכע האָבן זיך אלץ מער פארשטארקט, האָבן אריינגע-
בראכט אין משהלעס נעמיט אן אָנגענעם בענקעניש. דער טרויעריקער
ניגון, וואָס ער פלעגט הערן פונעם בייגל-פארקויפער יערן גאנץ פרי, האָט
אים היינט געקלונגען לעבעדיקער; ס'האָט אים אויסגעוויזן, אז דער
שמענדיקער טרויער, וואָס האָט זיך געלאָזט הערן אין דעם קול פונעם
בייגל-פארקויפער, איז ערגעץ אנטרונגען געוואָרן. דאָס קרייען פון די
הענער, דאָס מעקען פון די שאָף און רינדער האָבן אים אויסגעוויזן, איז
פול מיט שירה; אפילו משה שוחט מיט זיינע קליינע, פארשלאָפּענע און
טריבע אויגן האָבן אים אויסגעוויזן, אז א פרייד באהערשט זיי. אלץ,
וואָס ער האָט געווען, געהערט, האָט ביי אים היינט געהאט א גאנץ אַנ-
דער פנים.

ס'א קלייניקייט! נעכטן איז ער דאָך אויסגעלייזט געוואָרן. ער וועט
דאָך שוין מער נישט דארפן טראָגן דעם עול פון פרנסה. דער פאָטער איז
אים דאָך אהיים געקומען נאָך 4 יאָר גע-ונדקייט!

דאָס קומען פונעם פאָטער האָט אים נישט אזוי געפרייט, ווי דער נחת פון דער מאמע, וואָס האָט געמיינט, אז זי האָט אראָפּגעוואָרפּן דעם עול פונעם קאַפּ. און דער עיקר דעם צער נידול-בנים, וואָס האָט זי אויס-געמאטערט מער ווי אלץ. זי, די מאמע זיינע, די בריה נפלאָה, וואָס האָט באוויזן ווונדער אין משך פון די פארשאַלטענע פיר יאָר פון גויט און פיין, איז שמענדיק געשטאנען ווי אַנמעכטיק לגבי דער פראגע, וואָס וועט זיין דער תכלית פון אירע קינדער?

זי וואָלט זיך געווען אן עצה געגעבן. דער שכל-הישר אירער האָט זי נישט אָפּגעגאָרט. זי איז אָבער פאָרט געווען געבונדן צום אלטן, צו דעם אָנגענומענעם כלל, אז דער מאן איז דער, וואָס דארף אָנווייזן דעם וועג פונעם בני-בית, איבערהויפט דעם וועג פון די זכרים. זי האָט געבער געפילט, אז דער תענוג פון צוריק קומען פון איר מאן וועט לאַנג נישט דויערן. זי האָט געוויסט, אז ער איז פונעם אלטן שטייגער, און זיין עקשנות האָט זי אויך נישט פארגעסן. און אפשר האָט זי זיך געקלערט, האָט אויף אים געוירקט ווי... ס'איז דאָך א וועלט-שטאַט, אפשר האָט ער זיך געביטן, און וועט נישט ווייטער ווייזן אין דעם אלטן בעקן... זי האָט אָבער באלד אוועקגעטריבן פון זיך אַט די געדאנקען. גיין! ער וועט שוין בלייבן אזוי ווי ער איז געווען. מילאָ, האָט זי זיך געטראכט, וואָס קאָן זי טון? זי איז נישט מער ווי אן אשה. טאקע נישט קיין פארשלאָ-פענע, אָבער פאָרט אן אשה, און היינט איז זי טאקע א שוין ביסל אראָפּ פון די כוחות. ס'איז עפעס א קלייניקייט פיר יאָר, לאַנגע ווי דער גלות, מיט פינף קינדער אין מלחמה-צייט. ס'כאפט אָן א שוידער, וואָס זי איז דורכגעגאנגען! זי יאָגט פון זיך אוועק די געדאנקען, וואָס ווימלען איר אין קאַפּ. שבת זאָל זיין! פועלט זי ביי זיך. זי מוז האָבן מנוחה. דעם לעצטן געדאנק און באשלוס, האָט מען געזען אויף איר ענערגיש פנים, וואָס איז פלוצעם רויק געוואָרן.

די ערשטע טעג האָבן טאקע געשמעקט מיט יום-טוב, מ'האָט געזען גאָר זיסע פנימער. יעדער איז ווי צופרידן געווען. גאָר דאָס האָט לאַנג נישט געדויערט. די כאַראַקטערן זענען געבליבן די זעלבע ווי פריער. ס'האָבן זיך אָנגעהויבן די ווידערשפרוכן, דער טאמע האָט באמערקט, אז די קינדער זענען ווייט פון פרום, כאָטש זיין שמרענגע השגחה האָט איבערגעלאָזט שטארקע שפורן אויף די יונגע נשמהלעד, וועלכע ער האָט מאַדעלירט גאָר זיין ווילן. ווי שטייט דאָרט ערגעץ געשריבן: „כחומר ביד היוצר.“ ס'איז אָבער שוין ווייט נישט דאָס, וואָס ער האָט איבערגע-

לָאָז. ער האָט איבערגעלָאָזט ירא-שמימניקעס, און דאָ האָט ער געטראָפּן, רחמנא-לצלן... ער וויל גאָרנישט אזוי ווייט דענקען. ס'כאפט אים אָן א מורא. ניין! האָט ער זיך געקלערט — ס'קאָן נישט אזעלכעס נעמאָלט זיין, זיינע קינדער זאָלן חס-ושלום נישט דאווענען, דאָס קאָן ער זיך נישט פאָרשטעלן. עפעס האָט אים דער יצר-הרע געוואָלט ערגעץ פארפירן, ער זאָל קאָנען קלערן אויף זיינע אייגענע קינדער אזעלכע משונהדיקע-געדאנן-קען? ער האָט גיך געכאפט דאָס לייכער, וואָס האָט געהאָנגען אויפן אייזערנעם בעטל און זיך געלָאָזט אין מקוה אריין.

טרויעריק איז געבליבן די מאמע — „ס'הויבט זיך שוין אָן...“ האָט זי געזאָגט, „כ'פיל אז היינט וועט שוין זיין א ביסערער טאָג.“ שיינל-דיק די קארטאָפליעס רעדט זי ווייטער:

— די נאכט האָט ער מיך געהאלטן אין איין אויספרעגן, דער טא-טע אייערער: פארוואָס איד האָב געדארפט פארדינגען דאָס צימער דעם לערער, און אויב כ'האָב עם שוין פארדינגען, צו וואָס האָט מיר געטויגט כ'זאָל אויסגעמען א תנאי, ער זאָל לערנען מיט מענדלען? צי ווייס איד נישט, אז די לערער, דאָס זענען סם, וואָס פארסמען די יונגט? כ'זאָג אייך דעם אמת, כ'האָב געפילט דעם טעם פון טויט, ווען ער האָט עם מיר געזאָגט. מיינע תשובות האָבן אים נישט באפרידיקט. כ'זע פאָר, אז ס'וועט זיך אָנהויבן א גאנצער גיהנום אין שמוב. און דיר משהלע, בעט איד, זאָלסט מיר נישט אָנטון קיין יסורים. כ'ווייס, אז דייע געדאנקען פליען ווייט, ווייט אוועק; כ'ווייס, אז מיטן דאווענען האָסטו דיר געזענגט, און מיטן לערנען שטייטו אויך שמאָל — טו מיר צוליב און ווייז נישט ארויס אזוי בפרהסיא דייע נייע דרכים. ס'וועט דיר נישט לויגען און אויך נישט מיר, טו דאָס צוליב שלום-בית.

משהלע האָט געקוקט מיט גרויס רחמנות אויף דער מוטער זיינער. איר פיין האָט אים דורכגענומען. ער וואָלט זי זייער געוואָלט פאָלגן. ס'האָט זיך אין אים אָנגעהויבן א קאמף: פון איין זייט — די מאמע וואָס איז אים אזוי טייער און ליב, פון דער אנדערער זייט — דאָס געוויסן, וויאזוי קאָן ער גיין דאווענען, אז ער גלויבט שוין נישט מער? לער-גען וואָלט ער נאָך ווייטער, ווייל דאָרט טאקע אין די אלטע ספרים זע-גען פאראן אזויפיל שיינע זאכן, מיט וועלכע ער איז מסכים איצט אויך, זיי זענען אָבער איינגעהילט אין א רעליגיעזן און צומאָל אין א מיסטישן שלייער! און דער עיקר, ער האָט דאָך אזויפיל צו לייענען און צו לערנען, דאָס וואָס עם איז אים נישט באקאנט און וואָס איז אזוי גויטיק אין

לעבן. דער מאמעס צער האָט ער פארשטאנען, האָט געוואוסט, אז אין תוך איז זי מיט אים מסכים, ווייל זי האָט דאָך אויף זיך גענומען נאָך אז עול אויפן קאָפּ, באדינגען און באוואשן דעם לערער, וועמען זי האָט געשטעלט א באדינג צו לערנען מיט די קינדער, אלץ נישט, פארדינגט זי נישט דאָס צימער. זאָל ער איר פשוט אָפּזאָגן? איז שוין אזוי? איז אָפּגארן בעסער? מאַראלישער? ער האָט זיך נישט געקענט קיין עצה געבן. ענדלעך האָט ער געזאָגט:

— מאמעניו, מיר פארשטייען זיך דאָך אויפן ווונק, וואָס טויג א סך מענהן. איך וועל אזוי טון און דו וועסט מיר אזוי צוהעלפן, אז דער טאטע זאָל נישט מיטאמאָל געווירר ווערן פון מיינע אָפּנויגן פון זיין דרר, מיר וועלן עס מאכן אזוי, אז ס'זאָל נישט קומען צו א גרויסן בראָך. די מאמע האָט אויף משהלען געקוקט מיט באוונדערונג און מיט מורא, און געענטפערט א הארמע גוס דער טאטע דיינער. ער איז א גוס ונופר, נאָר, א ברירה האָב איך? שווער איז דאָס לעבן, וואָס איז פאר-טשעפעט צו אלטע סלופעס!

— איך גיי א ביסל ארויס, — האָט משהלע געזאָגט צו דער מו-טער. זיי נישט אזוי פארדאנהט, דאָס לעבן איז שטארקער פון אייזן, און אלץ וועט זיך גיין אויף זיין נאטירלעכן וועג. ביידע שמייכלען בא-געגענען זיך, ער גייט מיט שמילע טריט אוועק.

XVIII קאפיטל

אויפן הויף איז שוין לאנג געשטאנען דער שניידער, דער כאלעבאָס, מיטן קעספעלע פארושאווערטע און אויסגעקרוממע צוועקעס, וואָס האָט זיך קיינמאָל נישט אויסגעליידיקט, פון וועלכן ער האָט מזכה געווען די פארפוילטע און קרומע ברעמלעך, וואָס האָבן געדינט פאר א פלויט צווישן זיין באלעבאָטישקייט פון יענער זייט און פון דער זייט פלויט. דאָס אייניקל זיינס, אליהו, א סטודענט שוין, וואָס איז אהיים געקומען אויף דער פסח-וואקאנס, העלפט אים צו, לאָזט אים נישט ארויף ניין אויף דער לייטער, וואָס איז צוגעשפארט צום דאך, צו וועלכן דער אלטער האָט זיך געלאָזט. אליהו, איז געשווינד ארויף אויפן דאך און האָט צוגעקלאפט די עמלעכע שינדל, וואָס האָבן דאָרט געפעלט.

— איצט וועט זיך שוין נישט פארקילן דאָס קעלבעלע וואָס איז ערשט געבוירן, דער רענן וועט עם שוין נישט מער וואשן.
דער אלטער שניידער, ביי וועלכן מ'האָט זעלמן געזען א שמייכל, האָט אים געדראקט און באלד זיך ווייטער גענומען צו זיין ארבעט.
— וואָס טוט שמעון — האָט משהלע געפרעגט — האָט ער מיר עפעס באפוילן? און וויאזוי גייט דאָרט ביי אייך די ארבעט?
— שמעונען האָט מען ארויסגעוואָרפן פון דער פאקולטעט. ער איז זייער פאראומערט, ער לאָזט זיך אָבער נישט, און ארבעט פאָג און נאכט. בייטאָג אין פאבריק און ביינאכט לערנט ער און גייט אום מיט פארשי-דענע שלחות. דיר האָט ער געשיקט עמלעכע בראָשורן, וועלכע כ'וועל דיר איבערגעבן. זאָלסט אָבער צו מיר נישט קומען, ווען די מאמע מיינע איז אינדערהיים, ווייל ווי דו ווייסט, לאָזט זי מיר נישט פון קיין שום

ארבעט. זי זאגט, אז מיך דארף גארנישט אָנגיין, ווי נאָך מיינע קורסן, שפעטער, זאָגט זי, ווען דו וועסט ענדיקן, וועסטו שוין זען, וואָס דו האָסט צו טון.

אוירעל, דער בלינדער, וואָס שפילט דאָ די ראָל פונעם לייטישן און צומאָל מאַקע אויך דעם גוטן ברודער, איז אין דער פאקולטעט א גוטער כלב. לערנען, ווי דו ווייסט, לערנט ער ווייניק, און קען ווייניק, ער איז אָבער דאָרט גוט אָנגעזען, מחמת ער איז מעטיק אין די קוויסטישע רייען. די רעכטע פראָפעסאָרן האַלטן פון אים. ער האָט שוין אויסגעלערנט די מלאָכה פון קאמעווען. נאָך נישקשה! ער האָט גענוג געלייזט. זיי האָבן די העזע צו קומען אין די ארבעטער-רייען, אין די פאבריקן, כלומרשט זיי מדריר זיין אויף דעם „פאמריאָטישן“ וועג. די ארבעטער אָבער, ווייסן מיט וועמען זיי האָבן צו טון און מ'איז זיי מכבד, ווי עס געהער צו זיין.

— ס'וואָלט כדאי געווען, אז די חברים אונדזערע, זאָלן זיך צונויף קומען אין די דאָזיקע וואַקאַנס-טעג. מ'איז אזוי אָפגעריסן. קיינער פון אונדז איז נישט בכוח צו ענטפערן אויף די פראַגעס, וואָס שטייען אויף דער טאָג-אָרדענונג — מיט פעסטקייט, מיט איבערצייגונג. ס'הערשט א נישט-זיכערקייט צווישן די טאָג-געבער. ס'גויטיקט זיך אויפקלערונג. מיר דארפן אויסנוצן די פרייע טעג און מער אינפאָרמירן אונדזערע מענטשן. אָט זענען דאָ נישט לאַנג אראָפגעקומען דעלעגאציעס פון בוקארעשט און פון יאָס, „אויפקלערן“ די מאַסע, אז קיין אנדערער וועג איז נישט פאראן, כדי בייצושטיין דער אנטיסעמיטישער כוואליע, ווי זיך פארמאכן אין אייגענעם געטאָ. און עס האַלטן אין איין קומען פארשירענע דעלעגאציעס, אזעלכע וואָס ווילן באלעבאטעווען; אויף די רעליגיעז-געשטימטע, אויף די פרייערע, אויף ארבעטער און באלמעלאַכעס, איבערהויפט אויף דער יונגט. ס'איז א מישמאש אין די קעפ. און אָט די דעלעגאציעס, אין וועלכע ס'נעמען אָנטייל אויך זייער טאלענטירטע מענטשן, — אָבער פארקויפטע, — פריידיקן, שרייבן, אגיטירן פאר נאציאָנאלער אינזאָלאציע דאָס געשעט אויף דער יידישער גאס. אויף דער נישט-יידישער גאס, גייט דער קאמף אויך לערר אויף דעם וועג, דער וועג פון נאציאָנאלע אינזאָלאציע, היטן זיך פון דער „צעשטערענישער“ קאָמוניסטישער לערע, קעגן דער ווירקונג פון די פאָרנעשרימענע געדאנקען. אויך דאָ האָבן אָנגעהויבן צו ארבעטן די פארשירענע נאציאָנאליסטישע קלובן. אלע ווילן פארכאפן דעם נישט אויפגעקלערטן מענטש.

שבת נאָכמיטאָג, באלד נאָכן שלאָף, האָבן זיך די שמאָט-באלעבא-
מים געאייילט אין שול אריין, הערן די דרשות, מיט וועלכע די בוקארעש-
טער, „דאָקטוירים אין הלכות פאָליטיקע“ און יאסער סתם, „לייבישע יידן“
זענען געקומען מזכה זיין „די פינצטערע מאסע, וואָס ווייסט געבער נאָר-
נישט“.

באלד איז די שול געווען פול. דער שמאָט-עושר, דאָס „ציגענע
בערדל“, איז געזעסן אויף זיין שמאָט אין מזרח-וואנט, נאָענט צום אָרון-
קודש; לעבן אים, די חשובע געסט. ער האָט אָנגעהויבן צו געבן לשון:
— רבותי! — האָט ער געזאָגט — מיר האָבן היינט דעם כבוד צו האָבן
צווישן אונדז אזעלכע פערזענלעכקייטן, דאָקטוירים, יידן מיט יידישע
הערצער, וואָס ס'טוט זיי וויי, וואָס יידן זענען נישט אהדות. זיי ווילן,
אז אלע, אָן אונטערשיד פון אָרעם און רייך, זאָלן הערן דאָס קול פון
דער צייט און מאכן יד-אחת, כדי בייצוקומען די שונאי-ציון. און דער
עיקר, די הולטייעס, וואָס האָבן אויפגעהויבן דעם קאָפּ און ווילן פארפירן
די כנסת-ישראל אויף א פרעמדן וועג, א נישט-יידישן. זיי, וועלכע האָבן
די העזה צו רעדן וועגן זייערע אינטערעסן און נישט פאר די אינטערעסן
פונעם כלל, דארפן דאָ געשמעמפלעט ווערן פון די חשובע געסט, וועלכע
קענען און ווייסן אלע שמערצן פון אונדזער אומה. זיי וועלן אויפוועקן
דאָס פינטעלע ייד, וועלכע די נישט באהאוונטע ווילן עס פארשוועבן.
דאָס אלץ האָט ער געזאָגט אזוי געשווינד, אז מ'האָט אים קוים
געקאָנט פארשטיין.

— „איר וועל נישט מאריד זיין — האָט ער געשלאָסן — און וועל
איבערגעבן דאָס וואָרט דעם דאָקטער מאנפרעד רייפער.

— וועמענס פערד?

— וואָס פאר א פערד?

— צו וואָס פערד?

— ארויס מיט די פערד! האָבן זיך געהערט קולות, וואָס זענען

געקומען פון די הינטערשטע רייען.

דאָס „ציגענע בערדל“ האָט אָנגעהויבן צו טאנצן...

— סטייטש, היתכן? איז נאָר אזעלעכעם געהערט געוואָרן? מ'זאָל

באליידיקן אזעלכע חשובע געסט, אזעלכע דאָקטוירים, אזעלכע גדולים
וואָס שמו אין לאַנד?

די ווערטער, וואָס דאָס ציגענע בערדל האָט געוואָנט, האָבן קוים געהערט אפילו די גאנץ נאָענטע. דער עולם האָט אויפגעהויבן א טומל. ס'איז געוואָרן איין געשריי דאָס גאנצע בית-מדרש.

שלום גריידינגערס עלנבויגנס האָבן זיך געמאכט פלאץ. ער האָט באלד אָנגעהויבן צו שימן מיט ווערטער, וועלכע נאָר ער אליין האָט פארשטאנען, זיין פנים. איז געוואָרן געל, ער האָט געזוכט די דאָזיקע שקצים, וואָס לאָזן נישט הערן די גערטע לייט. זיינע קולעקעס זענען געווען גרייט, אראָפצופאלן אויף דעם סטודענט, ארום וועלכן ס'האָט זיך אָנגעהויבן דער שטורעם.

ער איז אויף א מאָמענט שטיין געבליבן... ער האָט דערזען דעם סטודענט, זיינער א קרוב, ס'האָט זיך אים געביטן דאָס פנים, ער איז רויט געוואָרן. געשריגן: — דו! דערויף האָב איד מיר נישט געריכט! דו, צווישן די ליידאקסעס, צווישן די כאַלאַדראַנצן? נאָר צוליב דיין מאמען וועל איך דיר שאנעווען און נישט מכבד זיין מיט קלעפ, וואָס דו האָסט ערלעך פארדינט. טראָג דיר אָפ פון דאנען!

— אוועק!

— פארקויפטער!

— לאמרינען-עקספלאמאטאָר!

— אויפגעקומענער עושר!

— פארעטער!

אזעלכע אויסרופן האָבן זיך געהערט פון צווישן די, וואָס זענען געשאַגען ארום דעם סטודענט.

די דרשה, איז אין יענעם שבת מער נישט געהאלטן געוואָרן. מען האָט זי אָפגעלייגט.

אויף די גאסן איז געווען פריילעך, מ'האָט געהאלטן אין איין דיס-קומירן, דאָס, וואָס ס'איז פאָרגעקומען אין שול.

פארשירענע רעדלעך האָבן זיך געמאכט און צעפאלן.

— וואָס איז היינט אזוי פריילעך ביי אייך? האָט געפרעגט מילוצע, דערנענטערנדיק זיך צו א רעדל, אין וועלכן גריידינגער האָט געהאלטן אין איין אנימירן: — „האָט איר געהערט אזעלעכס? ביי אונדז איז שמעטל איז נאָר אזעלעכס נישט פאָרגעקומען!“ דערזענדיק דעם פרייז האָט גריידינגער גיך אראָפגעצויגן דעם הוט, קענכטיש באגריסט.

— קאָנע מילוצע, האָט גריידינגער געזאָגט, ס'איז שוין געווען א שיינע מעשה. איך וועל אייך שוין דערציילן.

דער פריץ איז באלד אוועק, ער האָט נישט געוואָלט, אז עמיצער זאָל אים זען, ווי ער חברט זיך מיט „זשיראנעס.“

אויבעל, דער בלינדער און מירמשעא מיט זייער באנדע, האָבן שפא-צירט אויפן טראָטואר, שיקנדיק חוזק-שמייכלען צו די פארבייגייער; זיך נאָכגעקומט די יידן, ווי זיי רעדן — יידיש.

באלד האָבן זיי דערזען אן אפיש, אין וועלכן מ'האָט מודיע געווען אז אינעם „אונירעא“-זאל וועט מען שפילן יידישע פעאטער. זיי האָבן אים אָפגעריסן, ווייטער געשפעט און געחוזקט.

סרול, שמעונס ברודער, מיט זיין חברה-העקער און רייטער האָבן זיך נישט געקאָנט איינהאלטן. זיי זענען צו, צו דעם פרימארס זונדל, אים אָנגעכאפט ביים נאָרנל, אויסגעשטשירעט די ציין: — „דיין טאטן זאָלסטו נאָכקומען!“ — ס'איז געוואָרן א געשלענ. דעם פרימארס זונדל, מיר-משעא, האָט געכאפט יענע קלעפ.

דעם אנדערן טאָג איז די פאָליציע באפאלן סרולס היים מ'האָט קיינעם און נאָרנישט געטראָפן. אין קלוב, אין די קאפעהייזער האָט מען געהאלטן אין איין דיסקוטירן די געשעענישן.

— ס'איז צו א גרויסע חוצפה, אז „זשיראנעס“ זאָלן וואגן אָנצו-רירן א רומענער, אפילו ווען זיי זענען גערעכט, האָט זיך אָנגערופן סי-מיאָן, א פויער, וואָס איז געווען אָנגעטון חצי פויער, חצי שפאָטמאן. באלד האָט דומיטריו, א מייסטער פון די באו-אטעליערן, צוגעגעבן: — עפעס האָבן זיי צופיל אויפגעהויבן די קעפ; אין די אטעליערן איז אויך נישט רויק. מ'לאָזט נישט רוען די ארבעטער, מ'פארקלאפט זיי די קעפ מיט פארשידענע טעאָריעס. דער עיקר: מ'העצט פאר אן אלגעמיינעם שמריות. ס'איז שוין די העכסטע צייט, אז די ליבעראלע פארטיי און דער אינערן-מיניסטער זאָלן זיך אריינמישן, טאָמער נישט באלד; וועט זיין צו שפעט.

ער האָט געקוקט אויף מילוצען. ער האָט געוואָלט זען, וואָס פאר א רושם זיינע ווערטער האָבן געמאכט אויפן פריץ. ס'האָט זיך פארשפרייט א מוטנער שמייכל אויף דער געלער אויס-געצויגענער הויט פונעם פריץ.

דומיטריו, האָט געזען, אז ס'איז א שעת-הכושר, האָט ער באלד פאָרגעשמעלט סימיאָנען:

— אָט דער, וועט אונדז א סך העלפן אין דער ארבעט. ראשית, איז ער א פויער, והשנית, איז ער אן אויסגעפרוּטער, דריטנס, קען ער

שרייבן און האָט אויך א חיתוד-הדיבור. ער איז א פראקטישער מענטש
ער וויל דערגרייכן; אויפקומען, זיך קאָנען בויען א הייל, זיך פארשאפן
ערד און באלעבאטישקייט, ווי עס געהער צו זיין. דומיטרוי ווארט נישט
אויף קיין ענטפער און רעדט ווייטער: דער סאקעלאריע דארף אויך אריינג-
נעצויגן ווערן אין דער ארבעט. ער איז א שוסטער, האָט א גוט פה-קרו-
של, א שיינער יונג און נעמט אויס ביים פראָסטן עולם, ער איז נישט
קיין שיכור, ער וויל מאכן קאריערע ס'אינטערעסירט אים נישט, צי ער
וועט געפעלן אָדער נישט זיין קלאס, ער וויל אונטערקומען און אויפקומען.
קאָנען, זעט איר, איר וואָלט נאָר זיי ביידע פאָרגעשלאָגן פאר א זשומאָר
דע פרימאָרן? דער עולם וועט נאָרנישט קאָנען זאָגן. דער איז א פויער
און דער אנדערער א שוסטער. וואָס דארף מען מער?

מילוצע, איז געווען איבערגליקלעך. ער האָט אויך נישט אנדערש
געטראכט. ס'האָט אים אָבער נישט געפאסט, אז ער זאָל דאָס פאָרשלאָגן,
ער האָט דאָך געהאט אזויפיל אָפגעמער אויף די צוויי הויפטפאָסטנס, און
האָט זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן.

— איך בין מיט דיר מסכים דומיטרוי! דו ביסט קלוג ווי דיין
ברודער מיכאי. ווער, מיינסטו, קומט אויפן פאָסטן פון פרעפעקט? טאקע
ער, דער ברודער דיינער, וואָס איז אויך אזוי רויט ווי דו, נאָר ער האָט
נישט אזא אויסגעפרעסענעם קארק ווי דו. און דיר אליין וועלן מיר אויך
אין זינען האָבן. זאָלסט נאָר שטענדיק זיין אויף דער וואך און אונדז
מודיע זיין, וואָס ס'טוט זיך ביי אייך, אין די אמעליערן. און דער עיקר
זען וואָס מער איינפלוסרייכע ארבעטער און דער עיקר מייסטערס אָפרייסן
און אריינברענגען אין אונדזערע רייען. דאָרט, אין זייערע רייען, וועלן
זיי קיינמאָל נאָרנישט דערגרייכן!!

דומיטרויס אויגן האָבן געברענגט, ער איז פול געוואָרן מיט הנאָה.
אויף דערויף האָט ער אזויפיל צייט געווארט, צו דערלעבן, צו הערן טאקע
פונעם אָנפירער פון דער ליבעראלער פארטיי, אזעלכע טייערע ווערטער.
אויב זיי וועלן געהאלטן ווערן, וועט דאָס טאקע הייסן: אויפריכטונג,
אויפקום, אלץ...

מיט גרויס הנאָה האָט ער זיך גענייגט פארן פריי. זיין פעסטער
האלדז-און-נאקן האָבן אים אָבער נישט דערלויבט, אז דער קאָפּ זינער
זאָל דערגרייכן די ערד.

¹ געהילפן פון בירגער־מייסטער.

סימאָן פלעגט צו מאַל שפילן א „טאַטש“ אין דאָרף זייגעם, אין די פאנטענעלעס. אָבער שפילן אזוי, ווי מ'שפילט דאָ אין קלוב האָט ער קיינמאָל נישט. בערעלע, האָט באַלד דערשמעקט, אז דער דאָזיקער וועט ווערן אזשומאָר דע פרימאר, און, אז ס'קאָרטעט אים צו דערניין די שפילן, וואָס ווערן געשפילט אין קלוב. אז ער וויל זיך מענטששלען.

— „פאָקער“ וויל איר נישט שפילן, נאָר אים פארשטיין, וואָלט איר געוואָלט, האָט געזאָגט סימאָן צו בערעלען.
בערעלע האָט אים באַלד געענטפערט:

— זיכער! ס'איז נאָך נישט פאר אייר דער „פאָקער-שפיל“, איר וועל אייר אויסלערנען צו שפילן ווי ס'געהער צו זיין א „טאבינעט“, א „דערדל“ און דער עיקר א „פיקעט“.

— נישט מיטאמאָל! האָט דער מיטן העמד איבער די הויזן און מיטן שווארצן וועסטל געזאָגט.

— אורדאי, פארלאָזט אייר אויף מיר.

— נישט אזוי האלט מען די קאָרטן! האָט דומיטריו צו סימאָנען געזאָגט, און בשעת מעשה טאקע זיי אים סאָרטירט און צונויפגענומען סימאָנס פינגער, וואָס זענען געשטאנען ווייט איינער פונעם אנדערן. אָט אזוי, קאליקע. וואָס מייגסטו וואָס, אז דאָס איז דער היי-גאַפּל, אָדער די קאָסע?

סימאָן האָט געקוקט אויף אים, א ביסל באליידיקט און א ביסל פארשעמט, ער האָט זיך אָבער אָנגענומען מיט מוט און געזאָגט:

— נישקשה כ'שעם זיך נישט, נישט מיט דער קאָסע און נישט מיטן היי-גאַפּל, זיי זיכער, אז כ'וועל די תורה גיך אויסלערנען. ווייסט גאנץ גוט, אז שרייבן און לערנען קאָן איר בעסער פון דיר, וואָס האלטסט זיך פאר א גאנצן ווייסער.

כ'האָב דיר נישט געוואָלט באליידיקן חס-ושלום, האָט דומיטריו ליבלעך צו אים געזאָגט. אזוי איז מען זיך נוהג דאָ אין קלוב, מ'זוכט איינס ס'אנדערע צו טאקנירן, ארויסווייזן די קענטענישן און דער עיקר מ'זאָל זיך צוגעווינען צו דיסקוסיעס און זאָפאָרטיקע, שלאָנפארטיקע ענטפערס. ווייסט נישט, דאָס איז דאָך ערב-פארלאמענט?

דער פויער האָט צו אים געשמייכלט, דאָס האָט געהייסן, אז ער איז אים אויף דער העלפט מוחל.

— דער רעגן האָט מיר דורכגעווייקט, האָט גריידינגער אריינקומען-דיק געזאָגט דומיטריו. אים אוועקערופן (גערעדט ווי צו זיך), כ'האָב

היינט געהארפט איבערגעבן די באראקעס. ס'איז מיר היינט נאָרנישט נומ גענאנגען. כ'ווייס נישט, וווּ מ'יז קאָפּ איז געווען, כ'האָב אפילו דעם שי- רעם און רענגמאנטל נישט גענומען, כ'בין אזוי געפלוויגן. ס'האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אז ס'וועט גיין ווי שמענדיק, איינס צוויי און פארטיק. ביים איבערגעבן, האָב איך אָנגעטראַפּן אויפן אמתן כלב... ער וויל נאָר אזוי ווי ס'שטייט געשריבן אין דעם, „קאיעט דע סארטשינע¹“: די ברעמער זאָלן זיין פון ערשמער קאמענאָריע, די סלופעס, די בלעד, די זאוויסעס און דער עיקר, אלץ זאָל זיין ווי ס'געהער צו זיין. כ'וועל דיר זאָגן דעם אמת, כ'האָב היינט געהאט גרויס עגמת-נפש. ס'האָט נאָרנישט געהאָלפן, כ'האָב אים געמאכט סמנים, אים געגעבן אָנצוהערן, אז ר'זאָל נישט זיין קיין גולם, אז כ'וועל אים צופרידנשטעלן, נאָר גיי שריי חי וקים, אומזיסט! דאָס איז עפעס א נייער, ערשט ארָפּגעקומענער. כ'ווייס, אז ביז ענדע וועל איך מיט אים דורכקומען. אָבער אינדערווייל געפעלט מיר נישט דער עסק.

— דו, דומיטרוי, דו האָסט דאָך מיט מיר געארבעט צוואמען, האָב איך נישט געהאלטן וואָרט, אז כ'האָב עפעס צוגעזאָגט? האָט עמע- צער מיר עפעס פאָרצווארפן?

— לאָז, קאָאנע מויסע! האָט צו אים געמאכט דומיטרוי, איך וועל אים שוין אראנזשירן. כ'קען אים, ער איז פון יענע לייט, פון די, וואָס אניטירן וועגן שמרייקן, סינדיקאטן, שמנדיקאטן. כ'וועל אים שוין שטעלן צום צעמל, קאָאנע מויסע, כ'האָב א פאָרשלאַג, לאָמיר אריבער גיין צו סאָלאָמאָן שמערן, געמען א שפּריץ, עפעס פארבייסעכץ און געמט איך נישט צום האַרץ.

— אז דו זאָנסט אזוי! — און מ'איז גענאנגען.
 אין קרעמלע זענען געזעסן ליפאָוואנעס², מיט ברייטע בערר, אין הויילע קעפ, מיט צעכראסטעמע, געקעסטלמע רויטע העמדער. אויפן מיט זענען געלעגן: פעק מיט הערינג, געשמאנען גרינע גלעזער, פולע און ליידי- קע וויין-פלעשער. לעבן זיי זענען געזעסן אָדער געשמאנען, יונגע און על- מערע ליפאָוואנעס, אָנגעמאָן אין ברייטע צימענע, געפאלדעוועמע קליי- דער, כמעט אלע מיט שירצן, די לופט אין געווען טונקל און רויכיק; א שווערער, זויערער ריח האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם רויך, וואָס האָט

¹ פארפליכטונגס-בויגן.

² קאצאפעס.

געלאָזט הערן, אז די העקערס זענען דאָ, און, אז אויף די קוילן, בראַטן זיך כל-טוב: גראשיצעס, לעבער, אנטרעקאָטן, מושקן, געהירן.

שטערן האָט געהאט גוטן וויין. די ליפאָוואנעס זענען געווען גע-טרייע קונים. שטענדיק, ווען זיי האָבן פארקויפט זייערע סחורות, בוראקעס און פלאַסק, פלעגן זיי קומען אהער און זיך לאָזן ווילגניין. זייערע ניגונים האָבן זיך געהערט אויסער דער קרעטשמע, ביז אויף דער צווייטער גאס. אין קרעטשמע שמועסט מען נישט, אז עפעס אנדערש האָט מען נישט געהערט.

די פריצים און מלוכה-באאמטן פלעגן דאָ האָבן זייער מקום-מנוחה אין א באזונדער צימער. אהין זענען אריינגעקומען מויסע און דומיטריו. — א! גוט וואָס איר זענט געקומען. כ'זאָג אייך דעם אמת, אז אזא גלעזל וויין איז אין ערגעץ נישט צו קריגן, האָט מיט א שווערער צונג געזאָגט כינקו. ס'איז אזוינס ווי אזעלעכס!

כינקו, איז געווען א ריזיקער, א הויכער און א ברייטביינערדיקער פארשוין. זינע הייזן האָבן באקומען א קיילעכדיקן און שפיציקן אויסזע. דער מאָגן זיינער איז געווען א בכבודיקער, א כלי-קיבול. בייזע צינגער זאָגן, אז ער האָט אין זיך געקאָגט אריינגיסן א פינג-זעקס ליטער וויין. איבערהויפט ווען ער האָט געהאט פאר א פארטנער אברהם ציגיינער. שמועסט מען נישט, אז דער פארבייס, האָט נישט באטראָפן ווייניקער פון א דעקא וויין און אז דאָס גאנצע געבראַטנס איז אנטרינען געוואָרן.

— יאָ, כ'זאָל נישט פארגעסן. דו, מויסע, ס'איז דיר אָנגעקומען געלט און א פראכט צו מיר אין באנק. איך זאָג בטבע נישט אזעלכע זאכן אין קרעטשמע, דו ביסט אָבער אברהם ציגיינערס גוטער ברודער, האָב איך דיר געזאָגט. די ווערטער האָט ער זייער שווער ארויסגעזאָגט, ווייל די צונג איז אים א ביסל געלעגן אין קימפעט. ער האָט זיך אָבער געמענטשט. קיינמאָל נישט פארגעסן, אז ער איז א דירעקטאָר פון א באנק און דארף זיך פירן אָנשטענדיק. ער פלעגט ארויפקומען אין שטעטל יעדן טאָג, ווי אז ערלעכער ייד גייט דאווענען.

— וואָס ביסטו אזוי אָנגעכמורעט? — האָט אברהם ציגיינער דעם געוועזענעם סטאָליער געפרעגט. ער האָט אים באלד אָנגעגאָסן א כוס. כינקו, האָט געבעטן דימטריוו ער זאָל זיך זעצן און אויך פארזוכן פונעם אמתדיקן גלעזל משקה. מען האָט אָנגעקלאפט די גלעזלעך.

לעבן די שמאם-געסט: כינקו, אברהם ציגיינער, פלעגן אריין קומען אין דער קרעטשמע דער שעף פון דער פאָלציי, די יונגע ארוואָקאטן,

בקיצור די סמעטענע פונעם שמעטל.

גריידינגער, האָט באלד באשטעלט עטלעכע ליטער וויין, צוויי גארני-
טורן געבראָטנס און איז ווייטער זיך געזעסן צוגעלייגט.

— וואָס איז געשען, די שיפן זענען דיר אונטערגעגאנגען? די
פרנסה איז נישט אזוי פויגלדיק? כ'מיון, אז דו האָסט זיך נישט אויף
וואָס צו באקלאָגן. א דירה האָסטו דיר געמאכט א גאנץ לייטישע, די
קינדער דייע האָב איך געזען פרייט און מונטער, וואָס איז? און דער צי-
גינגער האָט אים געגעבן א גוטברודערישן קלאפ אין דער פלייצע, צוגע-
בויגן זיך צו אים און געקוקט אים גלייך אין די אויגן.

דומיטרוו, האָט ארויסגענומען דאָס ווייסע טיכל, זיך אָנגעהויבן
ווישן דעם שווייס, וואָס האָט אָנגעהויבן קאפען פון אים.

— קענסט אים נישט! ער דערציילט נישט. איך ווייס אָבער, וואָס
מיט אים איז געשען: ס'איז אראָפגעקומען צו אונדז א נייער באאמטער
פון יאס, וועמען מ'האָט געשיקט ער זאָל איבערנעמען די ארבעטן, וועל-
כע ווערן געליפערט די אטעליערו. איז דאָס א פארשטאָפער קאָפ, נאָר
דולן קאָז ער. דאָס וואָלט מיך נישט אזוי געארט. ער איז אָבער א קרי-
כער, ער קריכט צווישן די ארבעטער, שושקעט זיך שמענדיק מיט די
ארבעטער, מאניפעסטן און בראָשורן האָבן זיך געמערט זייט ער איז
אראָפ געקומען. ס'דאכט זיך אים, אז קיינער באמערקט נישט, ווי ער
האלט אין איין בונטעווען די ארבעטער. אָט דער וויל ווערן א נאנצער
מאכער. ער וויל כלומרשט היטן דאָס פארמעגן פון דער מלוכה. ער איז
א פאטריאָט! ער האָט זיך גוט אָנגעפרעגט, ער מיינט, אז מיר שלאָפן,
און ער וועט טון, וואָס ס'וועט זיך אים גלוסטן. כ'האָב שוין צוגעגרייט,
מענטשן מ'זאָל אים היטן די נשמה.

דעם פאָליצייס אויערן זענען אויסגעשפיצט געוואָרן. זיינע קיילעכי-
קע פולע באקן האָבן געגלאנצט. ער האָט געהאלטן אין איין ציען פונעם
לעדערנעם ציגאר. זיינע טרפהגע אייגעלעך האָבן זיך באהאלטן אונטער
די הויט-דעקלעך. ווען דער עולם איז געווען פארנומען מיטן אָנקלאפן די
גלעזער, ווי דער מנהג איז, האָט ער געגעבן א ווונק צו דומיטרוו. יענער
האָט פארשטאנען, וואָס דאָס הייסט. ער זאָל קומען נאָר מיטאָג, ווען
קיינער איז נישטאָ אין אמט. און אלץ וועט זיין אין דער בעסטער אָרדע-
נונג. דומיטרוו האָט צו אים העפלעך געשמייכלט. זיין בהמהשע צורה
איז פול געוואָרן מיט חזירישער הגאָה.

די סעודה האָט זיך געענדיקט. כינקו, האָט זיך גענומען דעם ברייפן
שווארצן קאפעליטש. שמערן האָט געבראכט דעם חשבון, זיך גענוינט און
געביקט, געזוכט ארויסווייזן א שמייכל, עס איז אים אָבער נישט געלונגן-
גען, ווייל ס'האָט אים געמאָטשעט דער וואָרעם... ער דארף היינט דעקן
וועקסלען; טאקע איז כינקוס באנק אויך. ער ווייסט נישט, פון וואנען
נעמט מען און ווי מען גיט זיך אן עצה.
אברהם ציגיינער, האָט באלד פארשטאנען שטערנען, ווייל ס'איז נישט
דאָס ערשטע מאָל.

— וויפל דארפסטו, סאָלאָמאָן? האָט דער ציגיינער אים געפרעגט.
— 10.000 ל"י, פינף גאָר פאר קאָנו כינקוס באנק, און דאָס איבע-
ריקע דארף איר היינט באצאָלן דעם קאָנו מילוצע.
— קאָנאנע כינקו! — האָט זיך אברהם ציגיינער געווענדט צו כינקו
פארשיבט די צאָלונג וואָס דער זשופין סאָלאָמאָן דארף היינט צאָלן.
כינקו, האָט געגעבן א געפגרטן שמייכל, וואָס האָט געהייסן, גו
יא, וואָס וועט דערפון ארויסקומען?
— ס'וועט זיין אין אָרדענונג, האָט דער חנוודיקער ציגיינער צוגע-
געבן. סאָלאָמאָן האָט א ביסל לייכטער אָפגעמאָטעמט.

אויפן וועג, ווענדט זיך דומיטרו צו גריידינגערן.
— נו, ווי געפעלט דיר, כ'האָט שוין צוגעגרייט דעם דרד. ער וועט
שוין האָבן א וויסטן סוף, דער וואָס דערקומשעט דיר, דער קוילער די-
נער. יא, כ'האָב דיר פארגעסן צו זאָגן, אראָפלאָזנדיק די בליקן און
ווישנדיק זיך דעם רויטן קארט. דעם שמערן, האָט ער געקלאפט מיט דעם
נאסן מיכל, און גלייך ווי ער האָט זיך אין עפעס דערמאָנט, זיך אָנ-
געשטרענגט צו קוקן גריידינגערן אין פנים. ענדלעך געזאָגט: די שינדל
מיט די צוועקעס, וואָס דו האָסט מיר געשיקט פארן שויער, ווי אויך די
עפלעכע סכויערלעך זענען נישט געווען קיין איי, איי, איי! כ'מאך דיר, חלי-
לה נישט קיין פאָרוורף. ווי זאָגט מען ביי אונדז א ווערטל: „אז מ'שענקט
דיר א מתנה א פערד, עקזאמיניר אים נישט די ציין“. גאָר דאָס מאָל וועל
איר דיר בעסן, חבריש, אז די בלעך און די פארב, וואָס כ'דארף האָבן
פארן דאך, זאָלן נישט זיין פון קיין שלעכטן סאָרט. פארגעס נישט, אז
איר בין נישט קיין מלוכה-אינסטיטוציע... און האָט זיך צעלאכט.

ווען גריידינגער איז אהיים געקומען, האָט אים זיין ווייב, פאולינא,
צוגעפראָגן די טעלעגראמע וואָס איז ערשט נישט לאנג אָנגעקומען:
„קומט תיכף, מיפן ערשטן צוג, קיין יאס! איליע קאָזשאַקאָרו“.

— ס'איז שוין ווידער א צרה! האָט גריידינגער געזאָגט. דער כלב וויל מיך אוראי אויסנוצן. צו אים קומען אָן די אלע רעקלאַמאציעס וועגן די אַרבעטן פון דער אייזנבאן. ס'איז זיכער אים שוין אריינגעפאלן די רעקלאַמאציע פון דעם טפּש יאָרדאקעסן. וויפל כ'האָב זיך נישט גע-פרווט, כ'זאָל אים אריינלייגן אין דער לאַפּע, ס'האָט אָבער גאָרנישט געהאָלפן, ער האָט זיך זיינס געטון. כ'וועל צוגיין צום קאָנו מילוצע און אים ווייזן, וואָס פארא צרות ס'טוט מיר אָן דער יאָרדאקעסן, דער באַל-שעוויק. דאָס וואָלט נאָך גאָרנישט געווען, ווייל פון דעם וואסילעסן וועל איר באלד פטור ווערן, כ'האָב שוין אראנזשירט היינט אין קרעטשמע. אָבער וואָס טוט מען מיט דעם גולד, מיט דעם קאָזשאַקאָרונ? כ'וועל דארפן אָפּגיין דאָרט מיט א שטיק בלוט! צוריק שמועסנדיק וואָלט עס מיך נישט געארט אזוי שטארק. וואָס טוט מען אָבער, אז ער פירט מיך אין באַד אריין... נעמט די מנה-יפה און טוט זיך זיינס, וויאזוי ס'האָט זיך שוין נישט איינמאָל געטראַפן! נישט איינעם האָט ער אריינגעלייגט אין קרימינאל אריין! נאָך דער קאָנו מילוצע קאָן זיך מיט אים אן עצה געבן כ'וועל אים טאקע זאָגן, אז ס'לייגט אין א סכנה דאָס געלט, וואָס ער האָט מיר אויכגעלייגן. דאָס וועט אים נישט לאָזן רוען, און ער, מיט זיינע פארבינדונגען, וועט אים שוין אָנלערנען, ער זאָל זיך מער נישט נאָכנעמען נאָך יעדער נישט-באגרינדעטער רעקלאַמאציע. עס איז אים גרינגער געוואָרן אויפן האַרץ.

— ס'איבלט מיר! — האָט ער זיך אָנגערופן צו זיין ווייב, וואָס האָט זיך געדרייט ארום אים, און געהאלטן אין איין קוקן אויף אים. זי ווייסט, אז מ'טאָר אים נישט דערצערנען, יעדעס וואָרט וואָלט ארויסגע-בראכט א שטורעם.

— כ'וועל הייסן ווארוואראן, זי זאָל דיר מאַכן א שווארצע קאווע — האָט זיך פאלינא אָנגערופן.

— גוט, — האָט דער מאן באשטעטיקט — זיי אזוי גוט און גרייט מיר צו א ביסל וועש און אלץ וואָס איז נויטיק. כ'פאָר אוועק.

— גאָט האָט דיר שוין געהאָלפן א פאָרעכץ! וואָסזשע, מיינסט טא-קע, אז איר בין אזא בהמה און פארשטיי נישט דינע אָנשמעלן? ערשט נעכטן האָט ציראלע, אן אויכגעפוצטע מיטן ווייסן פוטער, וואָס דו האָסט איר געמאכט, זיך צעלייגט א פום איבער א פום אויף מענדל'ס דראַשקע, געפאָרן ווי א נאנצע גרעפין; אהין, קיין יאס. פאר מיר מאכסטו א פאר-ביטערט און אן אומגליקלעך פנים, די טעלענרעמע איז אויסגעשטעלט

און געשיקט געוואָרן טאקע פון איר אליין . פון דיין נעליבטער, די טייע-
רע מעצאַצע, וואָס וואלנערט זיך אויס מיט יעדן, כ'זאָל וויסן, וואָס ס' -
זאָל דיך נישט טרעפן... וועסטו היינט נישט פאָרן!

זי האָט געטופעט מיט די פיס און פון אירע אויגן האָבן געשפרוצט
פונקט, זי האָט אינגאנצן געציטערט. ער האָט אויף איר א שיפן קוק
געטון, וואָס האָט באטייט, אז ער וועט שוין מער קיין וואָרט נישט אויס-
דערן און ער וועט זי לאָזן אזוי, זי זאָל זיך קאָכן, ביז צו זיין אומקערן.
ער איז צוגעגאנגען צום קאסע-קאסטן, ארויסגענומען פון דאָרט א פאק
מיט באנקנאָטן, מיטן טשעק-ביכל, גענומען דעם טאש און איז אוועק, אָן
א גוטן טאָג. ארויסקומענדיק, האָט ער א פייה געטאָן און באלד איז שוין
געווען א פיאקער לעבן אים.

— צום קאָנו מילוצע, האָט ער באפוילן.

נאָך א האלבער שעה איז ער ארויסגעקומען, באגלייט ביז צו דער
סיר פונעם קאָנו מילוצע, וועלכער האָט אים נאָכאמאָל איבערגעחזרט, ער
זאָל נישט האָבן קיין שום יסורים, אז נאָך איידער ער וועט אָנקומען קיין
יאס, וועט דער ענין שוין דערליידיקט ווערן. — כ'גיב שוין א טעלעפאָן,
און אלץ וועט זיין אין דער בעסטער אָרדענונג. גריידינגער האָט זיך צום
דריטן מאל גענויגט, באגריסט מיטן קאפעליווש און געפאָרן צו דער באַן.
אין צוויי שעה ארום איז ער געווען אין יאס. ווען ער איז אריינגע-

קומען אין איליע קאָזשאָקארום ביוּרָאָ, און געפרעגט אויף איליען, האָט
אים א שיין, באהנט מיידל, געענטפערט, אז דער שעה איז אוועק, נאָך
פון געכטן אין דער פרעפעקטור און איז נישט מער צוריקגעקומען. דער
ענטפער האָט גריידינגערן בארויקט און אויך אויפגערודערט, — „ווייס
איד, האָט ער זיך געקלערט, ווי א זאך מאכט זיך? עס קאָן זיין, אז
דער פריץ מילוצע, האָט אים פארזאָרגט, דאָרט אויף א גוט אָרט... וואָס
טוט מען אָבער, אז דער הונט האָט אויך ברייטע פלייצעס און די זאך
וועט זיך פארפלאַנטערן נאָך מער? מ'האָט שוין געהערט פון אזעלכע גע-
שיכטן... צו וואָס טויג אים אָבער, זיך צו לייגן אליין שטייגער אויפן
הארצן? ער וועט בעסער טעלעפאָנירן דעם קאָנו מילוצע און ער וועט
שוין וויסן, אויף וואָספארא וועלט ער געפינט זיך“ געזאָגט און געטאָן.

— האלאָ, קאָנו מילוצע! דאָ איז גריידינגער. דעם פארשוין האָב
איד נישט געטראָפן אין ביוּרָאָ. כ'ווייס נישט, וואָס צו קלערן.

— האָב קיין עגמת נפש נישט. ער וועט שוין מער נישט קומען צו
זיין אמט. די דעקלאראציע איז אין גוטע הענט. וואָסזשע, איד האָב קיין

וואָרט נישט? איר, אז איר זאָג עפעס צו, איז דערלײדיקט! ווען די
וועסט אהיים קומען, וועל איר דיר אלץ דערצײלן,

— הארציקן דאנק, קאָאנע מילוצע! כװעל אייך אייביק דאנקבאר
זײן. זײט געזונט!

— צום ווידערזען!

גריידינגער האָט א ביסל פריי אָפגעאַטעמט. באלד איז אים פאָר-
געקומען די סצענע פון דער היים. ציראלע איז אים פאָרגעקומען פאר די
אויגן. דאָס לעצטע מאָל, ווען ער האָט זיך מיט איר געזען, האָט זי אים
גאָרנישט געזאָגט, אז זי וועט פאָרן קיין יאס. פארוואָס? זי האָט עפעס
פאר אים צו באהאלטן? זי האָט דאָך אים נישט גאָר איינמאָל געזאָגט,
אז ביי איר זענען קיין סודות נישט פאראן, זאָל דאָס זײן אמת, וואָס זײן
פאולינא האָט אים געזאָגט? ס'איז נישט מעגלעך! ווי גוט וואָלט געווען,
ווען זי איז טאקע דאָ, האָט ער ביי זיך געטראכט אפשר האָט זי אים
געוואָלט מאכן א סורפריז? איי, פון וואנען האָט זי געוואוסט, אז ער פאָרט
קיין יאס? מסתם האָט זי געפרעגט דעם פאָסט-טרענער און ער האָט איר
אויסגעזאָגט! יא! ס'איז באשטימט אזוי. זי ווויגט אקעגן, זיצט אין קלײ-
סל, און זעט יעדן, וואָס קומט אריין און גייט ארויס פון דער טיר. ווו
קאָן ער זי אָבער פרעפן? זי וועט זיך מסתם באווייזן. ער האָט באשלאָסן
אריבער צו גיין צום האָטעל „טראיאן“. דאָרט וועט ער זיך זיכער באגע-
גענען מיט באקאנטע. זי וועט זיך זיכער באווייזן. ארויסגייענדיק פון
„קאָנטינענטאל“, דערזעט ער, פון דער ווייטנס א באקאנטע דראַשקע.
ווער זאָל עס זײן? ער קאָן שווערן, אז ס'איז וורמבראנד דער גוט
באזיצער, דער קארגער. ווען דער אייגשפענער איז גענטער צוגעקומען
האָט ער טאקע דערקענט יענעם געקנייטשמן, רויטן קארק. באלד האָט
האָט ער דערזען דאָס קאלטע פנים, די באקאנטע פענסנע, וואָס האָט
געגלאנצט אויף זײן שמאָלן פנים. דער גוטבאזיצער איז געקומען זיך
סרעפן אין האָטעל „טראיאן“ מיטן סוחר, וואָס האָט געוואָלט ביי אים
אָפקויפן דעם וויין.

— וואָס הערט זיך עפעס אין שמעטל? — פרעגט וורמבראנד

קאלטבלומיק.

— אלץ איז אין דער בעסטער אָרדענונג. אייער ברודער מאכט

עס נישט שלעכט. זײן שפילע באנק גייט זייער גוט. זײן פארמעגן
וואקסט פון מאָג צו מאָג.

— און וואָס הערט זיך ביי אייך? — האָט גריידינגער געפרעגט.

— נישט באזונדערס. דאָס לעבן איז לאנגווייליק! איצט איז אין ווינגאַרט א ביסל לעבעדיקער. ס'איז געקומען צו גאסס מיין פלימעני-צע. זי וועט ביי מיר פארוויילן ביז ס'וועלן פארטיק ווערן אירע סאָאלע-סן, וועלכע זי האָט זיך דאָ באשטעלט.

מ'האָט אויך געשמעסט וועגן די געשעענישן, וואָס קומען פאָר, ד. ה. די צוגרייטונגען צום שמרייק.

— ס'איז ביי דער מאכט א שטארקע האנט. — האָט באמערקט וורמבראנד — ס'וועט זיך זיי אָפּגלומטן צו מאכן שמרייקן. אפילו אין דאָרף פילט זיך די האנט פון די אניטאטאָרן, איבערהויפט צווישן די נאנץ אַרעמע פויערים. א טייל דאָבן געוואגט אויפצוהייבן די רידלען קעגן מיין אויפזעער. ר'האָט זיי אָבער אָנגעלערנט. זיי זענען שוין אין דער פרעפעקטור און זיי וועלן האָבן זייער ערלעד אויסקומעניש. אין דאָרף קאָן מען זיי גרינג ביישטיין, אין שטאָט אָבער, אין די פאבריקן איז נישט אויסצוהאלטן פון זיי. איין זאך הערט מען נאָר: שמרייק, שמרייק, ארבעטער-ראטן אין די פאבריקן, העכערע געהעלטער און נאָר א סך אזעלכע גוטע זאכן. א גליק, וואָס מיר האָבן אויך וועמען זיך צו פארלאָזן. דער גענעראל אווערסקו האָט אָנגעלערנט די פויערים אין יאָר 1907, ווען ס'האָט זיך זיי גענלוסט צו מאכן אן אויפשטאנד, ער וועט זיך מיט די ארבעטער אויך אן עצה געבן. כ'האָב נישט קיין דאגה!

גריידינגער, האָט זיך צוגעהערט מיט קאָפּ צו דעם אלעמען, וואָס דער פריץ האָט אים דערציילט. ס'האָט זיך אָבער אים געבאָמבלט אין קאָפּ, „ציראלע“, „ציראלע“ וווּ זאָל זי זיין איצט? ער וואָלט זיך מיט איר, אזוי גוט פארוויילט, איצט, ווען אויף זיין הארץ איז אים אזוי אָנגעזאָליעט. וואָס זשע, ס'קומט אים נישט? ער טאָר זיך נישט פארניגען? ער איז ווייניק איבערגעשטאנען? א קלייניקייט! ביז ער האָט נישט גע-הערט פון קאָנו מילוצעס מויל אליין, אז אליין איז דערליידיקט, האָט ער נאָרנישט געוואסט, אויף וואָס פאר א וועלט ער גייט ארום.

ער איז געבליבן זיצן אליין, ביים מישל, וורמבראנד איז שוין לאנג אוועק צו זיינע געשעפטן.

— וואָס זיך איד דאָ, ווי א גולם? — האָט ער זיך געטראכט — לאַמיד בעסער אראָפּגיין זיך דורכשפאצירן, אפשר וועל איד זי באגענע-גען.

גייענדיק אזוי, פאמעלעד. האָט ער געזען אין דער אויסלאנגע זייער שיינע און פיינע שטאָפּן. ער האָט זיך דערמאנט, אז דער פאָטער זיינער,

דער סמאָליער, האָט אים נישט איינמאַל געבעטן, ער זאָל אים קויפן א מאנטל. ס'איז אָבער דאָ צו טייער. איבריסקנס, — האָט ער זיך גע-
מראכט — אפשר האָט ער, אינעווייניק, ביליסקערע שטאָפן.

— כ'וואָלט געוואָלט קויפן א שטאָף, אזוי, פאר אן עלטערן מענטש-
שן וועגן א מאנטל. — האָט ער זיך געווענדט צום פארקויפער.

דער פארקויפער האָט אָנגעהויבן אָנצווארמן פארשידענע שטאָפן.
ס'איז אים גאָרנישט געפעלן. דער שטאָף איז צו טייער, דער אנדער-
דער איז צו ליכטיק, דער דריטער איז צו אָפגעבליאקועט. דער עיקר,
ער האָט נישט געקויפט, טרייסטנדיק זיך, אז ער וועט אים שוין ערגעץ
קויפן א ביליגן פארטיקן מאנטל. איי ס'איז טאנדיק מאכט נישט אויס!
ער איז שוין אן אלטער, דער טאמע זיינער, און צוריק געשמועסט,
וואָסזשע, ס'וועט אים נישט געפעלן! ער וועט זיך שוין איבערבעטן. א
כריה וועט ער האָבן?

אויף דער שוועל, ביים ארויסגאנג, שלאָגט ער זיך אָן אָן צירעלען,
וואָס איז געקומען אין איין אָמעס אהער צו קאהאנען, זען דעם נייעם
אויסוואל שטאָפן און עכט זיידנווארג, וואָס איז ערשט אָנגעקומען.

גריידיגערס הארץ האָט האסטיקער אָנגעהויבן קלאפן. ער האָט
געוויסט, אז ער וועט מוזן זיך אָנמזן א כוח און ארעפּשלינגען. ער קען
זי שוין. דאָס פאָריקע מאָל האָט אים נישט געהאַלפן, ער האָט איר גע-
מוזט קויפן דאָס בעסטע און שענסטע פומער. דער רוח האָט זי אָנגע-
טרעגן אהער, פונקט צו קאהאנען! דער איז דאָך באקאנט אלס דער
טייערסטער סוחר פון יאס. גאָר פארפאלן! ער האָט באשלאָסן זיך אויפ-
צופירן ווי א דזשנמלמען, נישט ווי קיין סמאָלערויס. ציראלעס בלויז
אויגן און שטאָל פיסקעלע האָבן זיך פארטיפט אין די פינגע שטאָפן,
אין ווונדערבארע, עכט זיידענע סחורות, וואָס דער פארקויפער האָט איר
געהאלטן אין איין פאָרלייגן.

— יאָ, דאָס איז זייער שיין וועגן שלאָף-רעק, און דאָס איז האר-
ציק וועגן א שטוב-ראָק. וועגן א מאנטל וואָלט איר געוואָלט אן עכט
ענגלישן שטאָף, בעטראו קאָליר. כ'וועל דיר זאָגן דעם אמת, טייערער,
ווען כ'האָב אזעלכן געזען ביי וורמבראנדס סאָכטער, איז מיר אויסגע-
גאנגען די נשמה. זאָג דו, בין איר נישט שעגער פון איר? אויף מיין
קערפער וועט זיך ערשט ארויסזען די שיינקייט און די פיינקייט פונעם
שטאָף. זאָג! וועל איר דיר נישט בדלות שמעלן מיט מיינע אויסטערלישע
פארלאנגען? כ'בין זיכער, אז דו וועסט מיר נישט אָפּזאָגן. דו ביסט

דאָך תמיד און טייערער און אזא נומער. ווען כ'וואָלט געוואסט, און
ס'איז דיר שווער, וואָלט איד אפילו נישט געהאט די העזע דיר פאָר-
צושלאָגן. נאָר דער אדוואָקאט טודאָריצע, האָט מיר געזאָגט, אז דו האָסט
די לעצטע טעג איבערגעגעבן אן ארבעט, נאָר א גרויסע, אזוי, אז די
ווערט פון עטלעכע שמאטעס האָבן ביי דיר קיין שום באטייט.

זי האָט אין זינגען געהאט ארויסצווויזן אירע פערלדיקע ציין און
ארויפציען אויף איר געזיכט דאָס שמיכעלע, וואָס ס'האָט זיך באהאלטן
אין אירע חן-גריבלעך.

— וואָס פּרענסטו שאלות? הייס אָפּשניידן, און לאָמיר שנעל
ארויספאָרן צום קאָפּוי!

די צוויי גרויסע פאקעטן, האָט צירעלע, געהייסן אהיים שיקן. ארויס-
גענומען פון איר טאש טרינק-געלט און דערלאנגט דעם שיק-יינגל.

— אד! האָב איר נעכטן דאָ געזען א זייגערל; איז דאָס שיין גע-
ווען! נאָר אין חלום קאָן מען זיך אזעלכס פאָרשמעלן. כ'בין זייגערליק
צו וויסן צי מ'האָט עס שוין פארקויפט. איר ווייס, אפשר וועל איר
האָבן גליק און עס נאָך געפונען.

פלוצעם איז זי שטיין געבליבן פארקלערט... אפשר וואגט זי צו פיל?
ס'איז נישט פראקטיש, מיטאמאָל, וועלן אלץ איינשלינגען? פארפאלן, זי
האָט שוין געזאָגט. אים האָט זיך אויסגעוויזן, אז זי איז אריינגעפאלן
אין מרה-שחורה, און ס'טוט איר באנג, וואָס זי האָט זיך צו אים אזוי
געווענדט, גלייך ער וואָלט געווען איר איינציקער באשערטער און געליב-
טער.

ער האָט גיך באשלאָסן, מ'זאָל גיין זען דאָס צירונג.
אויף איר פנים האָט זיך אָנגעהויבן בייטן דאָס קאָליר, ס'איז
אלץ ליכטיקער געוואָרן...

קאפיטל XIX

די זון האָט געשיקט אירע לעצמע שטראלן זיך אָפרוען אויף יענער זייט וואָלד. אַ חברה ארבעטער זיצן, פארכאפטע פון די רעפּעראטן, וואָס זיבן איבער אַ קלאָר בילד וועגן דעם אינלענדישן און אויסלענדישן מצב. מיט אַ פארכאפטן אָטעם הערן זיך צו די אָנוועזנדע, ווען דער סטודענט ווייזט אָן, אז אין אונדזער לאַנד האָט די שוואַרצע מאכט אריינגעבראכט: פּיין, הונגער, טויט. אונדזערע בעסטע זיין ווערן געכאפט, געקאָועט אין קייטן און אריינגעוואָרפן אין די נאסע און פינצטערע קעלערס. — די ארבעטער-ראטן, וואָס זענען געווען אָנערקענט פון די אונגערנעמונגען, זענען פארפאָלגט און צעלאָזט געוואָרן אָן קיין שום מאָטיוו. דאָס מיליטער איז אויפגעהאלטן געוואָרן אין די פאבריקן. די אויפּרעגונג צווישן די ארבעט איז געווען געוואלטיק גרויס.

— די רעזאָלוציע שטעלט פעסט, — זאָגט ווייטער דער סטודענט — אז די שטעלונג פון דער רעגירונג איז נישט קיין צופעליקע, אז זי איז איינע פון אירע הויפט-יסודות פון איר פאָליטיק קעגן דעם ארבעטער-קלאס, שאפנדיק אַ פארקריפלט געזעץ, וואָס נעמט צו דאָס רעכט פון דעם ארבעטער זיך צו פארטיידיקן, ווי אויך זיין רעכט אויף ארבעט. אלע דירעקטע און אומדירעקטע פראָטעסטן האָבן נישט געהאָלפן.

די רעגירונג וויל פארגעזעצלעכן דעם טעראָר, וואָס הערשט. דער באשלוס, וואָס די רעגירונג האָט אָנגענומען אָפּצושאפן דעם באַלאַגערונגס-צושטאנד און די צענזור — נאָך די פראָטעסטן פונעם נאנצן לאַנד — איז נישט דורכגעפירט געוואָרן. אזוי אז די קריגס-געריי-כטן משפּטן ווייטער די ציווילע באפעלקערונג, די פאָליטישע און פרעסע-

דעליקטן, כאָטש די קאָנסטיטוציע דערלויבט נישט. אין די צוגעקומענע טעריטאָריעס איז דער טעראָר נישט צום איבערטרעָגן. הונדערטער זענען ארעסטירט און פארפייניקט געוואָרן אין די קאָמאנדאמענטן, אויפן סמך פונעם מינדסטן חשד, אָדער אינסצענירונגען פון דער סיגוראנצע.

די קריגס-געריכטן פארהאלטן חדשים-לאנג אין די פרעווענטיווע ארעסטן. אָן א שיעור ארבעטער ווערן דאָרט געמוטשעט און ווארטן אומזיסט, ס'זאָל קומען די צייט פון משפט.

דער דאָזיקער טעראָר-רעזשים, איז פארשטארקט געוואָרן אין דער לעצטער צייט. ארבעטער וואָס ארבעטן יאָרן לאנג אויף איין פלאץ אין פארשידענע שמעט, ווערן ארויסגעשיקט פונעם לאַנד, אָדער צוריק אין זייערע געבורטס-ערטער, ווו זיי האָבן גישט די מעגלעכקייט צו פארדינען אויף חיונה. אלע אינטערווענצן, וואָס זענען געמאכט געוואָרן צו דער רעגירונג, אין וועלכע מ'האָט מודיע געווען וועגן די שוידערלעכקייטן, וואָס קומען פאָר, האָבן גאָרנישט געהאָלפן.

געמענדיק אין אַב, אז אלע אינטערווענצן, וואָס זענען גע-מאכט געוואָרן דורך ביטעס, פראָטעסטן האָבן נישט געבראכט קיין שום רעזולטאט, האָט דער אלגעמיינער ראט באשלאָסן, אז:

אין נאָמען פון דער אָרגאניזירטער ארבעטערשאפט זאָל א דעלעגא-ציע פונעם נאנצן לאנד מודיע זיין דער רעגירונג, אז אויב ביזן 20-טן אָקטאָבער 1920 וועלן נישט פארווירקלעכט ווערן די פאָדערונגען:

1. רעספעטירן דאָס רעכט זיך צו אָרגאניזירן און אָנערקענען די דעלעגא-ציעס פון די ארבעטער-ראטן אין אלע אונטערנעמונגען.
2. צוריקציען דאָס מיליטער פון אלע פאבריקן, זאוואָרן און אמעליערן.
3. שטרענג פארביטן די דירעקציעס פון די אונטערנעמונגען, זיך אריינצו-מישן, אונטער סיי וואָס פאר א פאָרם, אין די אָנגעלעגנהייטן פון די ארבעטער און צוריקגעמען אלע ארבעטער, וואָס זענען ארויסגעוואָרפן געוואָרן.
4. אָנערקענען די פאָדערונגען, וועלכע זענען פאָרמולירט געוואָרן פון די ארבעטער פון די מלוכה-אינסטיטוציעס, סיי דאָרט, ווו ס'האָבן פונקצי-אָנירט ארביטראזש-קאָמיסיעס, סיי דאָרט, ווו אזעלכע קאָמיסיעס זעען נאָך נישט פאָרמירט געוואָרן.
5. דאָס אָפּשטעלן דורכצופירן דאָס געזעץ וועגן דעם רעגלמענטירן פון די קאָלעקטיווע ארבעטס-קאָנפליקטן, ביז ס'וועט דורכגעפירט ווערן אז אנדער געזעץ, וואָס וועט רעספעקטירן די געווענע רעכטן, וואָס זענען אויסגעקעמפט געוואָרן דורך דעם ארבעטער-קלאס.

6. דאָס עפעקטיווע און קאָמפּלעקסע אָפּשאפן פון באלאנערונגסצושטאנד און פון דער צענזור :

א) דאָס אָנערקענען די פּוּלשטענדיקע רעכט און פּרייהייט פאר אָר-נאניזירן, פארזאמלונגען און פאר פרעסע-פרייהייט.

ב) דאָס אויפלייזן די קריגס-נעריכטן, אלע ציווילע פּראָצעסן; פּאָליטישע און פרעסע-דעליקטן זאָלן איבערגעפירט ווערן צו די ציווילע אינסטאנצן.

ג) ארויסנעמען דאָס מיליטער פון דער ציווילער אדמיניסטראציע אין די צוקעקומענע טעריטאָריעס.

ד) א סוף מאכן צום סיסטעם פון גוואלד-ארויסשיקונגען און ארויסטרייבונגען.

7. צוריקגעבן די אויטאָנאָמיע פון די קרייז-קאסעס פון זיכנבירגן און

מאָדיפֿיצירן דאָס פארזיכערונגס-געזעץ פונעם אלטן רעגאט אויפן יסוד פון

אויטאָנאָמיע-פּרינציפ, באראָטנדיק זיך מיטן ארבעטער-קלאַס דורך זיינע

באפולמעכטיקע פארטרעטער.

די אָרגאניזירטע ארבעטערשאפט פונעם גאנצן לאַנד וועט גערופן

ווערן דורך אן אלגעמיינעם שמרייק, אויסצוקעמפן די אלע רעכטן און

פרייהייטן פון וועלכע ס'הענגען אָפּ די לעבנס-אינטערעסן.

אלגעמיינער ראט."

... "די שווארצע-מאהניקעס האָבן אויפגעהויבן די קעפּ. די רעאקציע-

גערע פרעסע פארמוגלעך די מוחות — שווער קומט אונדז אָן יעדער מאניפעסט,

יעדע פארזאמלונג. אונדזערע איבערגעבענע חברים ארבעטן אָן אויפהער

וועגן אָרגאניזאציע, אויפקלערונג. זיי ווייסן נאנץ גוט, אז דער זיג וועט

זיין זייערער, כאָטש די מאכט פארביטערט, פארפאָלגט זייער לעבן,

שימט, טרענקט. דער רעוואָלוציאָנערער כוח וואקסט אָן אויפהער קיין

שום קראפט וועט אים נישט קאָנען בייקומען. זייט גרייט! אָרגאניזירט

די ארבעטער! און ניכט וועט איר באקומען דעם באפעל, אוועקצולייגן די

ארבעט, שמרייקן, ביז אונדזערע שונאים וועלן אונדז מוזן נאָכגעבן אונד-

זערע צייטווייליקע פאָדערונגען." ער ליינט פונעם מאניפעסט וואָס איז

ארויסגעלאָזט געוואָרן פון דער אָרטיקער קאָמיסיע פונעם יאסער סינדיקאט :

„די גאָלד- און קוילן-גרובן פון זיכנבירגן וועלן בלייבן שטיון, די

באנען וועלן זיך נישט רירן פונעם אָרט, די פעטראָל-געגנטן וועלן פאר-

גליווערט ווערן, די זאוואָדן וועלן נישט הודיען, די ווארשטאטן וועלן דער-

טרונקען ווערן אין שטיילקייט, אלץ וועט זיך אָפּשטעלן. און אין דער שרעק-

לעכער בית-עולם שטיילקייט פאר די אָנפירנדיקע קלאַסן וועט דער ארבעטער

מיט פארליינטע הענט און קריצנדיק מיט די ציין ארויסווייזן זיין גבורה.

דעם כוח פון געבענטשמער ארבעט, וואָס וועט שמיין בלייבן דורך דעם דערקלערן פונעם אלגעמיינעם שמרייק.

„ווען? איז וועלכן טאָג? און וווּ?“

„אומעטום וווּ די ארבעט הערשט, אומעטום וווּ די ארבעטערשאפט איז באווסטזיניק, אומעטום וווּ די גויט, דער הונגער און די בענקשאפט צו א בעסער לעבן טרייבט די ארבעטער צום קאמף, וועט דערקלערט ווערן דער אלגעמיינער שמרייק.“

„דאָס איז די גרויסע שלאכט, וואָס ווארט אויף אונדז, דאָס איז די צוקונפט, וואָס באוועגט אונדז, דאָס איז די אַרעמקייט וואָס לאָזט אונדז נישט מער רוען.“

„הערט, ארבעטער, ווי פון דעם דעם רעש פון די זאוואָרן, פונעם אַטעמען פון די פאבריק-קווימענס, פון דעם קלאפערן פון די האמערס, פון אונדזערע אַרעמע כאמעס, פון אונדזערע טאָג-טענלעכע צרות, פון די גריבער, פון די תפילות און קאזארמעס רייסט זיך ארויך און ווערט פאר-טיפט אין אונדזערע הערצער דער רוף:

„זאָל לעבן דער אלגעמיינער שמרייק!!!“

.....

„דער אלגעמיינער שמרייק דערנענטערט זיך, זאָגט זיך אָן, פון אונדזערע הערצער דארף ארויך דער קאמפס-אלארם, דער איינציקער אויסרוף: „זאָל לעבן דער אלגעמיינער שמרייק!“

באגייסטערט איז געווען די חברה. אלע זענען דורכגענומען געוואָרן פון די רייד, וואָס זענען ארויסגעזאָגט געוואָרן מיט אזוי פיל ברען. יעדער האָט גענומען מאניפעסטן, כדי זיי צו פארשפרייטן צווישן די ארבעטער. משהלע האָט איבערנעלייענט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט דעם מאניפעסט, ווי אויך די רעזאָלוציע פונעם 11-טן אָקטאָבער 1920. דערנאָך האָט ער גענומען דאָס וואָרט און געזאָגט:

— אלץ איז שוין און גוט, מיר דוכט זיך אָבער, אז די רעזאָלוציע איז נישט אין איינקלאנג מיט דער פלאמפייערדיקער רעדע דיינער. דו האָסט גערעדט פון אלע די, וואָס ווערן דערנידעריקט און געפייניקט. און דער רעזאָלוציע ווערט נישט דערמאָנט דער פויער! וואָס זשע, ער איז שוין אויסגעלייזט! אים פעלט שוין נאָרגישט? כ'האָב ערשט מיט צוויי

וואָסן צוריק געהאט די נעלעגנהייט צו זיין אויף א גוט ווו ס'ארבעטן פוי-
 ערים, וועלכע זענען געקומען אזש פון סינגעט. כ'האָב געזען דעם באַרדעי
 אין וועלכן זיי וווינען, דאָס איז א פשוטער גרוב, איבערגעדעקט מיט א
 דאך פון שטרוי, וואָס איז נישט העכער געווען ווי א מעטער פון דער ערד
 און פון וועלכן ס'האָבן זיך ארויסגערוקט איבער פערציק פויערים. ווען
 דאָס טירל האָט זיך געעפנט, איז ארויס א מיאסער ריח, אין וועלכן די
 אָפּגעהאַרעוועטע פויערים האָבן זיך געשטיקט א גאנצע נאכט. וואָס זשע,
 וועגן זייערשוועגן האָט מען נישט אפילו געטאָרט דערמאָנען? ווער זאָל
 זיך אָנעמען זייער קרוידע? אויב נישט די באווסטזיניקע ארבעטער? און
 היינט, די אָרעמע באלמעלאַכעס און די איבעריקע בינדע אָרעמקייט
 אין שטעטל?

— כ'האָב געמיינט, אז ס'וועט אויך דערמאָנט ווערן, אין דער רע-
 זאָלציע, דער קאמף פון דעם זעראַיזן סאָוועטישן פראָלעטאריאט, וואָס
 זענען באפרייט געוואָרן פון צארישן יאָד, וואָס גארט נאָך אויפבוין; קיין
 וואָרט ווערט נישט געוואָנט וועגן די ווראנגעלס, דעניקינס און פעטליורעס,
 וואָס ווערן אויפגעהאלטן אויף אונדזער ערד. אָט די זולנים, וואָס האָבן
 פארגאָסן אומשולדיק בלוט, די שווארצע מאות, וואָס האָבן געשאָסן,
 געהאַנגען און פארברענט די בעסטע זין פון די רוסישע פעלקער
 די קאָמוניסטן, וואָס האָבן מקריב געווען זייער לעבן אין שווערן אָבער
 מוטיקן קאמף פאר יושר, פאר גערעכטיקייט; וואָס האָבן צעריסן די קייטן,
 מיט וועלכע די פעלקער פונעם צארישן רוסלאַנד זענען געווען געקאָוועט
 זייט דורות; וואָס האָבן פארדאמט און פארמשפּט די שווארצע מחנות,
 וואָס האָבן פאָגראַמירט הונדערטער טויזנטער אומשולדיקע יידן, אויף
 זייער בלוטיקן וועג.

וויאזוי קענען מיר צוקוקן, ווי די שונאים פון דער וועלט-באפריינג
 שארפן די מעסערס אויך דאָ אין לאַנד, ווו זיי האָבן איבערגעגעבן די
 מאכט דעם תליון, גענעראל אווערעסקו, וועמענס הענט זענען פארשמירט
 און אויסגעווייקט אינעם בלוט פון די עלף טויזנט פויערים וועלכע האָבן
 געשמאכט נאָך ערד, נאָך ברויט, נאָך פרייהייט?

— אָט דער גענעראל, דער געמרייער משרת פון דער אָליגארכיע,
 איז גרייט לויטן באפעל פון די אימפעריאליסטישע בלוטזויגער און דער
 רומענישער מאָנארכיע, צו באפאלן דאָס באפריימע סאָוועטישע לאַנד. ער
 איז גרייט צו פירן צו דער שחיטה נייע הונדערטער טויזנטער פויערים און
 ארבעטער, וואָס וועלן פאלן אויף דער ליבער סאָוועטישער ערד, קעגן זיי-

ער ווילן און קעגן זייערע אינטערעסן. די תלנים האָבן באוויזן זייער טיי-
וולאָנישע ארבעט אין דעם באפרייטן אונגארן. אָט נישט לאנג, אין חודש
יולי, האָבן זיך באוויזן אמעריקאנישע קריגס-שיפן אין קאָנסטאנצא. נאָך
עטלעכע טעג איז געהאלטן געוואָרן א זיצונג אונטערן פאָרויץ פונעם
קעניג, ווי מ'האָט שמודירט דעם פאָרשלאג, אז רומעניע זאָל, צוזאמען
מיט פוילן, פירן קריג קעגן דעם באפרייטן רוסלאנד. דאָס אלץ איז קיין
סוד נישט.

— אין דער סאָציאליסטישער פרעסע זענען פארעפנטלעכט געוואָרן
ארטיקלען, געשריבן, פון באווסטזיניקע חברים, אין וועלכע ס'איז אָנגע-
וויזן געוואָרן די געפאר, וואָס לויערט מצד דער אָליגארכיע, אז „דער
פראָלעטאריאט פון רומעניע, אלע פעלקער פון דעם לאנד, נויטיקן זיך
אין שלום, זיי טאָרן נישט זיין קיין כלי-זין און די הענט פון די אינגלענ-
דישע און אויסלענדישע רעאקציאָנערן...“ זיין חוב איז אָפצושטעלן יעדן
טראנספאָרט פון טרופן, פון מלחמה-מאטעריאלן, צו שמערן סיי וואָס-
פארא הייליך, וועלכע די רעגירער וועלן געבן דעם רעאקציאָנערן פוילן אָדער
ווראנגעלן.

— פון הונדערטער טויזנטער כרוסטן דארף זיך הערן דער אויס-
געשריי: „אראָפ די הענט!“ „גידער מיט דער מלחמה!“ „מיר ווילן זאָ-
פאָרט שלום מיט רוסלאנד!“

נאָכדעם וואָס משהלע האָט אריינגעלייגט אין קעשענע די צייטונג
„דער סאָציאליזם“, האָט ער א מאך געטאָן מיט דער האנט, אז ער האָט
נאָך נישט געענדיקט. פון זיינע שווארצע אויגן האָבן אָנגעהויבן צו פליען
פונקען. אויפהויבנדיק די הענט, האָט ער זיך צעפלאקערט: — וואָספארא קא-
מף איז דאָס, אז מ'זאָל שטיין מיט פארלייגטע הענט אין דער היים.
די סיגוראנצע וועט דאָך ארעסטירן אלע פירער, אלע פאראנטוואָר-
טלעכע. מיר ווייסן, אז זיי גייען נישט אום מיט זיי מיט הענטשקעס.
דער שטרייק געהערט צו די אלע, וואָס לעבן פון זייער אייגענער פראצע.
אלע דארפן אריינגעצויגן ווערן אין קאמף, אלע דארפן ארויס אין דער
גאס און דערמאָנסטרירן פאר זייער רעכט, פאר שלום. אין די דעמאָג-
סטראציעס דארפן אָנטייל נעמען אָרעמע פויערים, שפאָטלייט, אלץ וואָס
איז געפייניקט און געפלאָגט. מיר גייען צוזאמען מיט די פאָרעשרימענע
זיין פונעם פראָלעטאריאט פון דער נאָרער וועלט. מיר זענען נישט קיין
אָפגעריסענער אבר. מיר שפאנען פאָרויס און אלע שמרויכלונגען, וואָס

מ'וועט אונרו שטעלן אין וועג, וועלן צעשמעטערט ווערן פון דער ריזיקער ארבעטער-מאסע.

וואסיליו קאנסטאנטין, וואָס האָט געקוקט משהלען אין מויל אריין, האָט זיך אָנגערופן :

— דער יונגערמאן האָט ארויסגעוויזן זיין חריפות אין אנאליזירן א פאָליטישן דאָקומענט. דאָס איז נישט אוועק צו מאכן מיט דער האנט. זיין צעהיצטקייט ווייזט ארויס איבערגעגעבנקייט צו אונדזער זאך. מיר אָבער דארפן זיין דיסציפלינירט און מוזן אויספירן דעם באפעל, גאנץ פינקטלעך. מיר זענען דאָ נישט געקומען קריטיקירן די רעזאָלוציע, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן און באקאנט דער גאנצער ארבעטערשאפט פונעם לאנד. די אָנוועזנדע האָבן זיך איבערגעקוקט. מ'האָט געזען, אז די אויפ-קלערונג, וואָס קאָנסטאנטין האָט זיי געגעבן, האָט זיי נישט איבערנעצייגט. קאָנסטאנטין אליין האָט זיך אָפגעגעבן חשבון, אז זיינע רייד האָבן נישט דערגרייכט דעם ציל. ער האָט אויפסגיי גענומען דאָס וואָרט און מיט אז אָנגעשטרענגט פנים געזאָגט :

— כ'זע, אז מיינע רייד האָבן אייד נישט איבערנעצייגט. איר דאר-פט און מוזט אָבער וויסן, אז אין דעם איצטיקן מאָמענט קאָן מען נישט פאָלעמזירן. ס'איז אייד נישט קיין צייט וועגן דעם. דער שטרייך מוז דורכגעפירט ווערן. די פראָלעטארישע אייניקייט טאָר נישט צעשפאָלטן ווערן! איר פארלאנג פון יעדן פון אייד, אבסאָלוטע געהאָרזאמקייט. טאָמער נישט, איז אונדזער שטרייך א פארלוירענער.

די לעצטע ווערטער פונעם מאניפעסט, וואָס דער עקזעקוטיווארט פון דער אלגעמיינער סינדיקאטן קאָמיטע האָט ארויסגעלאָזט, אז: „איז דער צייט פונעם שטרייך, זאָל יעדער זיצן אין דער היים, אז ס'ווערט קיין שום דעמאָנסטראציע נישט געמאכט, כדי נישט צו שטיצן דעם פלאן פון די פראָוואָקאטאָרן“, האָט געגריכצט אין די אויערן.

— מילא, — האָט משהלע געזאָגט, — אפשר בין איך צו יונג. און ער איז ארויס, אייניגעס מיט די אנדערע חברים, פון דער זיצונג, וועלכע האָבן אויך געטראכט :

— פלאי-פלאים, צו געווינען א שלאכט מיט פארלייגטע הענט און מיט א פארשטאָפט מויל!

דער דאָזיקער געדאנק האָט אים פארשאפט אזויפיל אומעט, אז ער איז ארומגעגאנגען ווי א צעדולטער, נישט וויסנדיק, ווו זיך אהין צו טון און וואָס אָנצוהויבן. מ'טאָר נישט שווייגן! האָב איך דען געשוויגן?

וואָס קאָנען זיי טאָן די חברים? זיי האָבן באקומען אזא באפעל, קאָנען זיי דען עפעס אנדערש טון? און, אז איר בין ארויס פון די כלים און געזאָגט, וואָס איר טראכט, וואָס איר פיל, האָב איר עפעס אויפגע-געמאָן? איבעריקנס, ווער ווייסט, אפשר האָב איר מיר טאקע אויפגע-פירט ווי א נישט דיסציפלינירטער חבר. איז דען יענער חבר נישט גערעכט געווען מיטן זאָג זיינעם: „ס'איז שוין שפעט, פארפאלן, מיר מוזן זיין דיסציפלינירטע סאָלדאטן!“

— ס'כאַזט מיר אזש אַן א ציטער, ווען כ'קלער, אז מיט פארליינטע הענט קאָן מען געוויינען א קאמף, איבערהויפט מיט אזעלכע גזלנים.

ווידער שטייט פאר זיינע אויגן. דער „גענעראל-שטרייק“. ער זעט, ווי גאנצע פאבריקן, אוזינעס, קליינע ווארשטאטן בלייבן אומבאוועגלעך, זיי רירן זיך נישט. אויף די גאסן מארשירן: ארבעטער, איניינעם מיט אָרעמע פויערים, און א קול, וואָס קומט פון די טיפסטע טיפענישן שרייט: ברויט! פרייהייט! ערד! זאָל לעבן דער פראָלעטאריאט! זאָלן לעבן די רוסישע סאָוועטן! זאָל לעבן דער דריטער אינטערנאציאָנאַל!

קומענדיק אהיים, האָט ער זיך גענומען צו זיינע טאָג-טעגלעכע ארבעטן. דער קאָפּ אָבער איז אים געווען דאָרט, אין דער וועלט פונעם גענעראל-שטרייק. דעם אנדערן טאָג, דעם דריטן, און די אלע איבעריקע טעג, האָט ער אויסגעפירט אלע התחייבות, וואָס ער האָט אויף זיך גע-בומען. די ספקות, נישט קלאָרקייט, האָבן אים געמוטשעט. ער האָט אויף זיך געפילט זייער א שווערער לאסט. ער האָט זיך אָבער נישט געלאָזט דערשלאָגן. וויסנדיק, אז דאָס איז די גרעסטע קללה, און מיט דערשלאָגן-קייט וועט ער נישט העלפן, נישט זיך און נישט אנדערע, וועלכע וואר-טן, אז די מער באוואוסטזיניקע חברים זאָלן צו זיי רעדן קלאָר, אָן דרייענישן און אָן פארדרייענישן, נאָר פשוט און פראָסט. ס'איז אן אומזין זיך אריינצולאָזן אין חקירות. דעם טאָג פונעם גענעראל-שטרייק דארף ער אויפגעמען יום-טובדיק. דאָס איז א היסטאָרישע דאמע אינעם קאמף פונעם רומענישן ארבעטער-קלאס. ער דארף זיין פריילעך און מו-טיק. נישט ארויסווייזן קיין שוואכקייט. ס'איז דאָך א חיות צו זען, ווי א נאנץ פאָלק שטייט אויף און פארלאנגט גערעכטיקייט. דאָס איז דאָך א פאָזיטיווע זאך, וואָס קיינער קאָן עס נישט מבטל מאכן.

דעם צוואנציקטן אָקטאָבער 1920, האָט די רעגירונג געדארפט אויס-פירן די פאָרערונגען, וואָס די סאָציאליסטישע דעלעגאציע האָט איר אי-בערגגעבן אין נאָמען פונעם ארבעטער-קלאס פונעם לאנד.

די רעגירונג אָבער אָנשטאַט גאָכצונעבן די מינימאַלסטע פּאָדער-
ונגען האָט געענטפערט מיט ארעסטן, וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן דעם 20-טן
אָקטאָבער.

צענער טויזנטער ארבעטער, נישט האָבנדיק קיין שום אָנווייזונגען
פונעם צענטער. האָבן זיך געלאָזט מיט גרויסן שוונג אין קאמף אָן קיין
ווירקלעכער אַ פירונג. אין דער זעלבער צייט זענען מאסן ארבעטער און
אָנפירער, וואָס האָבן זיך נישט געוואָלט פרייוויליק איבערגעבן, ארעסטירט
געוואָרן.

א פאַרכמאַרעטער טאָג איז דעמלט געווען, דער אומעט האָט ארום-
גענומען דעם מענטש, דעם בוים, די געביידעס. אלץ ארום איז איינגעהילט
געווען אין טרויער.

פון אויבן גיסט א רעגן, אין די הערצער טריפט בלוט, עס גייען
צום קלוב א סך ארבעטער, וואָס ווילן וויסן, וואָס ס'הערט זיך דאָ און
צו ס'איז געקומען עפעס באפעלן פונעם צענטער.

דער פּרעפּעקט, דער פּראָקוראָר און די קאָמאַנדאַנטן פון די זשאנ-
דארן און מיליטער זענען אויפן פּעראַן. יעדע עטלעכע מינוט קומען אָן
טעלעפּאָנישע און מינדלעכע ידיעות, אז מ'האָט ארבעטער-פירער ארויס-
גענומען פונעם צוג און אין די וועלדער געטאָן זייער רעכט. דער קאָמאַנ-
דאַמענט איז זייער פלייסיק. באפעלן פאלן ווי דער האַגל. די הייזער, וואָס
זענען באשטימט געוואָרן פאר תפיסות, זענען צו ענג. די שפע איז גרויס.
— אין וואַלד אריין פירט זיי! און גיט זיי א לעקציע, ס'זאָל זיך
זיי און זייערע קינדער און קינדס-קינדער אָפּגלוסטן צו שטריקן, צו שטעלן
אין סכנה אונדזער מלוכה און זי פארוואנדלען אין א באַלשעווקישע!
ווייזט ארויס אייערע פאטריאָטישע געפילן און ראטעוועט דאָס פאָטערלאַנד!
— האָט זיך געהערט די אייזערנע שטים פונעם קאָמאַנדאַנט.

פאר יעדן וואַגאָן פון אלע באנען, וואָס זענען אָנגעקומען, זענען געש-
טאַנען „שפינען“, וואָס האָבן גענלאָצט אויף יעדן אָנגעקומענעם. אין די
וואַגאָנען זענען די אַגענטן ארומגעגאַנגען ווי די פארסטער מיין. געלאָפן
אהין און צוריק, נישט חלילה דורכלאָזן קיין איינציקן פון די באווסטע
אַקטיוויסטן.

א סך ארבעטער האָבן זיך באהאלטן אין וואַלד. זשאנדארן און מי-
ליטער-לייט האָבן געזוכט, גענישמערט, זיי נאָכגעיאָגט, געכאַפט, דערלאַנגט
מיט דער הילצערנער זייט פון דער ביקס, געבונדן זיי צו די ביימער, גע-

שפיגן אויף די קעמפער ווי אויף נעמיינע אינסעקטן. — „פארעמער!“ האָבן זיי אויסגערופן, לויטן באפעל פון די גרויסע, די עלטסטע...

די מאָרר-באנדע, צופרידן פון איר ארבעט, האָט באשלאָסן, אז ס'זענען געווען געווען, זיך גיין אונטערלעגען דאָס האַרץ. א קליי-ניקייט, צו געפונען זיך אין אליארם-צושטאנד שוין אריבער 24 שעה! איז מען אריבער געגאנגען צום רעסטאָראַן, נישט ווייט פון דאָנען. דאָ איז שוין געווען צוגעגרייט אלערליי מאכלים, פון בראָנפן און וויין, שמועסט מען נישט. דער באַלעבאָס האָט זיך גענייגט פאר די גרויסע באאמטע, באדינענדיק ער אליין דעם טיש, וואָס איז געווען באצירט מיט בלומען.

מ'האָט אָנגעהויבן זשליאָקן. אלע מאָל האָט אן אנדערער גדול אויפגעהויבן דעם כוס. יעדער האָט געוואָלט ארויסווייזן זיין גרייטקייט, צו שטארבן פארן ווילזיין פונעם מלך און פאר דעם היימלאַנד. דער הויפט-אגענט האָט אין זינען געהאט, אז אפילו דאָ, אין מיטן דער שמחה, זאָל-ער טון זיין חוב. דערזענדיק, ווי אז ארבעטער איז אריינגעקומען און פארלאנגט א גלעזל בראָנפן, האָט ער זיין לייב-אגענט שוין ארויסגעשיקט, ער זאָל נאָכפאָרשן, אויב דער דאָזיקער איז נישט געקומען עפעס נאָכשפיאָנירן. כדי נישט צו מאכן קיין פעלער, האָט דער אגענט שוין געהייסן דעם סאָלדאט, וואָס איז נישט ווייט געשטאנען, אז ער זאָל אים פירן צו זיינע לייט, צו די, וואָס עס געפעלט זיי נישט די איצטיקע אָרדענונג. ער איז תיכף אריינגעקומען, איבערגעגעבן דעם ראפאָרט און זיך גענומען צום פרעסן און צום זויפן.

— זאָל לעבן די ארמיי, וואָס האָט אונדז געראטעוועט פון די באַל-שעוויקעס! — האָט אויסגעשריגן דער פרעפעקט.
— הורא! הוררא! — האָבן אלע געענטפערט.

ס'האָט נישט לאנג געדויערט, און דער קאָמאנדאט, — וועלכער איז „לייטיש“ דערצויגן געוואָרן, האָט זיך צורעכט געמאכט די קראוואטע און געזוכט, אז די האלטונג זיינע זאָל זיין אן אָרגנטלעכע, — האָט געענטפערט: זאָל לעבן די רעגירונג, וואָס וואכט טאָג און נאכט פארן ווילזיין פונעם פאָלק. כ'זאָג אייך דעם אמת, איד באוונדער די טאקטיק פון אונדזער גענעראל. ער איז א חכם! דער מלך, ווען ס'איז אוועק זיך עפעס א סכנה פאר דער מלוכה, ווענדט ער זיך תיכף צום דאָזיקן געניטן גענעראל, ער האָט פארשמוט דאָס מויל פון די פויערים אין יאָר 1907, ער וועט דאָס מאָל פארשטאָפן מיט בליי די מיינער פון אָט די בעטלער, וואָס אָנ-שטאָט צו דאנקען, וואָס מ'גייט זיי ארבעט, רודערן זיי אויף דאָס גאנצע

לאנד, אלץ לויטן באפעל פון מאַסקווע, איד וואָלט זיי אויסגעשאַסן אָן
רחמנות. דער גענעראל האָט אָבער מאַקט. ער וואָלט דאָס געמאַך, ער קוקט
אָבער ווייטער, ער האָט מורא פאר דער ארבעטער-וועלט, וואָס וועט אָג-
מאכן אזא רעש, וואָס מ'וועט אים נישט קאָנען איינשמילן חדשים-לאַנג.
מיר דארפן זיך נישט לאָזן פארפירן פון סענטימענטן. מיר דארפן
זיין דיסציפלינירט און דורכפירן דעם באפעל, ווי ס'געהער צו זיין.
— זאָל לעבן דער גענעראל! וואָס וועט ראטעווען דאָס לאַנד, צום
צווייטן מאל, פון די ווילדע לייט, וואָס ווילן אליין פאר זיך איינפירן
גערעכטיקייט.

ס'האָט געעפנט די מיר אוירעל, דער בלינדער, הינטער אים איז
נאָכגעגאנגען מירמשעא, מיט הכנעה זיך גענויגט און באגריסט די אָנוועזנדע.
דער פּרעפּעקט האָט זיך געאיילט אים פּאַרצושמעלן: — דאָס איז
איינער פון די סמורענטן, אויף וועלכן מיר לייגן גרויסע האָפּענונגען. דער
פּרעפּעקט קוזא לעקט זיך פון אים די פינגער. אלע בליקן האָבן זיך מיט
א מאל געביטן, אלע האָבן אָנגעהויבן צו שמייכלען.
— אווראי, דארפן מיר זיי האָבן. מיר דארפן פארצענפאכן די נא-
ציאָנאליסטישע פּרעפּאָנאנדע — האָט דער פּרעפּעקט געזאָגט — מ'קאָן
זיך נישט פארלאָזן נאָר אויפן באיאָנעט. מ'דארף פירן די יונגט, איבער-
הויפט די סמורענטן, אויפן אולטרא-נאציאָנאליסטישן וועג. מ'פאָר נישט
דערלאָזן, אז די באַלשעוויקעס, וואָס שמופן זיך אומעטום, זאָלן פארס-
מען אונדזער יונגט מיט זייערע שעדלעכע טעאָריעס. אין נאָמען פונעם
רומענערטום הויב איד מיין כּוּם פארן געזונט פונעם גרויסן רומענער,
פּרעפּעקט קוזא!

אלע גלעזער זענען צוגיפגעקלאפט געוואָרן.

— צום געזונט פונעם פּרעפּעקט קוזא!

דער באלעבאָס, וואסיליו, האָט זיך אויך געבראכט א גלאָז און
מיט אונטערטעניקייט זיך דערנענטערט צום פּרעפּעקט, א בוסל געציטערט
און געזאָגט:

— אויך מיין זון איז אן איבערגעגעבענער תלמיד פון קוזא, דער-

לויבט מיר אויסצוטרינקען פאר זיין געזונט.

פעטריקע, דער וויינבורש, א פערציניעריק כּחור האָט די נאגצע צייט
געזאָמט. ער האָט נישט פארשמאנען, פארוואָס מען האָט דעם פעטער יאָניקע,
וואָס איז ערשט פריער דאָ געווען און אויסגעטרונקען א קווערטל בראַגפן,
ארעסמירט און געשיקט געוואָרן „צו זיינע לייט, צו די וואָס ס'געפעלט

נישט די איצטיקע אָרדענונג! וואָס באַטייט „אָרדענונג“, האָט ער נישט פאַרשטאַנען, ער האָט געהאַלטן אין איין קוסן אויף יענעם אנענט, וואָס האָט דאָס דאָזיקע פאַרברעכן באַאָנגען. ער האָט אָבער נישט געהאַט קיין קוראַזש איבערצופּרעגן.

באַלד איז אַריינגעקומען פּעטראַקעס פּאָטער, דער פּויער, וואָס פּלעגט קומען יעדן טאָג אָנלאָרדן און אויסלאָרדן די וואַנאַנען. דאָס מאַל האָט ער נישט געהאַט וואָס צו טון, ווייל איבעראַל איז געווען פאַרמאַכט.

— דערלאנג נאָר אהער א גלעזל וויין, — האָט ער זיך געווענדט צו פּעטריקען. וואָס ביסמו היינט עפעס אזוי ברוגז? — האָט ער געפּרעגט. — גענע טעאָאָר, האָט פּעטריקע געענטפּערט מיט א טרויריק קול און געקוקט צו דעם מיט די שטייפּע וואַנסעס, וועלכער האָט נישט לאַנג אַרעסטירט זיין פּעטער. דער אָ פון דאָרטן האָט היינט אַרעסטירט דעם פּעטער יאָניקע. ווער ווייסט, וואָס מיט אים וועט געשען?

אָפּוואַנדיק די דאָזיקע ווערטער, האָט ער זיך ווייטער גענומען וואַשן די גלעזער און אָנפילן מיט וויין פאַר די זויפּערס. ער וואָלט זיי שוין געוואָלט זען פון יענער זייט טיר, כדי זיך קאָנען דורכשמעוסן מיט זיין באַלעבאָס, כאַטש ער ווייסט, אז ער וועט ביי אים גאָרנישט קאָנען פּועלן. ער וועט אָבער נישט רוען, ביז ער וועט נישט זען, וואָס מ'קאָן טון, כדי אים אַרויסצוראַטעווען פון זייערע לאַפּעס.

דער אַלטער פּויער איז באַלד אוועק. דורכפּאַרנדיק דעם מאַצקער וואַלד האָט ער געזען, ווי מענטשן זעגען געווען צוגעבונדן צו די ביימער. דאָס זעגען געווען די דאָזיקע אַרבעטער, וועלכע האָבן געוואָרפן די אַרבעט. איינער פון די געבונדענע האָט צו אים געשריגן מיט א פאַרחלשט קול, אז ער זאָל אים ברענגען א ביסל וואַסער פון דעם נאָענטן ברוגעם. ווען דער פּויער האָט אים צוגעטראָגן אין זיין ערדעגער כלי א ביסל וואַסער, האָט ער באַקומען א סטוסאַק פונעם זשאַנדאַר, וואָס איז געשטאַנען און געהיט, אז קיינער זאָל נישט צוקומען צו די געפאַנגענע.

— דאָס זעגען באַלשעוויקעס! — האָט דער זשאַנדאַר געשריגן. — מ'טאָר אויף זיי קיין רחמנות נישט האָבן. און אויב דו וועסט נישט באַלד אוועק פון דאַנען. וועסטו האָבן דעם זעלבן פּסק. דער אַלטער פּויער האָט זיך געצילמט, געהויבן די אַקסלען און איז אוועק.

אויפן וועג האָט ער זיך צוגעזונגען א פּרויעריקע „דוינע“, גע- קלערט, פאַרוואָס מענטשן זעגען אזוי שלעכט און מוטשען איינער דעם

אנדערן. זענען דען די סאָלדאטן און זשאנדרארן נישט קיין זין פון פון-יערים און פון ארבעטער? פארוואָס מומשען זיי זייערס גלייכן? ער האָט זיך דערמאָנט, וואָס זיין זון, פעטראַקע, האָט אים דערציילט, וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטאָן אין יאָר 1918, ווען ער איז געווען א סאָלדאט אין בו-קארעשט. ער האָט זיך אויך דערמאָנט, וואָס דער דיכטער האָט דערציילט וועגן די דעמאָליקע געשעענישן און האָט פארשטאנען, אז איצט קומט דאָס זעלבע פאָר אין גאנצן לאַנד און נישט נאָר אין בוקארעשט. ווען ער איז אהיים געקומען און גענומען אויסשפאנען די פערד, קומט צו אים צו דער זון זייער, פעטראַקע, און פרעגט אים, וואָס ס'הערט זיך עפעס אין שטאָט, ווייל דאָ גייט אום א קלאנג, אז ס'קומען דאָרט פאָר אזעלכע זאכן, וואָס איז נישט צום גלויבן. מ'זאָגט, אז מ'הרנעט און מ'שלאָגט דאָרטן מענטשן. נאָרוילע און אנדערע פויערים האָבן דערציילט, אז אין די וועלדער הערן זיך קנאלן פון ביקסן און פון מאשינענגעווער. איז דאָס אמת? האָט ער אין איין אָטעם איבערגעפרעגט.

—ס'איז אמת, זון זייער. מיין נשמה איז פול מיט ווייטעק. כ'ווייס נישט, וואָס מ'קאָן טון. ס'איז א מבול, אן אומגליק. זשאנדרארן און סאָלדאטן דאָס יאָגן נאָך פשוטע מענטשן. כ'בין זיכער, אז זיי זענען מיט גאָר-נישט שולדיק. וואָס וויל מען פון זיי? לויט ווי איר פארשטיי, ווילן די ארבעטער א בעסערן לוי. וואָסזשע, ס'קומט זיי נישט? זיי דארפן האָר-עווען און נישט האָבן דאָס גייטיקסטע פאר זייערע משפחות? איר פאר-שטיי דאָס נישט. מיין פויערשער שכל סטייעט מיר נישט, כ'זאָל דאָס קאָנען באַגרייפן. איי, מיר צאָלט מען דען בעסער פאר מיין האָרעווא-ניע? איר בין כאָטש איינער אליין, אז אלטער, וואָס דארף איר דען, זיי זענען אָבער יונגע מענטשן און דארפן אלץ קויפן, און אז זיי האָבן נישט מיט וואָס? וואָס זאָלן זיי טון? איר בין געפאָרן אויפן וועג און אריינגעקלערט אין דעם דאָזיקן ענין. פארוואָס זאָלן זיך נישט פארייניקן די פויערים מיט די ארבעטער? זיי זענען דאָך די, וואָס שאפן אלץ אויף דער ערד! פארוואָס זאָל יעדער קעמפן באזונדער, פאר זיין רעכט צו לעבן אויף דער וועלט, ווו זיי שאפן אלץ און האָבן גאָרנישט? מיילא, מיר זענען פויערים, אָבער זיי... צווישן די ארבעטער, זענען דאָ מענטשן מיט אָפּגעקעפּטע, ערלעכע, א סך פון זיי, וואָס האָבן זיך מקריב געווען פאר זייערע ברי-דער, ליגן שוין יאָרן אין די תפיסות. פארוואָס זענען די אנדערע קעמפער, וואָס זענען נישט ארעסטירט, אזוי קורץ געשלייערט און קומען נישט אהער צו אונדז, צו די פויערים פון דאנען, און פון גאנצן לאַנד, און צוואמען

אָפּשטעלן די ארבעט, און איניינעם פירן דעם קאמף? וואָסזשע, ס'שטייט
זיי נישט אָן, מיט אונדז פויעררים צו פירן איניינעם דעם קאמף? אָט די
נארישקייט פארשטיי איך נישט.

דער אלטער האָט גיך גענומען דעם עמער, זיך געלאָזט צום ברונעם,
כדי אָנצופאַיען די פערד.

דער זון, פעטראַקע, נעמט אים ארויס דעם עמער פון דער האנט
און גייט ברענגען וואסער.

— מירן וועגן דעם נאָך רעדן, האָט אים דער זון, א פארקלערטער,
געענטפערט.

קאפיטל XX

אין קלוב זענען געזעסן די שטאם-געסט, ווארטנדיק מיט אָפּענע מיילער נייעסן פון אונטן, פון די אמעליערן. דומיטרוי, מיטן רויטן קא-רק, האָט איבערגעגעבן די לעצטע ידיעות, אז: די באַלשעוויקעס לאָזן זיך נישט; אז דער באפעל, אז אלע באן-ארבעטער זענען מאַביליזירט און דארפן אין 24 שעה זיך מעלדן צום מיליטער, איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן; אז די, וואָס ווערן אויפגעהויבן מיט געוואלט, ווילן נישט גיין אין בא-נער-רענימענט. די באַלשעוויקישע פּראָפּאגאנדע האָט זיי אזוי פארפירט, אז ביי זיי איז מער ניהא צו מאכן די שווערסטע אינסטרוקציעס, ווי אויס-צופירן זייער פּראָפעסיאָנעלע ארבעט — זאָנט דומיטרוי ווייטער, כ'ווייס נישט ווען און וויאזוי האָבן זיי געקאָנט ווירסן, אז אפילו אלטע לייט פון 65 יאָר האָבן ליבער געמאכט די שווערסטע מיליטער-איבונגען, איידער ברעמזן די באן-ליניע, וואָס מאָנט זייער קליינע באמיונגען.

מילוצע, אויפהייבנדיק די נאָז פון דער צייטונג, פארלירט נישט די נעלעגנהייט צו געבן א שטאָך דעם פלאפלער דומיטרוי.

— אנו, זאָג מיר נאָר, וואָס איז געוואָרן פון דייע פארזיכערונגען, אז די ארבעטער וועלן נישט הערן די באפעלן פונעם צענטער און אויב אפילו יא, וועלן זיי זיצן אין דער היים מיט פארליינטע הענט? אין דער אמתן אָבער זענען מיר, אז אלע האָבן אוועק געוואָרפן די ארבעט און נישט נאָר זיי זיצן נישט אין דער היים, פארקערט, זיי זענען אראָפּגעקומען און א גרויסער סויל אנזירן, רודערן אויף די באפעלקערונג. איר זענט בלויז א סויל מאכער. איר וועט זיך זיכער בארימען מיטן דורכפאל פונעם שמריק, אז דאָס איז אייער ארבעט. גייט בעסער אראָפּ, גייט צו זיי, אין זייערע היימען.

איבערצייגט די משפחות, אויב איר קאָנט זיי נישט איבערצייגן, אז דער שטריק איז אן אומזין, האָט קיין ממשותריקן ווערט און אז ער וועט דער-שטיקט ווערט דורכן מיליטער. וואָס זוכט איר אין קלוב?

— ער האָט צוטרוי צום מיליטער—האָט סימאָן, ציניש, זיך אָנגערופן.
— ער האָט מורא זיך אהין צו באווייזן. ער היט זיך אָט די נאנצע ליפ, ווייל איינע האָט מען אים שוין געשפאָלטן — האָט זיך א צווייטער אָנגערופן.

— ס'איז נישט פאָליטיש, אז דער שטריק זאָל נאָר מיט געוואלט צעשמעטערט ווערן. מיר דארפן פירן א מינדלעכע פראָפאגאנדע, פון מע-נשט צו מענשט, און ווייזן, אז זייער וועג איז נישט קיין פארמאָטישער. מ'דארף זיי אויך צוזאָגן, אז מ'וועט א מאָל זייערע פאָדערונגען דערפולן, אָבער נישט מיט אנאריכשע מיטלען קאָן מען ארויסרופן גענאָד מצד דער רעגירונג, וואָס איז אָנגעפירט פון אונדזער בעסמן גענעראל, וואָס האָט באקו-מען צוטרוי פון דעם מלך אליין, אונטער וועמענס הערשאפט מיר האָבן דערפאָ-בערט די נייע געביטן. מיר דארפן פראָפאגירן פאר אים, ארויסווייזן פאר יעדן זיין מעכטיקייט און זיין גענאָד.

דומירן, האָט זיך נישט געקענט קיין עצה געבן. זאָל ער נאָכגעבן אלץ? וועט עס הייסן, אז ער האָט טאקע גאָרנישט געמאָן; זאָל ער אקע-גן-דערן? האָט ער מורא, אז מ'זאָל אים נישט ארויסשמעלן פון זיין פאָ-סטן און אים שיקן צו שווערער ארבעט. ער האָט זיך אָנגענומען מיט מוט און געזאָגט:

— איר זאָלט נישט מיינען, קאָנע מילוצע, אז דאָס איז א גרינג שטיקל ארבעט... איבערצוצייגן די ארבעטער, אז דער מלך איז זייער פריי-נט, זייער באשיצער, זייער פאָטער. איר דארפט נישט פארגעסן, אז די ארבעטער, האָבן צוריק מיט צוויי יאָר טאקע דעם מלך מיט זיין יורש אָפגעשמעלט אויף די בוקארעשטער גאסן און זיי האָבן געמוזט מאכן א ויברח. די ארבעטער-מאסן קאָן מען נישט אייגעמען מיט צוזאָגעכצער. מ'דארף זיי טאקע תיכף ממש עפעס געבן. זיי גלויבן נישט. וואָס אָנבא-טרעפט די פאָליטישע פאָדערונגען, דאָס איז אן אנדערע געשיכטע. אקעגן די דאָזיקע פאָדערונגען וועט אפשר גרינגער זיין אונדזער אקציע, ווייל נישט אלע ארבעטער זענען באווסטזיניק און פארשטייען, אז מ'קאָן נישט אָפטיילן עקאָנאָמישע פון פאָליטישע פאָדערונגען. ביי אייך איז דאָס גאנץ גרינג. אין דער ווירטלעכקייט אָבער איז דאָס גאנץ אנדערש. די באָלשעוויקעס האָבן נישט קיין רו-פלאץ. פאר זיי איז נישט גענוג וואָס

זיי פראָפאנירן מאַסקווער-אידיען, טאַג-טעגלעך, ביי דער ארבעט. נאָך דער ארבעט, זעט מען זיי ווייטער צווישן די ארבעטער, אין זייערע היי-מען, קלובן אָדער אנדערע געהיימע פלעצער ווו זיי באגעגענען זיך. כ'פארשטיי אייד איבערהויפט נישט. איצט ווען די געמיטער זענען אזוי אויפגערודערט, איצט, ווען עס זיךט ווי אין א קעסל, שיקט איר מיר כ'זאָל אגיסירן. ווו איז אייער פארשטאנד?

דעם פריצט פנים האָט זיך אָנגעהויבן צו בייטן, דומיפריו, האָט זיך אָפגעגעבן חשובן, אז ער איז צו ווייט פארפאָרן. איבערהויפט דאָ, אין אן עפנטלעך לאָקאל. ער האָט א ביסל אראָפגעלאָזט די שטימע און האָט אָנגעהויבן צוריק צו כאפן. — יא, האָט ער ווייטער געזאָגט, — איר האָט אונדז געלערנט וויאזוי אומצוגיין מיט די דאָזיקע לייט. איר האָט אונדז אפילו אָנגעוויזן וואָסערע צייטונגען, זשורנאלן און ביכער מיר זאָלן באנוצן צו אונדזער ארבעט. מיר אָבער, האָבן זיך נישט גענוג צוגעהערט צו אייערע גוטע עצות. מיר האָבן זיי טאקע אָנגעוויזן דעם וועג, אָבער מיר האָבן דאָס נישט געטאָן שטענדיק. אזוי אז די שערלעך כע פראָפאנאנדע האָט מער אויפגעכאפט, יא, מ'מוז זאָגן דעם אמת, זייערע פראָפאנאנדיסטן זענען מער איבערגעגעבן זייער זאך. מיר זענען זייער א סך ארונטער געבליבן. מיר זענען אָבער זיכער, אז נאָכ-דעם וואָס דער שטרייק וועט דערשטיקט ווערן, וועלן מיר נישט האלטן פאר גרינג אָפצוהייבן דעם נאציאָנאליסטישן קערן אין סאָציאליסטישן שאַלעכץ. זייט רויק, קאָנע מילוצע, פון דעם שטרייק וועלן מיר א סך אָפגערגען און פירן אונדזער ארבעט אויף א געהעריקער הייד.

דער פריץ, האָט געמאכט א מינע פון אן אומבאהאָלפענעם און געזאָגט:

— מיר וועלן אייד נאָך שענקען צוטרוי אויף א האלב יאָר.

די אנדערע האָבן געשמייכלט.

סימאָן, האָט אים אָבער געגעבן א שטאָך:

— האָסט אים געפירט אין באָד אריין... זע פארליר נישט דעם

טערמין. האלט זיך אין דער מעלה!

אומעסום האָט מען גערעדט פון די געשעענישן. אינעם קאפעהייזל וואָס מעכל דער קרומער האָט ערשט געעפנט, זענען געקומען אין די טעג ווען זיי האָבן קיין ארבעט נישט געהאט, אויך אזעלכע געסט, וואָס פלעגן וויסן נאָך פון איין זאך: ארבעטן פון גאנץ פרי ביז אין דער שטאָק פינצטערער נאכט. דער שטרייק האָט אראָפגעשלעפט די שוסטערס

פון זייערע גידעריקע בענקלעך, וואָס זענען געווען איבערגעצויגן מיט
צעריסענעם אלטן לעדער, די סמאָליערס, די מוירער, די העקער-יונגען, זיי
האַבן געפילט, אז דאָ שפיגלט זיך אָפּ א דראַמע, וואָס האָט אויך א
שייכות מיט זיי. ווערן זיי דען נישט עקספּלאַמירט? אפילו ווען זיי
זענען נישט אָנגעשטעלטע ביי יענעם. דער פּאָסט גופא, וואָס זיי אַרבעטן
אָפּ זייער גאַנץ לעבן און גייען אַרום אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן און דעם
גרעסטן טייל פון זייער לעבן, האָבן זיי נישט געגעסן ווי מענטשן, שמעגל-
דיק געשלאַנגען די סלינגע. און אלץ אָן שום אויסזיכט אויף עפעס בעסערס.
ס'קומען דאָ אויך אַרײַן קליינע סוּחרימלעך, וועלכע באַצירן די פּאַליציעס
פון זייערע קלייטלעך מיט ליידיקע שאַכטלען, כדי צו פאַרשטעלן דעם
דלות, וואָס בושעוועט אין זייערע קלייטלעך, פאַר וועלכע זיי דאַרפן
באַצאָלן שווער דיר-געלט, דעם באַווסטן פּריץ סטורדזא, וועמען ס'איז
ווייניק פּעלדער און וועלדער, נאָר ער האָט אויך זיך אויסגעבויט דירות
מיט קלייטן, געבויטע פון זיינע קנעכט, וואָס זענען פאַרשוואַרצט געוואָרן
זייער גאַנץ לעבן. זיי האָבן געפילט, אז דאָ האַנדלט זיך וועגן גערעכט-
טיקייט, וואָס ווערט פאַרלעצט מצד די באַהערדן, מצד דעם מיליטער. ווער
איז געווען מערער באַעוולט פון זיי ביי יעדער געלעגנהייט, ווען זיי האָבן
געדאַרפט אָנקומען צו זיי? אין מיליטער, שמועסט מען נישט, אז מען
האַט פון זיי הוּזק געמאַכט, באַליידיקט, געשלאָגן, געהאַנגעט, פאַרמשפּט
אויף יאָרן שווערע תּפּיכה, וועגן אויסגעטראַכטע, נישט געשטויגענע, נישט
געפּלויגענע-פאַרבאַטן. ס'האַט זיך געפילט אין דער לופט. אז דער
סדר-העולם, וואָס האָט אויסגעוויזן, אז ער וועט שטענדיק שטיין אויף די
פיס און וועט זיך קיינמאַל נישט איבערקערן, שאַקלט זיך, וואַקלט זיך
און מיט געוואַלד זוכן אים די באַצווינגער אײַנצוהאַלטן, מעג דאָס קאָסטן
טייכן בלוט און ימים צרות און אַנגסטן. אין דער לופט האָט געשוועבט
דער צער און צאַרן, וואָס האָבן זיך געזאַמלט זייט דורות, פון די
געפּלאַגטע, פון די געפּייניקטע, וואָס האָבן זיך צוזאַמען געשמאַלצן
מיט די צרות און ליידן, וואָס די גאַנצע אַרבעטערשאַפט האָט געהאַט
אויסצוליידן פון די אַכזריותדיקע אויסנוצער און באַצווינגער. די
צייט איז געווען צייטיק. דער בלאַטער איז געווען אָנגעצויגן. ס'האַט
געריסן דאָס גאַנצע לייב, ווייל ס'איז געווען פול מיט אייטער.
די ידיעות, אז דאָס גאַנצע לאַנד האָט אָפּגעשטעלט די אַרבעט,
האַט אָנגעפּולט די מאַכטלאָזע מיט האַפּענונג, אז אָט באלד וועט זיך
באווייזן די שפּאַרקע האַנט, וואָס וועט זיי אַרויספירן פון דער פּינצטער-

ניש, וואָס איז איינגעהילט אין צרות און פיין, אין דלות, אין הונק און
 אין אויסזיכטלאַזיקייט. ווי א שטארקער האַגל אין א שלאסס-רעגן אין
 מיטן פעלד, אזוי האָט אויף זיי געווירקט די פֿרווירקע בשורה, אז די
 פֿרייהייטס-קעמפער ווערן פארפּאַלגט, געכאַפּט, ארויסגעריסן פון זייערע
 היימען, דורך די ווילדע ברואים וואָס ווילן זייער גן-עדן נישט פארלירן,
 און פייניקן, שלאַגן, הרגענען זיי, א סך זענען צוגעבונדן צו די ביימער,
 מ'לאָזט נישט צו צו זיי. א תשעה-באָב-שמימונג האָט זיי אלע ארומגע-
 נומען. אנטשול דער סטאַליער קומט אריין, ער איז געווען ביי איליע
 דאָנאָרוו, וועלכער האָט פארלאנגט הילף פאר די פארמאכטע, און זאָגט: —
 מ'קאָן שוין מער נישט אויסהאלטן! ער צעשרייט זיך: וואָס? מיר קאָ-
 גען זיצן, זיך אויסקען און וויקען, ווען ארום אונדז קומט פאָר א שלאכט
 פאר גערעכטיקייט, פאר פֿרייהייט, און מיר דאָ, וואָס טוען מיר? לאַמיר
 זיך צונויפלייגן פון אונדזער אָרעמקייט און אריבער-שמוגלען אהין, אין
 די וועלדער, עטלעכע זעק מיט ברויט, פֿרוכטן און קעז. אונדזערע יאמטן
 וועלן דאָס שוין אדורכפירן. א נו, סרול, לאַמיר זען וואָס דו קאָנסט! דו
 קאָנסט דאָך דעם מאַצקער וואַלד, ווי די דלאַגניע פון דיין האנט, זע און
 פיר אויס דאָס שליוחות, אזוי ווי דו קאָנסט און אזוי ווי דיר פאסט!
 יחיאַל שוסטער, וואָס פלעגט זיצן, ווי צוגעקאוועט צום ווארשטאט
 ס'גאנצע לעבן זיינס, אין וועמענס פנים ס'האָבן זיך אָפגעשפיגלט אלע
 געלע בלעמער פון דער גאנצער וועלט, דער וואָס האָט קיינמאָל נישט
 ארויסגעזאָגט זיין אייגענע מיינונג, דער וואָס פלעגט זעלמן ווען
 קומען צווישן מענטשן, א הויז, ימים-טובים, איבערהויפט שמחת-תורה.
 ער וואָס איז געווען א שטענדיקער קרבן, ווען ס'איז אריינגעקומען
 עפעס א קנעפל, קעגן וועמען ער פלעגט א פיפס נישט טאָן און אוועקגעבן
 א האַלבע וואָך האַרעוואניע, אָדער גאָר א גאנצע וואָך מי און מאטערניש,
 אויב ער האָט גאָר געהאט, און טאָמער נישט, האָט ער זיך אָפגעבעטן
 ווי ביי א גולן, אז דער באקשיש-מאן זאָל נישט ברוגז ווערן און אריין
 קומען די אנדערע וואָך, וועט ער אים אס-יִרצה-השם צוגרייטן דאָס וואָס
 אים קומט, אי דאָס נאָך מיט גרויס דאנק. אלע באאמטע, פון קליין
 ביז גרויס, האָבן אים געקענט און געווסט, אז זיין וואָרש איז הייליק
 און זיי האָבן מסכים געווען מיט זיין בקשה. ער פלעגט דעמלט פֿריי
 אָפ אָסעמען און אין זיינע אויגן פלעגט זיך אויסדריקן אזוי פיל דאנק-
 באַרקייט און אונטערטעניקייט, גלייך ווי יענער האָט אים געטאָן די
 גרעסטע טובה און נישט אויסגערדיסן ביי אים דעם ביטערן ביסן, וואָס

פלעגט אים אזוי שווער אָנסומען נאָך שווערער ארבעט. יענע וואָך, וואָס אים איז באשערט געווען צו ארבעטן פאר די בלוט-זויגער, פלעגט ער אויפשטיין פיר א זייגער אינדערפרי און ארבעטן ביז צוועלף באנאכט. נישט ווי זיין שטייגער איז געווען, פון זעקס אינדערפרי ביז צען אויפ-דערנאכט, כדי ער זאָל נאָך קענען עפעס פארדיגען פאר זיין ווייב און קינדער. דער כוח פונעם כלל, האָט אויף אים אזוי געוירקט, אז עס האָט אין אים זיך פלוצעם דערוועקט דער מוט, וואָס פלעגט אנטריגען ווערן, ווען אז אָנשיקעניש פלעגט אריין צו אים, ווען ער איז געווען איינער אליין אויפן ווארשטאט און אים אוסגעקוועטשט ווי א לימענע. זיינע מידע און אָפגעבליאקעוועטע אויגן זענען מיט אמאָל לעבעדיק געוואָרן. אויף זיין געל פנים האָט מען דערזען, אז עפעס רויטלט זיך דאָרט. ער האָט זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט:

— קום אריין אנטש, און נעם ביי מיר די פאָר פויערישע שיד וואָס כ'האָב זיי צוגעגרייט צו פארקויפן אויפן געכסטן יאָריר. פארקויף זיי, אָדער שענק זיי איינעם, וואָס דארף זיי דאָרמין האָבן. מיט מיין קליינעם ביישטייער וויל איך העלפן אָס די וואָס האָבן דעם מוט זיך קעגן צו שטעלן, אָס די וואָס לעבן פון יענעם האָרעוואניע, און ווען יענע ווילן פאר זיך און פאר זייערע ווייבער און קינדער מער א שטיקל ברויט, פארשטאָפט מען זייער מויל מיט קוילן.

דאָס האָט געמאכט זייער א גרויסן רושם אויף די פארזאמלטע. יעדער האָט אים געקענט פאר א נעבעכל. וואָס קאָן קיין צוויי נישט ציילן, פאר אזעלכן וואָס פלעגט זיך שרעקן, ווען ער האָט דערהערט דעם שאָרד פון א בלעטל. און אלע האָבן זיך אָנגעהויבן צו טאפן און די קעשענעס, ווער ס'האָט דאָרט עפעס געפונען האָט שוין צוגערטאָגן זיין ביישטייער, און ווער נישט, האָט זיך מתחייב געווען, אז ער וועט באַלד אריינברענגן גען, הו מוזמן, הו אין קעגנווערט, מ'זאָל מאכן דערפון געלט און העלפן די דאָזיקע וואָס זענען זיך מוסר-נפש, מעג מען זיי בינדן, הענגען און שלאָגן און זיי געבן נישט נאָך, זיי גייען נישט צו דער ארבעט ביז וואנען זיי וועלן נישט באקומען א באפעל פון דער צענטראַלע פון בוקארעשט.

צאליק מיט סרוילן, האָבן זיך גענומען צו דער ארבעט. איבערפעקלען אהין אין וואלד אריין דאָס עסנווארג און די עטלעכע מלבושים.

— מיר דארפן דאָ זייער אויפמערקזאם ארבעטן. מ'דארף זיין רואיק, נישט היציק, אלץ נישט קאָנען מיר אריינפאלן גלייך אין וואָלפס פיסק אריין. ווארף ארויף א זאָטל אויפן לאָשעק. — האָט צאליק גע-

זאָגט — און שמעל דיך זאָפּ ביי דעם אלטן טאָדאָר, דער וואָס קומט
יעדן טאָג אהער צו דער באַן. דו ווייסט וווּ ער וווינט?

— געוויס. נאָר איינמאָל בין איר געווען ביי אים — האָט סרוף
געענטפערט. — מיט זיין פעטראקען האָב איר זיך נישט איינמאָל גע-
טראָפּן און ארומגעשמועסט פארשידענע ענינים. ער איז איינער פון יענע,
וואָס האָבן אָנטייל גענומען אין שטרייך פון 13טן דעצעמבער 1918.
ער איז א גוטער יאט. ער האָט דעמלט נישט געוואָלט פאָלגן דעם בא-
פעל צו שיסן אויף די ארבעטער.

— זייער גוט — האָט צאליק צופרידן געזאָגט — זאָג זיי, אז
איינער פון זיי זאָל אהער קומען. בעסער וואָלט געווען, אז טאקע דער
אלטער אליין זאָל קומען מיט א וואָגן היי אָדער שטרוי. ווייסטו וואָס? —
איז זיך צאליק מיישב — זאָלן זיי ביידע קומען. איר וועל זיך מיט זיי
שוין איינפארשטיין.

— גוט, האָט סרוף געזאָגט.

— אָבער פייך אויסן בויגן, נישטאָ קיין צייט צו פארלירן.

— ווי אז אָדלער, איז סרוף געפלוין אויף זיין פערדל. ס'האָט
לאנג נישט געדויערט און ס'זענען אָנגעקומען די פויערים.

— הערט אויס ברידער — האָט צאליק צו זיי געזאָגט, — מיר
דארפן העלפן אָט די וואָס זענען אין וואַלד. הן די געכאפטע, הן די וועל-
כע באהאלטן זיך אויס. וויאזוי מיינט איר דארפן מיר דאָ האנדלען, כרי
דורכצופירן אונדזער פלאן אויפן בעסטן אופן?

פעטראקע, א געזונטער יונג מיט ברייטע פלייצעס, גיט זיך א רייב
די נאָז, און רוקט ארויף זיך דאָס היטל, קוקט זיך ארום, צי ס'זענען
נישטאָ נאָך אנדערע מענטשן, טוט א טיפן זיפן און זאָגט:

— אוודאי דארפן מיר העלפן די געפאנגענע און די פארפאָלגטע.
ס'איז אָבער א גרויסע סכנה, פאטרולן דרייען זיך ארום דעם וואַלד. אויך
אויף די שטרעזן זענען זיי פול. כ'ווייס נישט וויאזוי מ'קאָן צו זיי צו-
קומען.

דער אלטער טאָדאָר קוקט אויף די פארזאמלטע, פלוצעם רייסט ער
אוועק זיינע בליקן און קוקט ערגעץ ווייט... אויף זיין געקאָרטשעט פנים
באווייזט זיך א שמייכל. ער פרייט זיך וואָס ער האָט געפונען אן אויס-
זעג:

— הערט אויס, — רופט ער זיך אָן — ס'איז פאראן א וועג, א
זייטיקער, וואָס פירט און וואַלד אריין. מיר דוכט זיך, אז דאָס איז דער

איינציקער וועג ווו מיר קאָנען אהין אריין. אָבער וואָס טוט מען, אז אינמיטן וואָלד באַנענענען אונדז די פאַרשאַלטענע פאַטרוֹלן וואָס ווערן אָנגעפירט פון אָפיצירן? מיט די פשוטע סאָלדאטן וואָלפן מיר נאָר געקאָנט דורכקומען, מיר רעדן דאָך אויף איין לשון און זיי זענען דאָך אויך זין פון פויערים און אַרבעטער! די אָפיצירישע קלעפּ און זייערע שטיוול ליגן מיר נאָך ביזן היינטיקן טאָג אין טעם, נאָך פון יאָר 1907. ביי מיינע יאָרן, ווייס איר גישט צי כ'וואָלט נאָך געקאָנט אזעלעכס איבערשטיין. כ'ווייל זייער העלפן, נאָר וויאזוי?

צאליק האָט געווארט, אז דער אלטער זאָל ענדיקן, און דערנאָך אזוי געזאָגט:

— הערט אויס ברידער. זיכער איז די אַרבעט גישט קיין גרינגע און זי קאָן ברענגען גרויסע צרות. די אלע אָבער, וואָס זענען אין וואָלד, ווי אויך די וואָס זענען געקומען פון פאַרשידענע טיילן פונעם לאַנד, האָבן גישט נאָכגעקלערט אזוי פיל. זיי האָבן געוואוסט, אז זיי האָבן נאָר איין איינציקן וועג, דעם וועג פון קאמף, מעג ער זיין פול מיט שטעכעלעכעס. זיי זענען אויף אלעמען איינגעגאנגען. זעלבסטפאַרשטענדלעך, דארף אלץ זיין גוט צו געטראכט. מיר דארפן אלץ זאָל אדורך גוט. הערט אויס מיין עצה. לויט ווי איר ווייס, איז דאָרט פאַראן אַ קאַפאָראַל, וואָס האָט געדינט צוזאַמען מיט פעטראַקען. אויב איר וואָלט זיך געקאָנט מיט אים פאַרבינדן, וואָלט געווען אויסגעצייכנט גוט. כ'מיי, אז דאָס איז מעגלעך און אָט וויאזוי. איר פאָרט ארויס נאנץ פרי אין וואָלד אריין און נעמט זיך דאָרטן האקן האָלץ. ער וועט מסתם דאָרטן ארומער דורכגיין מיט זיין פאַטרוֹלע. דו, פעטראַקע, וועסט אים אָפּשטעלן און זיך מיט אים דערפרייען, ווי מיט אַן אלטן גוטן ברודער. מיר וועלן דיר מיטגעבן עטלעכע פלעשער פלאָמען-בראָנפן. און אזוי ארום, וועסטו קאָנען דורכפירן דעם פלאן. די עטלעכע זעק וועסטו איבערלאָזן אונטערן סטויגל היי, און די וואָס ווארטן אויף אונדזער הילף, וועלן אויף אזא אופן באַקומען אָט דאָס ביסל, וואָס מיר האָבן זיי געשיקט.

— א גוטער איינפאל — האָבן דער אלטער מיטן זון צוגעשטימט — און מ'האָט זיך גענומען צו די עטלעכע זעק און זיי אריינגע-וואָרפן אין וואָגן.

— ווען דער האָן וועט קרייען צום דריטן טאָל אין דער נאַכט, וועלן מיר ארויספאַרן אין וואָלד אריין. — האָט דער אלטער פויער, א צופרידענער, געזאָגט.

די זון האָט צו ביסלעך ארויסגעשטויסן די נאכט. אונטן, הינטער
 די ביימער, וואָס האָבן פון זיך אראָפּגעוואָרפן דעם גרעסן טייל בלעזער,
 זענען געשטאנען אויף די פיס מענטשן, מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און
 פארמאכטע אויגן. ארום זיי איז געווען א מאסע געלע בלעמלעך, וואָס
 האָבן געיאָגט איינס ס'אנדערע, גלייך זיי וואָלטן געווען דער שליח-ציבור
 פון די טרויעריקע געמיטער, וועמענס באַרוועסע פיס זיי האָבן געגלעט.
 דאָס ווינטל, וואָס האָט זיך געלאָזט הערן דורך די פארוויאנעטע בלעמער און
 דורך די כמעט נאקעטע ביימער, האָט זיך אלץ פארנרעסערט ביז ס'האָט
 אָנגעהויבן צו געוואלרעווען און שרייען — איד בין מער קיין ווינטל
 נישט, כ'בין א גאנצער ווינט. קאָנסטאנטיין, וואָס איז אויך געווען איינער
 פון די געבונדענע, האָט געהערט אינעם שטורעם, וואָס זאָגט זיך אָן,
 דעם בריוו, וואָס האָט אָנגעפילט די הערצער פון די קעמפער. באלד האָט
 זיך אים פארוואלגערט ערגעץ דאָרט, אין זיך, אן אָנהויב פון ספקות. די
 אָנמאכט האָט אים געוואָלט בייקומען. מיט אמאָל האָט ער געזעבן א פעס-
 טן שאַקל מיטן קאָפּ און אלע געלע בלעמער מיט די שווארצע מחשבות זענען
 פארשוונדן געוואָרן. ער האָט געעפנט די אויגן. נישט געלאָזט די אויגן-הייט-
 לעך אראָפּפאלן. ער האָט דורכגענומען די שווארצע כמארעס, וואָס האָבן
 זיך גענומען יאָגן אויפן הימל מיט א געשווינדקייט און אלץ געביטן
 זייערע שרעקלעכע געשטאלטן. אין זיינע אויגן האָבן זיך באוויזן שרפות
 וואָס האָבן צעטאָפעט די שרעקלעכע כמארעס און ער האָט ווידער דערזען
 די מילדע זון מיט אירע אומצאָליקע שטראַלן, וואָס וועלן אריינדריינגען
 און אָנפילן מיט לעבן, מיט מוט, מיט פרייד, אָפּ די אלע וועמען מ'האָט
 מיט געוואלד, מיט ביקסן, מיט באיאָנעסן, פארטריבן פון איר שייך, אין
 די פינצערע קעלערס, אין די פארשאַלטענע תפיסות.

ס'האָט אָנגעהויבן צו גיסן. פון די הוילע צעשוּבערטע קעפּ איז
 דאָס וואסער ארויף גלייך אויף די כמעט נאקעטע לייבער, וואָס זענען דאָ
 און דאָרט געווען צוגעדעקט מיט די שטיקער שמאמעס וואָס זענען פריער
 געווען העמדער. די קערפערס האָבן אָנגעהויבן ציטערן. די היות אָבער,
 וואָס זענען געשטאנען און זיי געהיט, האָט גאָרנישט געארט. פון צייט צו
 צייט זענען דורכגעגאנגען סאָלדאטן וואָס האָבן שוין נישט געקאָנט מער
 צוקוקן צו די ליידין. זיי האָבן מער ווי מיט א ברום, איינגעוויקלט אין א
 קללה, זיי נישט געהאָלפן. פלוצעם איז אָנגעקומען, רייטנדיק, דער קאָמאנ-
 דאנט און באפוילן זיי אויפבוּנדן און אונטער א שטרענגער וואך אָפּפירן
 אין די קאזארמעס. באַרוועסע און נאקעטע, האָט מען געטריבן די קעט-
 פער. זיי זענען געגאנגען מיט געהויבענע קעפּ כאַטש נישט איינמאָל האָט
 די מידקייט זיי שיעור נישט גובר געווען.

קאפיטל XXI

פיר א זיגער נאָכמיטאָג. פילט משה פיראלע, אז זיין סוף איז געקומען. האָט ער דען נישט אלץ געמאָן, געפרוּווט צו טאָן, כדי ער זאָל נישט קומען דערנאָך? געשאַנען צוגעבונדן צום קלייטל, נישט דורכגעלאָזט קיין איין דורכגייער אָן ער זאָל אים אָנביטן זיינע סחורות? סחורה מ'— שטייגט געזאָגט! ווען דאָס וואָלט געווען גאנגבארע סחורה, וואָלט ער צו דעם אומגליק נישט געקומען. ער קאָן זיך נישט מאכן קיין פאָרוורפן, אז ער האָט נישט געוואָלט קויפן גאנגבארע ארטיקלען. ער דערמאָנט זיך, ווי ער פלעגט ארומלויפן אין יאס, ווי א פארסממע מויז, ווי ס'איז נאָך גע- ווען א לאָך, כדי צו קויפן סחורה, וואָס בעסערע און וואָס ביליקערע. אָבער דאָס איז שוין לאנג געווען. דעמלט ווען ער האָט ערשט גענומען דאָס מזומן ביי דער גראָבער רחל. דעמלט האָט מען זיך איבער אים גע- שלאָגן. מ'האָט אים אָנגעוואָרפן די גאנגבארסטע סחורה, מ'האָט געפילט, אז ביי אים איז דאָ א מזומנער פראַנק. אזוי איז דאָס אמאָל גענאנגען. סחורים האָבן נישט געהאט פון וואנען צו וויסן, אז דאָס געלט איז גע- ליגנט. געלט איז געלט. אינניכטן האָבן זיי אים פאָרגעשלאָגן צו געמען נאָך עטלעכע שטיקלעך סחורה, וואָס זענען ערשט אָנגעקומען פון לאָדזש. ער פלעגט די פאָרגעלייגטע סחורה באקוקן, באמאפן, זי צוגעטרעָגן צו דער ליכט. יא, — האָט ער דעמלט געענטפערט — די סחורה געפעלט מיר. כ'וועל אייך אריינשיקן דאָס געלט, אָדער איך וועל מיר אליין אריין- כאפן און אייך באצאלן מיט דאָס. אזוי איז גענאנגען א שטיק צייט, מ'— האָט אָנגעוואָרפן סחורה. ער פלעגט נישט וועלן געמען אזוי פיל. דער יצר-הרע איז אָבער גרויס, ער האָט זיך מתקנא געווען אין אנשטל דעם

רוימן, וואָס האָט שטענדיק געהאט א פולע קראַם, אי מיט סחורה אי מיט קונים, און אזוי, תודש נאָך תודש, איז ער אלץ מער אריין אין חו-בות. ער האָט שוין נישט געקאָנט נאָכקומען. די רייזגער, וואָס זענען געקומען איינמאָל און צוויי מאָל, און נישט באקומען קיין געלט, פלעגן מיט תחנונים-פנימלעך אים בעטן, אז ער זאָל אונטערשרייבן א וועקסעלע און אזוי איז עס ווייטער געגאנגען, נאָך א וועקסעלע און ווידער א וועקסעלע, און דער קאלענדאר האָט אים געוויזן, אז יעדן טאָג האָט ער צו צאָלן. ס'איז נישט קיין געשעפט צו זיין שולדיק, צו קויפן נאָך אויף באַרג ווייל דעמלט מוז מען נעמען, וואָס יעגער האָט און נישט וואָס דו בא-דארפסט. גאנגבארע ארטיקלען, וואָס דער פויער קויפט, האָט ער שוין מער נישט באקומען, ווייל פאר אועלכע סחורות האָט מען פארלאנגט מזומן געלט. און מזומן געלט, האָט ער פון לאנג שוין נישט געהאט. ער פלעגט אריינקוקן אין די פאָליצעס און ס'פלעגט אים טונסל ווערן פאר די אויגן... ער האָט געזען, אז כמעט אלץ איז „בבל“-סחורה. וואָס איז צום טאָן? — פלעגט ער זיך פלעגן — אויב עס וועט אזוי ווייטער גיין. וועט דאָס אים פירן צום אָפגרוגט. ער האָט ביי זיך געפועלט אריינגיין אין דער באַנק און לייען א ביסל געלט; כדי ער זאָל קאָנען צושמעלצן מיט גאנגבארע ארטיקלען. דאָס איז טאקע געווען א מיטל. אָבער באַלד האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דאָס איז נאָך א גרעסער אומגליק. די פערמי-גען האָבן אָנגעהויבן צו רינגען און זיין קאָפּ איז אלץ אויסגעדארטער גע-וואָרן. ביז, ביז ער האָט אָנגעהויבן צו לייען גמילת-חסדים, ביי דעם, ביי יענעם, ביי וועמען נישט? אזוי אז ער האָט שוין נישט געוואוסט, אויף וועמענס וועלט ער גייט ארום. און איצט וואָס? איצט וועט ער ווערן אז אָנזעצער? ניין, ער וועט קיין אָנזעצער נישט ווערן. ער וועט אָפגעבן די סחורה און אז עס זאָל עס נעמען. ווי איז דער דין אָבער, אז סחורה איז געפאלן, אז מיט דער העלפט געלט קאָן מען פרישערע און גאנגבארע סחורה באקומען. ס'איז דאָך געקומען אזא קראַך. ווער קאָן אים ביי שטיין! הכלל, וואָס זאָל ער זיך פארקלאפן דעם קאָפּ. ער וועט סיי ווי סיי די זאך נישט קאָנען דערליידיקן. זאָל עס זיין, ווי עס ווילט זיך. ער האָט זיך זייגס געטאָן. און וואָס עס וועט זיין, וועט שוין זיין. דער היינטיקער טאָג אָבער, איז געווען דער ערגסטער פון זיין לעבן. יעדע פינף מינוט פון נאָך זייגער דריי האָט ער געפילט, אז דאָס חיות גייט אים אויס. ווען ער האָט געזען עמעצן פארבייגיין זיין קלייט, האָט ער געבעטן, אפשר קאָן מען אים לייען א גמילת-חסד, אויף א טאָג אָדער צוויי. כאַטש ער

הָאָם געוואָסן. אז ס'איז א ברכה לְבַטְלָהּ. יעדער הָאָם שוין געוואָסן, אז זיין סוף איז שוין געקומען. ווי זאָגט מען זאָבער: „אז מ'טרענקט זיך, כאפט מען זיך אָן אפילו אָן א שטרוי.“ אלץ איז אומזיסט. אלע האָפע-גונגען זענען דורכגעפאלן און ער איר. דאָס וועקסל הָאָם מען פּראָטעס-טירט. באַנקראַט! באַנקראַט!... ס'הָאָט אים אָנגעהויבן שווינדלען פאר די אויגן. ער הָאָט געזען. ווי אָט איז מען שוין געקומען און מ'הָאָט אלץ פארהתמעט, פארזיגלט אין קעסטלעך און ארוסגעפירט פונעם קלייטל.

נאָך עטלעכע טעג, איז געקומען וואַרגער, דער אכזר. דער דאָזיקער איז געווען באַקאנט אין דער וועלט פון די רייזנדער ווי אויך אין דער סוחרישער וועלט ווי אן אויסוואַרף, א בלוט-צאפער. ער הָאָט זיך מיט זיין קרבן געשפּילט, ווי א קאץ מיט א מויז. כאָטש ער הָאָט גאנץ גוט געוואָסן, אז אויב משה פּידאלע הָאָט אָנגעזעצט, הָאָט ער שוין קיין אַג-דערע ברירה נישט געהאט. ווער הָאָט דען מערער געוואָסן פון אים, אז משה פּידאלע, הָאָט געלעבט באַשיידן, אז ער פלעגט פאָרן נאָך סחורה קיין יאס, איז ער געפאָרן פערטע קלאס, און אז מ'פלעג אים פאָרוואַרפן: „ס'טויטש, ס'איז נישט שייך, אז אזא סוחר ווי ער זאָל נאָך פאָרן פערטע קלאס“, פלעגט ער ענטפערן מיט א חכמהלע, — „וואָס זשע. ווען ס'זאָל זיין א פינפטע, וואָלט איר נישט געפאָרן מיט דער פינפטער?“. און ווער ווייט נאָך אזוי ווי ער, אָט דער גולן, דער געוועזענער משרת-יונג, וואָס הָאָט ליב צו גלעטן דעם באלעבאָס, אז ער, משה פּידאלע, איז געקומען קיין יאס, פלעגט ער זיך אויסזוכן די ביליקסטע אכסניה, כאָטש פאר זיינע אויגן האָבן זיך געוואָרפן די גרויסע און די גראָמע האָטעלן, און היינט, וויפל פארצערט ער דאָס, א גאָרנישט מיט א נישט. דער בירגעסטער אָג-געשטעלטער הָאָט דאָך מערער פארברויכט. שוין אָפגערעדט דערפון, אז די שטוב זיינע הָאָט אויסגעזען ווי א שוואַרץ-יאָר. קיינמאָל זיך גאָרנישט פארגינגען. שטענדיק און תמיד, קיינמאָל נישט פארגעסן אויף א רגע, אז אלץ איז פרעמדס, פרעמד בלוט. פרעמדע האָרעוואַניע. אָט אזעלכע אינג-פאָרמאציעס הָאָט דאָך וואַרגער אליין געבראכט פאר זיין באלעבאָס. און ווער הָאָט אים, משהן. אָנגעפולט א קלייט פול מיט בבל-סחורה? נישט ער, דער פאסקוהניאק? ער פלעגט נאָך הנאָה האָבן, אז ער הָאָט אָפגעטאָן א גוט שטיקל ארבעט, און דערמיט זיך אויספיינען פארן באלעבאָס: אז ער הָאָט די לעצטע „גענעראלן“ געפטרט. דאָס הייסט: אזעלכע סחורות, וואָס מ'הָאָט יאָרן-לאנג פון זיי נישט געקאָנט פטור ווערן, הָאָט ער זיי,

אָט דעם משהן, אריינגעשמופט. אָט דער דאָזיקער פארשוין. איז דער ער-
שמער געקומען זיך רעכענען מיט משה פיראלען.

אָן א גוט מאַרגן, איז ער אריין צו אים נאָך פרי אין קלייטל.
— שוין, א לייטישער מענטש, אן ערלעכער. אָפגענארט. אי דאָס
מיר, וואָס האָב שמענדיק דיר געגעבן סחורה, די בעסטע, די שענסטע, די
נאנגבארסטע. אזוי איז מען זיך גוהג מיט א נוסן ברודער? או שעמען
זאָלסטו דיר אין דיין ווייטן האלדז אריין! דו געמיינער אָנזעצער!
דערביי איז אלץ ווארגער מער און מער רויטער געוואָרן פאר רציחה
און ער האָט זיך צוגעלאָזט צו דעם אויסגעדארטן יידל און אים פשוט
געוואָלט דורס זיין.

משה פיראלעס ווייב מיט זיינע צוויי קינדער, וואָס זענען געשטאנען
אין יענער זייט פונעם פענצטער און געזען די דאָזיקע סצענע, זענען דער-
שראָקן געוואָרן, די קינדער האָבן געביילט די פויסטלעך און געוואָלט
צושפרינגען, זיי זאָלן זיך אָנעמען פאר זייער בידנעם פאָטער. די מוטער
האָט אָבער נישט געלאָזט: נישט חלילה דערצערענען דעם גולן, וואָרעם
ס'קאָן נאָך ערגער זיין. און זי דערמאָנט זיך, וויפל מאָל זי האָט משהן
געבעטן, ער זאָל איר קויפן א פאָר זאָסן און פאר די קינדערלעך צו פאָר
שיכעלעך. עס פלעגט זיך איר אָפגלוסטן. ער האָט איר גענצלעך נישט
געקאָנט אָפזאָגן, פלעגט ער איר געבן געלט בלויז פאר איין זאָס, און
פאר די קינדערלעך, פלעגט ער איינמאָל אין יאָר קויפן צו פאָר שיכלעך
אָבער זיי זענען געווען די ביליקסטע. וואָס נאָך צוויי וואָכן, זענען שוין
ארויסגעקראָכן די פינגערלעך און האָבן אָנגעהויבן צו פריין. ווייל די
פאָדעשוועס זענען געווען פון קארטאָן. פון זיגט זי קאָן אים, האָט ער
איר געמאכט א קליידל? און א ציכל פאר א קישן האָט ער דען געלאָזט
געמען פונעם קלייטל? ניין און ניין, איז געווען זיין ענטפער. — שפע-
טער, שפעטער, ווען מיר וועלן זיך א ביסל דעראָביען, דעמלט, דעמלט.
— דאָס איז געווען זיין ענטפער. און אים, איר מאן, וואנט דער דאָזי-
קער גולן, אָט דער גראָבער יונג, אזוי מיאוס באליידיקן? זי קאָן דאָס
מער נישט איבערטראָגן... זי לויפט ארויס מיט דער צוגעברענטער קאָט-
שערע, וואָס זי האָט געהאלטן אין דער האנט. זי וועט אים אָנלענגען,
דעם אויסוורף.

ווי א רוח, ווי א שוואַרץ-יאָר איז ער אויסגערוגען געוואָרן. ס'-
האָט נישט געדויערט קיין פערטל שעה, און ער איז שוין דאָ מיט

פּאַרטרעל¹. פון דעם אקטן-מאש געמט ער ארויס רויטן טריפוואקס, צו-
געגרייט א ליכטל מיט שוועבעלעך און שמריקלעך. די קעסטלעך זענען
אויסגעוואקסן ווי פון אונטער דער ערד. ער האָט פון זיך אראָפּגעוואָרפן
דעם אויבערציער און אָנגעהויבן אריינצוארפן אין די קעסטלעך די שטיק-
לעך סחורה, אלע רעשמלעך.

דאָס אויסגעדארטע יידל איז געשטאנען. די הענט האָבן ביי אים
געציטערט. אין הארץ האָט ער געפילט, אז עס טריפט אין אים דאָס
בלוט. בלאס, מיט דערשראָקענע אויגן, בעט ער, מ'זאָל נישט ארויספירן
די קעסטלעך. ס'איז פאר אים א ביסערע בושע. ס'האָט אים גאָרנישט
געהאַלפן. דער סערזשאנט האָט פייגען, משה פיראלעס ווייב מיט דער
קאָששערע, ארויסגעשטופט. ער האָט געזאָגט, אז דאָס שמעקט מיט „רע-
בעליונע“. פייגע האָט אראָפּגעלאַזט די אויגן. אויף א וויילע איז איר
אָפּגענומען געוואָרן דאָס לישן. באלד אָבער איז זי צו זיך געקומען און
אָפּגעשפיגן דעם רויטן מנוול, אויף אים אויסגעשיט די תוכחה און
אין שטוב איז זי אריין מיט א געווייזן, גלייך ווי נאָך א טויטן.

— איך וועל דיך נאָך איינזעצן! — דאָס איז געווען דער א „גוטן
טאָג“ וואָס דער משומד האָט געזאָגט.

ער האָט דעם פּאַרטרעל און דעם סערזשאנט אריינגעשטופט דעם
געהעריקן „באקשיש“, זיך אריינגעזעצט אין דער דראָשקע און גיך אהיים
געקומען, צום באלעבאָס, און אים איבערגעגעבן דעם ראפּאָרט מיט אלע
איינזעלע הייטן, כדי אים צום דריטן מאל ווייזן, וואָס פארא מענטש ער איז
און, אז ער, דער באלעבאָס, האָט זיך אויף וועמען צו פארלאָזן.

— ווי איר זעט, באלעבאָס-לעבן, האָב איך מיינס געטאָן... צוגע-
גרייט דעם באָרן פאר די אינגלענדישע און אויסלענדישע קרעדיטאָרן.
איצט בלייבט, אז איר זאָלט אייערס טאָן און...

— וואָס באלעבעטשעסמו דאָרטן, וואָס? האָט זיך דער באלעבאָס
צעביווערט.

— כ'ויל זאָגן, אז מיט די עפלעכע סעקוועסטערס און עפלעכע
פראָטעסטירטע וועקסלען און מיט דער הילף פון אייער געניטן בוכהאל-
טער קענט איר איצט מאָנען א „מאָראַטאָריו“ און צאָלן נישט מער ווי
צוואנציק ביז פינף און צוואנציק פראָצענט. נישקשה זיי וועלן זיין
צופרידן!

¹ פּאַרטרעל — פּאַרשטייער פון דער יוכטיץ.

— וואָס „מאַראַטאָריו“, ווער „מאַראַטאָריו“? ווער מאַנט ביי דיר
עצות? פון ווען אָן זאָרגסטו זיך פאר מייע געשעפטן?
— גיין, באלעבאָס-לעבן. דאָ האָט איר א טעות. ס'גייט מיר נישט
אזוי אין אייערע געשעפטן, ווי אין מייע פערזענלעכע. נישט מער, ס'איז
דאָ צווישן זיי א התקרבות. איר וויל זאָגן, אז נאָכן אויסגלייכן זיך מיט
אייערע קרעדיטאָרן, וועט איר בלייבן יענע מנה-יפה...
— נו, איז וואָס?

— האָב איר ביי מיר געטראכט, אז נאָך דעם, וואָס איר וועט
ארויס צופרידן, דארף איר אויך ארויס צופרידן, וואָסזשע כ'האָב מיר
נישט פארדינט? ווייניק צרות זיך אויסגעשטאנען אין די קליינע שמעט-
לעך?! מ'האָט דאָך מיר געוואָלט צערייסן ווי א פיש! און מיט רעכט.
וואָרעם וואָס זענען זיי שולדיק, אז מיר האָבן זיי כמעט מיט געוואלד,
אריינגערוקט בכל-סחורות, ס'הייסט אי טייערע, אי מיתה-משונה קאָלירן
און זיי אזוי ארום פשוט דערשטיקט! איר ווייס, אז איר האָב געהאנדלט
ווי א גולן, נאָך וואָס טוט מען נישט צוליב פרנסה!?

דעם באלעבאָס זענען גאָרנישט נחאָ געווען דעם ריזענדרעם רייד.
ער האָט אָבער געזען, אז דער ריזענדרעם האָט געטראָפן אין פינטל; ער
האָט דערקאָט, אז ער וויל מאַנען מאַראַטאָריו, חוץ דעם האָט ער נאָך א
טראכט געטון, אז אים דעם ריזענדרעם זענען אויך נישט פרעמד די סו-
דות פון זיינע געשעפטן, האָט ער זאָג געטאָן:

— נו, מילאָ, כ'וועל פארוואָרן דיין שוועסטער, איר געבן גרן און
א חתן, עפעס מיין ווייבס א ווייטער קרוב, און דיר וועל געבן א שטובל
דאָ אויפן הויף, אז אויף די עלטערע יאָרן זאָלסטו האָבן, ווו דעם קאָפּ
אנידער צולייגן. א חוץ דעם, וועסטו זיין מיין פראָקוריסט, נאָך אויף
פינף יאָר, איז גוט? נאָך מיט א תנאי, נישט רעדן ווי א שייגעץ. פאר-
שטאנען?

— יאָ, רב שמחה, אָבער א ביסל מזומן. דערצו האָט איר נאָך-
נישט געקלערט? איר זענט דאָך א פראקטישער מענטש!
— דו האָסט דאָך געלערנט אמאָל אין חדר... „מרבח דברים, מרבח
שמות“. פארלאָז דיר אויף מיר. דו וועסט שוין נישט פארפאלן ווערן.
נאָך ווי געזאָגט: דרד-ארץ. דו גיי, געם דיר ווייטער צו דער ארבעט און
רעד ווייניקער. און דער עיקר, מיט איבערגעגעבנקייט.

— באלעבאָס לעבן, כ'טו אָגערקענען, אז כ'האָב נישט מיט אייך
גערעדט, ווי עס דארף צו זיין, כ'האָב איבערגעכאפט די מאָס, זייט מיר
מוזל.

— זיי נישט קיין נאר, ניי צום קאסירער און זאָג אים, אז כ'האָב
געהייסן דיר געבן א טויוזנטער.

— א שיינעם דאנק! א גוטן מאָג!

קאפיטל XXII

משהלע איז ארום גענאנגען א פארטרודטער, א פארקלערטער, מיט א צייטונג, א בוך, אָדער א בראַשור, אין וועלכע ער האָט זיך אינגאנצן אריינגעלאָזט. גייענדיק אזוי אויף דער גרויסער נאס, שמעלט אים אָפּ סרול, שמעגס ברודער.

— וואָס ביסטו אזוי פארטראָגן, און פארוואָס זעט מען דיר נישט? מיר האָבן זיך פארזאמלט שוין עטלעכע מאָל מיט חברים וואָס זענען גע- קומען פון יאס, פון אנדערע שמעט. מ'האָט געפרעגט אויף דיר און קיינער האָט נישט געוואוסט צו נעבן א קלאָרן ענטפער.

— וואָס האָבן זיי געוואָלט? נאָך א מאָל א שטרייט, אזעלכן וואָס וועט ברענגען א פרישן חורבן צווישן די ארבעטער? דאָס זענען דאָך אומ- פאראנטוואָרטלעכע מענטשן. ער האָט פארמאכט דאָס ביכל, אריינפירנדיק די צעגעמענע פינגער אין זיינע צעשויערטע האַר וואָס האָט געהייסן, אז ער גרייט זיך, צו א גרעסערער דרשה. סרול האָט דאָס שוין געוואוסט און אים אויפ- מערקזאם געמאכט, אז דאָ איז נישט דאָס פלאץ צו דרשענען. אויב ער וויל וועט ער צונויטרופן די עטלעכע באן-ארבעטער אין דאָרף, ביי פעטראקען. ס'קאָן זיין, אז ס'זאָל אויך קומען דער יאסער שליח. ער וואָלט זייער געוואָלט מיט דיר זיך אויסטענהן. אויב ס'אינטערעסירט דיר אזא צוזאמענשמועס, זאָג, וועל איך דאָס איינארדענען. משהלע האָט א וויילע א טראכט געשאָן און געענטפערט:

— נו, גוט, גרייט צו א צוזאמענשמועס.
ער האָט ווידער געעפנט דאָס ביכל און ווייטער געלייענט. יאָ, איז ער מיט זיך נאָכאמאָל מסכים געווען. אוודאי בין איך גערעכט געווען.

כ'דערמאָן זיך, אז כ'האַב ערגעץ געלייענט אין א ביכל, וווּ דאָזא לוקסענ-
 בורג, האָט זיך ארויסגעזאָגט איר מיינונג וועגן גענעראל-שטרייקן. זי האָט
 געזאָגט, אז א נישט גוט צוגעגרייטער און אָרגאניזירטער גענעראל-שטרייק
 איז גלייך, ווי איינער גרייט זיך צו קאנאָנען. אָן קוילן. און דאָ, ביי אונדז,
 איז דאָס זעלבע געשען. גאָר נאָך מיט א שמוץ. די אָנפירונג האָט מוריע
 געווען, אז זי וועט פאראַרדענען, אז ס'זאָל זיין שא, שמיל! די ארבעטער
 האָבן א באפעל, זיך נישט צו רירן פון דער היים, זיין לייטישע, געהאָר-
 זאמע. דאָס ביכל האָט ער שוין לאנג פארמאכט און די געדאנקען אין
 אים האָבן זיך געשלאָגן איינער מיטן אנדערן. גוט, גוט, האָט ער זיך
 געקלערט. די ארבעטער האָבן דאָך נישט אלע געפאָלגט דעם באפעל, און
 האָבן זיך יאָ אגויטירט. וואָס זשע האָבן זיי אויפגעטאָן? מ'האָט זיי גע-
 בונדן ווי די לעמער, פארמאכט די קלובן, אָפגעשטעלט די צייטונג. נו,
 וואָס קען מען דערויף ענטפערן? לאָז עס גיין. כ'האַב נישט איינמאָל מיר
 געפרעגט און בין צו קיין קלאָרן ענטפער נישט געקומען. כ'וועל שוין די
 פראגע ארומערדן מיט די חברים. ס'איז נישט מעגלעך, ס'זאָל נישט זיין
 קיין קלאָרער ענטפער. און אויב מ'וועט נישט קאָנען ענטפערן אויפן אָרט
 וועט דאָס ווייטער בלייבן שאין אויפן סדר-היום, ביז ס'וועט אנטגילטיק
 פארענטפערט ווערן.

גייענדיק און קלערנדיק איז ער דורשטיק געוואָרן, זיך אָפגעשטעלט
 ביים ברונעם, געבעטן סיגקאן, זי זאָל אים געבן א טרינק. ער וויל איר
 ארויסגעמען דאָס ראָך פון דער האנט, וואָס זי האָט געדרייט. זי האָט אים
 אָבער נישט געלאָזט.

— וואָס מיינסטו, אז מיר איז שווער? דאָס איז ביי מיר א שפיל-
 עכל. האָרעווען זאָלסטו מיר זען ביים קאָנו מילוצע. דאָרט האָב איד נישט
 קיין צייט זיך לייזיש אָפּוואשן. קוק נישט אויף מיר, וואָס כ'בין דאָ און
 דאָרט פארשמירט. זונטיק זאָלסטו מיר אָנקוקן.

— איד האָב דיר נישט אייגמאָל אָנגעקוקט און נישט אייגמאָל בא-
 דויערט, וואָס אזא געראַטן מיידל ווי דו, דארף זיך פארשפילן דאָס לעבן
 ביי יענער גרעפין, וואָס יאָגט דיר און פלאָגט דיר. דו וויסט נישט אפילו,
 ווען דינע יאָרן זענען פארפלוין. אזוי אָן א פארוואָס און אָן א פארווען.

— כ'האַב גאָרנישט געוואָס, אז אזעלכע בחורים ווי דו, זאָלן קלערן
 וועגן א תכלית פון א פשוט דינסט-מיידל. כ'ווייס, אז אייד איז בכלל פאר-
 זאָגט צו קלערן וועגן מיידלעך. וואָס אינטערעסירט דיר א פויעריש מיידל,
 וואָס שטאמט פון דאָרף און ווערט אויסגעריסן אין שטאָט?

— דערלאנגט מיר דאָס קענדל, כ'האָב נאָר פאָרגעסן צו טרינקען.
נאָכדעם וואָס ער האָט אָפגעטרונקען און זיך אָפגעווישט די ליפּן,
האָט ער איר געזאָגט :

— כ'האָב מיט דיר א קליינע דאנה. קאָסטיקע, גייט אויס נאָך דיר.
ער פאָרגעסט קיינמאָל נישט צו פּרעגן אויף דיר. ער גרייט צו א היים און
ווען דו וועסט אפילו נישט קלערן, וועט ער דיר קומען געמען, און אויב
וועסט וועלן, וועט איר חתונה האָבן.
זי האָט אַראָפגעלאָזט די אויגן, א פאַרשעמטע, די אונטערשמע ווייניגש-
ליפּ האָט אַראָפגעקוקט צום פאַרטובל, וואָס איז געהאַנגען אויף אירע
אַקסל, און געשוויגן.

משהלע האָט זיך דערמאָגט, וואָס דער אלטער מאָדאָר האָט אים געזאָגט,
דעמלט ווען ער האָט זי געבראַכט אין שטאָט אריין, און אים איז פאַרגעקומען, אז
דאָס, וואָס דער אלטער האָט מורא געהאַט ס'זאָל נישט פאַסירן... האָט פאַסירט.
ער האָט זי גלייך געפּרעגט :

— האָט זיך אויפגעל, דער בלינדער, נישט געטשעפעט צו דיר?

טינקאס ברוסט האָט זיך צו ביסלעך אָנגעהויבן צו הויבן.
פאַר משהלען איז שוין אלץ קלאָר געוואָרן. ער האָט א שטיקלן זיפּץ
געטאָן און געקלערט ווייטער, ווי זיין שטייגער איז געווען, וועגן דער מאָ-
ראַלאָזיקייט פון דער פאַרשאַלטענער אָרדנונג און געזאָגט: „דאָס בעסטע
עפעלע פּרעסט אויף דער חזיר!“ זי האָט נישט געהערט, וואָס ער האָט גע-
זאָגט און אים געבעטן איבערצוחזרן, ער אָבער, האָט איר געזאָגט: —
לאָז אָפּ, גאָרנישט, און איז ווייטער אוועק.

צווישן דעם פעלד און וואַלד איז געשטאַנען א באַנק. דערזענדיק
זי, האָט ער זיך אנדערנגעזעצט. ווידער געעפנט דאָס ביכל. וויל לייענען,
ס'גייט אָבער נישט. ס'קומט אים פאַר מערי, מיטן געלאָקטן קאַפּ, מיט
איר ענערגיש פנים, מיט אירע טיפע אויגן, אין וועלכע די בענקעניש האָט
געפונען דאָס בעסטע פלאַץ. וואָס איז דאָס בענקעניש? האָט אים ווידע-
ראַמאָל, ווי זיין שטייגער איז געווען, געבויערט אין מוח. ער וויל נישט
און אפשר טאַקע קאָן ער נישט אריינדרינגען אין דעם דאָזיקן סוד, וואָס
נישט נאָר איינמאָל האָט ער זיך געפרוּווט דערקלערן. די שלאַנקע פיגור,
די גראַציעזע מאָדולאַציע פון איר גאַנג האָבן אים אויסגעוויזן, גלייך ווי
אן אינערלעכע מעלאָדיע פירט זי אָן און ער, נישט נאָר ער, ער אפשר
מער פון אן אנדערן, איז א מבין אויף דעם, וואָס פּולקאַמענע האַרמאָנישע
ליניעס אין גייסטיקע דערהויבנקייט האָבן זיך ווי צוגיפּעמישט און גע-

שאפן דאָס געשטאלט — מערי. איבעראשט האָט אים, וואָס אירע געדאנ-
 קען און אירע געפילן זענען אויך געווען צוגעפאסט צו איר פערמעסטן
 נוף. דאָס ארט רעדן, די דיקציע, וואָס איז ארויסגעקומען פון איר מויל
 וואָס איז געווען באצירט מיט פערלדיקע ציין, האָט דאָך פארכשוּפּט! וויפל,
 מאָל איז ער, און א סך אנדערע, נישט געבליבן זיצן אזוי, און פארגעסן
 פון אלעמען פון דער וועלט, אריינגעפאלן אין התפעלות, נישט גלויבנדיק,
 אז זיי האָבן פאר זיך א לעבעדיקן מענטשן, וואָס פארמאָגט אזוי פיל שיינ-
 קייט. איז דאָס נישט קיין חלום? אפשר איז דאָס א רעפּלעקס פון די
 בילדער, וואָס גרויסע שרייבער און מאָלער האָבן דאָס געשילדערט, גע-
 מאָלט? ווי גלוקלעך וואָלט ער געווען, ווען ער האָט זי איצט דאָ און
 טיילט זיך מיט זיינע ווייטיקן, מיט זיינע זוכענישן. זי האָט דאָך געהאט
 אזא כוח, אויפצוכאפן און איבערגעבן געדאנקען אזוי קלאָר און איבער-
 צייגנד. וווּ זאָל זי איצט זיין? ער פילט, אז זי וואָלט געווען א באַלזאם
 פאר זיין גוף, וואָס איז פול מיט ביילן, און פאר זיין נשמה, וווּ ס'האָט
 אָנגעהויבן אריינצופליסן ספקות, אומעט. פארוואָס איז דאָס געשען? ער
 פלעגט דאָך שטענדיק נישט אָפּטרעטן, ביז וואנען ער פלעגט נישט דער-
 גרונטעווען די פּראָבלעמען, וועלכע האָבן זיך אים געשטעלט. אמת, נישט
 שטענדיק האָט זיך ארויסגעוויזן, אז זיינע כּססנות זענען געווען די ריכ-
 טיגע, אָבער ביז ער האָט זיך איבערצייגט, אז ער האָט געגרייזט איז ער
 געווען א נאָרמאלער מענטש, אלץ האָט געקלאפט, זיין געזונט לאַכן, זיין
 אויפירונג. און איצט וואָס? דער געהער איז קיין געהער נישט דאָס אויפ-
 כאפן פון א גייעם געדאנק איז אים שווערלעך. זיין לוכטיקייט, וואָס האָט
 געאַטעמט מיט אלע רמ"ח אברים, איז ווי אָפּגעטאָן געוואָרן. אפשר, דאכט
 זיך אים אויס — האָט ער ווייטער געקלערט — אפשר איז זיין צערייזצטע
 שטימונג די סבה פון זיין איצטיקן צושטאנד? אפשר איז דאָס בלוזיג מיט-
 קייט, פון אזוי פיל איבערלעבענישן אין די לעצטע אָנגעלאָדענע וואָכן?
 ביסלעכווייז האָט אים דער שלאָף גובר געווען, ער האָט אָנגעהויבן
 צו דרימלען אויף דער באַנק — — — — — צו חלומען...

... די דורכזיכטיקע כּמארעלעד, צווישן וועלכע ס'האָבן זיך באוויזן
 נאנצע שטיקער בלויער הימל, זענען געלאָפּן גלייך זיי וואָלטן זיך געוואָלט
 איבעריאָגן, ערגעץ פריער אָנקומען. זיי האָבן זיך אָבער איינס ס'אנדערע
 איינגעשלאָנגען. און פון הינטן קומען נאָך א סך, זייער א סך, זייער א
 סך, יאָגן און יאָגן. בלויע גרויסע פלאכן ווערן אלץ קלענער. דער הימל
 איז אלץ מער פארדעקטער, גרויער. ס'איז עמעצער געקומען און אים אריין

געוואָרפֿן אין אזא רייטוואָגן, וואָס האָט אים אויפֿגעהויבן, דורכגעזעצט די כמארעס און דאָרט אויבן, אים אנידערנעזעצט לעבן אן אומענדלעכן פּיזש, ארום וועלכן ס'זענען געזעסן מענטשן מיט פּריילעכע פּנימער, צו-פּרידענע; א קליינער טייל האָט געהאט צווישן די באהאלטענע קנייטשן פון זייערע צורות, סמנים פון אמאָליקן טרויער. און טישן זענען גענרייט, ווי אין א קעניגרייך, פול מיט בלומען, אלערליי קאָלירן. פון זייערע סא-מעטענע בלעטעלעך לאָזן זיך פילן געשמאקע הימלישע ריחות, גערוכן פון פיינע וויינען אין זילבערנע און גאלדענע בעכער פולן אָן דעם ארום. און זיצן, זיצן דאָרט, פאָרלעכזייזן, אלטע, יינגערע און נאָר יינגע. אויף איין פלאץ נאָר שטייט איין שטול, א ליידקע. פאר וועמען איז זי אָן-גענרייט? און ווער איז נישט געקומען? אפשר האָט זיך געטראַפֿן אן אומגליק? האָבן אלע זיך געפרעגט און ער אודאי.

... ס'הייבט זיך אויף א גריין-גרויער, מיט אן אָפּענער האנט אין דער לופטן. די שטילקייט האָט זיך נאָך מער איינגעזעסן אין דעם ארום. אלע האָבן געווענדט זייערע פּנימער צו אים. נאָך א וויילע, עפנט ער אויף דאָס מויל און ווי א דונער הילכן זיינע ווערטער, וועמענס ווידער-סול קאָלערט זיך, צערייסט די כמארעס, מיט זיין פינגער ווייזט ער אראָפּ... אָט די רשעים ליגן דאָרט אונטן אין זייערע אייגענע זינד. מיר דאָ בעפן, בעפן דעם אויבערשטן, ער זאָל אונדו שענקען כוח, אז מיר זאָלן קאָנען איינזאפֿן אין זיך די ריחות, וואָס זענען דער סאמע סענז, כדי אונדזערע נשמות זאָלן אויסגעלייטערט ווערן בתכלית הנקיה. און זיי דאָרטן פילן נישט די פאר-דאָרבענע ריחות פונעם טיפן זומפ, אין וועלכן זיי זענען פארוונקען. מיר, די אויסגעוויילטע, מיר, וואָס האָבן זיך מקריב געווען פאר זיין הייליקן וואָרט, מיר, האָבן איצט די זכיה צו געניסן פון זיין הערלעכקייט, זיין גרויסקייט און זיין גענאָד. לאָמיר אלע זינגען שירה צו אים, דעם אלטע-כטיקן, וואָס פירט אָן אלע וועלטן.

... אויף די פּנימער פון די פארצרחטע האָט זיך אויסגעגאָסן א צאָרן. איינער, מיט א דאר פנים און מיט א דארער ביינערדיקער האנט האָט גע-געבן א זעץ אין פּיזש, אז אלע בעכער האָבן זיך אויף אָנגעשלאָגן איינס אין אנדערן. דער פּייערער וויין איז אויסגעגאָסן געוואָרן, באפּלעקט אלע ווייסע טישטעכער, וואָס האָבן געפּעכלט פאר זויבערקייט. דער רויטער וויין האָט זיך צעגאָסן אויף די פיינע, פּייערע, מלבושים פון די געסט. און דער דארער האָט אָנגעהויבן רעדן. זיינע רייד זענען נישט נאָר אראָפּ אין די

טיפע אָפּגרוגטן, נאָר האָבן אויך צעריסן די בלוויקייטן פון אלע הימלען.
זיין קול האָט מען געהערט אין אלע עקן וועלט:

— רייסט אָפּ די קייטן פון די אלע געבורדענע! נעמט אראָפּ די
לאפעס, וואָס פארשטעלן דאָס מויל פון די אָרעמע קינדער. וואָס לעכצן
נאָך א לעפל מילך, נאָר א פיצל ברויט; צערייסט דעם שלייער, וואָס אין
דורך אייר, נאָמט סטראפּטשעס, געוועבט געוואָרן אין משך פון דורות כדי
צו פארהוילן אלעס גומס פון יענער וועלט און נישט קוקן אין אייערע זולל-
וסובאשע אויגן, וואָס האָבן זיך געזעטיקט נישט נאָך מיט אלעם גומס פון יענער
וועלט, נאָר איר האָט דאָ פארכאפט אויך די וועלט. זאָל דער צאָרן, וואָס
האָט זיך דאָ אין די שווארצע כמארעס אָנגעזאמלט, זייט די וועלט שטייט,
איידערטרענקען, אז ס'זאָל קיין שריד ופּליט נישט בלייבן פון אייער געבייט...
— ער איז אראָפּ פון זינען! ער איז משוגע געוואָרן, ער וועט אַרוין
אין כּף הקלע — האָבן זיך געהערט שטימען.

... מיט אמאָל איז דערשינען זי, מערין, אָנגעפאָן אין ארבעטער-
קליידער. פון אירע אויגן האָט זיך געשיט פייער. מיטן האמער האָט זי גע-
געבן א קלאפּ אין טיש, וואָס איז צעשפּאַלטן און צעפאלן געפאָרן; מיטן
סערפּ האָט זי צעריסן דעם גרויסן לאַנגל, וואָס האָט אין זיך אָנגעזאמלט
דעם גאנצן פיין פון דער גאנצער וועלט. אלע זענען דערטרונקען געוואָרן
אינעם פיין. זיין שטול און דער לייריקער שטול, אויף וועלכן מערי איז גע-
זעסן, זענען צווישן דעם פּולן און ליידיקן אוויר אראָפּגעקומען און... זיצן ביי-
דע אויףדער באַנק, חרושנדיק זיך, וואָס איז דאָ עפעס אזוי הארט און קאלט...
דאָס געפיל, אז דער צוזאמענטרעף וועט זיך נישט צו לאנג
פארשלעפּן און, אז דאָרט וועט באלויכטן ווערן די הויפט-פּראָבלעם, „דער
שטרייק“, און דער עיקר וואָס מ'וועט פון דעם אָפּלערנען, האָט משהלען
בארויקט אויף א געוויסן אופן. ער ווייסט, אז אמתע חברים אָנערקענען
פעלער, קעמפּן, אז אזעלעכס זאָל זיך מער נישט איבערהזרן. ער איז זייער
גייעריק געווען, וויאזוי מ'וועט אוועקשטעלן די פּראָבלעמען. וואָס האָט
סרול געזאָגט? אז מ'ויל זיך מיט אים אויסטענהן? וואָס פארא טענות
קאָן מען האָבן צו אים? א דאגה — טענות קאָנען זיין א סך. א סוף, זאָלן
זיין טענות, אבי צו קומען צו א ריכטיקן באשלוס, האָט ער ביי זיך געטראכט.
פריישיק איז ער גערופן געוואָרן אין דאָרף אריין, צו פעטראַקען. דער
נאָמען איז אים ליב בכלל, ובפרט, אז ער דערמאָנט זיך אין פעטראַקעס
פשוטע מיינונגען, זיין ארויסזאָגן זיך קלאָר, אָן דריידלעך און אָן אונטער-
שיסעלעך. דאָס, וואָס ער מיינט, זאָגט ער, אזוי אז דו ווייסט, מיט וועמען

דו האָסט צו טאָן. וויפל מאָל האָט ער נישט געהאט די געלעגנהייט צו הערן
אנימאטאָרן, נרויסע רעדנער. האָסט געמיינט, אז אלץ וואָס זיי זאָגן איז
כשר וישר, און ווען דו קוקסט זיך צו, צו זייערע שפעטערדיקע מעשים, לאָזט
זיך אויס א בוידעם.

דער וועג, אויף וועלכן ער איז געגאנגען, איז געווען פול מיט הרודעס,
א ליימיקער אויסגעטרוקנטער וועג, וואָס איז באשיט געווען, דאָ און דאָרט,
מיט נישט קיין גלייכע שטייגער. ווען ער האָט געדארפט אריבערניין א
בריקל, האָט ער געמוזט גוש אכטונג געבן, ער זאָל נישט אריינפאלן, ווייל
מערערע ברעמער זענען געווען פארפּוילטע, אָדער האָבן אינגאנצן געפעלט.
דאָס דאָרף זעט זיך שוין אָן. פון דער ווייטנס דאכט זיך אים אויס, אז
דאָס איז א פשוט פעלד, אויף וועלכן ס'זענען אָנגעוואָרפן, אָן א סדר, א
סטויגן שטרוי, וואָס שטייען אויף א ווייסלעכן געשמעל, קומענדיק גענטער
האָט ער דערזען, די גוש באקאנטע כאטעס, גידעריקע, צוגעדעקטע מיט
שטרוי, וואָס איגעווייניק טוט זיך, האָט ער נישט איינמאָל געזען: א גי-
דעריק טישל מיט א פּאָר בענקלעך, וואָס שטייען לעבן פענצערל, וואָס
איז נרויס ווי א גענעץ. א פּויערים-בעטל אָדער צוויי, אויף וועלכע ס'איז
אויסגעשפּרייט א קאָברעץ פון שמאטעס. עטלעכע קישן, אן איקאָנע און
עטלעכע כלים, טעלער, ערדנע קריגלעך, אויף וועלכע ס'זענען אויסגעמאָלט
אויף א פרימיטיוון אופן, בלומען, ביימלעך. ער איז זייער גייעריק צו
וויסן ווער זאָל דאָס זיין דער, וואָס וויל זיך מיט אים אויסטענהן.

אריינקומענדיק, שוין אויף דער שוועל, האָט ער דערזען זייער א
באקאנט פנים. ער וואָלט געקאָנט שווערן. אז דאָס איז שמעון, שמעון
איז אָבער געווען א פעסטער יונג, מיט א פול פנים, מיט ברעגענדיקע
אויגן. די אויגן זענען טאקע זיינע, אָבער דער אויסזע איז געווען גאנץ
אנדערש, — א מידער, א געפייניקטער. נאָך א וויילע, פאלן זיי זיך איינער
אויפן אנדערן, קושן זיך און האַלדזן זיך. וואָס טוסטו, שמעון? און דו,
משה? מ'קוקט זיך גלייך אין די אויגן און מ'האָט זיך פארשטאנען. שמעון
האָט נישט געדארפט דערציילן, וואָס ס'האָט מיט אים פאסירט, מ'האָט
שוין געזען. איצט איז נישט קיין צייט דערפאר. לעבן אים, איז געזעסן
אן ארבעטער, א ברייט-פלייציקער. ווען ער האָט משהלען אויסגעשטרעקט
זיין היינט, האָט ער געפילט א האנט, א פעסטע, נישט קיין פּוכיקע, א
הארטע און ברייטע. יא, האָט משהלע זיך דערמאָנט. דאָס איז דאָנארו,
וועלכן ער האָט געזען אין יאס, אָגפירנדיק און פארטיילנדיק מאניפעסטן.

ס'זענען געווען דאָרט נאָך אייניקע באקאנטע ארבעטער. ס'האָט לאנג נישט געדויערט און מ'איז אריבער צום סדר-היום:

(א) דער שמרייק;

(ב) וואָס דארפן מיר אָפלערנען?

צום ערשטן האָט גענומען דאָס וואָרט דער יאסער גאס.

— כ'בין געקומען אהער, אייד אינפאָרמירן און זיך דורכשמועסן

וועגן דעם שמרייק וואָס איז פאָרגעקומען:

— ס'איז שוין א שטיק צייט אוועק, זייט דער שמאָטישער ארבעטער-

קלאס, האָט געהאט דעם מוט צו עפענען דעם קאמף קעגן אונדזער שטענ-

דיקן שונא, קעגן דעם קאפיטאליסטישן קלאס, קעגן דער בורזשואזיע פו-
נעם לאנד.

— די גרויסע נויטן האָבן אונדז געטריבן, און באווסטזיניקע, האָבן

מיר דערקלערט דעם אלגעמיינעם שמרייק. דער שרעקלעכסטער מערדער איז

אויסגענוצט געוואָרן דורך דעם גענעראל אווערעסקו.

די ארבעטער פונעם מיליטער-ארסענאל, פיראָטעכניע, קאָנפעקציע,

טאבאק און שוועבעלער-אינדוסטריע, אייזנבאנען און פון אנדערע אטעליערן,

זענען ארויסגעוואָרפן געוואָרן, זיי הונגערן, און פרידן. מ'האָט אויפגעצווונ-

גען נייע ארבעטס-רעגולאמענטן, די ארבעטער-ראטן זענען אָפגעשאפט גע-

וואָרן, די אקאָרד-ארבעט, וואָס שוואכט אָפ דעם כוה פון די ארבעטער

און פארגרעסערט די רווחים פון די באלעבאטיס, איז ווידער איינגעפירט

געוואָרן. זיי האָבן פיקסירט, אז דער ארבעט-טאָג זאל זיין, מינרענסטנס,

10 שעה. איבער צוויי טויזנט ארבעטער פונעם לאנד זענען ארעסטירט,

געשלאָגן און צעמיימיסט געוואָרן. די ארבעטן האָבן געפילט אויף זייער

אייגענער הויט, „די נאציאָנאלע ליבשאפט“ פון אונדזערע באלעבאטיס.

כמעט אלע אונדזערע לאָקאלן זענען צעשמרעט געוואָרן, דאָס געלט און

מעבל צוגערויבט געוואָרן, די ביבליאָטעקן פארברענט געוואָרן. דאָס איז

נאָך נישט אלץ.

— די קריגס-געריכטן, וואָס זענען ספעציעל געשאפן געוואָרן, און

די ציוויל-טריבונאלן, האָבן, לויטן באפעל, פארמשפט אונדזערע חברים

אויף צענער יאָרן שווערע תפיסה. די צענזור פארניכטעט די סאָציאליס-

טישע פרעסע. פאר די ארבעטער איז פארבאָטן געוואָרן דאָס רעכט זיך צו-

גויפצוקומען. די בורזשואזע-דיקטאטור און דער מערדער הערשט אויף דער

גאנצער ליניע. די באפרייונג פונעם ארבעטער-קלאס קאָן אנדערש נישט קו-

מען, ווי נאָך דורך אן אנשטאָסענעם און אומאויפהערלעכן קאמף קעגן דעם

קאפיטאליסטישן קלאס פון אייגענעם לאנד; דורכן באזיגן און פארטרייבן די ברוזשאזיע פון דער אָנפירונג פון דער מלוכה; דורך דער פּראָלעטארי-שער דימאשאור. דורך דער הערשאפט פונעם ארבעטער-קלאס, מיט דער הילף פון די ראמן פון ארבעטער, פויערים און סאָלראשן; דורך דער סאָציאליז-דונג פון אלע פּראָדוקציע-מיטלען; דורך דער ערר-קאָנפּיסקאציע און זי איבערגעבן, די פויערים, זיי זאָלן זי אייניגעם באארבעטן. פון די פעלער, וואָס זענען געמאכט געוואָרן, דארפן מיר לערנען, אז אין דער צוקונפט זאָל זיך אזעלעכס נישט איבערחזרן. אונדזער קאמף האָט זיך נישט געענדיקט. די שוואכע פּאָזיציע דארף פארשטארקט ווערן און די קאמפּסמיטלען דאר-פן פארבעסערט ווערן. די סאָציאליסטישע פארטיי דארף פארוואנדלט ווערן אין א שטארקע פּאָליטישע קאָמוניסטישע פארטיי,

די גאנצע צייט, וואָס דער ארבעטער האָט גערעדט, האָבן די צוהערער נישט אראָפּגעלאָזט זייערע אויגן פון דעם רעפערענט, וואָס האָט ארויסגעזאָגט מיט אזוי פיל פעסטקייט און עקשנות די ווייטער-דיקע אָנגעוויזענע וועגן פון קאמף. בשעת ער האָט אויסגערעכנט די אלע אומגליקן, וואָס דער מערדער האָט אָנגעארבעט, האָבן זייערע הערצער האס-סיקער געקלאפּט, אין זייערע אויגן האָט זיך אָנגעצונדן דאָס פייער, וואָס איז גרייט צו פארברענען אלץ, וואָס שמעלט זיך אקעגן זייער טייערסטן אי-דעאל — באפרייען דעם ארבעטער-קלאס און איבערנעמען די מאכט אין אייגענע הענט.

שמעון האָט זיך אויפגעשמעלט און געפרעגט, אויב עמעצער וויל גע-מען דאָס וואָרט. — זענט איר אלע מסכים מיט די אויספירונגען? קענט איר אונדז נאָך עפעס מדיע-זיין בנוגע דעם פאראנגעגענעם שמרייק? האָט עמעצער עפעס צו זאָגן, וועגן זיין פערזענלעכער האלטונג אין דער צייט פו-נעם שמרייק?

— מיר בעטן די חברים זאָלן זיין קורץ און אינהאלטלעך, נישט אי-בערחזרן דאָס, וואָס איז שוין געזאָגט געוואָרן. ווייל אונדזער צייט איז בא-גרענעצט, און חוץ דעם דארפן מיר אין זיגען האָבן אונדזערע חברים, וואָס שטייען אויף דער וואד אין דער קעלז, אונדז צו וויסן צו טון, אויב עס-קימען נישט אָן די „אמתת לייט“.

פעטראקע, האָט נישט געקאָנט איינזיצן אויפן אָרט. ער האָט זיך גע-קווענקלט... זאָל ער נעמען, אָדער נישט נעמען דאָס וואָרט? ס'האָט אי-בערגעוויגן דער ווילן, זיך ארויסצוזאָגן זיין מיינונג לגבי דעם שמרייק ווי אויך לגבי דעם, וואָס איז געזאָגט געוואָרן. ער האָט אויפגעהויבן די האנט: — זאָג! האָט אים שמעון דערמוטיקט.

פעטראקע האָט זיך אויסגעהוסט, א ביסל רויטלעך געוואָרן און געזאָגט: — איר, מיט מײַן אלטן טאָטן, האָבן געזען ווי די ארבעטער זענען געפייניקט געוואָרן אינעם וואַלד און אויף די וועגן. אונדז פויערים, האָט קיי-נער נישט געזאָגט אויף אן אָרגאניזירטן אופן, אז ס'וועט אויסברעכן א שטרייק. סײַר האָבן נאָך געהערט אזוי, צופעליק. וואָס מײַנט איר, אז בײַ די פויערים זענען נישט פאראן אזעלכע, וואָס דער דלות פרעסס זיי אויף? זיי ווייסן נישט, ווער ס'זענען זייערע שונאים? זיי ווייסן גאנץ גוט. זיי זענען שמאדקע, אָבער אָנמעכטיקע. די פינצטערניש באהערשט זיי, קיינער האָט זיי נישט אין זינען. חוץ פונעם קלויסער און די דרשות פונעם גלח, ווייסן זיי פון נאָרנישט. כאָטש אין אויפרוף צום שטרייק זענען די פויערים נישט דערמאָנט געוואָרן, פונדעסמועגן זענען געווען א סך פון אונדז, וואָס האָבן געהאַלפן די שטרייקער, זיי האָבן גאנץ גוט געווסט, מיט וואָס דאָס שמע-קט. זיי האָבן געפילט, אז דאָס איז א גערעכטע זאך און נישט געקלערט דערצו, אז ס'קען זיי אויספאלן קאפויער. כ'מײַן, אז די חברים זאָלן זיך פארנאָטירן, אז ס'איז געווען א פעלער, וואָס מ'האָט נישט אויך אונדז, פויע-ערים, צוגעצויגן אָדער לכל הפחות דערנענטערט, אינפאָרמירט וועגן דעם שטרייק.

— דערלויבט — האָט צאליק אויפגעהויבן די האנט — דער חבר פע-טראקע, צוזאמען מיט זיין אלטן פאָטער, האָבן לויט אונדזער פארלאנג זיך איינגעשטעלט דאָס לעבן און געבראכט הילף די געפייניקטע ארבעטער אין וואַלד.

— איר מײַן, — האָט פעטראקע ווידער אָנגעהויבן רעדן — אז אין דער ווייטערדיקער ארבעט וועט איר אויך אונדז פויערים צו ציען. זעלב-סטפארשמעגנדלעך, נאָכדעם וואָס איר וועט זיך פריער איבערצייגן, אז די מענטשן זענען פאסיק צו אזא שווערער און פאראנטוואָרטלעכער ארבעט. דער ארבעטער מיט דער ברייטער פלייצע, איליע דאָנארו, האָט מיט אויפמערקזאמקייט אויסגעהערט פעטראקעס רייד און מערערע סאָל צוגע-שאַקלט מיטן קאָפּ.

דער צווייטער האָט גערעדט צאליק. ער האָט געזאָגט, אז ער איז מס-כים מיט פעטראקען, ער וויל נאָך צוגעבן, איז אין א קאמף וועגן באפרייען דאָס פאָלק פון די קאפיטאליסטישע און באַיארישע הענט, דארפן צוגעצויגן ווערן די פאָלקסמאסן, פארלאנגען זייער הילף. אָט בײַ דעם שטרייק, האָט מען די פאָלקסמאסן נישט דערמאָנט, נאָך דעם ארבעטער-קלאס. דער ארבע-טער-קלאס קעמפט, נישט נאָך, כדי ער אליין זאָל באפרייען ווערן פויערים קא-

פיטאליסטישן יאָד, נאָר צוזאמען מיט אים, דאָס גאנצע ארבעטנדיקע פאָלק
 פון די שטעט און דערפער. דער פעלער האָט זיך ארויסגעוויזן אין משך
 פונעם שמריות. כאָטש די רעגירונג מיט אירע מיטלען, האָט פארשפרייט
 קלאנגען, אז מ'וויל אויסהונגערן דאָס פאָלק, אז מ'וויל עס פארניכטן, פונ-
 דעסטוועגן האָבן זיך זייער א סך מענטשן פון דער קליינער בורזשואזיע נישט
 צוגעהערט צו די פיינטלעכע קלאנגען און האָבן געהאָלפן די שמריותער. דאָס
 לאָזט אונדז צו הערן, אז ס'זענען פאראן א סך ערלעכע מענטשן, וואָס דארפן
 צוגעצויגן ווערן צו אונדזערע ווייטערדיקע קאמפן. כ'דארף דאָ נישט דער-
 מאַען, אז מ'דארף זיין מיט אָפּענע אויגן, מיט וועמען מיר גייען.

— אין תור ביסמו גערעכט, נאָר ס'ווייזט, אויס, אז דו האָסט זיך
 נישט צוגעהערט, ווי ס'געהער צו זיין, איד האָב געזאָגט בפירושו. אז די
 הערשאפט פונעם ארבעטער-קלאס דארף זיך שטיצן אויף די ארבעטער-
 ראטן, אויף אַרעמע פויערים און סאָלדאטן. אזוי אז דער פעלער איז אָנער-
 קענט-געוואָרן פון אונדזערע חברים. די גאנצע צייט איז משהלע געווען
 מויל און אויערן. ער האָט יעדע שורה, יעדעס וואָרט איבערגעקייטעט.
 בשעת ער האָט דעם גרום פון די קאָמוניסטישע גרופירונגען גע-
 לייענט. האָט ער פאר זיך א גאנץ בילד געזען, און האָט דאָרט געפונען
 א נענויעם ענטפער אויף די פראגן, וואָס האָבן אים געמושטעט, און שוין
 מער נישט געהאט קיין מענות, נישט צו זיך, און נישט צו זיינע חברים.
 אים האָט אָבער נישט געלאָזט רוען, וואָס ס'איז גאָרנישט דערמאָנט געוואָרן
 די קליינע בורזשואזיע, וואָס איז א מאסע וואָס ווערט גרינג באיינ-
 פלוסט, וואָס איז נישט אהין, נישט אהער... מ'דארף זיי אויפקלערן, אז
 זייערע אינטערעסן פאלן זיך צונויף מיט די אינטערעסן פונעם ארבעטער-
 קלאס; פאר דעמאָקראטיע, פרייהייט און שלום. אָט די גאנצע אַנאליסטישן,
 יידישע אָדער נישט יידישע, לאָזן נישט אראָפּ דאָס אויג פון אָט דער מאסע.
 זיי פארוויגן זי מיט פארשידענע צוואַנגעכצער. און ס'איז נישט פאראן קיין
 קלאָרער שטאנד-פונקט, וועלכער זאָל איר ווייזן דעם אמתן וועג, א וועג,
 וואָס זאָל זי אויך זי אויך פירן אהין, ווו זי זאָל געפונען א זיכער אָרט
 אין איר פארוואַנטלט לעבן, צום לעבן, פון סאָציאלן יושר, וואָס ווערט אָג-
 געפירט פונעם פראָלעטאריאט, וואָס זיין ציל איז באַפרייען אלע אויסגענוצ-
 טע מענטשן און אלע פעלקער. און אפילו, אז ס'זענען נאָר נישט פאראן
 קיין כוחות, זיי זאָלן זי קענען געווינגען, זי זאָל גיין אין שפאן, איז זאָל
 זי כאָטש זיין נייטראל! ער האָט אלץ געקלערט און האָט אָבער גאָרנישט
 געזאָגט. ער האָט זיך געקלערט, וואָס זאָל ער פארלאנגען פון די חברים,

וואָס זענען פארשיט מיט ארבעט, מיט פראַבלעמען, און, אז אפילו אין היינטיקן סאניפעסט איז נישט אָנגערירט געוואָרן דאָס פראַבלעם, וועט מען עס מיט אז אנדערער געלעגנהייט באטראכטן און אויספירלעך אָנווייזן דעם אופן ווי עס צו לייען.

— און דו, משה, האָסט שוין גאָרנישט וואָס צו זאָגן, דו, וועלכער ביסט שטענדיק אזוי באריידעוודיק און נישט קיין צופרידענער, דו וואָס ווילסט אלץ מיט א מאַל, האָסט היינט גאָרנישט צו זאָגן? מיר ווייסן, אז ביסט ארומגעגאנגען און גייסט גאָר היינט אויך ארום מיט ספקות. זאָג זיי ארויס, אין זאָלן זיי דיר נישט מער מוטשען — האָט שמעון אים אויפגעפאָדערט.

— איר פיל איצט, נאָכדעם וואָס כ'האָב געהערט דאָ, א בארויקונג אין מיין זעל. אמת, איר בין ארומגעגאנגען ווי נישט קיין הינער. איר האָב געוואָלט ארויסזויגן פונעם פינגער ענטפערן אויף מיינע גריבלענישן. איר בין זיכער, אז אין די קומענדיקע דאָקומענטן וועלן מיר געפונען אויך ענטפערס אויף די פראַבלעמען וואָס זענען אונדז היינט צו טאָג נישט קלאָר. דאָס הייסט נישט, אז מ'דארף שמיין אין דער זייט. פארקערט, מ'דארף מיט דער גאנצער ענערגיע, פאָרויכטיקייט און קרבנות גרייטקייט קעמפן צוזאמען מיט אלע בארויבטע, געפלאַגטע, רעכטלאָזע ארבעטער, פויערים, כאלמעלאַכעס, און סתם ערלעכע מענטשן, וואָס טרוימען וועגן א בעסער לעבן, ווו צו דער עקספּלואטאציע האָט גענומען אן עס.

דער איינבאנער יאָאקים האָט אויפגעהויבן די האנט, זיך באלד אויפגעשטעלט און מיט א קול, וואָס איז אלץ פעסטער געוואָרן, געזאָגט: — ביי אונדז איז קיין שום ארבעטער נישט געקומען צו דער ארבעט.

ווען ס'זענען געקומען די זשאנדארן זוכן די לאַקאָמאָטיוו-פירער — ווייל אויף זיי איז געשטאנען די אמתדיקע יאגד — האָבן זיי קיינעם נישט געפונען אינדערהיים, ווייל אלע זענען שוין לאנג אוועק, א טייל האָבן זיך געלאָזט אין קלוב אריין און א טייל אין דער שכנות פון די אטעליערן. ס'האָט אָבער לאנג נישט געדויערט און דער קלוב איז ארום-גערינגלט געוואָרן פון זשאנדארן. די ארבעטער האָבן פראָטעסטירט, זיך אקעגענשטעלט דער ברוטאלער האלטונג, און קעגן די ווילדע קאָמאנדעס פון די אָפיצירן. דער ווידערשטאנד האָט לאנג נישט געדויערט, מחמת דער פראָקוראָר האָט געגעבן באפעלן, אז מען זאָל קיין סך נישט פארלא-מענטירן און געמען די לאַקאָמאָטיוו-פירער אונטער א שטרענגער וואך און זיי פירן צו דער באן סטאציע. יעדער לאַקאָמאָטיוו-פירער זאָל באגלייט ווערן פון א באוואַפנטן זשאנדאר און מיט געוואלד ארויפגעזעצט ווערן

אויפן לאַקאָמאָטיוו און אזוי ארום זיי צווינגען, צו פירן די באַנען. בלייבן-
 שנעל איז פארשפרייט געוואָרן די ידיעה, אז די זשאַנדארמערע און דאָס
 מיליטער גוצט אויס דעם גרעסטן מערצער. ס'האָט לאַנג נישט געדויערט
 און א מאַסע ארבעטער-פרויען און עלטערע לייט האָבן געבראָט צו טראָגן
 שפייז פאר די ארעסטירטע. אויפן וועג, נישט ווייט פון די אמעליערן, איז
 די צאָל אלץ מער געוואקסן. די אויפגערייצטע מאַסע איז אָבער באלד אָפּ-
 געשפּוילן און פארטריבן געוואָרן פונעם מיליטער.

דער קלוב איז פארחתמעט געוואָרן, אונדזערע בעסטע חברים שמאכ-
 טן איצט אין די תפיסות. ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל אויפקלערן די מאַסע
 ארבעטער, פארוואָס דער גענעראל-שמרייך איז דערשטיקט געוואָרן. מיר
 באַקומען נישט קיין שום פרעסע, פון וועלכער מיר וואָלט געהאָט א סך
 צו לערנען. די מאַסע ארבעטער און זייער פיל ערלעבע מענטשן וואָס האָבן
 אָנטייל גענומען און דעם גרויסן געשעעניש, האָבן געפילט, אז ס'פעלט
 עפעס אויס... וואָס איינגלעד, האָבן זיי נישט געוואוסט. זיי האָבן נישט
 פארשטאנען פארוואָס דער שמרייך איז נישט געלונגען.

— דער היינטיקער מאַניפעסט, וואָס איז דאָ געלייענט געוואָרן, דארף
 פארשפרייט ווערן צווישן דער מאַסע ארבעטער. ער וועט באַלויבן דעם גאנצן
 ענין. ער וועט אויף קלאָר אָנווייזן, ווער ס'זענען די שולדיקע אינעם דורכ-
 פאל פונעם גרעסטן פּאָליטישן געשעעניש ביי אונדז אין לאַנד. די מאַסע
 וועט פאראורטיילן די פירער, וואָס האָבן פארשפרייט די לאַזונג: נישט בונד-
 טעווען זיך, זיצן ווי לייטישע מענטשן אין די היימען, נישט מאַכן קיין
 שום מאַניפעסטאציעס, אָפהויבן די אָרדנונג, מ'זאָל חלילה נישט דערצע-
 רענען די באהערדן.

דער באַשלוס צו שאַפן א קאָמוניסטישע פארטיי אין רומעניע, וואָס
 זאָל אָנפירן דעם ארבעטער-קלאַס פון גאנצן לאַנד איז, לויט מיין מיינונג,
 די וויכטיקסטע אויפגאבע. מיר דארפן אָנשמרענגען אלע אונדזערע כוחות, אלע
 ערלעכע עלעמענטן, פאר זיי קלאָר מאַכן, אז די סיבה פונעם דורכפאל פונעם
 גענעראל-שמרייך איז געווען דאָס פעלן פון אן אָרגאניזירטן כוח, וואָס זאָל
 געווען אָנפירן אויף א דיסציפלינירטן אופן דעם געוואלדיקן אויפברויח
 צום ציל פונעם ארבעטער-קלאַס: איבערנעמען די מאַכט, פסור ווערן פון
 עקספּלאַטאציע, זיך פאררייניקן מיט די פּראָלעטאריער פון דער גאנצער
 וועלט, און דער עיקר, נישט לאָזן, אז די רומענישע אָליגארכיע וואָס
 ווערט אויסגענוצט פון די מערב-כוחות מיטן ציל אָנצופאלן אויף סאָוועט-

רוסלאנד, ווו די מאכט געהערט דעם פאָלק און ווו דער ארבעטער-קלאַס פירט דאָס גאנצע פאָלק צו פרייהייט, צו וווילזיין, צו שלום.

— איד נעט אויף זיך די התחיבות, דורכפירן אלץ וואָס ס'וועט מיר אָנפארטרויט ווערן, זיין א דיסיפלינירטער סאָלאַדאט אין דער גרויסער ארמיי פון גערעכטיקייט פאר אלע אונטערדריקטע פון די אויסניצער־ישע קאפיטאליסטן.

— זאָל לעבן די קאָמוניסטישע פארמיי פון רוסעניע!

ס'האָבן אויך אנדערע גענומען דאָס וואָרט און נאָך א שעה צייט האָט גענומען א סוף צו דעם צוזאמענשרעק, וואָס איז אזוי נוצלעך געווען. יעדער האָט אויף זיך גענומען די התחיבות, אז ער וועט שמרעבן דורכפירן אין לעבן די אָנגעוויזענע וועגן.

— כ'האָב נישט געוואָלט אויסהייבן דאָס שווערע פראָבלעם וואָס מוזשעצ מיר, האָט כ'ש געוואָלט שצענגען, ווען זיי האָבן זיך באַגע- נט אויפ'ן וועג אהיים. ס'איז ביי מיר קלאָר, אז די אלע אָנגעווייטיקטע פראַן. וואָס זענען גוגע דער אָרעמער יידישער באַפעלקערונג, וועלן געלייזט ווערן אייניגעם מיט דער סאָציאלער און פאָליטישער פרייהייט. מיר דארפן אָבער — האָט משה מיט פארושמורעטע אויגן ווייטער גערעדט מיט האַרץ — אויסנוצן אָט די אלע אומגערעכטיקייטן, כדי אָנצווייזן הן די יידישע, הן די נישט יידישע פאָלקס מענטשן, אז ס'איז פאראן נאָר איין וועג, אויף וועלכן ס'שפאנען און קעמפן אלע נאציאָנאליסטען, פאר פראָגרעס און פרייהייט. וויאזוי וועט מען דיר נישט נאָכגעבן, אז דו ביסט גערעכט; ווען דו נעמסט זיך אָן די קריוודע פון די יידישע אויסגעדריגטע זעלנער וואָס זענען פארגומען געוואָרן און אריינגעוואָרפן געוואָרן אין די וויססע תפיסות; זעלנער וואָס זענען גענאָגען מיט לייב און לעבן צו פארטיידיקן דאָס היימלאַנד. יאָ! — האָט ווייטער גערעדט משה — ווען ס'וואָלט געווען גענוג געארבעט מיט די אוועקגעריסענע פון זייערע היימען, ווען ס'וואָלט זיי געווען געעפנט די מו- חות און אָנגעוויזן, אז די מלחמה, אין וועלכער זיי האָבן פארגאָסן בלוז פּרעמדס און אייגנס, איז נאָר געווען א שערלעכע, א פארקאפּערישע, א מלחמה, וואָס האָט גאָרנישט געהאט צו טון מיט די אינטערעסן פון די שפּאַדיקע, פון די אינטערדריקטע; פארקערט, זי האָט געזוכט נאָך מער צו פארשטארקן דעם כוח פון די גיריקע הערשער, וואָס האָבן און וועלן נישט אויסמיידן קיין שום וועג, מעג ער זיין דער שרעקלעכסטער, כדי צו פארגרעסערן זייערע פארמעגנס און הערשאַפט. כ'זאָג עס נישט כדי כ'זאָל ארויסווייזן נאָר די פעלער. מיי, מיי, איז נאָר דער, אז איצט איז נישט

שווער, פארקערט, א סך גרינגער, ווייל איצט שטייען נאך פאר אונדזערע אויגן די פאָלגן פון דער מלחמה: די קרינס-געשעדיקטע, די אלמנות און די יתומים, די חרובע הייזער, דער עקאָנאָמישער כאָס, דער דלות; און א חוץ-קאמפאניעס, מיט וועלכע ס'איז פול די רעאקציאָנערע פרעסע, ווערט אויך געפירט אן אָרגאניזירטער קאמף קעגן די אלע וואָס די נאקעמע וויר-קלעכקייט האָט אויפגעריסן די אויגן און וואָס ווילן זיי פארפירן העט ווייט, אין דעם טיפן מיטאלטער. די רעליגיע פראָפאגאנד, אז גאָט פירט די וועלט לויט זיין ווילן און לויט די לייטישע אויפירעכצן פון די גלויביקע. — היץ דיר נישט אזוי און רעד שטילער, האָט שמעון אים אויפ-מערקזאם געמאכט. אין דעם פרייגלעכן שטייכל וואָס איז געווען אויס-געצויגן אויף שמעונס צארט פנים, האָט משז געזען, אז שמעונען זענען דוקא געפעלן זיינע רייד, נאך דאָס, וואָס ער רעדט צו הויך איז אים נישט געפעלן. האָט ער טאקע ווייטער גערעדט שטילער, אָבער מיט נאָך מער איגערלעכן ברען:

— מיר דארפן נישט ארויסלאָזן פונעם אויג און פונעם געדאנק דאָס טאָג-טעגלעכע. מיר דארפן אָנווייזן די אלע אומגערעכטיקייטן. וויאזוי קאָן מען שווייגן, ווען מ'זעט אז די יידישע זעלנער וואָס האָבן דערפולט זייער פליכט אין דער מלחמה, זאָל מען אָן קיין שום געריכט האלטן אין די תפיסות און אז ס'האָט זיך יאָ געמאכט, נאך חדשים און יאָרן, א געריכט, אין וועלכן די רומענישע קאמאראדן האָבן עדות געזאָגט, אז די יידן האָבן זיך אויפגעפירט ווי העלדן אין דער צייט פון דער מלחמה, מחמת זיי, די רומענישע סאָלדאטן, זענען געווען טאָג-טעגלעך מיט זיי איינגעם און גוט געקענט זייערע אויפירונגען—וואָסזשע איז געשען? די מיליצערישע געריכטן האָבן זיי פארמשפט צו יאָרן תפיסה און זייערע ווייבער און קינדער לעכצן נאך היינט צו טאָג, אזויפיל צייט נאך דער מלחמה, צו זייערע ליבע און טייערע. צי קאָן מען משיג זיין, אז נאָכדעם ווי מ'האָט אינטערגעשריבן אינטערנאציאָנאלע אָפמאכן וועגן גלייכבארעכטיקייט פון אלע איינוווינגער פונעם לאַנד, זאָל מען הערן ווי מ'ווארפט ארויס יידן פון די הייזער. אָט דאָס איז דאָ נישט לאנג געשען אין מערגן מורעש, ווו ס'האָבן געמוזט אָפמערעטן זייערע דירות 25 פאמיליעס. די אומגערעכטיקייטן האָבן נאך קיין גרענעץ נישט. ערשט זייט עטלעכע וואָכן האָב איך אלליין געהערט, ווי א שליח פון דער מלוכה האָט געהאלטן א דרשה: — היות אז ס'איז נאך דער מלחמה און אונדזער פאָטערלאַנד איז גרויס געוואָרן, אזוי אז אלע, אן אונטערשייד פון גלויבן און ראסע,

האָבן גלייכע רעכט. און אָט לייענען מיר אין די צייטונגען וועגן דעם סטודענטן-קאָנגרעס פון גרויס-רומעניע, וואָס איז פאַרגעקומען אין פאר-נאנגענעם דעצעמבער, אין וועלכן מ'האָט דעבאטירט נאציאָנאלע פראגן. צו דעם קאָנגרעס זענען גישט צוגעלאָזט געוואָרן קיין יידישע סטודענטן. דאָס אלץ איז צוגעשמעלצט געוואָרן מיט א שטארקע אטיסעמיטישע מאניפעס-טאציע. א חוץ דעם האָט זיך לעצטנס באוויזן א ידיעה אין די צייטונגען, אז אלע פרעמדע, וואָס זענען געקומען און האָבן זיך באזעצט אין בוקאַ-ווינע נאָכן ערשטן אויגוסט 1914, דארפן פארלאָזן דאָס לאנד. דאָס היי-סט, נאָך 7 יאָר וווינען אויף א פלאץ, דארף מען עס פארלאָזן, אזוי פשוט. אן אנדערע ידיעה לויטעם, אז ס'האָט זיך געשאפן אין זיבנבירגן אן אזוי גערופענע „ליגע פון קאָנסומאפאָרן" וואָס קומען אריין אין יידישע קלייטן און אויף א ווילקירלעכן אופן, טוען זיי דאָרטן אָן גרויסע צרות. כ'זע ווי די אנטיסעמיטישע כוואליע האלט זיך אין איין פארגרע-סערן. אָט למשל, טאקע דאָ, ביי אונדז אין שטעטל, האָט דער בלינדער אוירעל, וואָס האָט זיך ערשט געדרייט צווישן יידן, געוואָלט אויסנעמען ביי זיי, זיך גענומען צו דער ארבעט. ער שטייט און אניטירט, טיילט מאני-פעסן, זשורנאלן, וואָס זענען אָנגעפיקעוועט מיט אנטיסעמיטישן סם; ער פארשפרייט זיי אומעטום. איבערהויפט וויל ער צוציען די לערערס און די גלחים פון וועלכע א טייל זענען שוין אלטע אנגעטן פון בארבארישע און אנטיסעמיטישע טעאָריעס.

— די נאציאָנאלע פראָבלעם איז איינע פון די וויכטיקסטע פראָבלע-מען. אונדזער קאָמוניסטישע פארטיי וועט זי לייזן אויף דעם בעסטן אופן. דער בורזשואז-גומבאזיצירישער רעזשים, וואָס אונטערדריקט די מאסן פון די נאציאָנאלע מינדערהייטן, דארף געשטעמפלט ווערן. די בורזשואזע פאָליטיק, וועלכע פרוווט צו קאנאליזירן די אויטאָפרידנקייט פון די מאסן העצנדיק שט-וויניזם און אנטיסעמיטיזם, דארף דעמאסקירט ווערן. די נאציאָנאלע שטאַה דארף באקעמפן ווערן. עס איז קיין שום ספק גישט, אז די נאציאָנאלע מינ-דערהייטן שטעלן מיט זיך פאַר א רעוואָלוציאָנערע קראפט, וואָס איז בכוח צו זיין א פארבינדעטע אינעם פראָלעטארישן קאמף פאר דער באפרייונג פון דעם בורזשואז-עקספּלואטאטאָרישן יאָר, אָן אונטערשייד פון נאציאָנאליטעט. ס'דארף באזונדערס אונטערנעשטראַכן ווערן די קאָמפלעט גלייכע רעכט פון די נאציאָנאלע מינדערהייטן און מ'דארף ענערגיש באקעמפן די עקאָנאָמישע און קולטורעלע בארענעצונגען פון די נאציאָנאלע מינדערהייטן.

— די אינזערעסן פונעם ארבעטער-קלאס פארלאנגען, אז אלע ארבע-
 מער פון אלע נאציאָנאליסעטן זאָלן זיך פארזיניקן אין איינהייטלעכע פּראָ-
 לעארישע אָרגאניזאציעס. נאָך די פארזיניקטע ארבעטער פון די פארשיי-
 דענע נאציאָנאליסעטן אין איינהייטלעכע אָרגאניזאציעס וועלן געבן דעם פּראָ-
 לעאריאט די מעגלעכקייט, ער זאָל פירן א רומפולן קאמף קעגן דעם עקס-
 פּלואטאצארישן רעזשים און קעגן דעם בורזשואזן נאציאָנאליזם. מיר דארפן
 זיין וואך און נישט אריינפאלן איז דער נעץ פון דער בורזשואזיע פון די
 נאציאָנאלע מינדערהייטן, וועלכע ווילן צעטיילן די ארבעטסמענטשן דער
 צוועק זייערער איז, אָפצושוואכן דעם אלגעמיינעם קאמף פונעם פּראָלעטאריאט
 אין רומעניע. די נאציאָנאלע באפרייאונג איז מעגלעך נאָך דעמלט, ווען דער
 קאפיטאליסטישער רעזשים וועט צעשמעטערט ווערן און עס וועלן איבערגע-
 מען די מאכט די ארבעטער אין פויערים.

— דער יסוד פונעם מארקסיזם אין דער נאציאָנאלע פראגע איז: „א
 פאָלק וואָס אונטערדריקט אנדערע פעלקער, קאָן אליין נישט זיין פריי“.

— אויך ביי אונדז האָבן די קאָמוניסטן, וואָס זענען באגייטערט מיט
 שטארקע פארמיאטישע געפילן, באקעמפט און דעמאסטרירט דעם פאראט
 פון דער בורזשואזיע און באַיאַרנטום, וואָס האָבן געשמעלט די רייכטימער
 פונעם לאַנד צו דער פארפוגונג פון די פרעמדע טרעסן. די קאָמו-
 ניסטן האָבן דעמאסטרירט און באקעמפט די בורזשואז-באַיאַרישע פּאָלי-
 טיק פון אויפרייצן איין באפעלקערונג קעגן דער צווייטער; זיי האָבן געקעמ-
 פט און דארפן ווייטער קעמפן קעגן דער ווילדער אינטערדריקונג פון די נא-
 ציאָנאליסעטן; זיי האָבן שצענדיק אָנגעוויזן, אז דאָס איז א פיינטלעכע פּאָ-
 ליטיק לגבי דעם ארבעטער-קלאס; זיי האָבן געקעמפט און וועלן דערקאָכערן,
 גלייכע עקאָנאָמישע, פּאָליטישע, קולטורעלע רעכט, גלייך מיט אלע בירגער
 פון פארשיידענע שפראכן; זיי האָבן געקעמפט און וועלן קעמפן צו שאפן
 א נעטיינזאמען פּראָנט פּראָנט קעגן די געמיינזאמע שונאים, די אויסנוצערס
 און די אונטערדריקערס, נישט קיין חילוק צו וועלכער נאציאָנאליסעט זיי
 געהערן; זיי האָבן געקעמפט און וועלן ווייטער אנטשלעסן קעמפן, אינעם
 נייסט פונעם פּראָלעטארישן אינטערנאציאָנאליזם, וועגן דער פריינטשאפט
 פונעם רומענישן פּאָלק מיט די מיטלעכנדיקע באפעלקערונגען.

די גאנצע צייט האָט משהלע געשוויגן. ער האָט באנומען יעדעס וואָרט.
 ס'האָט אים געחירושט, פון וואנען האָט שמעון באקומען אזויפיל ידיעות
 בנוגע דער נאציאָנאלער פראגע? ער האָט זיין חבר געפרעגט: — פון ווא-
 נען קומט צו דיר אזא בקיאות אין דער נאציאָנאלער פראגע?

שמעון האָט אים חבריש געקלאפט אויף דער פלייצע, געקוקט גלייך
אין די אויגן. געוואָלט דאָרט זען, צי ס'איז אים שוין קלאָר, צי חסרנט ער
זיך ווייטער. דאָס אלץ האָב איר געלערנט ביי די קלאסיקער פונעם מארק-
סיום, וואָס האָבן באהאנדלט די ראָזיקע פראגע, האָט ער צוגעגעבן.
— כ'וועל דיר צושיקן מאטעריאלן, וועלכע דו וועסט דורכשטודירן
און דעמלט וועסטו פארשמיין, אז מארקסיום איז נישט סתם „לייענעכץ“,
נאָר דאָס איז א פאָזיטיווע וויסנשאפט, וועלכע מ'דארף שטודירן מיט דער
גרעסטער אויפמערקזאמקייט און מיט דעם גרעסטן ערנסט.
— איר האָב דאָ אָנגעוואָרפן, אין עטלעכע אלגעמיינע שמריכן, דאָס
אָנגעזייעקטע פראָבלעם. מ'דארף זיין ערלעד און זייער אויפמערקזאם, מ'זאָל
נישט געשמרויכלט ווערן. דאָס זאָגט דיר דיין יוגנט-חבר, שמעון. זיי אויפ-
מערקזאם! ניב אכטונג!

קאפיטל XXIII

נאנץ פרי איז משהלעם מוטער שוין געשטאנען אויף די פיס, זיך געאייילט ארויסלויפן עפעס קויפן פאר דער שווערער משפחה, ס'זאל קאסטן וואָס ביליקער. עפעס איינשפאָרן. איידער זי האָט זיך איינגעהילט אין שאל איז זי שמיל צוגעקומען צו משהלעם געלענער און זיך איינגעקוקט אין זיין אומרויק פנים. זי האָט פארגעסן, אז ס'ווארט אויף איר א בארג מיט ארכעס. וואָס וואָלט זי נישט געטון זי זאל גענוי וויסן, ווי ער ווערט פארפאלן גאנצע מעג, קומט אהיים שפעט אין דער זינקענדיקער נאכט? קיינער ווייסט נישט און פילט נישט איר הארץ. שווערער פון אלעמען איז איר איבערצופראַגן דאָס אויסקען זיינס — דעם מאנס. יעדער קוק זיינער נעמט זי דורך ווי א שפיז. דאָס איז בייטאָג; ביינאכט, ווער שמועסט נאָך, אז ס'איז שוין פאריבער די האלבע נאכט און דער זיינער האָט אויסגעקלונגען איינס, און צומאָל צוויי, אָדער נאָך שפעטער, פלעגט זיך אָנהויבן די פאָלגענדיקע סצענע: צום ערשטן האָט זיך אָנגעהויבן א הוסט, א שפיציקער, א שארפער; נאָך עמלעכע וויילעס, ווי ס'האָט אים אָפגעלאָזט, פלעגט זי זען, ווי זיין נאָז איז אויסגעצויגענער און שפיציקער געוואָרן; זיין מאָגער פנים האָט אויסגעזען ווי קאלער, ביי דער שיין פון דער לבנה, וואָס האָט אריינגעקוקט דורך דעם אויבערשטן פענצטערל; די אויגן זייגע, שווארצע ווי קויל, זענען טיפער געוואָרן ווי דער ברונטס; דאָס קאפּל פלעגט אים אראָפּפאלן פון זיין אומרויקן קאָפּ, די מאָגערע ביינענדיקע, ציטערדיקע לינקע האנט פלעגט עס צוהאלטן — אויף וועלכער די אָרערן זענען אלץ בולטער געוואָרן; די צונג האָט ווי נישט געוואָלט פאָלגן און אויספירן איר פליכט, זי זאל זאָגן:

אויסשיטן די גאנצע תוכחה אויף דעם זונאָק, אויף דעם וואָס איז ארויס
ל'תרבות-רעה, דער וואָס גייז אויף די וועגן פון די מורדים, די מורדי
במלכות. ער האָט אָבער דאָס נישט געקאָנט ארויס זאָגן, מ'האָט נאָר
געהערט: טא, טאמאטא, און נאָר א מאָל טאמאטא, ביז ער האָט אָנגעהויבן
רערן:

— כ'האָב מיר קיינמאָל נישט געקאָנט אויסמאָלן, אז פון יוצאי-
חלצי זאָל ארויסקומען אזא אויסזורף. ער איז דאָך א פשוטער כופר
בעיקר! ווי קומט אזעלעכס צו מיר? באלד קומען אים פאָר די תעניתים
און סיגופים, און דער עיקר, דאָס לערנען זיינס, דאָס דאוונען זיינס, אין
וועלכן ער האָט אריינגעלייגט אזויפיל כוונה. וואָס האָט ער געזינדיקט,
אז אזעלכס זאָל זיך צו אים געמען?

מיטאמאָל ווערט זיין קול שטארקער, ווילדער. די הינער, פונעם
הויז, האָבן זיך אויפגעכאפט, דערשראָקענע, געמיינט מן הסתם, אז דער
טכויר איז זיי ווידער געקומען אָפּדרייען די קעפלעך.

— דו ביסט די איינציקע שולדיקע! דו האָסט אריינגעבראכט דעם
פושע-שראל, דעם לערער. ער האָט דאָס זיי אומגליקלעך געמאכט. די קי-
דער מיינע, ער האָט זיי אראָפּגעפירט פונעם גלייכן וועג. זאָלסט אים
זאָגן, דעם זון דינענס, אז כ'ווייל שוין זיין טרפהגעם פרצוף נישט אָנקוקן!
זאָל ער גיין צו אלדי גוטע יאָר! (געמיינט: „שווארצע“).

און איר פלעגט דעמאָל טריפן בלוט פונעם הארץ. די הויט פונעם
וואַסענעם פנים פלעגט איר מער אויסגעצויגן ווערן, די אויגן פארלירן
דעם גלאַנץ, ווערן מוטנע. איר נאנצער נוף מאכט אָז. זיצדיק אָבער צו-
קאָפּנס פון איר זון, פלעגט זי צוביסלעך קומען צו זיך; ווען ער האָט
אויפגעמאכט די אויגן, און באגעגנט אירע, איז זי געוואָרן פריילעכער,
דער פריערדיקער אומעט פלעגט פארשווינדן און געמאכט פלאץ פאר
אויפרישנדע האָפענונגען, וואָס זי האָט געזוכט אין משהלעם פארהלומטע,
פארכישופטע אויגן. אזוי פלעגט זי קוקן און קוקן... ביז זי האָט נישט גע-
זען זיינע ליכטיקע אויגן, האָט זי נישט אָפּגעמראָטן, נישט געהאט קיין
כוח. ווי שטארק איז זי אָבער געוואָרן, ווען זי האָט זיי געזען! פיל-אויסן
בויגן איז זי געלאָפּן, אָפּגעטון אנדערע ארבעטן, ווי ס'פאסט פאר אן אשת
חיל. און אויף אים, אויף איר מאן, פלעגט זי קוקן מיט רוגז, שפאָט,
רחמנות אין גלייכגילטיקייט. ווייל זי איז דאָך באמת געווען אומשולדיק.
ריין ווי א טויב. און דער עיקר, גוט — אָן א ברעג,

ענדע פון ערשטן טייל

לעקטאָר: איזאָ שאַפירא
טעכנישער רעדאקטאָר: ש.ט. לעפאיעוו

פאַרמאט 86X16/61. זייטן 196, דערשיינטן 1975
געבונדן 1/1 טיראזש: 400 + 65
פאפיר: טיפ A 180 גר. 1 פאַרטועט. פאַרלאגט
בויגן 9.77 דרוק־בויגן 12.25 A 2136.

פאליגראפישע אונטערנעמונג דער 13 טער
דעצעמבער 1918. בוקארעשט. סאַציאליסטישע
רעפובליק רומעניע.